ಹಂಸಗೀತೆ

ತ ರಾ ಸು

ಸಂಪುಟ ೧— ಸಂಚಿಕೆ ೧

ಹಂಸಗೀತೆ

(ಕಾದಂಬರಿ)

ಲೇಖಕ

ತ. ರಾ. ಸು.

ಬೆಲೆ

ರೂ. ೨-೧೨-೦

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಮಾತು

ಪ್ರಕಾಶಕ ವಾಚಕ- ಲೇಖಕರ ನಡುವಿನ ಸೇತುವೆ; ಲೇಖಕರ ಕಲ್ಪನಾಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವಾಚಕಲೋಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ವಾಹನ. ಎತಲೇ ಸಾಹಿತ್ಯಾವೃದ್ಧಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಂವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಚಕರು, ಲೇಖಕರಷ್ಟೇ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಪ್ರಕಾಶಕರಿಗೂ ಇದೆ.

ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದಿಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಸ ಪ್ರಚೋದನೆ, "ರುಚಿ" ಪೋಷಣೆ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಾರ ಇಂದಿನ ಗದ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದಾಗಬೇಕು. ಎಂತಲೇ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಂದು ಕಾದಂಬರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಆದುದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಕಾದಂಬರಿ ಪ್ರಿಯರಿಗೆ, ಉತ್ತಮ ಕಾದಂಬರೀ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು, ಆದಷ್ಟು ಸುಲಭ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒದಗಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ, ಮೊದಲ ಕಿರಣವನ್ನು ವಾಚಕರ ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ.

ನಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಫಲವಾಗಿ, ಆದರ್ಶ ಸತ್ಯವಾಗಲು, ವಾಚಕರ, ಲೇಖಕರ ನರೆರವು ಅಗತ್ಯ, ಆ ನೆರವು ಇದೆಯೆಂದು ನಂಬಿ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಮಾಡಿದೇವೆ.

ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಿ ಮೊದಲ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನಿತ್ತ, ಶ್ರೀ ತ. ರಾ. ಸು. ರವರಿಗೂ, ಮುಖ ಚಿತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಪಿ. ಆರ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೂ, ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಘವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆ.

-ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಲೇಖಕರ ಅರಿಕೆ

ನನ್ನ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನೋದಿ, ಮೆಚ್ಚಿದ ವಾಚಕವೃಂದದ ಉತ್ಸಾಹ ಈ ಹೊಸ ಕಾದಂಬರಿಯ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಕ. ಸಂಗೀತಗಾರನೊಬ್ಬನ ಬಾಳಿನ ಹಂದರದ ಮೇಲೆ, ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಇಂದಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಾನಿಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲೆಳಸಿದೇನೆ. ಕಾದಂಬರಿಯ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ಕಾರಣ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಲ್ಲ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಕಲ್ಪನಾಸೃಷ್ಟಿ; ಯಾವ ಜೀವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದುದೆಲ್ಲ. ರಾಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ರಾಗವನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಡುವುದು, ಹೂವಿನಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿಯುವುದು—ಇವು ನಾನು ಕೇಳಿದ ಹಿರಿಯರ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯುವಲ್ಲಿ, ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತದ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ನೆರವಾದ ಹಿರಿಯರೂ, ನನ್ನ ಗುರುಗಳೂ ಆದ ಡಾ|| ಎಸ್. ಶ್ರೀಕಂಠಶಾಸ್ತ್ರಿ ಎಂ.ಎ. ಡಿಲಿಟ್ ರವರಿಗೂ, ಆಕಾಶವಾಣಿಯ ಪಿಟೀಲುವಾದನ ಪಟುಗಳಾದ ಮಿತ್ರ ಶ್ರೀ ಎ. ಪಿ. ಕೃಷ್ಣಮಾಚಾರ್ಯ, ಆತ್ಮೀಯ ಮಿತ್ರ ಅ. ನ, ಕೃಷ್ಣರಾಯರಿಗೂ ನಾನು ಋಣಿ.

ಈ ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆದ ಕಾಲ, ನನ್ನ ಜೀವನದ ಕತ್ತಲಕಾಲ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹದಿಂದ, ನನ್ನ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಜಾರುತ್ತಿದ್ದ ನೆಚ್ಚಿಗೆಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮಿತ್ರರಾದ, ಹ. ಮಾ. ನಾಯಕ್, ಬಿ. ಎಸ್. ವಿಶ್ವನಾಥ್, ಚಂ. ನ. ರಾಜಾರಾವ್, ಚಂ. ನ. ಮೂರ್ತಿರಾವ್, ಎಂ. ಎಸ್. ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ, ಎಸ್. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಇವರ ಸ್ನೇಹಋಣ ಮರೆಯಲಾಗದ ಮಧುರಸ್ಮೃತಿ.

ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಬರೆಯುವಾಗ ಕೇಳಿ, ಮುಂದೆ ಬರೆಯಲು ಉತ್ಸಾಹವಿತ್ತ ಮಿತ್ರ "ಚದುರಂಗ" ಮೊ. ಗೊ. ಅಡಿಗರಿಗೂ ನಾನು ಋಣಿ.

ಕಾದಂಬರಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ನವ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಮಾಲೆಯ ಮಿತ್ರರಿಗೂ, ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಸೀತಾರಾಘವ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೂ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞ.

೨೩-೨-೫೨ ತ.ರಾ.ಸು.

ನನ್ನಲ್ಲಿ

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸ, ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಮೂಡಿಸಿದ,
ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕಾಗೇ ಬದುಕೆಂಬಂತೆ ಬಾಳುತ್ತಿರುವ ಹಿರಿಯರು, ಇತಿಹಾಸ ಸಂಶೋಧನ
ಪ್ರಸಕ್ತ

ಶ್ರೀ ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ

ಕಾಣಿಕೆ.

ಹಂಸಗೀತೆ

ತಿದ್ದುಪಡಿ

ಅಚ್ಚಿನ ಕರಡು ತಿದ್ದುವಾಗ ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಿನಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ೬ ಮತ್ತು ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿದೆ. ೪೫ನೇ ಪುಟದಲ್ಲಿ ೧೭ನೇ ಸಾಲಿನಿಂದ ೬ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ೫೩ನೇ ಪುಟದಲ್ಲಿ ೧೧ನೇ ಸಾಲಿನಿಂದ ೭ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ. ವಾಚಕರು ದಯವಿಟ್ಟು ಈ ತಪ್ಪು ತಿದ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕ್ಷಮಿಸಿ.

ಹಂಸಗೀತೆ

೧

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯ ಕಾಲವೂನಡೆಯುವಸಂಸ್ಥೆಯೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಕ್ಲಬ್ ಒಂದೇ. ಬರುವವರು ಬರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ, ಹೋಗುವವರು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ—ಆದರೆ ಟೆನಿಸನ್ ಕವಿಯು ಝರಿಯಂತೆ ಇಸ್ಪೇಟಾಟ ಮಾತ್ರ ಸದಾ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಸ್ಪೇಟಾಟ, ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಲವರಿಗೆ, ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುವ ಸಾಧನವಾದರೆ, ಎಷ್ಟೋ ಜನಕ್ಕೆ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ. ಆಟದ ಶುದ್ಧ 'ಥ್ರಿಲ್'ಗಾಗಿ ಆಡುವ ಕಲಾವಿದರೂ ಉಂಟು. ಅವರಿಗೆ ಸೋಲು ಗೆಲವು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ; ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂದು, ಎರಡಾಣೆ, ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಆಸೆಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಆಟ ಆಡುವುದಿಲ್ಲ; ತಾವು ಸೋತರೂ ಆಟ ಕೆಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಆಡುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಈ ಜನಕ್ಕೆ ಇನ್ನಿಲ್ಲದಷ್ಟು ತಾತ್ಸಾರ. ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಜನ, ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಟವಾಡುವವರೊಂದಿಗೆ ಕಲೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಜನ ಬರುವವರೆಗೂ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾರೆ. ಯಾರೂ ಬರದೆ ಹೋದರೆ, ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಆಟದ ರೀತಿ, ನೀತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾ, ಹೊತ್ತು ಕಳೆದು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಕಲೆಯುವ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಆಟಗಾರರು. ಮೂರನೆಯ ಜಾತಿಯೂ ಒಂದುಂಟು. ಅವರಿಗೆ ಆಟ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ, ಆಡಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲವೂ ಇಲ್ಲ. ಆಟವಾಡುವವರು ಆಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವರ ಸಂಭಾಷಣೆ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲಿ ಜನಿಸುವ ಈರ್ಷ್ಯೆ, ಕ್ರೋಧ, ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಹರ್ಷ, ನಿರಾಶೆಗಳ ಭಾವ ಸಂಗ್ರಾಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಬೇಕೆನಿಸಿದಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕೂತಿದ್ದು, ಸಾಕಾದಾಗ ಎದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ನಿರೀಕ್ಷಕರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ನಾನು.

ಕಳಾವರ್ ಎಂದರೇನು, ನಹಿಲಾ ಎಂದರೇನು ಎಂದು ತಿಳಿಯದ ನನಗೆ, ದಿನವೂ ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೋಗಲು ಇದ್ದ ಬಲವಾದ ಆಕರ್ಷಣೆ, ಲಾಯರು

ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು. ರಾಯರು ದಿನವೂ ಕೋರ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವುದನ್ನಾದರೂ ತಪ್ಪಿಸಿಯಾರು, ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಜರಿ ಹಾಕುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಸ್ಪೇಟು ಅವರಿಗೆ ಬರೀ ಹವ್ಯಾಸವಾಗದೆ, ಜೀವನದ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿತ್ತು. ರಾಯರು ಬೇರೆಲ್ಲಿ ಸಿಗದಿದ್ದರೂ, ಸಂಜೆಗೆ ಕ್ಲಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕೇ ಸಿಗುತ್ತಾರೆಂಬ ವಿಷಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಅವರ ಕಕ್ಷಿಗಾರರು, ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೇ ಬಂದು, ಆ ದಿನದ ಆಟದ ಖರ್ಚನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ ಹೋದುದೂ ಉಂಟು! ನಾನು ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದೂ, ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಸಿಗದ ರಾಯರು, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕೇ ಸಿಗುತ್ತಾರೆಂದು.

ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟ, ಅದರ ಮೇಲಿನ ಹತ್ತಾರು ಬತೇರಿಗಳು, ಕೋಟೆ, ದೇವಾಲಯಗಳು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒರಗಿದ, ಬೇರಾರಿಗೂ ಬೇಡದ ಕಸವಾದ ಶಾಸನಗಳು—ಇವು ನನ್ನನ್ನೂ ರಾಯರನ್ನೂ, ಬೆಸದ ಸ್ನೇಹದ ಕೊಂಡಿ. ರಾಯರಿಗೆ ಇಸ್ಪೇಟಿನಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ. ಊಹೂ; ಇಸ್ಪೇಟಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಉತ್ಸಾಹ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಹಸ್ತಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಪುಲಕಿತವಾಗದ ಕಲ್ಲು ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಮೂಕ ಶಿಲೆಯಾದ ಒಂದೊಂದು ಬೋಳು ಕಲ್ಲೂ, ರಾಯರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನುಸಿರಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಡುತ್ತವೆ. 'ನಾನು ಭೀಮ—ಹಿಡಿಂಬಾಸುರರ ಕಾಳಗದ ಕಣವಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಲು. ಈಗ ನೋಡು ನನ್ನ ಗತಿ' ಎಂದು ಒಂದು ಕಲ್ಲುಗಂಬನಿಗರೆದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು, 'ನಾನು ಭರಮಣ್ಣ ನಾಯಕ ತನ್ನ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯನ್ನು ಮಸೆದ ಶಿಲೆ. ಈಗ ಸೌದೆ ಕಡಿಯುವವರ ಕೊಡಲಿಯ ಮಸೆಗಲ್ಲಾಗಿದೇನೆ' ಎಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಡುತ್ತದೆ. ಮೂಕರಾಗಿ ನಿಂತು, ರಾಯರು ಒಂದೊಂದು ಶಿಲೆಯ ಹೃದಯವೇದನೆಯನ್ನೂ ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಆಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೆಟ್ಟದ ಒಂದೊಂದು ಕಲ್ಲೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ವೀರ ಇತಿಹಾಸದ ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ. ಊರಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಇಲ್ಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ಕೋಟೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಷ್ಟು ಮನೆಗಳ ಬುನಾದಿಗಳಾಗಿ, ಕೊಳೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ. ರಾಯರಿಂದಾಗಿ, ಅವು ಇನ್ನೂ,

ಬಯಲ ಬಿಸಿಲನ್ನುಂಡು ಬಾಳುತ್ತಿವೆ. ಕೋಟೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅವರು ನೋಡದೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳ ಒಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒಂದು ಹೊಸ ಶಾಸನವೋ, ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹಹೋ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತೆಂಬ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿದರೆ, ಉರಿಬಿಸಿಲಾಗಲಿ, ಸುರಿಮಳೆಯಾಗಲಿ, ಹತ್ತಾರು ಮೈಲಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಲಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲ ಕಾಯದ ಕೊರಗನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಉತ್ಸಾಹ ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಂದವರಿಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ; ಅಲ್ಲಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೂ ತೋರುವಾಗ. ನಡುರಾತ್ರಿಯಾದರೂ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿಯೇರಲು ಸಿದ್ಧ.

ಈ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಾಗಿಯೇ ರಾಯರು ಅಲ್ಲಿ–ಇಲ್ಲಿ, ಕಾಡಿ–ಬೇಡಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಡತಗಳು, ತಾಳೆಯೋಲೆ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿದಾರೆ. ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಮನೆತನದವರ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ಕತ್ತಿ-ಕವಚ, ಒಂದೆರಡು ತೈಲ ಚಿತ್ರಗಳ ಫೋಟೋ ತೆಗೆಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದಾರೆ. ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳ ಶ್ರಮದ ಫಲವಾಗಿ ಇಂದವರ ಮನೆಯೊಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಾಚ್ಯ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಾಲಯವಾಗಿದೆ.

ರಾಯರ ಈ ಇತಿಹಾಸಾಭಿಮಾನ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕವಾದುದು. ತಮಗೆ ಪರಿಚಿತರಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಲ್ಲೂ, ತಮ್ಮ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಡು ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಂದ ತಾವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳಯಗಾರರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ; ಚಿತ್ರ ಬರೆಯಬಲ್ಲವರಿಂದ ಕೋಟೆಯ ಚಿತ್ರ ಬರೆಸುತ್ತಾರೆ; ಕಥೆ ಬರೆಯುವವರಾದರೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಕಥೆ ಬರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೇನೂ ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ, ಗುಂಡಗೆ ಅಕ್ಷರ ಬರೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದವನಿಂದ, ತಮ್ಮ ಲೇಖನದ ಪ್ರತಿಯನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾರನ್ನೂ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ: ಅವರ ಸರಳ, ಸಹಜ ಆತ್ಮೀಯತೆಗೆ ಮಾರು ಹೋಗದವರೊಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲ.

ಮೊದಮೊದಲು ರಾಯರ ಈ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕಂಡು ನಗದವರೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ, ಊರಿನಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಈಗೀಗ- ಗೋಲ್ಡ್ ಸ್ಮಿತ್ ಕವಿಯ 'ಹಾಳುಹಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಕವನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿನ ಪಾದ್ರಿಯೊಬ್ಬರ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ನಕ್ಕು ಅಣಕವಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಂದ ಜನ, ಕಡೆಗೆ, ಮಣಿದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಹೋಗುತಿದ್ದರಂತೆ. ಮೊದಮೊದಲು ರಾಯರನ್ನು ಕಂಡು ನಕ್ಕವರ ಪಾಡೂ ಈಗ ಹಾಗೇ ಆಗಿದೆ. ರಾಯರು, ಅವರ ಸ್ಥೂಲಕಾಯ, ಸದಾ ಮೈಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪು ನಿಲುವಂಗಿ, ಮೂಗಿನ ತುದಿಯ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ವಿರಾಜಿಸುವ ಬಿಳ್ಳಿ ಕಟ್ಟಿನ ಕನ್ನಡಕ, ದಪ್ಪನಾದ ಕೋಲು-ಒಂದೊಂದೂ ಬೆಟ್ಟದಮೇಲೆ ನಿಂತ ಬುರುಜು, ಬತೇರಿಗಳಂತೆ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜನಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ; ನಿತ್ಯದ ನೋಟವಾಗಿದೆ.

ರಾಯರದು ಕೊಂಚ ಸಿಡುಕಿನ ಸ್ವಭಾವ, ಚುರುಕಾದ ನಾಲಿಗೆ; ಗಂಟುಮೋರೆ ದೇವರು ಕೊಟ್ಟವರ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬೇಸರವಾದಾಗ ತಟಕ್ಕನೆ ಆಡಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮರುಗಳಿಗೆಯೆ ಸ್ನೇಹದ ಮೋಡಿ. ಇದರಿಂದಾಗಿ, ಕೆಲಕಾಲ ರಾಯರಿಂದ ದೂರವಾದವರೂ, ಮರುದಿನವೇ ಮಿತ್ರರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸ್ವಭಾವ ತಿಳಿದವರು, ಸಿಟ್ಟಾಗುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆದನಂತರ ನನಗೂ ಆದರ ಅನುಭವವಾಗಿತ್ತು.

ರಾಯರಿಗೂ ನನಗೂ ಮಿತ್ರತ್ವ ಬೆಳೆದದ್ದು, ನಾನು ಅವರ ಅಪ್ತಮಿತ್ರರ ಮಗನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಅಸ್ತಿಭಾರದ ಮೇಲೆ. ಆ ಅಭಿಮಾನವೇ, ಅವರು ನನಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಲಿಸಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಅವರ ಉತ್ಸಾಹ ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ಎಂದು ನಾನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ? ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೂ ಬಲಿಯಾದೆ. ನಾನು ದೊಡ್ಡವನಾದಮೇಲೆ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಹೆಣೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆಯೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ರಾಯರಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಮತ್ತಷ್ಟು ಬೆಳೆದು, ಆಗಾಗ—

’ಏನು ಬರೀ ಕಾಗಮ್ಮ, ಗುಬ್ಬಕ್ಕನ ಕಥೆ ಗೀಚ್ತೀಯ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ, ಮೇಲೊಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಬರಿ? ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು; ’ಸೋಮಾರಿ! ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ರೇಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ನಾನು ಬರೆದ ಕಥೆಯನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ತೋರಿಸಿದರೆ -’ಇದನ್ನೇನು ಮಾಡಬೇಕು. ಬಾವುಟದ ಬತೇರಿ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಗಾಳೀಲಿ ತೂರಿಬಿಡು. ಇರಲಿಲ್ಲ, ಸಾಯಲಿಲ್ಲ-ಅಂಥವರ ಕಥೆಯಿಂದ ಯಾರಿಗೇನು ಉಪಯೋಗ’ ಎಂದು ನನ್ನ ಉಕ್ಕುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣೀರೆರಚುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೂ ನಾನು ಬರೆದುದನ್ನು ಅವರು ಓದದೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅದು ನನಗೂ ಗೊತ್ತು. ಆದರೂ ನಾನು ಸಸಿಟ್ಟಗುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ.

ನಾನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ, ಅದುವರೆಗೂ ಏನನ್ನೂ ಬರೆಯದೆ, ಅವರ ಬಯಕೆಯನ್ನ ಬರಡಾಗಿಸಿದರೂ, ’ಇಂದಲ್ಲ ನಾಳೆ ಬರದಾನು’ ಎಂಬ ಭರವಸೆ ಇರಬೇಕು ಅವರಿಗೆ. ನಾನು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೋದರೆ, ಅವರೇ ಮರುದಿನ ಬಂದು, ನಾರಾಯಣಪ್ಪನ ಹೋಟಲ ದೋಸೆಯ ರುಚಿಯಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಿನ ದಿನದ ಕಹಿ ಮರೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಕಥೆ ಬರೆಯದಿದ್ದರೂ, ಅದರೆ ಬಗ್ಗೆ ಆಪಾರ ಅಭಿಮಾನವಿತ್ತು. ಅದರ ನೂರಾರು ಕಥೆಗಳ ಗಳನ್ನು ರಾಯರ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಲು, ಬೇಕಾದ ಬೆಲೆಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಿದ್ದೆ. ಎಂತಲೇ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಂಜೆ, ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಲು ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೋಗುತಿದ್ದೆ.

ಆ ದಿನ ನಾನು ಕ್ಲಬ್ಬಿಗೆ ಹೋಗಲು, ಬೇರೇನೋ ಕೆಲಸವಿದ್ದುದರಿಂದ ದಿನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೊಂಚ ತಡವಾಯಿತು. ದಿನವೂ ಹೋದಾಗ, ಇಸ್ಪೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನರಾಗಿದ್ದು, ಹತ್ತಾರು ನಿಮಿಷಗಳನಂತರ ಎಚ್ಚರಾಗಿ, ನೋಡಿ, ’ಓ!| ಬಂದೆಯಾ, ಕೂತುಕೋ. ಬೇಸ್ತಿನಾಟ ಮುಗಿಸಿ ಎದ್ದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮತ್ತೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾಯರು, ಆ ದಿನ ನನ್ನನ್ನೇ ಕಾದು ಕುಳಿತಂತಿತ್ತು. ನಾನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಕೂಡಲೇ—

’ಏನಯ್ಯಾ, ಮಹಾ ಸಾಹಿತಿ! ಈಗ ಬಿಡುವಾಯಿತೇ ಬರಲಿಕ್ಕೆ?’

ಎಂದರು. ಅವರ ಬಿರುಸಾದ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಉತ್ಸಾಹ ತುಳುಕುತ್ತಿತ್ತು.

’ಮನೆಯಲ್ಲೇನೋ ಕೆಲಸವಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ತಡವಾಯಿತು.’

’ಮನೆ ಕೆಲಸ! ನೀನೂ ಮನೆಗೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೀಯೇನು? ಪರವಾಯಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಬರೆಯುತ್ತಾ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟೆಯೇನೋ ಎಂದಿದ್ದೆ. ಹೋಗಲಿ— ಈಗಲಾದರೂ ಬಿಡುವಾಗಿದೀಯ ತಾನೇ?’

’ಬಿಡುವೇ, ಏನಾದರೂ ಕೆಲಸವಿತ್ತೇನು?’

’ಇದೆ, ನಡಿ. ನಮ್ಮ ಮನೇಗೇ ಹೋಗೋಣ.’

’ಏನು ಸಮಾಚಾರ ರಾಯರೆ?’

’ಇಲ್ಲೇನೂ ಕೇಳಬೇಡ, ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪತ್ತೆಯಾಗಿದೆ. ಮನೇಲಿ ಹೇಳ್ತೀನಿ.’

ಎಂದವರೇ, ನನಗೆ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡಲೂ ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ತಮ್ಮ ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಟೇ ಬಿಟ್ಟರು.

ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ, ಏನು ಸಮಾಚಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಏನೂ ಹೊರಬರಲಿಲ್ಲ. ರಾಯರು, ಮೊದಲ ದೀಪಾವಳಿಗೆ ಅತ್ತೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಅಳಿಯನ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತಿದ್ದರು. ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಯತ್ತ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಲಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸಾಗಲೀ ಅವರಿಗೆ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಪಾಡಿಗೆ ತಾವು ಏನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂಬಂತೆ, ಸಣ್ಣಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಹಾಡು ಕುರುಕುತ್ತಾ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ

ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ಉತ್ತರ ಪಡೆಯಲೆತ್ನಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಅರಿತ ನಾನು ಮತ್ತೆ ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸದೆ, ಏನು ವಿಶೇಷವಿರಬಹುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಮೌನವಾಗಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದೆ.

೨

ಮನೆಗೆ ಹೋದ ಕೂಡಲೆ, ರಾಯರು ನನಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಕೂಡಾ ಹೇಳದೆ, ತಮ್ಮ ಮೇಜಿನ ಡ್ರಾ ಎಳೆದು ಅದರೊಳಗಿನಿಂದ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕೇಸಿನ ಕಾಗದಗಳನ್ನಿಡುವ ಬಾದಾಮಿ ಕಾಗದದ ಕವರು ತೆಗೆದು, ನನ್ನ ಮುಂದಿಟ್ಟು—

'ಅದರೊಳಗಿರೋದನ್ನ ಓದು' ಎಂದರು.

ಕವರಿನ ಬಾಯಿ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡಿದೆ. ಅದರೊಳಗೊಂದು ಹಳೆಯದಾದ ಕರಡಿನ ಕಾಗದವಿತ್ತು. ಆದನ್ನು ಹೊರತೆಗೆಯಲೆಂದು ಕೈ ಹಾಕಿದೆ.

'ಹುಷಾರ್! ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟೆ ಎಳೆಯಬೇಡ. ಹಳೇ ಕಾಗದ. ಪುಡಿ ಪುಡಿಯಾಗಿ. ಹೋಗುತ್ತೆ'

ಎಂದು, ನನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು ರಾಯರು.

ರಾಯರು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಕವರೊಳಗಿದ್ದ ಕಾಗದವನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಹೊರತೆಗೆದು ನೋಡಿದೆ. ಅದೊಂದು ಬಹು ಹಳೆಯ ಕಾಗದ. ದಪ್ಪನಾಗಿ, ಒರಟಾಗಿ ಇತ್ತು. ಅದರಮೇಲೆ ಮೋಡಿ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ, ರಾಗಿಮಸಿಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ಬರೆದಿತ್ತು. ಕಾಗದವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹುಳುತಿಂದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರಪಾತವಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ, ಕಾಗದ ತುಂಬ ಹಳೆಯದಾದುದರಿಂದ, ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಳಿದಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಕಾಗದ ಈಗ ಹಳದಿಯಾಗಿ, ಬಾದಾಮಿ ಬಣ್ಣವಾಗಿ ವಿವರ್ಣವಾಗಿತ್ತು.

ರಾಯರು ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ನನ್ನ ಮುಖವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಹೃದಯದ ಉತ್ಸಾಹ ಅವರ ಕಣ್ಣ ಕಾತುರಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಸೂಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ, ಮೇಜನ್ನು ತಬಲಾದಂತೆ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೈಬೆರಳುಗಳಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ ಇರುವುದನ್ನು ಅವರ ಮುಖಭಾವ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಮಾತನಾಡದೆ, ಅವರು ನನ್ನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ನಾನೂ ಕಾಗದವನ್ನು ಓದಲು ಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಮೋಡಿಯ ಅಕ್ಷರದ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದ ನನಗೆ ಆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿನ ಬರಹೆ ಕನ್ನಡವೆಂದು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಯಿತೇ ವಿನಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದಲು ಆಗಲಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕಾರು ನಿಮಿಷ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ವಿಫಲನಾಗಿ, ಕಡೆಗೆ ರಾಯರಿಗೇ ಶರಣುಹೋದೆ.

’ಇದೇನು ಕಾಗದ ರಾಯರೇ?’

’ಏಕೆ? ಓದಲಿಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲವೆ?’

’ಅದೇನು ಅಕ್ಷರವೋ ಸರಪಣಿಯೋ? ಈ ಬರಹ ಓದಲಿಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಣ್ಣನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದೇನು ನೀವೇ ಹೇಳಿಬಿಡಿ!’

’ಇದೊಂದು ದಾನ ಶಾಸನದ ನಕಲು. ಇವತ್ತು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತಾನೆ, ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿತು-ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಕಕ್ಷಿಗಾರ ತಂದ ಕೊಟ್ಟಕಾಗದದ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ದಾನ ಶಾಸನ. ಈ ನಕಲು ತೆಗೆದೇ ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗಿದೆ. ಹೈದರನ ಕಾಲದ್ದು ಇದು’ ಅವನ ಮಗ ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಎನ್ನುವವರಿಗೆ, ದಾನಕೊಟ್ಟ ವಿಚಾರ ಇದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ.’

’ಇರಬಹುದು. ಇಂಥವು ಎಷ್ಟೋ ಇವೆ. ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆತಂದ ರೀತಿ ನೋಡಿ, ಏನೋ ವಿಚಿತ್ರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತೀರಿ ಎಂದಿದ್ದೆ. ಇದರಲ್ಲೇನು ಮಹತ್ವ?’ ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಾನು ಕೇಳಿದೆ. ನನ್ನ ನಿರುತ್ಸಾಹದ ಸಣ್ಣಧ್ವನಿ ಅವರನ್ನು ರೇಗಿಸಿತು.

’ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲವೇ? ಅದಕ್ಕೇ ಅದನ್ನು ಓದು ಎಂದದ್ದು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಭಾರಿ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರಂತೆ. ಅವರು ಟೀಪುವಿನ ಇದುರಿಗೆ ಹಾಡಲೊಪ್ಪದೆ, ತಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ, ಟೀಪು ಮೆಚ್ಚಿ ಅವರಿಗೆ ತೊರೆಯೂರಿನ ಬಳಿ ಜಮೀನು ಮಾನ್ಯಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಇಂಥ ಶಾಸನ ಓದುವಾಗ ಊಹಾಶಕ್ತಿ ಇರಬೇಕು. ಬರೀ ಅಕ್ಷರ ಓದಿದರೆ ಬಂತೆ ಭಾಗ್ಯ. ನೀನೊಬ್ಬ ಸಾಹಿತಿ! ಊಹಾಶಕ್ತಿ ಇದ್ದವನು ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ನಿನಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಯ್ಯ, ಹಾಡುಗಾರನೊಬ್ಬ, ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ, ಎಂಥ ಪ್ರಸಂಗ ಒದಗಿರಬೇಕು.. ಊಹಿಸಲಾರೆಯಾ? ಈ ದಾನ ಪತ್ರದ ತಾರೀಖು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೋಟೆ ಹೈದರನ ವಶವಾದ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ನಂತರದ್ದು, ಆಗ, ಇಂಥ ಘಟನೆ ನಡೆಯಲು ಏನೇನು ಕಾರಣಗಳೊದಗಿರಬೇಕು? ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು, ಅಲ್ಲದೆ ಆತನ ಹೆಸರು ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಂತ. ಆ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಏನು ಗೊತ್ತೆ?’

’ಊಹೂ... ’

’ಊಹೂ! ಅಷ್ಟೇ ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತಿರೋದು. ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಎಂದರೆ ಭೈರವಿ ಅವರಿಗೆ ಒಲಿದರಾಗ, ಅವರಹಾಗೆ ಆ ರಾಗವನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಹಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೇ ಆ ಕಾಲದ ಜನಮೆಚ್ಚಿ ಆ ರಾಗದ ಹೆಸರನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಬಿರುದಾಗಿ ತೊಡಿಸಿದ್ದರು; ಅಂಥವರು ಟೀಪುವಿನ ಇದಿರು ಹಾಡಲೊಪ್ಪದೆ, ತಮ್ಮ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಘಟನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ, ಈ ದಾನ ಶಾಸನದ ಬರಡು ಮಾತುಗಳು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗದ ಎಂಥ ಮಹಾ ದುರಂತ ನಡೆದಿರಬೇಕೋ, ನೀನೂ ಊಹಿಸಲಾರೆಯಾ? ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಗಂಡುಮೆಟ್ಟಿನ ಸಂಗೀತಗಾರ, ಕೋಟೆ ಬಿದ್ದರೂ

ಟೀಪುವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿದ; ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಬಲದಿಂದ ಟೀಪುವಿನ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಎಂಬುದು ನಿನ್ನ ಮೈಯನ್ನು ಪುಲಕಿತಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ರುದ್ರಘಟನೆ, ಬಂಗಾರದ ಅಧ್ಯಾಯವಲ್ಲವೇ? ನಿನಗೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆ? ನಿಮ್ಮಂಥವರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ನಾನು ಹಾಳು ಭಾವಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟೆ'

ಎಂದರು ರಾಯರು ಕಳಕಳಿಯಿಂದ. ಅವರ ಮಾತುಕೇಳಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಅವರು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಮೆಲಕುಹಾಕಿದೆ. ಅವರು ಆಡಿದ ಮಾತು ನಿಜ ಎನಿಸಿತು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ಹೇಳಿದೆ-

'ನೀವಾಡಿದ ಮಾತು ನಿಜ ರಾಯರೇ. ನಾನು ಅಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಯೋಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಯೋಚಿಸುವಷ್ಟು ಅವಕಾಶವೂ ನನಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.'

'ಹಾಗಲ್ಲ. ಯೋಚಿಸದೆ ಮಾತನಾಡುವುದು ನಿಮಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿಹೋಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೇ ಬೇಸರವಾಯಿತು. ಹೋಗಲಿ, ಈಗಲಾದರೂ ಇದರ ಮಹತ್ವ ನಿನಗೆ ಅರ್ಥವಾಯಿತಲ್ಲ. ಈಗ ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು.'

'ಏನು?'

'ಈ ಕಾಗದ ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದು ಹಿರಿಯೂರಿನ ಕಕ್ಷಿಗಾರನ ಹಳೇಕಾಗದಗಳ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ. ಅವನಿಗೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಬಂತು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದೆ. ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ- 'ನಮ್ಮಜ್ಜೀನ ಕೇಳಿ ನೋಡ್ತೀನಿ' ಅಂದ. ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಕಾಗದ ಬರೆದು ಕೊಡ್ತೀನಿ. ನೀನೇ ಹಿರಿಯೂರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಾನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೆ, ಆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮನೆತನದವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದಾರೇನೊ, ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಿದಾರೆ ಅಂತ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಬೇಕು. ಆ ಜಾಡು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ, ಅವರ ವಿಚಾರ ಹೆಚ್ಚು ಹೊರಬೀಳಬಹುದು. ಅಷ್ಟು ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ?'

’ಆಗಲಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದವರು ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೇ?’

’ಏನೋ, ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿನವರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದೀತು ಎಂಬ ಆಸೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಹಳೆಯ ತಲೆ ಇವೆ. ಏನಾದರೂ ಗೊತ್ತಾದರೆ ಅವರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು. ಏನಾದರೂ ತಿಳಿಯಲಿ, ಬಿಡಲಿ. ನಾವು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕು.’

’ಹೂ’

’ಬೇಕಾದರೆ ನೀನೇ ವಿಚಾರಿಸು. ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕರಿದಾರಲ್ಲಾ....... ’

’ಯಾರು ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನವರೇ?....’

’ಹೂ....... ಅವರ ತಂದೆಯವರಿದಾರೆ. ವೃದ್ಧರು. ದುರ್ಗದ ಎಷ್ಟೋ ವಿಚಾರ ಅವರಿಂದ ನನಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಈ ವಿಷಯ ಇದುವರೆಗೂ ಏನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ನಾವೇ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಏನಾದರೂ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು. ಹಾಗೇ ಮಠದ ರಂಗನಾಥ ಜೋಯಿಸರ ತಂದೆ ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸು, ಯಾರನ್ನು ಕೇಳುತ್ತೀಯೊ, ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿಯೋ, ಅಂತೂ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನೀನು ಕೊಂಚ ಆಸಕ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು’

ಎಂದರು ರಾಯರು. ಆವೇಳೆಗೆ ರಾಯರಷ್ಟೇ ಆಸಕ್ತಿ ನನಗೂ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು- ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ. ಅವರು ಹೇಳಿದ ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸುವುದಾಗಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟೆ.

’ಅದಾಯಿತು. ನೀನು ಹಿರಿಯೂರಿಗೆ ಹೊರಡುವುದು ಯಾವಾಗ?’

'ನಾಳೆ, ನಾಡಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಹಿರಿಯೂರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.'

'ಹಾಗೇ ಮಾಡು. ನೀನು ಹೋಗುವಾಗ ತಿಳಿಸಿದರೆ, ನನ್ನ ಕಕ್ಷಿಗಾರ ಭೀಮಣ್ಣನಿಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದುಕೊಡುತ್ತೀನಿ. ಅಂತೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು.'

'ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ'

ರಾಯರಿಗೆ ಮಾತುಕೊಟ್ಟು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದೆ. ಅವರು ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು, ನನ್ನ ಊಹಾಯಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕೀಲುಕೊಟ್ಟಿತ್ತು.

ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿದ ಮೇಲೂ, ರಾಯರು ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರ್ದನಿಗೊಡುತ್ತಿತ್ತು—

'ಎಂತೆಂಥ ಮಹನೀಯರು ಆಗಿ ಹೋದರೋ ಏನೋ ಈ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ. ಅವರ ಹೆಸರು ಕೂಡ ತಿಳಿಯದಷ್ಟು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರಾಗಿ ಹೋಗಿದೇವೆ ನಾವು'

ಭಾರವಾದ ಎದೆಯಾಳದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ನಿಟ್ಟಸಿರಿನೊಂದಿಗೆ, ಆ ಮಾತು ಆಡಿದ್ದರವರು. ಆ ಮಾತು ನನ್ನದೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ನಿಜ. ನಾವು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರು. ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸ, ನೆಲವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿದ ಮಹನೀಯರ ವಿಚಾರ ಏನೂ ತಿಳಿಯದು. ಅವರ ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನ ಸಾಹಸಗಳು ನಮ್ಮ ಮರೆವಿನ ಜಾಡ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ...

ನಾಲಿಗೆಯನ್ನೇ ಬಲಿಗೊಟ್ಟ ಹಾಡುಗಾರ! ನಮ್ಮ ಊರಿನವನು, ನಮ್ಮವನು. ಆದರೂ ಆತನ ವಿಚಾರ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಅಂದಿನವರೆಗೆ ಆತನ ಹೆಸರೇ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ......

ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ, ಯೋಚಿಸುತ್ತಾ, ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ, ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯನ, ವಿಚಾರ ಪತ್ತೆಹೆಚ್ಚಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ಹಟ ಮೂಡಿತು ನನ್ನಲ್ಲಿ. ಅದರೊಂದಿಗೆ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ಏನು ತಿಳಿಯುವುದೋ, ಇನ್ನೇನು ಆ ಹಿರಿ ಜೀವನದ ಭವ್ಯ ಘಟನೆಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವವೋ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಹಗಲಾಗುವುದನ್ನೇ ಕಾದು, ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದೆ.

ನನ್ನ ಕನಸಿನಲ್ಲೂ ಯಾರೋ ಭೈರವಿರಾಗವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾಡು ಕೇಳುತ್ತಿದೆ; ಮುಖ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಿಸದು.

೨

ಮರುಪ್ರಾತಃಕಾಲ, ಎದ್ದವನೇ, ನಾನು ನನ್ನ ಶೋಧವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದೆ.

ಮೊದಲು ರಾಯರು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರನ್ನು ನೋಡಲು ರಂಗನಾಥ ಜೋಯಿಸರ ಮನೆಗೆ ಹೋದೆ. ಜೋಯಿಸರು ಆಗ ತಾನೇ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿದ್ದರು, ನನ್ನ ಕರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೊರಬಂದು—

'ಯಾರು, ನೀನೇ ಸುಬ್ರಮ್ಹಣ್ಯ, ಏನಾಗಬೇಕು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಕೊಂಚ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಜೋಯಿಸರೇ.'

'ಏಕೆ?'

'ಅವರ ಅಂದಿನ ಕಾಲದವರೊಬ್ಬರ ವಿಷಯ ಕೊಂಚ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ಎದ್ದವನೇ ಬಂದೆ, ಇದಾರೇನು?'

’ಹೂ, ಹಿತ್ತಿಲಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಲು ಕಾಯಿಸುತ್ತಾ ಕೂತುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಂಗನಾಥ ಜೋಯಿಸರು, ನನ್ನನ್ನು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಬಳಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು.

ಮನೆ ಊರ ಬಹುಭಾಗದ ಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪೂಜಾಧಿಕಾರ ಪಡೆದ ಜೋಯಿಸರದಾದರೂ, ಕಾಲಿಡಲು ಕೊಂಚ ಧೈರ್ಯವೇ ಬೇಕಾಯಿತು. ಆಂಧ್ರ ಕವಿಸಾರ್ವಭೌಮ ಶ್ರೀನಾಥ, ಒಂದು ಪುರೋಹಿತರ ಮನೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದಾನೆ— ’ಮಕ್ಕಳ ಹೇಸಿಗೆ, ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, ಮಂಡೆ ಬೋಳಿಸಿದ ವಿಧವೆಯರ ತಂಡ, ಬೈಗಳದ ಧ್ವನಿ—ಪುರೋಹಿತರ ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಬಾರದು, ಆಡಬಾರದು’ ಎಂದು. ರಂಗನಾಥ ಜೋಯಸರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಾಗ, ಕೊಂಚ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ, ಇದನ್ನೇ ನೋಡಿ ಶ್ರೀನಾಥ ವರ್ಣಿಸಿರಬಹುದೇ ಎನಿಸಿತು. ಬೈದರೂ ಕಾರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಒಳಹೋದೆ.

ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು, ಹಿತ್ತಿಲಲ್ಲಿ ವೃಂದಾವನದ ಕಟ್ಟೆಯ ಬಳಿ ಬಿಸಿಲು ಕಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಕೂತಿದ್ದರು. ವಯಸ್ಸು ೭೦ರ ಗೆರೆ ಮೀರಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರ ಕಿವಿ, ಕಣ್ಣು ಎರಡೂ ಮಂಜಾಗಿತ್ತು. ಜೋಯಿಸರು, ಅವರಿಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದರು—

’ಅಪ್ಪಾ ಲಾಯರು ರಾಮಚಂದ್ರಯ್ಯನನರ ಮುಗ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಬಂದಿದಾನೆ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ’ ಎಂದು. ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಕಣ್ಣಮೇಲೆ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು—

’ನೀನೇನೋ ರಾಮಚಂದ್ರಯ್ಯನ ಮಗ. ಚೆನ್ನಾಗಿದೀಯ? ಏನು ಬಂದದ್ದು?’

ಎಂದು ಕೇಳಿ, ನಾನು ಉತ್ತರಕೊಡಲು ಅವಕಾಶಕೊಡದೆ, ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ತಲೆಮಾರಿನ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು, ಅವರ ಮಕ್ಕಳು, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರ ಆರೋಗ್ಯ, ಮದುವೆ, ನೌಕರಿ, ಸಂತಾನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ

ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಬಳಿಕ ಆಗತಾನೇ ನಾನು ಏನೋ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವುದು ನೆನಪಾದಂತೆ–

'ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು? ನಾನೀಗ ಜೋತಿಷ್ಯ ಹೇಳೋಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ರಂಗನಿಗೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿದೀನಿ' ಎಂದರು.

'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ.'

ಅವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ನಾನು.

'ಮೆತ್ತಗೆ ಹೇಳು, ಕೇಳುತ್ತೆ. ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಿವಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಯಾಕೆ ಬಂದದ್ದು?'

'ಕಡೇ ಪಾಳೇಗಾರ ಮದಕರಿ ನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ......'

'ಸರಿ.... ಅದೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಹುಟ್ಟೋದಕ್ಕೆ ನೂರು ವರ್ಷ ಮುಂಚಿನ ಮಾತು.......?'

'ಹೂ, ಆಗ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾರೊ ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರಿದ್ದರಂತೆ. ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯಾಂತ. ಅವರ ವಿಷಯ ನಿಮಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತೆ?'

'ಸಂಗೀತಗಾರ್ನೆ.........ಹೆಸರು ಏನೂಂದೆ......?'

'ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯಾಂತ'

'ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯಾಂತಾಲೇ.....ಆ... ಹೂ.....ಆ ಹೆಸರಲ್ಲೋ ಕೇಳಿದ ಹಾಗಿದೆ.......!'

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು, ಮರೆವಿನ ತುಕ್ಕು ಹಿಡಿದ ತಮ್ಮ ಮೆದುಳನ್ನು ಚುರುಕು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ತಲೆಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಅವರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಬೇಗ ಕೇಳಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವಿದ್ದರೂ, ಅಡ್ಡಮಾತನಾಡಿ ಅವರ ಚಿತ್ತ ಚಂಚಲತೆಗೆ ಕಾರಣನಾಗಲು ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಅವರೇ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿಸುವವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತಿದ್ದೆ. ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು, ಹಲ್ಲು ಹೋದ ಬಾಯನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತಾ, ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದರು—

’ಅಂದಹಾಗೆ ಆ ಹೆಸರೇ ನನಗೆ ಮರೆತು ಹೋಗಿತ್ತು ನೋಡು, ಈಚೆಗೆ ಯಾರ ಬಾಯಲ್ಲೂ ನಾನವರ ಹೆಸರು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಯಾಕೆ ಬೇಕಾಯಿತು ಆ ವಿಚಾರ ಈಗ?’

ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲವಾದರೂ, ನಾನು ಅವರಿಗೆ, ವೆಂಕಟಸಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹೆಸರು ಪರಿಚಯವಾದ ರೀತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಹೇಳಿದೆ.

’ಓ! ಹಾಗೇ ಸಮಾಚಾರ. ಅವರ ನಾಲಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದು ಕಿವಿ ಕೊಯ್ಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದೊಂದೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹಾಗೆ ಹಾಡುತಾ ಇದ್ದರು, ಹೀಗೆ ಹಾಡುತಾ ಇದ್ದರು ಅಂತ ಹೊಗಳೋದನ್ನು ಹಳೆತಲೆಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೆ. ಅವರು ದೇವಿ ಉಪಾಸಕರಂತೆ. ಸರಸ್ವತಿಯೇ ಅವರ ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ನುಡೀತಾ ಇದ್ದಳಂತೆ. ಅವರು ದೇವರ ಕೋಣೇಲಿ ಒಬ್ಬರೇ ಹಾಡತಾ ಇದ್ದರೆ, ತಾಯಿ ಕೂತು ಕೇಳ್ತಾ ಇದ್ದಳಂತೆ. ಪುಣ್ಯವಿದ್ದಜನ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದರಂತೆ. ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದೆಲ್ಲಾ ಎಲ್ಲಿ? ಜನಕ್ಕೆ ದೇವರೂ ಬೇಡ, ದಿಂಡರೂ ಬೇಡ’

ಎಂದು ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು ಸಿಕ್ಕ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡು ಈಗಿನವರ ಮೇಲಿನ ತಮ್ಮ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು.

'ನಿಜ ಜೋಯಿಸರೆ, ಈಗಿನ ಕಾಲದ ಜನಕ್ಕೆ ದೇವರು ಬೇಡ, ದೇವರಿಗೆ ಜನವೂ ಬೇಡವಾಗಿದೆ......'

'ಜನಕ್ಕೆ ದೇವರು ಬೇಕಾದರೆ ತಾನೆ, ದೇವರಿಗೆ ಜನ ಬೇಕಾಗೋದು. ಆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯಾಂದೆಯಲ್ಲ, ಆತ ಪ್ರತಿ ಶುಕ್ರವಾರ ಸಂಜೆ ಬೆಟ್ಟದಮೇಲಿರೋ ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ, ಹಾಡ್ತಾ ಇದ್ದರಂತೆ. ಅವರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಜಾಗವನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಏಕನಾಥಮ್ಮನ ಗುಡೀಲಿ ನಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತ ಇದ್ದರು. ಈಗಿನವರಿಗೆ, ಅದಾದರೂ ನೆನಪಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ. ಅಷ್ಟೇಕೆ, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಂಥವರು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಊರಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟ ಇರೋದೂ ಮರೆತು ಹೋಗ್ತಾ ಇತ್ತೋ ಏನೋ.'

ಗಳಿಗೆಗೊಂದು ಬಾರಿ ಅವರ ಮಾತಿನ ಕಥೆ ಜಾಡುತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು. ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿಸಿಲು ಬಡಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವಸರ ಮಾಡಿದರೆ, ಮಾತೇ ಎಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ.

'ಅವರು ಸಂಗೀತ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತರು, ಹೇಗೆ ಕಲಿತರು ಅನ್ನುವುದೇನಾದರೂ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತೆ ಜೋಯಿಸರೇ?'

'ಊಹೂ. ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೇ ಅದೆಲ್ಲಾ ನೂರು ವರ್ಷದ ವಿಚಾರ............'

'ಅವರ ಮನೆತನದವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದಾರೆಯೇ?'

'ಏನೋ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಿರಿಯೂರಿನ ಹತ್ತಿರ ತೊರೆಯೂರು ಅಂತ ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಇದಾರೆ ಅಂತ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಈಗ ಇದಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ ಯಾರಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಕಲಿಕಾಲ ಬಂದು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವೆಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ತೊರೆಯೂರಿನಲ್ಲೇ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ, ಏನಾದರೂ ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದೆಲ್ಲಾ

ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು. ಅವರವರಿಗೇ, ಹಾಸಿ ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ತಾಪತ್ರಯ; ಇನ್ನು ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಳೋರು ಯಾರು?'

'ಹಾಗಂತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಡಬೇಕೇ ಜೋಯಿಸರೇ?'

'ಮರೆಯದೆ. ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಅದೇನು ಉಪ್ಪಿಗಾಗುತ್ತದೆಯೇ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿಗಾಗುತ್ತದೆಯೋ. ನಿನಗಿನ್ನೂ ಹುಡುಗಬುದ್ಧಿ, ಸಂಸಾರ ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ಈ ಹುಚ್ಚೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತೆ'

'ಅಲ್ಲ ಜೋಯಿಸರೇ, ನೀವೇ ಈಗ ಹೇಳಿದಿರಿ, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಂಥವರು ಒಬ್ಬರಾದರೂ ಇರೋಹೊತ್ತಿಗೆ, ಊರಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟದ ನೆನಪು ಉಳಿದಿದೆ ಎಂತ. ಈಗ ನೀವೇ ನನಗೆ ಈ ಹುಚ್ಚು ಬೇಡ ಅನ್ತೀರಲ್ಲಾ?'

'ಸರಿಸರಿ. ಅವರದು ಹತ್ತು ಅವತಾರವೂ ಮುಗಿದು ಹೋಗಿದೆ. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನೀನಿನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕಾದ ಹುಡುಗ. ಈಗಲೇ ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೋಬೇಡ. ಯಾರೆಲ್ಲಾದರೂ ಸಾಯಲಿ!'

ಜೋಯಿಸರ ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಮುರಿಯಿತು. ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಹಿರಿಯರ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದು ಹುಚ್ಚೇ?

'ಜೋಯಿಸರೇ, ನೀವು ಸತ್ತಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ಮರೆತುಬಿಡಬೇಕೇ?' ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ನಾಲಿಗೆಯ ತುದಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದರಿಂದೇನು ಸಾರ್ಥಕ? ವೃಥಾ ಅಸಮಧಾನ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಹಾಗಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ಬೇರೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದುಕೊಂಡು—

'ಬಿಸಿಲು ಏರ್ತಾ ಬಂತು ಜೋಯಿಸರೇ, ಬರ್ತೀನಿ. ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದು ತುಂಬಾ ಉಪಕಾರವಾಯಿತು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಹಾಕಿ, ಹೊರ ಬಂದೆ.

ಜೋಯಿಸರಿಂದ ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲವಾದರೂ, ರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸಾಹದ ಉಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಸಂದೇಹದ ಎಳೆಯೊಂದು ಹರಿದಹಾಗಾಯಿತು.

ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರು ನನಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದು ಮೂಲ ಶಾಸನವಲ್ಲ, ಅದರ ಕಾಗದದ ನಕಲು. ಅಂಥ ನಕಲುಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವು ಎಷ್ಟೋ ಕೃತಕವಾದವು; ಯಾರೋ, ಯಾವುದೋ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ಹಕ್ಕು ಸ್ಥಾಪಿಸಲೆಂದೋ, ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವತ್ತಿನಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರ ಹೂಡಲು ಸೃಷ್ಟಿತವಾದುವೋ ಆಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಬರೀ ಕಾಗದದ ನಕಲೇನು, ತಾಮ್ರ ಶಾಸನವನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗಗಳೂ ನನಗೇ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ರಾಯರು ತೋರಿಸಿದ ದಾನ ಶಾಸನದ ನಕಲೂ ಅಂಥ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯೇನೋ, ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷಯವೆಲ್ಲಾ ಬರೀ ಕಟ್ಟು ಕಥೆಯೇನೋ ಎಂದು ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಅನುಮಾನವಾಗಿತ್ತು.

ಆದರೆ ಜೋಯಿಸರಿಂದ ಆ ಹೆಸರಿನ ಸಂಗೀತಗಾರನೊಬ್ಬನು, ಕಡೆಯ ಪಾಳಯಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದ್ದನೆಂಬುದು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದದ್ದಲ್ಲದೆ, ಆ ಮನೆತನದವರು, ಈಗ ಅಲ್ಲಿರುವುದು ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದವಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಹಿರಿಯೂರಿನ ಬಳಿ ತೊರೆಯೂರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ, ಅವರು ಹಾಡಲು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವಿತ್ತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟಾದರೂ ತಿಳಿಯಿತೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕೊಂಚ ಸಮಾಧಾನವಾದರೂ, ಜೋಯಿಸರು ಆ ವಿಷಯ ಹೇಳುವಾಗ ತೋರಿದ ತಾತ್ಸಾರ, ನಿರಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮುದುಡಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹಣೆಗೆ ಹೊರಟವನಿಗೆ ನೀಡುವ ಸ್ವಾಗತವೇ ಇದು? ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿಗಿಂತಲೂ ಹೀನಾಯವೇ ಇತಿಹಾಸ?

ದಿನದ ಬದುಕೇ ಭಾರವಾದ ಜನಕ್ಕೆ ಅದೆಲ್ಲಾ ಏಕೆ ಬೇಕು ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಧ್ವನಿ ನನ್ನೊಳಗೇ ಸವಾಲು ಹಾಕಿತು;

ಹಾಗೇ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಮೆಲಕು ಹಾಕುತ್ತಾ, ರಾಯರು ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೊಂದು ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದೆ.

೪

ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿ ದೇವಾಲಯದ ಪೂಜಾರಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನ ಮನೆ ಗುಡ್ಡದ ಒತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಇತ್ತು. ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸರಿದು, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದಂತಿದೆ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಊರು. ಪೂರ್ವದ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಾದ ರಂಗಯ್ಯನ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ, ನಗರ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ನೇರವಾಗಿ ದೊಡ್ಡಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ, ಇದುರಿಗೇ ಉತ್ಸವಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯ, ಬೆಟ್ಟದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಪೇಟೆಯ ಇಬ್ಬದಿಯಲ್ಲೂ, ನೀಲನಭದಲ್ಲಿ ಹಸಿರು ಗರಿಯಾಡಿಸುವ ತೆಂಗಿನ ಮರದ ಸಾಲು, ಆದರೆ ನಡುವೆ, ಉನ್ನತ ಗೋಪುರದ, ಭವ್ಯವಾದ ನಗರ ದೇವತೆಯ ಮಂದಿರ. ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಿರಿದಾದ ಗುಡ್ಡದ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಬಸವನ ಬುರುಜು. ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ, ಎಷ್ಟೋ ಎತ್ತರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ, ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಎಳೆನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಬಾವುಟದ ಬತೇರಿ. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಾನು ದಿನದಿನವೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ದೃಶ್ಯ ಅದು. ಆದರೂ ಇಂದು ಅದೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಹೊಸದೇನೋ ಒಂದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅವು ನನ್ನಿಂದ ದೂರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ವಸ್ತುಗಳಂತೆ ಕಾಣದೆ ನಮ್ಮಿರ್ವರ ನಡುವೆ ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಬೆಳೆದಂತಿತ್ತು. ಹಾಗೇ ಕನಸುಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನ ಮನೆಯತ್ತ ನಡೆದೆ.

ಉತ್ಸವಾಂಬಾ ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯ ಗಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ, ಕೊಂಚಮೇಲು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಅಲ್ಲೇ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನ ಮನೆ. ಮನೆ ಸಣ್ಣದಾದರೂ ಚೊಕ್ಕಟ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ದೇವಗಣಗಿಲೆ ಮರ, ಅಂಗಳದ ತುಂಬಾ ನೆರಳು ಚೆಲ್ಲಿತ್ತು.

ಅಗಲವಾದ ಹಸಿರೆಲೆಗಳು ತುಂಬಿದ ಮರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಅರಳಿದ ದೇವಗಣಿಗಿಲೆಯ ಹೂವಿನ ಬಹುನವಿರಾದ ಪರಿಮಳ, ಏರು ಬಿಸಿಲಿನ ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪು ನೀಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮುದ್ದಾದ ಕರುವೊಂದು ಹಸಿರು ಮೇಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ತಟ್ಟಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನನ್ನು ಕೂಗಿದೆ. ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಒಳಗೇನೋ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಕೂಗಿದ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ಏನೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದ.

'ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರನ್ನು ನೋಡೋಣಾಂತ ಬಂದೆ, ಇದಾರೇನು.'

'ಇಲ್ಲ, ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿದಾರೆ.'

'ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರ್ತಾರೆ?'

'ಹೋಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಮೂರು ದಿನ ಆಯಿತು. ಯಾವಾಗ ಬರ್ತಾರೋ ಏನೋ.'

'ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿ, ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲೆ ಇರ್ತಾರೆಯೇ?'

'ಊಹೂ. ಉಯ್ಯಾಲೆ ಕಂಭದ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆ ಇಲ್ಲವೇ, ಅಲ್ಲಿರ್ತಾರೆ. ಅಮ್ಮನೋರ ಪೂಜೇನೂ ಅವರೇ ಮಾಡ್ತಾ ಇದಾರ, ಈಗ ಮೂರು ದಿವಸದಿಂದ'

'ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಹಾಯಾಗಿ ಮನೇಲಿರಬಾರದೇ?'

'ಅದು ಆ ಜಾಯಮಾನಕ್ಕೇ ಬಂದದ್ದಲ್ಲ ರಾಯರೆ. ನಾನೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ. ಮುದುಕ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ಭೂಮೀ ಮೇಲೆ ಇರೋದು ಎಷ್ಟು ದಿನಾನೋ ಏನೋ. ಇರೋ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಅಮ್ಮನೋರ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೂತೀನಿ ಅಂತಾನೆ'

'ಒಬ್ಬರೇ ಇರೊದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗೊದಿಲ್ಲವೇ?'

'ನನ್ನ ಮಗ, ರುದ್ರಮುನಿ ಅವರ ಜೊತೇಲೇ ಇದಾನೆ. ಅವನೇ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಬಂದು ಊಟ ತಗೊಂಡು ಹೋಗ್ತಾನೆ. ಹಣ್ಣೆಲೆ, ಚಿಗುರೆಲೆ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿ ಕಾಲ ಹಾಕ್ತಿವೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ'

'ಅಂತೂ ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಗಟ್ಟಿಗರು. ನಮ್ಮಿಂದ ಆಗೊ ಕೆಲಸವಲ್ಲ ಅದು.'

'ಬೆಟ್ಟ ಅಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಊರಿಗಿಂತ ಸಲೀಸು, ಇಲ್ಲಿದ್ರೆ ಆಗೊ ಅಷ್ಟು ಬೇಜಾರು ಕೂಡಾ ಅಲ್ಲಿದ್ರೆ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ಅಂತಾರೆ. ನಾನೂ ಹೇಳೋ ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಈಗ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಸಿಗ್ತಾರೆಯೆ?'

'ಹೂ ಮನೇಲೋ, ಗುಡೀಲೋ ಇರ್ತಾರೆ'

'ಅಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ ನೊಡ್ತೀನಿ'

ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

'ಅದೇನಾದ್ರೂ ಹೇಳೊದಿದ್ರೆ ನನಗೆ ಹೇಳಿ, ಈಗ ರುದ್ರಮುನಿ ಊಟ ತಗೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಬರ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕೈಲಿ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುತ್ತೀನಿ.'

'ಇಲ್ಲ, ಅವರನ್ನೇ ನೋಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯವಿತ್ತು.'

'ಬಿಸಿಲು ಏರೋ ಹೊತ್ತು. ಸಂಜೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದಲ್ಲ.'

'ಏನೂ ಅಷ್ಟು ಬಿಸಲಿಲ್ಲ. ನೋಡಿಕೊಂಡೇ ಬಂದು ಬಿಡುತ್ತೀನಿ.'

ಎಂದು ವೀರಭದ್ರಪ್ಪನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ, ಹಾಗೇ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಏರಿದೆ.

ಬಸವನ ಬುರುಜಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮುರಿದ ಕೋಟೆಗೋಡೆಯ ನಡುವೆ ದಾಟಿ, ಕೊಡುಗಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ನುಸಿದು, ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರಹೋಗಿ, ಸುಮಾರು ನೂರು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿದರೆ, ಟೀಪು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಚಿತ್ರದ ಬಾಗಿಲು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಹಿಂದೆ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳು ನಡೆಯಲು ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು, ಗುಳಿ ತೆಗೆದ ನುಣುಪಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಏರಿ ನಡೆದರೆ, ಇದುರಿಗೇ ಕಲ್ಲಿನ ಗರಡಿಯ ಮನೆ; ಅದರ ಬದಿಯಲ್ಲೇ ಗಣಪತಿಯ ದೇವಾಲಯ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೊಂಚ ಮುಂದೆ ನಡೆದು, ಎಡಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದರೆ, ಇದುರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಗಿಲು. ಆ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿದರೆ, ವಿಶಾಲವಾದ ದೇವಾಲಯದ ಬಯಲು. ಪಾಳಯಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ರಾಜಭವನಗಳಿದ್ದುದು ಆ ಬಯಲಿನಲ್ಲೇ. ಎಡಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ, ಟಂಕಸಾಲೆ, ಕಲ್ಲಿನ ಉಗ್ರಾಣಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಬೆನ್ನಿಗೇ, ನಂದಿಯಂತೆ ಮೈ ನೀಡಿ ಮಲಗಿದ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯ. ಬಲಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ ಎತ್ತರವಾದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿಯ ದೇವಾಲಯ. ಇದುರಿಗೆ, ಬರೀ ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಗಳು ಕಾಣುವ ಕೋಶಾಗಾರ. ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಕಲ್ಲಿನ ಉಯ್ಯಾಲೆ, ಒಂದೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ಹತ್ತಾಳು ಎತ್ತರದ ಬಾಣಂತಿ ಕಂಭ, ಉಯ್ಯಾಲೆ ಕಂಭ ಕೋಶಾಗಾರಗಳ ನಡುವೆ, ಹಿಂದೆ ಪಾಳಯಗಾರರು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಓಕುಳಿಯಾಟವಾಡಲು ನಿರ್ಮಿಸಿದ, ಈಗ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಪುಟ್ಟಕೊಳದ ಬಳಿ, ಸಣ್ಣದೊಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮನೆ ಇದೆ. ಅದೇ ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ ಹೇಳಿದ ಮನೆ.

ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅವರು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋದೆ.

ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿಯ ದೇವಾಲಯ ಕೊಡುಗಲ್ಲಿನ ಅಡಿಯ ಗುಹೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ದೇವಾಲಯ. ಗುಹಯೇ ಅಮ್ಮನವರ ಗರ್ಭಗುಡಿ. ಮುಂದೆ ಎರಡಂಕಣದ ಕೈಸಾಲೆಯಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದೆ ನಿಂತು ನೋಡಿದರೆ ಕಾಣುವ ದೃಶ್ಯ ಚೇತೋಹಾರಿಯಾದದ್ದು. ಇದುರಿಗೆ ಅರ್ಧವೃತ್ತಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟ ತನ್ನ ತೋಳು ಚಾಚಿದೆ. ಸಾಲಾಗಿ ಗೋಪುರವಿಟ್ಟಂತಿರುವ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ, ಕಹಳೆ ಬತೇರಿ, ರಣ ಬತೇರಿ, ತುಪ್ಪದ ಕೊಳದ ಬತೇರಿಗಳು; ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯ, ಮುರುಗಿ ಮಠ, ಪಾಂಡವರ ವಿಮಾನಗಳು, ತುಲಾಭಾರದ ಕಂಭಗಳು, ಬದಿಯಲ್ಲೇ ಅರಮನೆಯ ಬಯಲು.

ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ನಿಂತು ನೋಡಿದೆ. ಅದೆಲ್ಲಾ ನನ್ನದು, ನನ್ನವರದು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಬಂತು. ವಿಚಾರಿಸುವವರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ, ಬೆತ್ತಲೆನಿಂತ, ಬರೀ ಎಲುಬಿನಗೂಡಾದ ಬಂಧುಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು, ಬೋಳು ಬೆಟ್ಟದ ಸಾಲು. ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ನಿಡುಮೌನ ಆವರಿಸಿತ್ತು. ಹಕ್ಕಿ ಹಾರಿ ಹೋದ ಪಂಜರದಂತಿದ್ದ ಆ ಪರ್ವತ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೌನವೇ ಮಹಾಶೋಕ ಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಪೇರಿಸಿದಂತಿದ್ದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನೂರುಗವಿಗಳು ಕಂಕಾಳದ ಕತ್ತಲುತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ ಜನ ವೀಹಿನವಾದ ಪಾಳನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಏಕೋ ಹೃದಯವನ್ನು ಕಿವುಚಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ನೋಡಲಾರದೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ, ದೇವಾಲಯದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದೆ.

ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲಿನ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಒಂದೆರಡು ಒಡೆದ ನಗಾರಿಗಳು, ಪಾಲಕಿಯಿಟ್ಟ ದೇವಾಲಯದ ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ, ಮರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ಮೊಮ್ಮಗನೊಡನೆ ಕೂತಿದ್ದರು.

ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರಿಗೆ ೭೫ ಕ್ಕೂ ಮಿಕ್ಕು ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಸುಮಾರು ೬ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಆಳು. ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹದವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೈ, ಈಗ ಕೊಂಚ ಸುಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಲಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ದುರ್ಬಲವೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಕೂದಲ ಗಂಟು. ನೋಡಿದವರಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಮೂಡಿಸುವಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಊರಿನ ಹಿರಿತಲೆಯಾಗಿ ಬಾಳಿದ ಜೀವ ಅದು. ಆದರೆ ಈಗ, ತನ್ನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಭವ್ಯ ಭವನದಂತೆ, ಬರೀ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ದೇವರುಗಳನ್ನೇ ಕೇಳುವರಿಲ್ಲವಾದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರನ್ನು ಕೇಳುವವರು ಯಾರು?

ಎಂತಲೇ ನಾನೇ ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

’ನನ್ನ ನೋಡಾಕಂತ್ಲೇ ಬಂದ್ರಾ ಈ ಬಿಸ್ಲಾಗೆ. ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಆರೋಗ್ಯವಾ?’

’ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೊಡಬೇಕೆಂದೇ ಬಂದೆ ಮುರಿಗೇಂದ್ರಪ್ಪ’

’ಏನಾರ ಕೇಳೋದಿತ್ತೇನು?’

’ಹೂ.’

’ಏನು?’

’ಏಕನಾಥಮ್ಮನ ಗುಡೀಲಿ ’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರಕಲ್ಲು’ ಅಂತ ಇದೆಯಂತೆ. ಇವತ್ತು ಜೋಯಿಸರು ಹೇಳಿದರು.......’

’ಜೋಯಿಸರ ರಂಗಪ್ಪನೋರಾ........’

’ಅಲ್ಲ, ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು.......’

'ಹಂಗನ್ನಿ, ರಂಗಪ್ಪನೊರಿಗೆ ಅದೆಲ್ಲಾ ಏನುಗೊತ್ತು?ದೊಡ್ಡ ಜೋಯಿಸರೂ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಾಗೆ ಕೇಳಿರಬೇಕು.'

'ಆಕಲ್ಲು ಈಗಲೂ ಇದೆಯೇ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ?'

'ಇದೆ. ಕಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹೋಗ್ತದೆ. ನೋಡೋರಿಲ್ಲ'

'ಈಗ ನಾನು ನೋಡೋಕಾಗ್ತದೆಯೇ ಅದನ್ನು'

'ಹೂ. ತೋರಸ್ತೀನಿ. ನೀವು ನೋಡಬೇಕೂನ್ನೋದೆ ಹೆಚ್ಚು'

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗಿದ್ದ ಮೊಮ್ಮಗನನ್ನು ಕೂಗಿ—

'ರುದ್ರಮುನಿ, ಹಣತೆ ಹಚ್ಕೊಂಡು ಬಾ'

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮೇಲೆದ್ದು ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗೆ ಹೋದರು. ನಾನೂ ಅವರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಎದುರಿನ ಅಂಕಣದಲ್ಲೂ ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿತ್ತು. ರುದ್ರಮುನಿ ಹಚ್ಚಿತಂದ ಹಣತೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲೂ ಯಾವುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರೇನೂ ಸಲೀಸಾಗಿ ಓಡಾಡಿದರೂ, ನನಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಡವುವಂತೆ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆ ಕತ್ತಲು ಕೊಂಚ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಲೆಂದು, ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದ್ದೆ. ಮರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ, ರುದ್ರಮುನಿ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಏನೋ ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಸರಿಸುವ ಸದ್ದು ಕೇಳುತ್ತಿತ್ತು. ಐದಾರು ನಿಮಿಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ, ರುದ್ರಮುನಿ, ಹಣತೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು, 'ಹೀಗೆ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಕರೆದ. ಅವನು ಬೆಳಕು ತೋರಿಸಿದತ್ತ ನಡೆದೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರದ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವಕ್ಕೆ ಹತ್ತು ಹೆಜ್ಜೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಮುರಿಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅವರ ಬದಿಯಲ್ಲೇ ರುದ್ರಮುನಿ ಹಣತೆಯನ್ನಿಟ್ಟ.

'ಇದೇ ನೋಡಿ 'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಕಲ್ಲು' ಎಂದರು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ಹಣತೆಯ ದೀಪದ ಮಂಕು ಬೆಳಕಲ್ಲಿ, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ಕೈ ತಟ್ಟಿ ತೋರಿಸಿದ ಜಾಗವನ್ನು ನೋಡಿದೆ.

ದೇವಾಲಯದ ಬಂಡೆ ಹಾಸಿದ ನೆಲದಲ್ಲಿ, ನಾಲ್ಕಾರು ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಾಗಿ, ಹತ್ತು ಜನ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾದ, ನಯ ಮಾಡಿದ, ಚೌಕಾಕಾರವಾದ, ಅಖಂಡ ಶಿಲೆ. ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಸುತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಚಿತ್ರಗೆಲಸದ ಅಂಚು ಬಿಡಿಸಿ, ಅದರ ನಡುವೆ ಅಷ್ಟದಳದ ಪದ್ಮವನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದರು. ಬಂಡೆಯ ಹಲಗೆ ನಯವಾಗಿ, ಹಣತೆಯ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

'ಇದರ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಹಾಕಿಕೊಂಡ್ಕು, ಕೂತು ಹಾಡ್ತಾ ಇದ್ರಂತೆ ಅಯ್ನೋರು. ಇದರ ಎದುರಿಗೇ, ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು, ಇಂಥದೇ ಕಲ್ಲಿನ ಪೀಠ ಇದೆ. ಪಾಳೇಗಾರ್ರು ಕೂತುಕೊಳ್ತಾ ಇದ್ದದ್ದು.'

ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದರು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ನಯವಾದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಗೇ ಕೈ ಆಡಿಸಿದೆ. ತಣ್ಣನೆಯ ಕಲ್ಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗಿತ್ತು. ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಮಾತನಾಡಡೇ, ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ. ಮನಸು ಕಾಲದ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮೀರಿ, ಗತಕಾಲದ ಗರ್ಭಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ಏನನ್ನೋ ನೋಡಲು ಹುಡುಕುತ್ತಿತ್ತು.

ಆಗ ಪಾಳಯಗಾರರ ಇದಿರು ಕುಳಿತು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಹೇಗಿದ್ದಿರಬೇಕು? ಹೀಗೇ ಬಿಸಿಯುಸಿರಿಡುವ, ಕಣ್ಣುಕಪಡದ ಹಿಕ್ಕೆಯ ಮಣಕುವಾಸನೆ ತುಂಬಿದ ಕತ್ತಲು ಕವಿದಿತ್ತೆ ಇಲ್ಲಿ? ಮಾತನಾಡಿದರೆ, ಮಾತನಾಡಿದವನನ್ನೆ ಬೆದರಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಮೌನದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರವಿತ್ತೆ? ಹರಿದ

ನಗಾರಿ, ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟ ಉತ್ಸವದ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳು, ಮುರಿದ ಪಾಲಕಿ-ಇನ್ನೂರು, ಕೇವಲ ನೂರೈವತ್ತು— ಇನ್ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಭಗ್ನತೆಯ ರಣತಾಂಡವ! ಮಾನವನ ಭಕ್ತಿ, ಪ್ರೇಮ, ಸಾಹಸ, ಶ್ರಮಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಸೌಂದರ್ಯ ಮೇಲೆ, ಇಷ್ಟುಬೇಗ ವಿನಾಶದ ಪತಾಕೆ ಹಾರಬೇಕೇ? ಕಟ್ಟಿದವರ ಶ್ರಮೆಗೆ, ಉಳಿಸುವ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ನಮಗಿಲ್ಲವೇ?

ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣು ಕಂಬನಿಗರೆಯಲೆಳಸುತ್ತಿತ್ತು; ಮನಸಿನ ಕಣ್ಣು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದುದನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲೆತ್ನಿಸುತ್ತಿತು. ನಿಜ-ಅಂದು ನೂರಾರು ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಂಚಿನ ಸೊಡರುಗಳ ಬೆಳಕಿನ ಹರಿತವಾದ ಕೋಟಿ ಕಿರಣಗಳು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಕತ್ತಲ ಬಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ವೀಣೆ,ವೇಣು, ಮೃದಂಗಗಳ ಮಧುರ ವಾದ್ಯರವದಲ್ಲಿ ಮೌನವನ್ನು ಗೆದ್ದು ಭವ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಿದ್ದಿರಬೇಕು. ನೂರಾರು ದೀವಟಿಗೆಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಹೊರವಳಯದಲ್ಲಿ, ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅಂಗರಕ್ಷಕ ಪಡೆ ನೆರೆದು, ಅಂತಃಪುರದ ದಾಸಿಯರ ಸುಳಿದಾಟದ ಸೊಬಗಿಗೆ, ನಗೆಜೇನು ಬೆರಸಿರಬೇಕು. ದೇವಾಲಯದ ಅಗರು, ಚಂದನ ಗಂಧ ಕರ್ಪೂರದ ಪರಿಮಳದೊಂದಿಗೆ, ರಾಣೀವಾಸದವರ ಮುಡಿಯ ಹೂ ಮಾಲೆಯ ನಸುಗಂಪು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿರಬೇಕು. ಮಂತ್ರ ಘೋಷದೊಂದಿಗೆ, ವಂಧಿ ಮಾಗಧರ ಪರಾಕಿನ ಧೃಡವಾದ ನೀಳ್ದನಿ ಬೆರತು, ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಆವಿತ ಮೌಸವನ್ನು ಕೆಣಕಿರಬೇಕು.

ಹಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು, ಹಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು- ಈಗ ಹೀಗಾಗಿದೆ! ಮಸಣ ಮೌನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನುಂಗಿ ನೊಣೆದಿದೆ. ಪಾಳು, ವೌನ, ಬೋಳಗಲ್ಲು- ನಮ್ಮ ಭವ್ಯಗತ ಜೀವನದ ಚೇತನರಹಿತ ಕಂಕಾಳ...

ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲು, ನನ್ನನ್ನು ಕತ್ತು ಹಿಡಿದು ಹೊರತಳ್ಳಿತು. ಕತ್ತಲು ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣು ಘಾಟುಹೊಗೆ ಸೋಕಿದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊರಬಂದು, ಹಜಾರದ

ಕಲ್ಲುಕಂಭವನ್ನೊರಗಿ ಆಕಾಶದ ಆಳದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋ ಮೇಲೆ ಸಿಳ್ಳು ಹಾಕುತ್ತಾ ಹಾರುವ ಡೇಗೆಯನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರೂ ಹೊರಬಂದು, ಇದಿರು ಕಂಭಕ್ಕೊರಗಿ ಕುಳಿತರು. ಅವರ ಮನಸೂ ಮರುಕಳಿಸಿದ ಸ್ಮರಣೆಗಳ ಹೊಯ್ದಾಟದಲ್ಲಿ ವಿಹ್ವಲವಾಗಿತ್ತೋ ಏನೋ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ.

’ಕಾಲ ಹೆಂಗಾಗೊಯ್ತು. ಬಿರುಗಾಳೀಲಿ ದೊಡ್ಡ ಮರ ಕೊಚ್ಚಿಹೋಗಿ, ಮೋಟುಪೊದೆ ಉಳಿದಂಗಾಯ್ತು. ದೊಡ್ಡೋರೆಲ್ಲಾ ಶಿವನ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಸೇರಿಬಿಟ್ಟರು. ನನ್ನಂಥ ಪಾಪಿ, ಪರದೇಶಿಗಳೇ ಉಳಕೊಂಡಿರೋದು.’

ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ನಾನೇನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

’ಇಷ್ಟು ವರ್ಷಕ್ಕೆ, ನೀವೊಬ್ಬರು ಬಂದು ’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಕಲ್ಲು’ ಅಂತ ಕೇಳಿದ್ರಿ. ಅದೆಲ್ಲಾ ನೆನಸಿಕೊಂಡ್ರೆ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಕಸವಿಸಿ ಆದಂಗಾಗ್ತದೆ. ಎಂತೆಂಥ ಜನ ಆಗಿಹೊದ್ರು. ಅವರ ಹೆಸರು ಹೇಳೋಕೆ ಒಬ್ಬರೂ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟ್ಯಾಕೆ, ಅವರ ಹೆಸರೂ ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಈ ಜನ. ಇಂಥ ಜನ ಬದುಕೋದುಂಟಾ?’

’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಿಚಾರ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತೆ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ?’

’ನಮ್ಮಜ್ಜ ಭಾಳ ಹೇಳೋನು. ಕೇಳಿದ್ದು ಈಗಲೂ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊರದ್ದಾಗ್ಗಿದೆ. ನಮಗೆ ಹಿಂದಿನೋರ ಕಥೆ ಕೇಳಬೇಕೂಂತ ಆಸೆನಾರ ಇತ್ತು. ಈಗಿನ ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ದಿನಕ್ಕೆ ದಿನ ಕೆಡ್ತಾ ಇದ್ಯೇ ಹೊರತು, ಮೇಲಾಯ್ತು ಅನ್ನೋದೇ ಇಲ್ಲ. ಶಿವ ಯಾವತ್ತು ಕರೆಸಿಕೊಂಡಾನೋಂತ ಕಾಯೋದಾಗಿದೆ.’

ಹೃದಯದಾಳದಲ್ಲಿ ಬಹು ದಿನದಿಂದ ಹುಗಿದಿದ್ದ ದುಃಖ, ಉರಿಯಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತಿತ್ತು ಅವರ ಮಾತು. ಸತ್ಯದ ನಿಷ್ಠುರ ನುಡಿ, ಚಾಟಿ ಏಟಿನಂತೆ ಎರಗಿತು ನನ್ನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ.

'ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಿಜ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ನಮ್ಮದು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರ ದೇಶವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ.'

'ಹೊಗಲಿ ಬಿಡಿ. ಎಲ್ಲೀ ಮಾತು. ಮುದುಕ ಏನೋ ಅಂದಾಂತ ಅಸಮಧಾನ ಮಾಡಿಕೋಬೇಡಿ.'

'ಅಸಮಧಾನವಿಲ್ಲ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ನಿಮ್ಮಿಂದ ಒಂದು ಉಪಕಾರವಾಗಬೇಕಲ್ಲ.'

'ಏನು ಹೇಳಿ?'

'ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರೋ ಅಷ್ಟು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಿಚಾರ ಹೇಳ್ತಿರಾ? ಅದನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಂತಲೇ ಬಂದೆ.'

ನನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದಂತೆ ತೋರಿತು. ವಿಷಾದ ಪೂರ್ಣವಾದ ನಗು ನಕ್ಕು ಕೇಳಿದರು-

'ನಿಜನಾಗಿಯೂ ಅದಕ್ಕೇ ಬಂದಿರಾ?'

'ನಿಜನಾಗಿಯೂ.'

ಎಂದು, ರಾಯರೆ ಕಕ್ಷಿಗಾರನ ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಟೀಪು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ದಾನ ಶಾಸನದ ನಕಲು ಸಿಕ್ಕದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ ರಾಯರ ಸಲಹೆಯಂತೆ,

ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯಲು, ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರ ಬಳಿ ಹೋಗಿ, ಅವರಿಂದಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದೆ.

'ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತಂಪಾಯ್ತು. ನಿಮಂಥೋರು, ಹಳೆಯೊರ ವಿಷ್ಯ ತಿಳ್ಕೋಬೇಕು ಅನ್ನೋರು ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಆದ್ಹಾಗಾಯ್ತು. ನನಗೆ ತಿಳಿದದ್ದನ್ನೆಲಾ ಹೇಳ್ತೀನಿ, ಮನೇಗೆ ಹೋಗಿ ಉಂಡು ಬರೋದಾದ್ರೆ ಬನ್ರಿ, ಹೊತ್ತಾಯ್ತು.' ಎಂದರು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ.

'ಊಟದ್ದೇನೂ ಆತುರವಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಥೆ ಹೇಳಿ.'

'ರುದ್ರಮುನಿ, ಸ್ವಾಮಿಯೋರಿಗೆ ಎರಡು ಬಾಳೆ ಹಣ್ಣು ಅಷ್ಟು ಕಾಯಿಚೂರು ಕೊಡು. ಸ್ವಲ್ಪ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಿ'

ಎಂದರು. ನಾನು ಬೇಡವೆನ್ನದೆ, ರುದ್ರಮುನಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಚೂರನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾ ಕುಳಿತೆ. ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ರುದ್ರಮುನಿಯನ್ನು ಊಟ ತರಲು ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿ, ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕುಳಿತು, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು, ಎದುರಿನ ಬಂಡೆಯ ನೆತ್ತಿಯಮೇಲೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಬಳಿಕ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಥೆ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

೫

"ಈಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ನೆನೆಸುವ ಜನಕ್ಕಿಂತ ಮರೆತ ಜನವೇ ಹೆಚ್ಚು. ಎಲ್ಲೋ ನೂರಕ್ಕೊಬ್ಬರೋ ಸಾವಿರಕ್ಕೊಬ್ಬರೋ ನೆನಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂಥ ಜನ ಹುಟ್ಟುವುದು ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದುಬಾರಿಯೋ. ದೇಶದ ಪುಣ್ಯ ಫಲಿಸಿದಾಗ

ಅವತಾರ ಮಾಡುವ ಮಹಾತ್ಮರು ಅವರು. ಸಂಗೀತಗಾರರು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಇದಾರೆ, ಆಗಲೂ ಇದ್ದರು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ. ನೆಟ್ಟಗೆ ಸಪಾನಾ ಹೇಳೋಕೆ ಬರದೋರೂ, ಮೂರು ಬೆಟ್ಟಂಚಿನ ಜರತಾರಿ ಶಲ್ಯ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೂಂತ ಮೆರೀತಾರೆ. ಹೊಲೆಯರ ಹಂದಿ ಹಾಗೆ ಕಿರುಚೋ ಹಾರ್ಮೋನೀಮು ಕುಟ್ಟೋರೂ ಸಂಗೀತಗಾರರೇ!....ಪಾಪ! ಅವರು ತಾನೇ ಏನು ಮಾಡ್ತಾರೆ, ಹಾಡೊರಿದ್ರೂ ಕೇಳೊರಿಲ್ಲದ ಕಾಲ ಇದು. ಹೊಟ್ಟೇಪಾಡಿಗೆ ಹಾಡೋರಿಗೂ, ದೇವರನ್ನು ಕಾಣೋಯೋಗ ಅಂತ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯೋರಿಗೂ ಎಲ್ಲೀ ಹೋಲಿಕೆ.....”

ಸ್ವಲ್ಪ ಖಾರವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ, ನಾನೂ ಬೇರೆ ಮಾತಾಡದ, ಅವರೇ ಮುಂದುವರಿಸಲಿ ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ.

“ಮುದುಕರ ಮಾತು, ಕುಡಿದೊರ ನಡೆ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಓಡಾಡ್ತದೆ. ಬೇಸರ ಮಾಡ್ಕೊಬೇಡಿ” ಎಂದು ಮುರುಗೆಂದ್ರಪ್ಪ ಮತ್ತೆ ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು.

“ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಮನೆಗೂ, ನಮ್ಮ ಮನೆಗೂ ಬಹಳ ಸ್ನೇಹವಿತ್ತಂತೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮನೆಯವರು, ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅರಮನೆ ಜೋಯಿಸರಾಗಿದ್ದರು. ನಮ್ಮದು ಅರ್ಚಕರ ಮನೆತನ. ಹಿಡಿಂಬೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ, ಏಕನಾಥಮ್ಮ, ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ, ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಗಿರೋ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮನ ಗುಡಿ ಪೂಜೆ ನಮಗೆ ಸೇರಿತ್ತು ಜೋಯಿಸರು, ಅರ್ಚಕರು ಅಂದರೆ, ಆ ಕಾಲದ ಜನಕ್ಕೆ ದೇವರ ಸಮಾನ. ಅವರೂ ಹಾಗೇ ಇದ್ದರು. ದೇವರಕೈಲಿ ಸರಸ ಆಡೋ ಜನ. ಬೇಕೆಂದರೆ ತಲೇನೂ ಕೊಡೋರು”

“ಅದೆಲ್ಲಾ ಬರೀ ಮಾತು ಮುರಿಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ಅಂಥೋರು ಯಾರಿದ್ರು?”

ನನ್ನ ಮಾತು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರನ್ನು ಕೊಂಚ ಕೆರಳಿಸಿತು.

“ಮಾತು ಬಡಾಯಿ ಎಲ್ಲಾ ಈ ಕಾಲದ ಜನಕ್ಕೆ. ಆ ಕಾಲದ ಜನ ನಡೆದು ತೋರಿಸೋರು, ತಲೆ ಕೊಡೋರು ಯಾರಿದ್ರು ಅಂತ ಕೇಳ್ತೀರಲ್ಲಾ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಾಲದ ವಿಚಾರಾನೇ ಒಂದು ಹೇಳ್ತೀನಿ, ಕೇಳಿ. ನೀವೂ ನೋಡಿರಬಹುದು. ಸಂಪಿಗೇ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗೋ ದಾರೀಲಿ, ಪಾಂಡವರ ವಿಮಾನದ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಚಿತ್ರದ ಕಲ್ಲು ಇದೆ. ನೋಡಿದೀರಾ?”

“ಯಾವುದು?”

“ತಲೆಹೊಯಿಕ ವೀರಣ್ಣನ ಕಲ್ಲು ಅಂತಾರೆ.......”

“ಹೂ, ನೋಡಿದೀನಿ.”

ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿದ್ದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಡೆದಹೋದ ಕಲ್ಲು ಹಲಗೆ ಅದು. ಅದರಲ್ಲಿ, ಗಡ್ಡ, ಜಟೆಬಿಟ್ಟ ಒಬ್ಬಾತ, ಚೂರಿಯೊಂದರಿಂದ, ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ತಲೆ, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಚೂರಿ ಹಿಡಿದು ನಿಂತ ಚಿತ್ರ ಕೊರೆದಿತ್ತು. ಆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ಹೇಳಿದ ಹೆಸರಿರುವುದೂ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

“ಕಡೇ ಪಾಳೇಗಾರರು ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಇದು. ಆ ವೀರಣ್ಣ ನಮ್ಮ ಮುತ್ತಜ್ಜ. ವೀರಣ್ಣನೋರು ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನ ಗುಡೀ ಅರ್ಚಕರಾಗಿದ್ದರು. ಮನುಷ್ಯ ಚೊಕ್ಕಚಿನ್ನ. ಆದರೆ ಒಂದೇ ಐಬು. ಹೆಂಡತಿ, ಜೊತೇಲಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಇತ್ತು ಅವರಿಗೆ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ವ್ಯಾಮೋಹ. ಪ್ರತಿ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ಕೂಡಲೇ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಹೂವು, ಹಣ್ಣು ಎಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಆ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಕೊಡ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷದಿಂದ ಆ ಸಂಬಂಧ ಹೀಗೇ ನಡೆದು ಬಂದಿತ್ತು.”

“ಪ್ರತಿದಿನ, ಎರಡೂ ಹೊತ್ತಿನ ಪೂಜೆಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರು ಬರೋದು ವಾಡಿಕೆ. ಹಾಗೇ ಒಂದು ಸುತ್ತುಬಂದು, ಎಲ್ಲಾ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲೂ ದೇವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಸಾದ

ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗೋರು. ಅವರು ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೇಂತ ಅರಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟ ಕೂಡಲೇ, ಕಹಳೆ ಬತೇರಿಯಿಂದ, ಕಹಳೆ ಊದುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ 'ಪಾಳೇಗಾರರು ಬರ್ತಾ ಇದಾರೆ, ಸಿದ್ಧವಾಗಿ' ಎನ್ನೊದಕ್ಕೆ ಗುರುರು. ದಿನವೂ ಹೀಗೆ ನಡೀತಾ ಇತ್ತು."

"ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನ ಗುಡೀಲಿ, ಪಾಳೇಗಾರರು ಬರೋವೇಳೆಗೆ ಪೂಜೆ ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ, ಅವರು ಬಂದಕೂಡಲೇ ಮಹಾ ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡಿ, ಅವರಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿ, ಪ್ರಸಾದ ಕೊಡೋದುಪದ್ದತಿ. ಎಲ್ಲಾ ದೇವಸ್ಥಾನದಲೂ ಹೀಗೇ."

"ಒಂದು ದಿನ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಪೂಜೆ ಎಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿ, ಮಹಾ ಮಂಗಳಾರತಿಗೆ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪಾಳೇಗಾರರು ಬರೋದನ್ನೇ ಕಾದುಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಆವತ್ತು ಏಕೊ ಪಾಳೇಗಾರರು ಬರೋದು ತಡವಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ಕಾದರೂ ಕಹಳೆ ಬತೇರಿಯಿಂದ ಸನ್ನೆಗಹಳೆ ಕೂಗಲೇ ಇಲ್ಲ. ಗುಡ್ಡದ ಚಳಿ, ದಿನವೂ ಹೋಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ, ಆ ಹೆಣ್ಣೆಲ್ಲಿ ಸಿಟ್ಟಾಗ್ತಾಳೋ ಅನ್ನೋ ಚಿಂತೆ, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನಿಗೆ. ಹಾಗೂ ಆಗಬರಬಹುದು, ಈಗ ಬರಬಹುದು ಎಂದು ಕಾದುಕುಳಿತರು. ಕೊತ್ವಾಲರ ಚಾವಡೀಲಿ ಜಾವದ ಗಂಟೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಮುಗಿದದ್ದನ್ನು ಬಾರಿಸಿತು. ಆದರೂ ಪಾಳೇಗಾರರು ಪತ್ತೆಇಲ್ಲ. ಕಾದಕಣ್ಣು ಬೆಳ್ಳಗಾಯಿತು. ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಾಯೋದು?"

"ಕಾದು ಕಾದು ಬೇಸತ್ತು ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಕಡೆಗೆ ಆ ದಿನ ಪಾಳೆಯಗಾರರು, ಏನೋ ಕಾರಣದ ಮೇಲೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಹೊರಡುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡರೂ, ಊರಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಒಂದು ದಿನವೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿದ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಈ ದಿನ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂಬ ಚಿಂತೆ? ರಾಜ ಕಾರ್ಯವೇ, ಅನಾರೋಗ್ಯವೇ, ಏನಾಗಿರಬಹದು? ಎಂದು ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಆಲೋಚಿಸಿ, ಕಡೆಗೆ ತಾವೇ 'ಪಾಳಯಗಾರವನಿಗೆ ಒಳಿತಾಗಲಿ'

ಎಂದು ಮಹಾಮಂಗಳಾರತಿ ಮುಗಿಸಿ, ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಹಾಲುಗಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ತಮಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು."

"ಆ ಮನೆಯೂ, ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಇತ್ತು. ಮನೆಗೆ ಹೋದ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಹೂವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಮುಡಿಸಿ, ಊಟ ಮಾಡಿ, ಆಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಲಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿದ. ಇನ್ನೇನು ಕಣ್ಣುಹತ್ತಬೇಕು. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು. ಕಹಳೆಯ ಬತೇರಿಯಿಂದ, ಕಾವಲವರು ಊದಿದ, ಸನ್ನೆಗಹಳೆಯು ನೀಳ್ದನಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ಆ ಸದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಗಡಗಡ ನಡುಗಿದ. ಪಾಳಯಗಾರರು ಬಂದು ಮಂಗಳಾರತಿ, ಪ್ರಸಾದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರೆಗೂ ಅರ್ಚಕರು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರಬೇಕೆಂದು ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆ. ಪಾಳಯಗಾರರು ಎಷ್ಟು ಉದಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದರೋ, ಅಷ್ಟೇ ಕ್ರೂರಿ. ದೇವಾಲಯದ ಆರ್ಚಕರೆಂದರೆ, ನೆಲದ ಮೇಲಿನ, ಓಡಾಡುವ ದೇವರು ಎಂಬಷ್ಟು ಭಕ್ತಿ. ಅವರಿಗೆ ಕೊಡುವಾಗ ಮುಕ್ತ ಹಸ್ತ. ಒಮ್ಮೆ ಅವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದರೆ, ನಾಲ್ಕು ತಲೆಮಾರು ಕೂತು ತಿನ್ನುವಷ್ಟು ಕೊಡುವರು. ತಪ್ಪಿ ನಡೆದರೆ ತಲೆದಂಡ. ಅರ್ಚಕರೂ ಹಾಗೇ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಈಗಿನ ಹಾಗೆ, ಆಗಿನವರು, ದೇವರಿಗೆ, ದೊರೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆದು ಬದುಕುವ ಜನವಲ್ಲ, ಈಗ ಬಿಡಿ, ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಹಿಟ್ಟು ಕಾಣದ ಜನ, ಹಾಳುಗುಡಿ ದೇವರಿಗೆ ಗಂಟು ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ದೇವರಿಗೆ ಇಡೋ ನಾಮಾನ ಜನಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಭಯ, ಭಕ್ತಿಗಳ ಕಾಲ.

"ಸರಿ ಮತ್ತೆ ಮಾತು ಎಲ್ಲೋ ಹೋಯಿತು. ಏನು ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೆ?....ಹೂ........ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಮಲಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಸನ್ನೆಗಹಳೆ ಊದಿದ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಗಡಿಬಿಡಿಯಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ತನ್ನ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಮುಡಿಸಿದ ಹೂವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಂದೇ ಉಸಿರಿಗೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋದ. ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಪರಿವಾರ, ಸಂಪಿಗೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ್ನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿ ಇದ್ದುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು

ಅಲ್ಲಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ಹೂವಿಟ್ಟು, ಮಂಗಳಾರತಿಗೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾದ."

"ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಪರಿವಾರೆದೊಂದಿಗೆ, ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದರು. ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ಅರ್ಚನೆ, ಮಹಾ ಮಂಗಳಾರತಿ ಎಲ್ಲ ನಡೆದು, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೆ, ತೀರ್ಥ, ಮಂಗಳಾರತಿ, ಪ್ರಸಾದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ನೂರಾರು ಹಣತೆ, ಹತ್ತಾರು ಪಂಜುಗಳು ಹಚ್ಚಿದ ದೇವಾಲಯ ಹಗಲಿನಷ್ಟು ಬೆಳಕಾಗಿತ್ತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಸಾದದ ಹೂವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋದಾಗ, ಪಾಳಯಗಾರರ ಕಣ್ಣಿಗೆ, ನಿಚ್ಚಳವಾದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಕೂದಲು ಕಾಣಿಸಿತು. ಬೆರಳಿನಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ನೋಡಿದರು, ಪಾಳಯಗಾರರು. ಹೆಣ್ಣಿನ ಜಡೆಯ ನೀಳವಾದ ಕೂದಲು. ಅದನ್ನು ನೋಡನೋಡುತ್ತಾ ಅವರ ಮುಖ ಗಡುಸಾಯಿತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಗಾಬರಿಯಾದ."

"ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಕೂದಲೆಲ್ಲಿಯದು ವೀರಣ್ಣನವರೇ?' ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಗಡುಸಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದರು. ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತೋಚಲಿಲ್ಲ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನಿಗೆ. ಹಾಗೇ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಉಸಿರು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ—

'ದೇವರ ಮುಡಿಯದು, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ'

'ದೇವರ ಮುಡಿಯದೆ? ಯಾವ ದೇವರದು?'

'ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನದು ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ.'

'ಅರ್ಚಕರು ಸುಳ್ಳಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತುದುದು ಯಾವಾಗ?'

'ಸುಳ್ಳಾಡುವ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಸೀಳಿಸಿ ನಾಯಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ. ದೇವರ ಅನ್ನ ಉಂಡು ಬೆಳೆದ ಈ ಮೈಗೆ ಸುಳ್ಳು, ತಟವಟ ತಿಳಿಯದು'

'ಸುಳ್ಳು ತಟವಟ ತಿಳಿಯದು; ಆದರೂ ದೇವರ ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ ಇದೆ ಎನ್ನುತ್ತೀರ. ನೂರು ನೋಡುವ ಕಣ್ಣು ಅರಿಯದೆ ಒಂದು ತಪ್ಪು ಮಾಡಬಹುದು. ಅರ್ಚಕರೆ. ಆದರೆ ತಿಳಿದು ಆಡುವ ನಾಲಗೆ ಅನೃತವಾಡಿದರೆ, ಸಹಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ'

'ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಲ್ಲಿ ನಾನಾಗಲೇ ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡೆ—ಸುಳ್ಳಾಡುವುದು ನಾನರಿಯದ ವಿದ್ಯೆ'

'ಹಾಗಾದರೆ ಕಲ್ಲು ಲಿಂಗದ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ ಇದೆ'

'ನಿಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗದು ಕಲ್ಲು; ನನ್ನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ'

'ಹಾಗಾದರೆ ಜಡೆಯನ್ನು ನಾವು ನೋಡಬಹುದೋ?' ಪಾಳಯಗಾರರು ಸಿಟ್ಟಿನಲ್ಲೇ ಕೇಳಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಪಾಳಯಗಾರರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು. ಅವರು ಮಾತು ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಹೋದುದನ್ನು ಕಂಡು—

'ದೇವರ ವಿಷಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ. ಅವರಿಗೆ ಕಂಡುದು ನಿಮಗೆ ಕಾಣದೆ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಷ್ಟು ಚರ್ಚೆ ಬೇಡವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ' ಎಂದರು.

'ದೇವರ ಕೂದಲು ಕಾಣಬಹುದಾದರೆ, ಜಡೆಯೂ ಕಾಣಬಹುದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಪಚಾರವಾದರೆ, ಆಗಲಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲೂ ಸುಳ್ಳಾಡಬಹುದೆ? ಅರ್ಚಕರು ಆ ಕೂದಲ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಸಾಧಿಸುವುದೇಕೆ? ಹೂವು ತಂದ ಹೂವಾಡಗಿತ್ತಿಯ ಕೂದಲು ಅದರಲ್ಲಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಕಣ್ಣುತಪ್ಪಾಯಿತು ಎನ್ನಬಾರದೇ? ಹೂವಾಡಗಿತ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆಸಿ, ದೇವರ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಮೈಲಿಗೆ ಇರಬಾರದು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು. ಅದುಬಿಟ್ಟು ಹೀಗಾಡುವುದೇ?'

'ಹೂವಾಡಗಿತ್ತಿಯ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ.......'

'ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ನಡುವೆ ಮಾತಾಡಿ ಹೇಳಿದರು.'

'ಅಂದರೆ ನಿಮ್ಮದೇ ದೋಷ... '

'ಇರುವ ಮಾತು ನಾನಾಗಲೇ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದೆ. ನಂಬಿದರೆ ನಂಬಬಹುದು, ಬಿಟ್ಟರೆ ಬಿಡಬಹುದು. ದೊರೆಯ ಚಿತ್ತ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯೇ ಆಗಿ ಹೋಗಲಿ.'

'ಅಪ್ಪಣೆ, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ'

'ಲಿಂಗದ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ ಇಲ್ಲವಾದರೆ.......'

'ಪ್ರಭು ನನ್ನ ತಲೆ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು' ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಅವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಅಳಕು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಣ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತೆ ಎಂದು ಪಾಳಯಗಾರರು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿದರು. ಎಲ್ಲರ ನಾಲಿಗೆ ಒಣಗಿಹೋಗಿತ್ತು. ಮಾತು ಈ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಯಾರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ದೊರೆಗೆ ಇದಿರಾಡುವ ಧೈರ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಲೆಪ್ಪದ ಬೊಂಬೆಗಳ ಹಾಕಿ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಮಾತು ಆಡಿದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೊಬ್ಬರು ಆಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಪಾಳಯಗಾರರಲ್ಲಿ, ಅವರೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸದರ, ಅವರೇ ಹೇಳಿದರು:

'ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಒಳಿತಾಗದು, ಹಾಡುವಾಗ ತಾಯಿ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೆದುರು ಸುಳಿಯುತ್ತಾಳೆ. ನಾನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ನಿಮಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾಳೆಯೆ? ನನ್ನ ಮಾತು ನಂಬುತ್ತೀರ. ಇಲ್ಲೇಕೆ ಆ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲ? ಪೂಜಿಸುವ ಆರ್ಚಕರಿಗೆ ಕಾಣದ ದೇವರೂ ಉಂಟೆ? ದೇವರಲ್ಲಿ, ಅರ್ಚಕರಲ್ಲಿ, ಈ ಅಪನಂಬಿಕೆ ಬೇಡ. ವಿಷಗಳಿಗೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದರೆ, ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗೋಣ. ಅಲ್ಲೂ ಅರ್ಚಕರು ಕಾದಿರಬೇಕು'

ಅವರೇ ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದಾಗ ನಾವೇಕೆ ನೋಡಬಾರದು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ?'

'ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದರು. ನಿಜ. ಅದವರ ದೊಡ್ಡತನ. ಅದನ್ನ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿಯೇ ನೋಡುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಹೋದೀತೇ ಎಂದು ಸಂಶಯ...'

'ಅದಾಗದು ವೆಂಕಟಿಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಪ್ರಭುಗಳು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ, ಮರ್ಯಾದೆಗೆಂದು ಸುಮ್ಮನಾದರೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಸಿರು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಭುಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ನಾನು ಸತ್ತೆ. ಅವರೀಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ, ಆಡುವ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಕೀಲು ಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಬಳಿಕ ಬದುಕು ಬದುಕೇ? ಏನಿರುವುದು ಈಗ ಆಗಿಹೋಗಲಿ.'

'ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ತಮ್ಮ ಮಾತನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಆಡಿದರು. ಹಟಮಾರಿ ದೊರೆ, ಆಡಿದಮಾತು ಬದಲಿಸದ ಅರ್ಚಕ—ನಡುವೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಏನುಮಾಡಬೇಕು? ಜೊತೆಗೆ ಅವರ ಹೃದಯವೂ ಏನೋ ಅಚಾತುರ್ಯ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಈ ಹೊತ್ತು ತಪ್ಪಿದರೆ, ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕವಿದ ವಿಪತ್ತು ದೂರವಾದೀತೇನೋ ಎನಿಸಿತು. ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದರು;

'ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದರೆ ಆಗಲಿ. ಆದರೆ ಈಗ ಬೇಡ. ಹಗಲು, ಹತ್ತೂ ಜನರ ಇದುರಿನಲ್ಲಾಗಲಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಕಣ್ಣು ಮರೆ ಏನು ನಡೆಯಿತೋ ಎಂದು ಯಾರೂ ಆಡುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.' ಎಂದರು. ಅವರ ಮಾತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸರಿ ಎನಿಸಿತು. ಪಾಳಯಗಾರರು ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಿಯೇ ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದರು. ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿಗೆ ಕೂಡಾ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ."

"ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ದೊರೆಗಳು ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಕೂಡಲೇ, ನೇರವಾಗಿ, ಗೋಪಾಲಸ್ವಾಮಿಯ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಮಿಂದು ಒದ್ದೆ ಮಡಿಯಲ್ಲೇ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ

ಬಂದು, ದೇವರೆದುರು ಕುಳಿತರು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಪಾಳಯಗಾರರನ್ನು ಅರಮನೆಗೆ ಬಿಟ್ಟು, ಆತುರವಾಗಿ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದರು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನ ವಿಷಯವೆಲ್ಲಾ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಇಬ್ಬರ ಬಾಳು, ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅಂಗೈ ಕನ್ನಡಿ. ಈ ದಿನ ಪಾಳಯಗಾರರು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ತುಂಬಾ ತಡವಾಗಿತ್ತು. ಏನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿದ್ದರು. ಮುಂದೇನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ಅವರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದವರೇ—

'ಏನು ವೀರಣ್ಣ ಹೀಗಾಯಿತು?' ಎಂದರು

'ಏನೋ ಶಿವ ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತಾಡಿಸಿದ. ಆಡಿಬಿಟ್ಟೆ ನಾನಾಡಿದೆನೆ? ಮಾತು ಉಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಇಷ್ಟುದಿನ ನಂಬಿ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದೆ. ಇವೊತ್ತು ಆತ ಮಗನನ್ನು ಕೈ ಬಿಟ್ಟರೆ, ತಲೆ ಹೋಗಲೇಳಿ.'

'ಮಾತು ಈಗ ಅಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದಿದೆ. ಅದಕ್ಕೇ ನಾನೂ ಬಂದೆ.'

'ಏಕೆ?'

'ನಾನೂ ಅಷ್ಟು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದೇನೆ. ನಾನೂ ಕೇಳಿ ನೋಡುತ್ತೇನೆ.'

'ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಸೇವೆ ಸವೆಸುವುದು ಬೇಡ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.'

'ಅದಾಗದು. ನೀನು ಶಿವನ ಭಕ್ತ, ನಾನು ಅಮ್ಮನವರ ಸೇವಕ. ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸೋಣ. ನೀನು ಪೂಜೆಗೆ ಕುಳಿತುಕೊ. ನಾನೂ ಮಿಂದು ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಎಷ್ಟು ಬೇಡವೆಂದರೂ ಕೇಳದೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಹೋಗಿ ಮಿಂದು ಬಂದರು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ, ಕಠಾರಿಗೆ ಕುಂಕುಮಾರ್ಚನೆ ಮಾಡಿ, 'ಜಡೆ ತೋರಿಸು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ತಲೆ ತೆಗೆದುಕೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರು. ಒಂದು ಕಡೆ ಅವರು, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಒಂದು ಕಡೆ ಧ್ಯಾನ—ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಗಾನ.

ಇರುಳೆಲ್ಲಾ ಸೇವೆ ನಡೆಯಿತು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಮೈ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲ. ಮೂಡಲ ಕಪ್ಪು ಕರಗುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಯಾರೋ ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ ಸದ್ದಾಯಿತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡಿದ. ಲಿಂಗದ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸರ್ಪಾಕಾರದಲ್ಲಿ ದೇವರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿದಾನೆ! 'ನಿನ್ನ ಅಭೀಷ್ಠ ಈಡೇರಿತು' ಎಂಬಂತೆ, ಸರ್ಪ, ಬಲಭಾಗದ ಹೂವು ಕೆಡವಿ ಮಾಯವಾಯಿತು, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ವಿಸ್ಮಯ ಬಂದ ಮೂಕನಾದ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ನಗುತ್ತಾ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟರು.

'ವೀರಣ್ಣ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸವಾಯಿತು. ತಾಯಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಜಡೆ ತೋರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದಳು.' ಎಂದರು.

'ಹೂ. ಸ್ವಾಮಿ, ಸರ್ಪವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಹೂ ನೀಡಿದ!' ಎಂದ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ 'ನಿನ್ನ ಸೇವೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು.'

'ಉಂಟೆ ನಿನ್ನ ಪೂಜೆ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಯಿತು. ಹೋಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಬಂದು, ಪ್ರಾಥಃಪೂಜೆಗೆ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡು. ಸಣ್ಣದಾಗಿ ದೇಶಾಕ್ಷಿಹಾಡಿ, ಉದಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ, ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮಡಿ ಉಟ್ಟು ಬರುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದೇವರಿಗೆ ದೀರ್ಘದಂಡ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಮನೆಗೆಹೋದರು.

"ಬೆಳಗಿನ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ, ಪಾಳೆಯಗಾರರು, ಹತ್ತಾರು ಜನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರೊಂದಿಗೆ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ದಿನದ ಉಲ್ಲಾಸವಿಲ್ಲ, ಏನಾಗುವುದೋ ಎಂಬ ಗಾಬರಿ, ಕಳವಳ. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಪಾಳೆಯಗಾರರು—

'ದೇವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಬಹುದೇ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಚಿತ್ತ. ಆಗಬಹುದು.'

“ಆದರೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವವರು ಯಾರು? ಈ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಬಂದರು. ಚರ್ಚೆಯ ವಿಚಾರ ಅವರಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತು.

’ಪಾಳಯಗಾರರೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಪರಾಂಬರಿಸಬೇಕು.’ ಗಡಸು ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

’ಆದರೆ ನಾವು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬಹುದೇ? ಮೈಲಿಗೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ?’

’ಪ್ರಭುಗಳು ಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ತೋರಿಸಿದಾಗಲೇ, ಮೈಲಿಗೆಯಾಯಿತು.......’ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಧ್ವನಿ ಆ ದಿನ ಏಕೋ ಚುರುಕಾಗಿತ್ತು. ’ರಕ್ತ ಸ್ನಾನವಾಗಿ ಆ ಮೈಲಿಗೆ ಕಳೆಯಬೇಕೋ ಏನೋ.’

“ಅವರು ಆ ಮಾತಾಡಿದ ರೀತಿ ಕೇಳಿ ಹಗಲು ಮಂಕಾದಂತಾಯಿತು. ಪಾಳಯಗಾರರ ಮನಸ್ಸು ಗಾಳಿ ಸೋಕಿದ ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಾಡಿತು.

’ಸ್ವಾಮಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಸಂದೇಹಪಡಲಿಲ್ಲ......’

’ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಪಟ್ಟಿರಿ. ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆಯಿತು. ಒಳಗೆ ನಡೆಯೋಣವಾಗಲಿ’

“ಪಾಳಯಗಾರರ ಎದೆಯೂ ಏಕೋ ನಡುಗಿತು.

’ನೀವು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದರಾಗದೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ....’

’ಆಗದು ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಆಗದು. ಸಂದೇಹಪಟ್ಟ ಕಣ್ಣೇ, ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ನಾಳೆ ಅರ್ಚಕರಿಗೆ ತಗಲಿದ ಅನುಮಾನದ ಸೊಂಕು ನನಗೂ ತಗಲಬಹುದು’

“ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮಾತನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಳಿದವರೂ ಅದನ್ನೇ ಸಮ್ಮತಿಸಿದರು. ಬೇರೆ ದಾರಿಗಾಣದೆ, ಪಾಳಯಗಾರರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು.

“ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ದೇವರಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು 'ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರಾ, ನೀನೇ ದಿಕ್ಕು' ಎಂದು ಮುಡಿಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಹೂ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿದರು. ಪಾಳಯಗಾರರೇ, ಸ್ವಾಮಿಯ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರು. ತಲೆಯ ತುಂಬಾ ರೇಶಿಮೆಯಂತೆ ಮೃದುವಾದ ಕೇಶರಾಶಿ! ಕೂದಲು ಮುಟ್ಟಿದ ಪಾಳಯಗಾರರು ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿದವರಂತೆ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ, ಹಿಂದೆ ಸರಿದರು.

'ಎಳೆದು ನೋಡಿ. ಕೃತಕವಾದ ಕೂದಲು ಅಂಟಿಸಿರಬಹುದು' ಎಂದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಅವರ ಮಾತು ಚಾಟಿ ಏಟಿನಂತಿತ್ತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ದೇವರಿದುರು ಮಾತಾಡದೆ 'ನನ್ನಪ್ಪಾ' ಎಂದು ಅಳುತ್ತಾ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಪಾಳಯಗಾರರೂ ಗರ ಹೊಡೆದವರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು.

'ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಲ್ಲಬಾರದು, ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಾಂಗವಾಗಲಿ. ನಿಮಗೇ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ನೋಡಿ' ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೇ, ಸ್ವಾಮಿಯ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಕೇಶ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದರು. ಕೂದಲು ಕಿತ್ತು ಬಂತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ರಕ್ತವೂ ಸರಿಯಿತು ಲಿಂಗದ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ.

“ಸ್ವಾಮಿಯ ನೆತ್ತಿಯ ರಕ್ತ ಕಂಡು ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ 'ಅಯ್ಯೋ' ಎಂದು ಚೀರಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟ, ಪಾಳಯಗಾರರೂ ಚಳಿಬಂದವರಂತೆ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದೇವರ ಅವಾಹನೆಯಾದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು.

'ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯಾಯಿತೇ?'

“ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ, ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಉತ್ತರವೆಂಬಂತೆ ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದರು. ಹೊರಗೆ ನೆರೆದವರಿಗೂ ಮೈ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರವಿದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

’ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಭುಗಳು ಇನ್ನು ದಯಮಾಡಿಸಬಹುದು. ಈ ದಿನ ಪೂಜೆ ನಡೆಯದು’ ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಪಾಳಯಗಾರರನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸಿ, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನ ಹಣೆಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯ ವಿಭೂತಿ ತೊಡೆದು, ತಾವೂ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಂದರು. ಅವರ ಮುಖ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೊರಗಡೆಯ ಭೀಮಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ, ಧ್ವಜ ಕಂಭದ ಇದಿರು ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು.

’ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಸುದ್ದಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿ, ಜನ, ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತ ಜಾತ್ರೆಯಂತೆ ನೆರೆಯಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲ. ಆದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಯಾರನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ನೋಡಿ ಹೋಗೋಣ ಎಂದು ಜನ ನಿಂತೇ ಇದ್ದರು. ಮಧ್ಯಾಹ್ನವಾಯಿತು, ಸಂಜೆಯಾಯಿತು ಮನೆಯವರನ್ನೂ ಒಳಗೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಪಾಳಯಗಾರರು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪುಗಾಣಿಕೆ ಸೇವೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ’ನಾಳೆಯಾಗಲಿ’ ಎಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

“ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೇ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ. ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಎಣ್ಣೆ ತೀರಿದ್ದರೂ ದೀಪಗಳು ಹಾಗೇ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಯಾರೂ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೂ ಗಂಟೆಗಳು ಹಾಗೇ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ದೇವಾಲಯದ ತುಂಬಾ ಕೇದಿಗೆಯ ವಾಸನೆ ತುಂಬಿತ್ತು. ಸ್ವಾಮಿಯ ನೆತ್ತಿಯಿಂದ ನೆತ್ತರು ಒಸರುತ್ತಿತ್ತು.

’ಸ್ವಾಮಿ, ನನ್ನ ತಲೆಯ ಕಾಯಲು, ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ನೋವಾಯಿತೇ? ನಿನಗೇನು ಸೇವೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಿ’ ಎಂದು ಗೋಳಾಡಿದ ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ. ’ನಮ್ಮಪ್ಪಾ, ನಾನಾಡಿದ ಸುಳ್ಳಿನಿಂದ,

ನನ್ನ ತಲೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ನಿನ್ನ ತಲೆ ತೋರಿಸಿದೆ. ಪಾಪಿ, ನಾನು ಮಹಾ ಪಾಪಿ! ಸುಳ್ಳಾಡಿ ಸಾಕಿದ ತಲೆ ಇರಬಾರದು. ನೀನು ಕಾದ ತಲೆ, ನಿನಗಾಗಲಿ' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಅರ್ಚಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯಿಂದ, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ದೇವರಿದುರು ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದು, ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಇಟ್ಟ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯೆಲ್ಲಾ ರಕ್ತದ ಮಡುವಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

"ಹೊರಗೆ ಕುಳಿತ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ 'ಗಳೋ' ಎಂದು ಅಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಾಗುವುದೆಂದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತೇನೊ. ರಾತ್ರಿಯ ದಿನದ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಗರ್ಭ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತುಂಬಿದ್ದರೂ, ಗಮಗಮ ಕೇದಗೆ ಹೂವಿನ ವಾಸನೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ನೆತ್ತರೆಂದರೆ, ನೀರಿನಷ್ಟು ಬಳಕೆಯಾದ ಪಾಳಯಗಾರರಿಗೂ ಬವಳಿಕೆ ಬರುವಂತಾಯಿತು. ಮೂಕರಂತೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರು. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಸುಮ್ಮನೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

'ಪ್ರಭುಗಳ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಯಾಯಿತೇ?' ಮಸೆದ ಉಕ್ಕಿನಂತಿತ್ತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮಾತು.

'ಹೀಗಾಗುವುದೆಂದು ನಾವು ಅರಿತಿರಲಿಲ್ಲ.......'

'ಆದರೂ, ಬೇಡವೆಂದರೂ, ಹಟ ಮಾಡಿದಿರಿ. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದವರಲ್ಲೂ ನಂಬುಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಈ ದಿನ ತಾರ್ಕಣೆಯಾಯಿತು. ವೀರಣ್ಣ ತಲೆ ಕೊಟ್ಟು ತಾನು ಆಡಿದ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ತೋರಿಸಿದ.......'

'ನನ್ನದು ಮಹಾ ಅಪರಾಧವಾಯಿತು.......'

'ನಿಜ ಆಯಿತು ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ. ಆದರೆ ಆದದ್ದು ಒಳಿತಾಗಲಿ ಎಂದಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಹಾರೈಕೆ. ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ, ನಾನು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ'

“ಅವರು ಮಾತಾಡಿದ ರೀತಿ ಕೇಳಿ ಪಾಳಯಗಾರರಿಗೆ, ಮತ್ತೇನೊ ಅಶುಭ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. 'ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುವುದು ಅವರ ದಿನದ ಮಾತು. ಆದರೆ ಈ ದಿನ ಏಕೋ 'ಹೋಗುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೊ?

'ಏನೋ `ಒಂದು ರೀತಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದೀರ. ನಮ್ಮಿಂದ ತಪ್ಪಾಯಿತು. ಹಿರಿಯರು ದಾರಿ ತೋರಿ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ತಮಗೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಸರವೇ?'

'ಈ ಮೈ ದುರ್ಗದ ದೊರೆಗಳ ಕೈಯ ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಬೆಳೆಯಿತು. ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೇಸರವೇ?'

'ಮತ್ತೆ, ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ಎಂದಿರಲ್ಲಾ?'

'ಅದೂ ನಿಜ.'

'ಅಂದರೆ, ಮತ್ತೆ ನಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೇ?'

'ಉಂಟೆ, ಪ್ರಭುಗಳ ಭೇಟಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬೇಸರ ಮಾಡಬಾರದು. ಈ ದಿನ ಒಂದು ಪಾಠ ಕಲಿತೆ.'

'ಏನು?'

'ವೀರಣ್ಣ ತನ್ನ ದೇವರಂತೇ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ತಮಗೂ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ. ಕೂದಲೆಳೆ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು, ನಂಬಿದವರನ್ನು ದೂರಮಾಡಿದಿರಿ. ದೊರೆ ತನ್ನವರನ್ನು ಮರೆತರೂ, ದೇವರು ತನ್ನವನನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ....'

'ನಿಜ, ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ!.......'

’ಮನುಷ್ಯರ ನಂಬಿಕೆ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ದೇವರ ನಂಬಿಕೆ ನಂದಾದೀಪ. ಇಷ್ಟು ಕಾಲ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರ ಸೇವೆ ಮೂಡಿದೆ. ಇನ್ನು ನನ್ನ ಸೇವೆ, ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲು.’

’ಹಾ!...... ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಹಾಡು ಕೇಳುವ ಭಾಗ್ಯ ನಮಗಿಲ್ಲವೆ?’

’ಉಂಟು ಪ್ರಭು. ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವಾಗ, ಯಾರೂ ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ದೊರೆಗಾಗಿ ಹಾಡುವುದಿಲ್ಲ.’

’ಇಷ್ಟು ಕ್ರೋಧವೇ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ.’

’ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾದ ಪ್ರೀತಿ ಇದೆ. ತಮ್ಮ ಹಟ, ವೀರಣ್ಣನ ತ್ಯಾಗ, ನನಗೆ ನೆರಳು ನಂಬಿ ಬದುಕಬೇಡ ಎಂದು ಪಾಠ ಕಲಿಸಿದ ಗುರುವಾಯಿತು. ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕು.’

’ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯ ಕೋಪದಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎರವಾದೆವಲ್ಲಾ’ ಎಂದು ಪಾಳೆಯಗಾರರು ತಳಮಳಿಸಿದರು. ’ಬೇಕಾದ ತಪ್ಪುಕಾಣಿಕೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಕ್ಷಮಿಸಿ’ ಎಂದು ಬೇಡಿದರು. ಏನಂದರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ; ಆಡಿದ ಮಾತು ಬದಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ಆ ದಿನ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು, ಮತ್ತೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡಲಿಲ್ಲ. ಎಂದೂ ದೊರೆಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡಲಿಲ್ಲ.

“ಪಾಳೆಯಗಾರರೂ ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿದರು. ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ಅವರು ’ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವುದು ಬೇಸರವಾದರೆ, ಊರು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಮೇಲೆ ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಸುಮ್ಮನಾಗಿಬಿಟ್ಟರು.

'ಕಟ್ಟಲೆಯ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಬಂದು, ಹಿಡಂಬೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ, ಏಕನಾಥಮ್ಮನ ಗುಡಿ, ಉತ್ಸವಾಂಬಾ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ನೂರಾರು ಜನರೊಂದಿಗೆ, ಪಾಳೆಯಗಾರರೂ ಬಂದು ಕುಳಿತು ಕೇಳಿ ಅವರ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಾದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೂ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಮೇಲೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನ ಮೇಲಿರುವಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು. ಆದರೂ ಇಟ್ಟ ಹೆಜ್ಜೆ ಕದಲಿಸಲಿಲ್ಲ.

'ಪಾಳಯಗಾರರು ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ನೀವು ಈಗ ನೋಡುತ್ತೀರಲ್ಲಾ, ಆ ಕಲ್ಲು ವಿಗ್ರಹ ಅದನ್ನು ಪಾಳಯಗಾರರೇ ಕೆತ್ತಿಸಿದ್ದು. ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ, ಸ್ವಾಮಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆಯಾದಾಗ, ಆ ಕಲ್ಲಿಗೂ ಪೂಜೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು, ಕಟ್ಟಲೆ ಮಾಡಿದ್ದರು: ಜನ ತುಂಬಾ ಭಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು ಆ ಕಲ್ಲಿಗೆ. ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿ, ವೀರಣ್ಣಜ್ಜ ತಲೆಕೊಟ್ಟ ದಿನ, ಆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ, ಮರ್ಯಾದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತಂತೆ. ಪಾಳಯಗಾರರೇ ಖುದ್ದಾಗಿ ಬಂದು, ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆ ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆ ಕಾಲ ಹಾಗಿತ್ತು.

'ಈಗ ಪಾಳಯಗಾರರೂ ಇಲ್ಲ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಇಲ್ಲ; ಆ ಕಲ್ಲೂ ಪುಡಿ ಪುಡಿಯಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ನೆನಸುವ ಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಏನೋ ನಮ್ಮಂತ ನಾಲ್ಕು ತರಗೆಲೆ ಇರೋವರೆಗೂ, ಅವರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕುತ್ತೇವೆ. ನಮ್ಮ ಕಾಲ ಮುಗಿಯಿತು ಅಂದರೆ, ಅದೂ ಮುಗಿಯಿತು. ವೀರಣ್ಣಜ್ಜನ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಗತಿಯೇ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಲ್ಲಿಗೂ ಎಲ್ಲಿ ಬಂದೀತೊ ಎಂದು, ಈಗ ಅವರ ಮೇಲೆ ಹಳೆಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಅದನ್ನೆಲಾ ಹೇರಿಬಿಟ್ಟಿದೇನೆ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ ಜನ, ಅದನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಅಪವಿತ್ರ ಮಾಡಿಯಾರು ಎಂತ.

’ನೀವೇ ಹೇಳಿ, ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೆ ಆ ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳೋ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದೆ?’

ಎಂದರು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ, ಅಷ್ಟು ಮಾತನಾಡಿದ ಆಯಾಸಕ್ಕೋ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮರುಕಳಿಸಿದ ಹಳೆಯ ನೆನಪಿನ ಕುದಿಗೋ ಏದುತ್ತ.

ನನಗಂತೂ ಏನೂಮಾತಾಡಲು ಬಾಯಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನಾಲಿಗೆ ಮೂಕವಾಗಿತ್ತು; ಕಣ್ಣು ಕನಸು ಕ್ಯಾಣುತ್ತಿತ್ತು.

ನಡು ಮುಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಸೂರ್ಯ, ಪಡುವಲದತ್ತ ಸರಿದು ಉರಿಬಿಸಿಲು ಕಾವಾರುತ್ತಿತ್ತು. ಎದೆಯಲ್ಲೇನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಕು ಕಳವಳ. ದಿನವೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಗುಡ್ಡ, ಬತೇರಿ, ದೇವಾಲಯಗಳು, ಏಕೋ ತಮ್ಮ ವೈಭವವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಸತ್ವಹೀನವಾಗಿ ನಿಂತಂತ್ತಿತ್ತು. ಬಾನಿನ ಮೇಘಶೂನ್ಯ ನೀಲಿಮೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಂತೆ ಭಾರವಾಗಿ, ಬಿಸಿಯಾಗಿ, ಗಂಟೆಗೊಂದು ಬಾರಿ, ಎಳೆಯಾಗಿ ಸುಳಿವ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಎಲೆಯಲುಗದೆ, ಚಿತ್ತಾರದಂತೆ ನಿಂತ ಮರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಯಾವದರಲ್ಲೂ ಜೀವವಿದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ; ಚಲನೆಯಾಸಕ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಬೃಹದಾಘಾತವನ್ನು ಕಂಡು ಮರವಟ್ಟಂತೆ, ಶೋಕ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಮೌನದಲ್ಲದ್ದಿ ಮಲಗಿವೆ. ನನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಭಾವದ ಅಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಶಬ್ದಜೀವ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೂ ಮೌನ; ಆಪ್ತ ಜೀವದ ನಿರ್ಗಮನದ ನಂತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿವ, ಕೂರಲಗಿನಂತೆ ಎದೆ ಇರಿವ ಮೌನ. ಒರಗಿ ಕುಳಿತ ಕಲ್ಲಿನ ಕಂಭವೂ, ಸದ್ದುಮಾಡದೆ, ಹಾಗೇ ಕರಗಿ ಹೋಗುವುದೇನೋ ಎನಿಸಿತ್ತು, ನನಗೆ. ಯಾವುದು ಸ್ಥಿರ? ಭವ್ಯತೆಯೆ ಬಾಳ ಉಸಿರಾಗಿ ಬಾಳಿದ ಜನ, ಇಬ್ಬನಿಯಂತೆ ಕರಗಿ ಹೋದ ಮೇಲೆ, ಅವರ ನಡೆದಾಟ, ನಲಿದಾಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಈ ಭವ್ಯ ಮಂದಿರಗಳು ಉಸಿರಳಿದ ಮೈಯಂತೆ ಎಷ್ಟುದಿನ ಬಾಳಿಯಾವು? ಆ ಜನರನ್ನು ಕಾಣದೆ, ನಡೆದಾಡುವ ಬೆಳಕುಗಳಂತೆ ಬಾಳಿದ, ಅವರ ಜೀವನದ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ ನನಗೇ ಈ ದುಃಖವಾದರೆ, ಅವರ ನಡೆದಾಟಕ್ಕೆ

ನೆಲವಾಗಿ, ನಗು–ನಿಟ್ಟುಸಿರುಗಳನ್ನು ಮಾರ್ದನಿಸಿ, ಅವರ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡು ಈಗ ವಿಧವೆಯಂತಾದ ಅವಶೇಷಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಕೊರಗಿರಬೇಡ; ಅವರು ಹೋದತ್ತ ಹೋಗುವ ಹಂಬಲವಿರಬೇಡ. ನೋಡನೋಡುತ್ತಾ, ಒಂದು ದಿನ, ಅಂದಿನ ನೆನಪುಗಳ ಮುರಿದ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟವೇ ತೇರಿನಂತೆ ದಿಗಂತದತ್ತ ಸರಿದು ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾಗಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಡುವ ಶೂನ್ಯವನ್ನುಳಿಸಿ ತೆರಳುವುದೇನೋ ಎನಿಸಿ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ದಿಗ್ಗನೆ ದಿಗಿಲು ಬೆಳೆಯಿತು.......

’ಹೊತ್ತು ಬಹಳ ಆಯಿತು. ಮನೇಗೆ ಹೋಗಿ ಊಟ ಮೂಡಿ ಬನ್ನಿ, ಮನೇಲಿ ಒದ್ದುಕೋತಾ ಇರಬೇಕು’

ಎಂದರು, ಅದುವರೆಗೂ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗೂ ನೆನಪಾಯಿತು—ರುದ್ರಮುನಿ ತಂದಿಟ್ಟ ಅವರ ಅನ್ನವೂ ತಣಿದಿತ್ತು.

’ನೀವು ಊಟಮಾಡಿ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ. ನನಗೆ ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದೆ. ನಿಮಗೆ ತುಂಬಾ ಶ್ರಮಕೊಟ್ಟೆ’

’ಶ್ರಮ ಎಲ್ಲೀದು? ಆ ಕಾಲದ ವಿಚಾರವೇ ಈಗಿನೋರಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಕೊರಗಿನ ಶ್ರಮ, ಇವತ್ತು ಎಷ್ಟೋ ಕಡಮೆಯಾಯಿತು. ಕೇಳೋರಿಗೆ ಎರಡು ಕಿವಿ ಆದರೆ, ಹೇಳೋರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲಗೆ ಆಗುತ್ತೆ.

’ಇಂಥ ಕಥೆಯಾದರೆ, ಕೇಳುವವರ ಕಿವಿಯೂ ನಾಲ್ಕಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಊಟ ಮುಗಿಸಿ. ಹೇಗೂ ಆಗುವ ಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದಷ್ಟು ಕೇಳಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ’

’ಬರೀ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಕೇಳೋದು ಬೇಡ. ನೀವೂ ಹೋಗಿ ಊಟಮುಗಿಸಿ ಬನ್ನಿ.’

’ಆಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೊರ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದೋರು, ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಈ ಊರಲ್ಲಿ, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ?’

’ಇದಾರೆ ನೀವೇ ಜ್ಞಾಪಿಸಿದ್ದು ಒಳ್ಳೆದಾಯಿತು, ಯಾರ ಯಾರ ಕಥೆ ಅವರೇ ಹೇಳಿದರೆ ಚೆನ್ನು. ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್‍ರು ಗೊತ್ತೇ ನಿಮಗೆ?’

’ಯಾವ ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್‍ರು.......’

’ಚನ್ನಕೇಶವಯ್ಯನವರ ಛತ್ರದಲ್ಲಿ, ವೇದ ಪಾಠಶಾಲೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದಾರಲ್ಲಾ ಅವರು.’

’ಹೂ. ಚನ್ನಾಗಿ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಅವರು ಮರೆತರೂ, ಅವರ ಕೈಲಿ ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ಮರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ!’

’ಅದವರ ಮನೆತನಕ್ಕೇ ಬಂದದ್ದು.’ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದರು. ’ಅವರ ಹಿರಿಯರು, ತಲೆ ತಲಾಂತರದಿಂದ, ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರು.’

’ಯಾವ ವೃತ್ತಿ... ಕಿವಿ ಹಿಂಡುವುದೇ?’

’ಛೆ! ಅದಲ್ಲ, ಪಾಠಶಾಲೆಯ ವಿಚಾರ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರ ಮನೆತನ ಐಯ್ಯನೋರ ಮನೆತನ. ಈಗಲೂ ಆ ಭೂಮಿ ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗಿದೆ. ಅವರ ಮುತ್ತಜ್ಜನೋ, ಮುತ್ತಜ್ಜನ ಅಜ್ಜನೋ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೊರ ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿದ್ದರಂತೆ.’

’ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್‍ರಿಗೆ ಅದು ನೆನಪುಳಿದಿದೆಯೇ?’

’ಅದೆಲ್ಲಿ ಮರೆಯುತ್ತೆ. ’ಕೋಗಿಲೆ ಹಾಡು ಕೇಳ್ತೀಯಾ?’ ಅಂದರೇನು ಆಚಾರ್‍ರೆ’ ಅಂತ ಕೇಳಿ ಹೇಳ್ತಾರೆ.’

ಆ ಮಾತನ್ನು, ಮೈ ಮರೆವಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುವಾಗ ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರ ವೇದ ಪಾಠಶಾಲೆಗೆ ಅಮರ ಕೋಶ ಕಲಿಯಲು, ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಮಣ್ಣು ಹಾಕಿದ್ದ ನನಗೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಆಗ ಹಾಗೇಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಕುತೂಹಲವಿರಲಿಲ್ಲ, ಈಗ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನಿಸಿತು.

'ಹಾಗಂದರೇನು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ?'

'ಈ ಕಥೆ ಅವರೇ ಹೇಳಲಿ. ತುಂಬಾ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಂಜೆಗೆ ಹೇಗೂ ಅವರ ಶಾಲೆ ಇರುತ್ತಲ್ಲ. ಹೋಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ. ಈಗ ಹೇಗೂ ಹೊತ್ತಾಯಿತು. ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ.'

'ಹಾಗೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ.'

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನಾನು ಹೊರಡಲು ಎದ್ದೆ.

'ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ತಡೀರಿ' ಎಂದು ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ರುದ್ರಮುನಿ ತಂದಿದ್ದ ಊಟದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಜ್ಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಮಜ್ಜಿಗೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು—

'ಬರೀ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಬೆಟ್ಟ ಇಳಿದರೆ, ತುಂಬಾ ದಣುವಾಗುತ್ತೆ, ಕುಡಿದು ಹೋಗಿ' ಎಂದರು.

ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದು, ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ, ಬೆಟ್ಟದ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಲನ್ನು, ಬಲವಾಗಿ ಕಿತ್ತು ಎತ್ತಿಡುತ್ತಾ, ಮನೆಯ ಕಡೆ ನಡದೆ. ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟವೇ ನನ್ನೊಡನೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಂತಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುವಾಗಲೂ, 'ಏನೋ ಎಂಥ ನೆಲವೊ, ಎಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟರೆ ಏನು ಅಪಚಾರವೊ' ಎಂದು ಮನಸ್ಸು ಬೆದರುತ್ತಿತ್ತು. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸದು. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲುಗಳು, ಹುಲಿ ಮುಖಗಳು, ಒಣ ಹಲ್ಲು ಬೆಳೆದು, ವಿಕಾರವಾದ

ಕೋಟೆಯ ಗೋಡೆಗಳು—ಎಲ್ಲವೂ ಕನಸಿನಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿದವು. ಹೇಗೋ ಬಂದು ಮನೆ ಸೇರಿದೆ.

X X X X

ಯಾರಾದರೂ ಆಪ್ತರು ಬರುವರೆಂದು ಹೋದ ದಿನ, ಬೇಕೆಂದೇ ತಡಮಾಡಿ ಬರುವ ರೈಲಿನಂತೆ, ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಆಗುವುದೊ ಎಂದು ಆತುರದಿಂದ ಕಾದ ಸಂಜೆಯೂ, ವಿರಾಮವಾಗಿ ನಡೆದು ಬರುವಂತಿತ್ತು, ಆ ದಿನ. ಗಡಿಯಾರವನ್ನು ನೋಡಿ, ನೋಡಿ ಬೇಸತ್ತು, ಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ ಅದು ಆಚಾರ್ಯರ ವೇದ ಪಾಠಶಾಲೆ ಆರಂಭವಾಗುವ ಹೊತ್ತನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ, ಚನ್ನಕೇಶವಯ್ಯನವರ ಛತ್ರದ ಕಡೆ ಹೊರಟೆ.

ಛತ್ರವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಆಚಾರ್ಯರಿನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹಾಗೇ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರೂ ಒಂದಿಬ್ಬರು ಬಂದು ಶಾಲೆಯ ಜಾಗವನ್ನು ಗುಡಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಚಾಪೆ ಹಾಸಿ, ಅವರು ಬರುವುದನ್ನೇ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಾದಮೇಲೆ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಬಂದರು.

ನಾನು ಅವರ ಶಾಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಚಾರ್ಯರು ಹೆಚ್ಚು ಬದಲಾಯಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಜೋಳದ ಕಡ್ಡಿಯಂಥ ಬಡಕಲು ಮೈ, ಬಲವಾಗಿ, ಅಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಕಾಣುವಂತೆ ನಾಮ ಧರಿಸಿದ ಒಣಗಿದ ಮುಖ, ನಾಲ್ಕು ಬೆಳ್ಳಿ ಕೂದಲು ಉಳಿದ ಬಟ್ಟೆ ತಲೆ, ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದು ಕಾವಿಯ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಮೇಲುಕೋಟೆ ಪಂಚೆ, ಅದೇ ಅಂಚು ಸವೆದು, ಚುಂಗುಚುಂಗಾದ ಕೆಂಪು ಶಾಲು. ಅವರ ವಯಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ, ಅವಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಾಗಿದೆ. ಅಂದಿಗೂ ಇಂದಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ತಟಕ್ಕನೆ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಗುರುತು ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೋ ಶಿಷ್ಯರೇ ಇರಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು—

'ಅಯ್ಯೋ ಗಾರ್ದಭ, ರಾಜಗಾರ್ದಭ! ಕೈಬೀಸಿಕೊಂಡು ಕೂತ್ಕೊಳ್ಳೋ ಬದಲು ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡ್ತಾ ಕೂತಿದ್ರೆ, ನಿನ್ನ ನಾಲಿಗೇಲಿ ಹುಳಾ ಸುರೀತಿಕ್ತೀ, ಶೋಂಭೇರಿ ಮುಂಡೇದೆ!'

ಎಂದು ಮಾಮೂಲಿನ ನಾಂದಿ ಹಾಡಿದರು. ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ನಗು ಬಂತು. ಹತ್ತಿರ, ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ, ಮುಖ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ—

'ಆರೋಗ್ಯವೇ ಆಚಾರ್ರೇ' ಎಂದೆ. ನನ್ನ ಗುರುತರಿತು, ಅವರಿಗೆ ಕೊಂಚ ಮುಖ ಮುರಿದಂತಾಯಿತು. ಹಾಗೇ ಸುಳ್ಳು ನಗೆಯಲ್ಲಿ, ಅದನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ—

'ಓ! ನೀನೋ. ನಾನು ಯಾರೋ ವೇದ ಕಲಿಯಲು ಬಂದ, ಶಿಷ್ಯಕೋಣ ಅಂತ ಇದ್ದೆ. ಏನಪ್ಪ ಇಷ್ಟು ದೂರ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಕಲಿತ ಮೇಲೆ, ಹಳೇ ಮೇಸ್ಟರನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟೆಯೇನೋ ಅಂತಿದ್ದೆ. ಅಂತೂ ನೆನಸಿದೆಯಲ್ಲ. ಸಂತೋಷ' ಎಂದರು.

'ನಿಮ್ಮನ್ನು ಮರೆಯುವುದುಂಟೇ ಆಚಾರ್ರೇ?'

'ಮರೀದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಡುಕೋ ಬೇಕೇ. ಯಾವ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕೇಂತ ನೆನಪಿಟ್ಕೋಬೇಕು. ಈ ಶಾಲೆ, ಈ ಪಾಠ, ಈ ಮೇಸ್ಟರು ಎಲ್ಲಾ—ಈಗಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಕಾಲಕಸ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಲಿತರೆ ಊಟಕ್ಕುಂಟು, ಉಪಚಾರಕ್ಕುಂಟು. ಅಮರ ಕೋಶ ಯಾಕೆ ಬೇಕು, ಉರಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳೋಕೆ. ಏನೋ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು ಅಂತ, ನಾನೂ ಉಸಿರಿರೋಷ್ಟು ದಿನ ಹುಯ್ಕೋತೀನಿ.'

'ಉಂಟೇ ಆಚಾರ್ರೇ, ನೀವು ಕಲಿಸೋದು ಅಮರ ಅಲ್ಲ, ಅಮರ ವಿದ್ಯೆ....'

'ಈ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಬೇಡ. ನಾನೇ ಇದು ಬದುಕಲ್ಲಾಂತ ಇದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗನಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಓದಿಸಿ, ತಾಲೂಕು ಕಛೇರಿ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಟ್ಟೆ'

'ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಶಾಲೆ......'

'ನಾನು ಸತ್ತಮೇಲೆ ಇದರ ಬಾಗಿಲಿಗೂ ಮುಳ್ಳು ಬಡಿದು ಬಿಡೋದು. ಇದು ಇದೆ ಅಂತ ನೋಡೋರೂ ಇಲ್ಲ, ಸತ್ತಿತು ಅಂತ ಅಳೋರೂ ಇಲ್ಲ'. ಪ್ರಬಲವಾದ ವ್ಯಥೆ, ಅವರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿತ್ತು.

'ಏಕೋ ತುಂಬಾ ಬೇಜಾರಾದ ಹಾಗಿದೆ ನಿಮಗೆ?'

'ಬೇಜಾರಲ್ಲದೆ ಏನು ಹೇಳು. ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಈ ಶಾಲೇಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಗ್ರಾಂಟು ಕೊಡ್ತಾರೆ, ಮುನ್ಸಿಪಾಲಿಟಿಯೋರು. ಯಾರ ಪಿಂಡ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಕು? ಐದು ರೂಪಾಯಿ ಮಾಡ್ರಪ್ಪಾ ಅಂತ ಅಂಗಲಾಚಿ, ಇವರ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಂಡಲೆದು, ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ಇವತ್ತೇನೋ ಮೀಟಿಂಗ್ ಇತ್ತಂತೆ. ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಟೆಗೆ ಹೋದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ್ನ, ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಕಾಯಿಸಿ, ಇನ್ನೂ ಏನೂ ತೀರ್ಮಾನ ಆಗಲಿಲ್ಲಾಂತ ಮುಖಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಾರತಿ ಎತ್ತಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಇನ್ನೇನಿದೆ ಅಂತ ಈ ಶಾಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮುಂಡಮೊಚಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ದೇವವಿದ್ಯೆ, ಇದನ್ನ ಕಲಿಸಿದರೆ ಇಹಕ್ಕೂ ಪರಕ್ಕೂ ಸಾಧನ ಅಂತ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡದ್ದು, ಸುಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಡುವಿಗೆ ಹಾರಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಊರಿನೊರಿಗೆ ಇದು ಬೇಡ- ಕಲಿಯೊರಿಗೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಟಾಚಾರ. ಅಮರ ಕಲಿಸೊರಿಗೆ, ಅರಮನೇಲಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಇದ್ದ ಕಾಲ ಇತ್ತು. ಈಗ—ನೀನು ಯಾವ ಊರು ಗೌಡ ಅಂತ ಕೇಳೋರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲ ಹೋದಾಗಲೇ, ಈ ಕಸಬಿಗೂ ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಮರ್ಯಾದೆಯಾಗಿತ್ತು. ಬಿಡಲಿಲ್ಲ, ಈಗ ಬಡುಕೋಬೇಕು'

'ಕಾಲ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುತ್ತ್ಯೇ ಆಚಾರ್ರೇ! ಹಾಗಿತ್ತು, ಹೀಗಿದೆ. ಮುಂದೆ ಹೀಗಿರೊಲ್ಲ'

'ಹೀಗಿರೋಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಹೊಲಸು! ಕಂಡ ಹಾಗೇ ಇದೆ. ಹಾಲು ಕುಡಿದ ಮಗು ಬದುಕದೆ ಹೋದಮೇಲೆ, ವಿಷ ಕುಡಿದ ಮಗು ಬದುಕುತ್ಯೇ? ತಾಯಿ ಹಾಲು ಬೇಡ, ಶೀಷೆ ಹಾಲು ಬೇಕು ಅಂತ ಕೇಳೋ ಕಾಲ ಬಂದಮೇಲೆ ಏನೂ ಉಳಿಯೊಲ್ಲ. ದೇಶಾ

ಕಂಡೋರು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡರು; ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ, ವಿದ್ಯ ನಾವೇ ಕಳಕೊಂಡಿದೀವಿ. ಕಳೀತಲ್ಲಾ ಅನ್ನೋ ಪ್ರಜ್ಞೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಮಾನ ಇಲ್ಲಾ ಅಂತ ಕೋಡು ತುರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರುಗಾಡ್ತವೆ......ಥೂ! ಎಲ್ಲೀ ಮಾತು ಬಿಡು. ಏನೊ, ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ನನ್ನ ರಾಮಾಯಣವೇ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು. ಏನು ಸಮಾಚಾರ?'

'ನಾನೀಗ ನನ್ನ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ, ಹುಡುಗರ ಪಾಠ ಕೆಡುತ್ತೇನೋ?'

'ಕೆಟ್ಟರೆ ಅಳೋರು ಯಾರು? ನಿನ್ನ ಕೆಲಸೆ ಏನು ಹೇಳು? ದ್ರಾವಿಡ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆಲ್ಲಾ ಬೇಡ'

'ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ವಿಚಾರ ಕೇಳೋದಿತ್ತು. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಕಲೀತಾ ಇರಬೇಕಾದರೆ, ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳ್ತಾಇದ್ದಿರಿ.......'

'ಒಂದೇನು, ಸಾವಿರ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಬುರುಡೇಲಿ ಉಳಿದಿದೆಯೇನು?'

'ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಅಂಟಕೊಂಡಿದೆ'

'ಈಗ ಯಾವ ಮಾತಿನವಿಚಾರ? ಅಂಟಕೊಂಡಿರೋದೋ, ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರೋದೊ?'

'ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರೋದೇ. ಒಂದು ದಿನ, ನೀವು ಅಮರ ಹೇಳಿಕೊಡ್ತಾ ಇರೋವಾಗ, ನಾನು ಎಲ್ಲೋ ನೋಡ್ತಾ ಇದ್ದಾಗ 'ಏನು ಕೋಗಿಲೆ ಹಾಡು ಕೇಳ್ತಿಯಾ?' ಅಂತ ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿದ್ರಿ. ಹಾಗೇಕೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ಅಂತ ಕೇಳೋಣಾ ಅನ್ನಿಸ್ತು. ಅದಕ್ಕೇ ಬಂದೆ'

'ಅವತ್ತು ಕಿವಿ ಹಿಂಡಿದ್ದರ ಬಿಸಿ, ಇವತ್ತು ತಟ್ಟಿತೆ?' ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗುತ್ತಾ ಕೇಳಿದರು. ಆಚಾರ್ಯರು 'ಅಗೊ ನೋಡು, ಆ ವೆಂಕಟಾದ್ರೀನೂ ಕೊಗಿಲೆ ಹಾಡು

ಕೇಳ್ತಾ ಇದಾನೆ. ಏನೋ, ವೆಂಕಟಾದ್ರೀ, ಕಿವಿ ಏನನ್ನುತ್ತೇ' ಎಂದು ಎಲ್ಲೋ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಗದರಿದರು, ಆಚಾರ್ಯರು. ಆ ಹುಡುಗ ತಟಕ್ಕನೆ ಚುರುಕಾಗಿ, ಕಿವಿ ಸವರಿಕೊಂಡು, ಅಮರಕೋಶ ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದ.

'ಆ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಏನು ಆಚಾರ್ರೇ?'

'ಎಲ್ಲೋ ಓಬೀರಾಯನಕಾಲದ ಮಾತು. ಇವತ್ತು ನಿನಗೆ ಏಕೆ ಜ್ಞಾಪಕ ಬಂತು?'

ಆ ಮಾತು ನನ್ನ ನೆನಸಿಗೆ ಬರಲು ಕಾರಣವಾದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ಯಾವುದೋ ಹಳೆಯ ನೆನಪು, ಕಟ್ಟು ಸಡಲಿದ ನೀರು ನುಗ್ಗಿ ಬರುವಂತೆ, ಸರಿದು ಬಂದು, ಅವರ ಒಣಕಲು ಮುಖದಲ್ಲೂ ಏನೋ ಒಂದು ಮೃದುತೆ ಮೂಡಿತು. ಹಾಡು ಹೇಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುವರಂತೆ, ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಗಂಟಲು ಖೇಕರಿಸಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಎಲ್ಲೋ ದೂರ ನಿಂತವರಿಂದ, ಕಥೆ ಹೇಳಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಬೇಡುವಂತೆ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಭಾವ ಭಾರದಿಂದ ತೂಗುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

ನಾವು ಈ ಉರಿನವರಲ್ಲ, ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರು, ಮೈಸೂರ ಕಡೆಯವರು. ಈ ಊರಿಗೆ ನಾವು ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿ ಭರಮಣ್ಣನಾಯಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಒಳ್ಳೆ ನಡುವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇನೋ ಬೇಸರವಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕಸ್ತೂರಿರಂಗಾಚಾರ್ರು, ಮೈಸೂರು ಬಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡಿಕೊಂಡು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಯಾವುದಾದರೂ ಊರಿಗೆ ಹೋದರೆ, ತಮ್ಮ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು, ಊರ ಮುಂದಲ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ನಾಲ್ಕು ಜನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪುರಾಣವೋ, ಪುಣ್ಯಕಥೆಯೋ ಹೇಳುತ್ತಾ, ಕರೆದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಊರು ಬೇಸರವಾಗುವವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಿರುವರು. ಅದು

ಬೇಸರಾಯಿತೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಊರು. ಒಂಟಿ ಜೀವಕ್ಕೇನಾಗಬೇಕು-ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ. ಹೀಗೇ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

'ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಏನು ಈಗಿನ ಹಾಗೆ ಹಾಳು ಊರಾಗಿತ್ತೆ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ರಾಜಧಾನಿ. ಊರ ತುಂಬ ದೇವಾಲಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು. ಎತ್ತ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದರೂ, ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ತೋಪುಗಳು, ಮೆಟ್ಟಿಲು ಭಾವಿಗಳು. ಊರೂರು ಸುತ್ತಿಬಂದ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ಈ ಊರು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿ ಕಂಡಿತು. ಅಲ್ಲೆ ತಳ ಊರಿದರು.

'ಊರಿನ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ ವಿವರಿಸಿ, ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಅಲ್ಲಿರಲು ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ಯಾರೂ ಬೇಡವೆನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಎರಡು ದಿನ ಯಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಊಟ, ಇನ್ನೆರಡು ದಿನ ಸ್ವಪಾಕ-ಹೀಗೇ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ದಿನ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಿಗೂ, ಅರಮನೆಯ ಜೋಯಿಸರು ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರಿಗೂ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು.

'ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ತಂದೆ. ಜೋಯಿಸರು ಅಂದರೆ, ಈಗಿನ ಹಾಗೆ ನಕ್ಷತ್ರ ಮರೆತು, ಪಂಚಾಂಗ ನೋಡೋ ಜೋಯಿಸರಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೇ ಪಂಡಿತರು. ಭೂತ, ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೈ ಬೆರಳ ತುದಿಯಮೇಲೆಯೆ ಕಾಣಬಲ್ಲ ಮೇಧಾವಿಗಳು. ಶ್ರೀ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿ ಉಪಾಸಕರು. ಎಷ್ಟು ಪಾಂಡಿತ್ಯವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಒಳ್ಳೆಯತನ. ಅವರ ಕುಟುಂಬ ಜಾನಕಮ್ಮನವರೂ ಅಷ್ಟೇ. ಜೋಯಿಸರ ಪೂಜೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ, ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರಿಯ ಅಂಶವೇ, ಪತ್ನೀರೂಪವಾಗಿ ಬಂದು ಕೈ ಹಿಡಿದಿತ್ತೇನೋ ಅನ್ನುವಷ್ಟು ಒಳ್ಳೇ ಜೀವ. ದೈವ ಭಕ್ತಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಭಕ್ತಿ, ಪತಿ ಸೇವೆ, ಅತಿಥಿ ಸೇವೆ—ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ಇದ್ದರೆ ಹೀಗಿರಬೇಕು, ಎನ್ನುವಂಥ ತಾಯಿ. ಆ ಸಂಸಾರ, ಹತ್ತು ಜನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯಕೊಡುವ ವಟವೃಕ್ಷ; ತಾನುಂಟು, ತನ್ನ ಕಾಯಿ ಉಂಟು ಅಂತ ಎಲ್ಲೋ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತಲೆತಿರುಗಿಸುವ ತೆಂಗಿನ ಮರವಲ್ಲ.

'ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಭಗವಂತ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕಡಮೆ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಜ್ಞ ಹೇಳಿದಹಾಗೆ 'ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚು' ಅಂತ ಹೇಳಬಹುದಾದಂಥ ಸಂಸಾರ. ನೂರು ಜನ ಕೂತು ತಿಂದರೂ ಸವೆಯದ ಆಸ್ತಿ, ರಾಜಾನುಗ್ರಹ, ದೈವ ಪ್ರೀತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರ ಮನೆತನ ಸಂತಾನ ಸೌಖ್ಯ ಕೇಳಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅವರ ಸ್ವಂತ ಮಗನಲ್ಲವೇ" ನಡುವೆಯೇ ಬಾಯಿ ಹಾಕಿ ಕೇಳಿದೆ ನಾನು.

'ಅಲ್ಲವೇ. ಸ್ವಂತ ಮಗ. ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ. ಆ ಮಗ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ.'

'ಏಕೆ?'

'ನಾನಾಗಲೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ, ಜೋಯಿಸರ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂತಾನ ಸೌಖ್ಯ ಕಡಮೆ ಎಂತ. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ, ಹೆಂಡತಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಹತ್ತು-ಹದಿನೈದು ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಬೇಡ, ಸಂಸಾರ ಬೇಡ ಎನ್ನುವವರು ಇರಬಹುದು ಆದರೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಯಸದವರು ಅಪರೂಪ. ಎಷ್ಟು ವರ್ಷವಾದರೂ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಚಿಂತೆ ಆ ದಂಪತಿಗಳಿಗೂ ತಪ್ಪಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಚಿಂತೆ ಗಂಡಸಿಗಿಂತ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು, ಅದರಲ್ಲೂ, ಬಂದ ಮನೆಗೆ ಮೇಲಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಬಯಸುವ ಗೃಹಿಣಿಗೆ, ಈ ಕೊರಗು ತುಂಬಾ.

'ಜಾನಕಮ್ಮನವರು ಈ ಕೊರಗು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ತುಂಬಾ ಬಳಲಿದರು. 'ನನ್ನ ದೋಷವೋ ಏನೋ, ಈ ಮನೆ ಬೆಳಸುವ ಮಗನಾಗಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ' ಎಂದು ಕೊರಗಿದರು. ಗಂಡನಿಗೆ ಹೇಳಬಹುದೋ, ಕೂಡದೋ ಎಂದು, ಅತ್ತೆಯ ಇದಿರು ತನ್ನ ಅಳಲು ತೋಡಿಕೊಂಡಳು. ತಾಯಿ ಮಗನಿಗೆ ಸೊಸೆಯ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಳು. ಅದರೆ ಜೋಯಿಸರು ಆ ಮಾತು ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಂತೆ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು. ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೇನೋ,

ಆದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಮಾತು ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಅವರಿಗೂ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು.

’ಇದೇನು ಹುಚ್ಚು ನಿನಗೆ ಜಾನಕಿ. ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೆಂಡಿರಮೇಲೆ ಹೆಂಡಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಆಯಿತೆ? ಮಕ್ಕಳಾಗುವ ಯೋಗವಿದ್ದರೆ, ನೀನೇ ತಾಯಿಯಾಗುತ್ತಿ. ಸುಮ್ಮನೆ ಇಲ್ಲದ ಕೊರಗು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಡ’ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರು, ಆದರೆ ಆ ಸಮಾಧಾನ ಹೆಣ್ಣು ಜೀವಕ್ಕಾದೀತೆ? ಈ ಹಂಬಲ ಬೆಳದು, ಗಂಡನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸುವುದು ಆಗದ ಮಾತೆಂದು ಖಚಿತವಾದ ಮೇಲೆ, ಜಾತಕ ತೋರಿಸಿ, ಆ ಫಲ ಉಂಟೋ, ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಗಂಡ ದೇಶಕ್ಕೇ ಹೆಸರಾದ ಜೋಯಿಸರು. ಎಲ್ಲರ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಂದು, ಅವರ ಹೆಂಡತಿಯೇ, ತನ್ನ ಜಾತಕವನ್ನು, ಆವರ ಮುಂದಿಟ್ಟು ’ಈ ಜಾತಕಕ್ಕೆ ಸಂತಾನಯೋಗ ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ, ನೋಡಿ.’ ಎಂದು ಕೇಳುವುದಕ್ಕುಂಟೆ? ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು, ಆ ಚಪಲವನ್ನೇ ಬಿಡುವುದಾದೀತೇ?

’ಕಡೆಗೆ ಅತ್ತೆ, ಸೊಸೆ ಇಬ್ಬರೂ ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡು, ಗಂಡನಿಗೆ ತಿಳಿಯದ ಹಾಗೆ ಊರ ಜೋಯಿಸರಾಗಿದ್ದ ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರ ಹಿರಿಯರ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ’ಆ ಯೋಗವಿದೆ; ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಲಭ್ಯ’ ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ’ಅದೇನು ನಾಗರಕಾಟವೇ, ಗ್ರಹ ದೋಷವೇ? ಯಾವ ಸೇವೆಯಿಂದ ಬಯಕೆ ತೀರಬಹುದು?’ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದರು. ’ನರಸಿಂಹನೇ ಅದೆಲ್ಲಾ ನನಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲ. ಅವನನ್ನೇ ಕೇಳು’ ಎಂದರು ದೊಡ್ಡ ಜೋಯಿಸರು.

’ಹತ್ತು ದಿನ ಅಳೆದು, ಸುರಿದು, ಮುಹೂರ್ತ ಕಾದು ಜಾನಕಮ್ಮನವರೇ ಗಂಡನಿಗೆ ದೊಡ್ಡಜೋಯಿಸರು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು, ತನ್ನ ಗಂಡ ಸಿಟ್ಟಾಗದಿರಲೆಂದು ಕಂಬನಿಯ ನೆರವು ಪಡೆದು ಹೇಳಿದರು. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರು

ಕೈಹಿಡಿದಾಕೆಯಾಡಿದ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟರು. ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ಮುಖ ಗಂಭೀರವಾಯಿತು. ಹೇಳಿದರು—

'ನೋಡು, ಜಾನಕಿ. ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಕೈ ಬೇಡಬಾಗದು. ತಾಯಿ ತಾನೇ ಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು 'ಪ್ರಸಾದ' ಎಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ 'ನಿನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೇ, ಸಾನು ಕೇಳಿದ್ದುಕೊಡು' ಎಂದು, ಸೇವೆಯನ್ನೇ, ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಕರುಣಾಮಯಿಯಾದ ತಾಯಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಲಾರಳು. ಆದರೂ ತಾನೇ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೊಡುವಾಗ, ಕೊಡುವಂಥ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾರಳು. ನೀನು, ನೀನಾಗಿಯೇ ಕೊಡುವ ಚುಂಬನಕ್ಕೂ, ನಾನು ಕಾಡಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಚುಂಬನಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲವೇ; ಹಾಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೊಂಚ ಸಹನೆ ತಂದುಕೊ. ನೆಲ ಕಾದು ಮಳೆ ಬರಲಿ.'

"ಆದರೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. 'ಎಂದೂ ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಇದಾಗಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಲಿಲ್ಲ. ಈಗಲೂ ನನಗಾಗಿ ಬೇಕು ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಯಕೆ ನಡೆಸಿಕೊಡಿ.'

'ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಗುವುದೇನೋ ಎಂಬಷ್ಟು ಬಿಗಿದಿತ್ತು, ಬಯಕೆಯ ಆರ್ತತೆ ತುಂಬಿದ ಮೊಗ. ಜೋಯಿಸರು ನಾಲಿಗೆಗೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ನಿನ್ನ ಬಯಕೆ ತೀರಲಿ' ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರು.

"ಆ ಬಳಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೇವಿ ಪೂಜೆ, ಒಂದು ಮಂಡಲ ಶ್ರೀ ಚಕ್ರಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರು. ಸುಬ್ರಮ್ಹಣ್ಯ ಜಪ ಮಾಡಿ, ಕುಜ ಶಾಂತಿ ಮಾಡಿದರು. ಸಂತಾನಕಾರಕನಾದ ಗುರು ಗ್ರಹದ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರು. ಇವರ ಸೇವೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು, ದೇವಿ ಕುರುಹುದೋರಿದಂತೆ ಜಾನಕಮ್ಮ ಗರ್ಭವತಿಯಾಗಿ, ಗಂಡುಮಗುವಿನ ತಾಯಾದಳು. ಆ ಪೂಜೆಯ ಫಲ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ."

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಮಾತಾಡಿದ ಆಯಾಸಕ್ಕೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು, ಬಳಿಕ ತಮ್ಮ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು—

'ಕುದುರೆಗಿಂತ ಲದ್ದಿ ಬಿರುಸಾಯಿತು ಎನ್ನುವ ಹಾಗಾಯಿತು ನನ್ನ ಕಥೆ. ಪೀಠಿಕೆಯೇ ಉದ್ದವಾಯಿತು.'

'ಇದೂ ಅಗತ್ಯವೇ. ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಚಾರವೇ. ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವಾದರೆ, ಮತ್ತೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ?'

'ಅದೇನೋ ಸರಿ ಅನ್ನು, ನಾನು ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳೋದೂ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿಯೋ........'

'ಮುಂದಕ್ಕೇನಾಯಿತು.?'

'ನಿನ್ನ ಅವಸರ ನಿನಗೆ! ನರಸಿಂಹಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ. ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಆ ಮಗನಿಗೆ ಆರುವರ್ಷ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಬಯಸಿ ಪಡೆದ ಮಗ, ಜೋಯಿಸರ ಪಾಲಿಗೆ ಇದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗ ಈರಬಸವ ಆದ' ಅನ್ನೋ ತಲೆನೋವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ.'

'ರೋಗಿಷ್ಟ ಮಗನೋ?'

'ಊಹು. ಅದೆಲ್ಲಾ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಕ್ಕಳ ರೀತಿಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಈ ಮಗುವೇ ಒಂದು ವಿಲಕ್ಷಣ.'

'ಅಂದರೆ….'

'ಅಂದರೆ—ಶುದ್ಧ ಮೂಕ ಬಸವಣ್ಣ.'

'ಮೂಕು ಹುಡುಗನೇ?'

'ಮೂಕು ಅಂದರೆ ಮೂಕಲ್ಲ. ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತು. ಮಾತಾಡುವುದೂ ಗೊತ್ತು. ಆದರೆ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಎಲ್ಲೋ ಗೀಳು. ಎಲ್ಲಿಟ್ಟರೆ ಅಲ್ಲಿ, ತಣ್ಣಗೆ ಕೂತು ಬಿಡೋದು. ಒಂದು ಸಲ 'ಆ' ಎನ್ನಬೇಕಾದರೆ ಆರು ಸಲ ಕರೆಯಬೇಕು. ಮೈ ನೆಲದ ಮೇಲಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲೋ. ಮಗುವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡವನಾದರೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು ಎಂದುಕೊಂಡರು. ಬೆಳೆದಾಗಲೂ ಅದೇ ಬುದ್ಧಿಯೇ. ಈ ಮಗನ ಯೋಚನೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಎನ್ನುವ ಯೋಚನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು ಆ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ. ಆ ವೇಳೆಗೆ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರಿಗೂ, ನರಸಿಂಹಜೋಯಿಸರಿಗೂ ಪರಿಚಯವಾಯಿತು. ಜೋಯಿಸರ ಚಿಂತೆಯನ್ನರಿತ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು, ಅವರಿಗೆ—

'ಮನೇಲಿ ಒಂದು ಮಗು ಆದರೆ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಹೀಗಾಗೋದು ಉಂಟು. ನಾಲ್ಕು ಜನ ಹುಡುಗರ ಜೊತೆ ಸೇರಿದರೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಆದರೆ ಈ ಆಕಾಶರಾಯನ ಜೊತೇಲಿ ಆಡಲಿಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹುಡುಗರು ಬರ್ತಾರೆ. ಇವನು ಗೆಲುವಾಗಿದ್ದರೆ ತಾನೇ ಜೊತೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಕರೆಯೋದು.'

'ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳು ಒಂದೇ ತರಹ ಇರ್ತಾರೆಯೇ? ಹೀಗಿರೋದು ಇವನ ಹುಟ್ಟುಗುಣ. ಅದಕ್ಕೇನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತೆ. ಕ್ರಮೇಣ ಸರಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.'

'ಹಾಗಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಗೋದು ಹೇಗೆ? ಇವನು ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲಿದರೆ ತಾನೇ?'

'ಆಟಕ್ಕಿಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಪಾಠಕ್ಕಾದರೂ ಹತ್ತು ಜನ ಹುಡುಗರ ಜೊತೇಲಿ ಕಲೀಲಿ. ಮಠಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಿಡಿ.' ಎಂದು ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದರು, ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರು.

“ಆ ಸಲಹೆಯೇ, ಅದುವರೆಗೂ ಪುರಾಣದ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರಾಗಿದವರು, ಶಾಲೆ ಐಯ್ಯನೋರಾಗಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರೇ, ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಆ ಸಲಹೆ ಮಾಡಿ, ಅವರ ಮನೆಯ ಇದುರಿನ ಆಂಜನೇಯನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರ ವೇದ ಪಾಠಶಾಲೆ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಗೋಪದ ಸ್ವಭಾವದ ಆಚಾರ್ಯರು, ಈ ಏರ್ಪಾಟಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

’ನನ್ನದು ಹಾಳು ಸಿಡಕು ಸ್ವಭಾವ. ಕೈ, ನಾಲಗೆ ಎರಡೂ ಕೆಟ್ಟದು. ಈಗ ರಾಮ ಕೃಷ್ಣ ಅಂದುಕೊಂಡು ಕಾಲ ಹಾಕ್ತಾ ಇದೇನೆ. ಇನ್ನು ಕಂಡೋರ ಮಕ್ಕಳನ್ನ ಹೊಡೆದು, ಬೈದು ಪಾಪ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲೇ. ಬೇಡ’ ಎಂದು ಪ್ರತಿವಾದ ಹೂಡಿದರು. ಆದರೆ ಜೋಯಿಸರು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಬೇಡ ಬೇಡವೆಂದರೂ ತಮ್ಮ ಮಗನಿಗೆ ಪಾಠ ಕಲಿಸುವ ನೆಪಮಾಡಿ, ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು. ಶಾಲೆ, ಆಚಾರ್ಯರ ಪಾಲಿಗೆ, ಸನ್ಯಾಸಿಯ ಲಂಗೋಟಿಯ ಕಥೆಯಾಯಿತು. ಮೊದಲಷ್ಟು ದಿನ, ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉದರ ಪೂಜೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟು ದಿನ ಆದಮೇಲೆ, ಶಾಲೆಯನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಗಂಟು ಹಾಕಿ, ದಿನಕ್ಕೊಂದು ಊರು ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು, ಅಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ, ನರಸಿಂಹಜೋಯಿಸರು ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಕರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀನಿವಾಸಯ್ಯಂಗಾರ್ಯರ ಮಗಳನ್ನು, ತಾವೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿಕೆ ಮಾಡಿ, ಲಗ್ನ ಮಾಡಿಸಿದರು.

’ನಮಾಜು ಮಾಡೋಕೆ ಹೋದ ಮುಲ್ಲಾ, ಮಸೀದಿ ಕೊರಳಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದಿರಿ—ನನ್ನ ಕಥೇನ’ ಎಂದು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು, ಕಣ್ಣೀರು ಒರಸಿಕೊಂಡರು. ಅಂತೂ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಆಸ್ತಿಭಾರ ಹಾಕಿಸಿದರು.

’ಆ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕಟ್ಟು ಬಿದ್ದು ಕಸ್ತೂರಿರಂಗಾಚಾರ್ಯರು, ಜೋಯಸರ ಮಗನನ್ನು ಸರಿಮಾಡಲು, ಭಗೀರಥಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಹುಡುಗ, ಗುರುವಿಗೇ ಗುರುವಾಗಿದ್ದ

’ಬೇರೆ ಹುಡುಗರ ಹಾಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ತುಂಟತನ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ಮೊಂಡತನ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಕಸ್ತೂರಿ ರಂಗಾಚಾರ್ಯರು, ಅವನಿಗೆ ಹಿಡಿದ ಗ್ರಹ ಬಿಡಿಸಿ, ದಾರಿಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕೈಯೇಟು ತಿಂದವರು ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೂ ಅವರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ, ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ಸಾರಿ ಗದರಿಸಿದರೆ, ಭೇರಿ ಬಾರಿಸಿದಂತೆ. ಸಾಯುವವರೆಗೂ ಸಿಂಹ ಸ್ವಪ್ನ! ಅಂಥ ಜಬರದಸ್ತು ಆಚಾರ್ಯರದು. ಆದರೆ ಈ ಹುಡುಗ ಅವರೂ ’ಜಿತಾಸ್ಮಿ’ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದ.

“ಆ ಹುಡುಗನಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಎಂದರೆ ಒಂದೇ-ಇವರು ಮಗ್ಗಿಯನ್ನೋ, ಕಾಗುಣಿತವನ್ನೋ, ಪಾಠವನ್ನೋ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಹುಡುಗನ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲೋ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯುತ್ತಿರುವುದು. ’ಬಾಯಿಪಾಠ ಒಪ್ಪಿಸು’ ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ರಾಗವಾಗಿ, ಕಿವಿಗಿಂಪಾಗುವಂತೆ, ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸು ಸೆರೆಯಾಗುವಂತೆ, ಜೇನುಸುರಿದಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಹೇಳ ಹೇಳುತ್ತಲೇ, ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಸು ಕೂಗಿದರೆ, ದೇವಾಲಯದ ಇದಿರ ಅಶ್ವತ್ಥ ವೃಕ್ಷದೆಲೆಗಳು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಯಲುಗಿಸಿದಂತೆ ಸದ್ದುಮಾಡಿದರೆ, ಯಾವುದಾದರೂ ಹಕ್ಕಿ ಕುಕಿಲಿದರೆ, ದೇವಾಲಯದ ಗಂಟೆ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಮೊಳಗಿದರೆ, ಆ ಸದ್ದು ಕೇಳಲೇ ಕಿವಿದೆರೆದು ನಿಂತಿದ್ದಂರೆ, ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಮರೆತು, ಹೊರನಾದದಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ. ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಣ್ಣು ಹಾಗೇ ಅರೆಮುಚ್ಚಿ, ಎಲ್ಲೋ ನೋಡುವವು. ಸುತ್ತಲ ಹುಡುಗರು, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗಲಾರದೆ, ಉಬ್ಬಸ ಪಡುತ್ತಾ ಮುಸಿಮುಸಿ ನಗುವುದೂ, ಆಚಾರ್ಯರ ಕಣ್ಣು ಕರ್ಕಶವಾಗಿ, ಕೈ ಬರಲನ್ನು ತುಡುಕುವುದೂ ಒಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕಡೆಗೆ ಆಚಾರ್ಯರು ತಾಳ್ಮೆ ಸೋತು-’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಾ’ ಎಂದು ಘರ್ಜಿಸಿದಾಗ, ಯಾವುದೋ ಲೋಕದಿಂದ ಇಳಿದು

ಬಂದು ಬೆದರುಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರನ್ನು ನೋಡಿ, ತಲೆಬಾಗಿಸಿ ನಿಂತುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತೆಗೆದು ನಾಲ್ಕು ಬಾರಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಂಪಾದ ಮುಖ, ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಬೆವರಿ, ಚಂಚಲವಾಗಿ, ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುವ ಅವನ ಕಣ್ಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ, ಕರಳು ಕೊಯ್ದಂತಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಾಗುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಒಮ್ಮೆ, ಕೊಂಚ ತಾಳ್ಮೆ ತಪ್ಪಿ, 'ಜೋಯಿಸರ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಏನೂಂತ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೋ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ, ಕಬ್ಬಿನ ಹೊಟ್ಟೇಲಿ ಸೂಲಂಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಹಾಗೆ' ಎಂದು ಗದರಿದರೆ, ಅಂತರ್ಜಲವಿರುವ ಮರಳನ್ನು ಉಗುರಿಂದ ಬಗೆದರೂ ನೀರು ಒಸರುವಂತೆ, ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರಾಡುವುದು. ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಂತೆ ಕಂಗೆಡುವನು. ಅಂಥವನನ್ನು ಏನರಂದು ಹೊಡೆಯುವುದು, ಯಾವುದಕ್ಕೆಂದು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು?

'ಒಂದು ದಿನ ಆಚಾರ್ಯರು ತಾಳ್ಮೆ ಸೋತು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವನ್ನು ಹೊಡೆದರು.

"ಆದಿನ ಆಚಾರ್ಯರು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಸತ್ಯಕಾಮ-ಜಾಬಾಲಿಯ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗ, ಹೇಳ ಹೇಳುತ್ತಲೇ ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಹುಡುಗರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿ, ಅವರು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಪಾಠ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಪದ್ಧತಿ. ಕಥೆ ಆರಂಭಿಸುವಾಗ, ಸುಟಿಯಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ಅವರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಎಲ್ಲೋ ಪರವಶಚಿತ್ತನಾಗಿದ್ದ. ಅವನ ಕಣ್ಣು ಅರಳಿಮರದ ಎಲೆಗಳ ನಡುವೆ ನಾಟಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯರಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತು, ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆ ಕೋಣನಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ನೀರಿನಂತೆ, ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೋಕದೆ, ಎಲ್ಲೋ ಹೋದಂತಿತ್ತು. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ, ವಿಪರೀತ ಸಿಟ್ಟುಬಂತು.

“'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು. ಸಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹರಿತವಾದ ಅವರ ಕೂಗು ಕೇಳಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅವರ ಮುಖ ನೋಡಿದ.

“'ನಾನೇನೋ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದದ್ದು ಈಗ?' ಸಿಡಿಲು ಸಿಡಿವ ಮೊದಲ ಸದ್ದಾಗುವ ಗುಡುಗಿನಂತಿತ್ತು ಅವರ ಧ್ವನಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರಕೊಡದೆ, ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಾಗಿ ಅವರ ಮುಖವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತ.

“'ಏನು ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೋ ನಾನು?' ಮತ್ತೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಕೆಣಕಿ ಕೇಳಿದರು.

“ಗೊ...ಗೊ...ತ್ತಿಲ್ಲ...' ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟ.

“'ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ! ನೀನೇನು ಕಿವುಡು ಕತ್ತೆಯೇ. ಊರಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೇಳೋ ಹಾಗೆಗಂಟಲು ಹರಿದು ಕೊಂಡರೂ ನಿನಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲವೇ? ನಿನ್ನ ಚರ್ಮ ಸುಲಿದುಬಿಡ್ತೀನಿ ಇವತ್ತು.' ಕೋಪದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಪರಶುರಾಮರಂತಾಗಿದ್ದರು. ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿದ್ದ ತೆಳುವಾಗಿ ಬಳುಕುವ ಹುಣಸೆಯ ಬರಲನ್ನು ಝಳಪಿಸಿ ಎದ್ದು ನಿಂತರು. ಅವರು ನಿಂತ ರೀತಿ ನೋಡಿ ಬೇರೆಯ ಹುಡುಗರಾಗಿದ್ದರೆ, ಹೆದರಿ ಚೀರಿ ಓಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೆ, ಬರಲಿನ ರುಚಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಏನೆಂದು, ಬೇರೆಯ ಹುಡುಗರನ್ನು ನೋಡಿ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದ. ಬರಲನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಅವನ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ಒಡೆಯಿತು. ಆದರೆ ಹೊಡೆಯ ಬೇಡಿರಿ ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ.

“'ತಪ್ಪಾಯ್ತು' ಎಂದು ನಡಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಬರಲಿನ ಏಟಿಗೆ ಅಂಗೈ ಚಾಚಿದ. ಭಯಕ್ಕೆ ಹುಡುಗನ ಕೈ ಅರಳಿಯ ಚಿಗುರಿನಂತೆ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹೊಡೆದು ಅಭ್ಯಾಸವಾದ ಆಚಾರ್ಯರು, ಅವನ ಕೈ ಮೇಲೂ ಬಾರಿಸಿಯೇ ಬಿಟ್ಟರು. ಗುಲಾಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಅಂಗೈ ಮೇಲೆ, ರಕ್ತದ ಗೆರೆ ಎಳೆದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಬರಲಿನೇಟು. ಹುಡುಗ 'ಆ' ಎಂದು, ನೋವಿನಿಂದ ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿದ. ಕಚ್ಚಿದ ಜೋರಿಗೆ ತುಟಿಯಿಂದ ರಕ್ತಬಂತು.

ಆದರೂ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿದ ಕೈ, ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಂಗಾವತಾರ. ಹೂವನ್ನು ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲೆ ಆಡಿಸಿದಂತಿತ್ತು ಹುಡುಗನ ಮುಖ.

"ಏಟುಕೊಟ್ಟ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಹುಡುಗನ ಮುಖ ನೋಡಿ ಏಟು ತಮಗೇ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಆ ನೋವು ತಡೆಯಲಾರದೆ, ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಅವರೂ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಮತ್ತೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಾಗಲೂ, ಹುಡುಗ ಚಾಚಿದ ಕೈ ಹಾಗೇ ಹಿಡಿದಿದ್ದ. ಆಚಾರ್ಯರು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟಕೂಡಲೇ, ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ಅಳು ತುಳುಕುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ 'ತಪ್ಪಾಯಿತು.' ಎಂದ. ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನೇ ತಾವು ಒದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಾಯಿತು ಅವನ ಮಾತು ಕೇಳಿ. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಅವನನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತರು ಆಚಾರ್ಯರು. ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬರಲು ಹಾಗೇ ಜಾರಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು.

"ಶಾಲೆಯ ಉಳಿದ ಹುಡುಗರು ಈ ವಿಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಹುಲಿ ಎರಗಿದ ಹಸುವಿನ ಮಂದೆಯಂತೆ ಭಯದಿಂದ ಮರವಟ್ಟು ನಿಂತಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯರು ಸಿಟ್ಟಾದಾಗ, ಅದು ಯಾರಮೇಲೆ ತಿರುಗೀತು ಎಂಬ ನೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಲ್ಲ - ತಮಗೇನು ಗತಿಯೋ ಎಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಭಯ. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕರಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಯಾಡಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಕಣ್ಣು ಕೈಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹೇಳಿದರು. ಹೋಗಲೂ ಭಯಪಟ್ಟು, ಹುಡುಗರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಜಾರಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಮಾತ್ರ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ನಿಂತೇ ಇದ್ದ. ಆಚಾರ್ಯರ ಕಣ್ಣಲ್ಲೂ ನೀರಾಡಿತು. ಹಾಗೇ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡರು. ನೋವಿನಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದು ಮೃದುವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ 'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬೂ' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು.

"ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ನೋವು ಬೆಸುಗೆ ಹಾಕಿದ ರೆಪ್ಪೆಯನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ, ಆಚಾರ್ಯರನ್ನೂ, ಅವರ ಗಡ್ಡ ಬೆಳೆದ ಮುಖದಲ್ಲಿಯ ಕಣ್ಣಂಚಿನಲ್ಲಿ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಾಡುವ ಹನಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿದ.

’ತುಂಬಾ ನೋವಾಯ್ತೆ ನನ್ನಪ್ಪ..... ನನ್ನ ಹಾಳು ಕೈಗಿಷ್ಟು ಬೆಂಕಿ ಬೀಳ’ ಎಂದು ತಮ್ಮನೇ ತಾವು ಶಪಿಸಿಕೊಂಡರು, ಆಚಾರ್ಯರು. ಅದುವರೆಗೂ ಅಳದೆ, ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹುಡುಗನೂ ಬಿಕ್ಕಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಹತ್ತುಕ್ಷಣ ಹಾಗೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ಸಂತೈಸಿಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರು, ಅವನ ಕಂಬನಿ ಒಸರುವ ಕಣ್ಣು ಒರೆಸಿ, ಕೇಳಿದರು:

’ಪಾಠದ ಕಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡದೆ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡ್ತೀಯಪ್ಪ?’

’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ಅರಳಿಯ ಮರದತ್ತ ನೋಡಿದ. ಅವರು ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗಲೂ, ಅವನು ಅತ್ತಲೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದುದು, ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು.

’ಅರಳಿ ಮರದಲ್ಲೇನು ಚಿತ್ರ ಬರೆದಿದೆಯೇ? ಯಾವಾಗಲೂ ಅಲ್ಲೇನು ನೋಡ್ತಾಇರ್ತಿ?’

’ನೋಡ್ತಾ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಉಪಾಧ್ರೆ.......’

’ಮತ್ತೆ?’

’ಅರಳಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಕೊಗಿಲೆ ಹಾಡ್ತಾ ಇತ್ತು. ಕೇಳ್ತಾ ಇದ್ದೆ’

’ಹುಡುಗನು ಕೊಟ್ಟ, ಅನಿರೀಕ್ಷಿತವಾದ ಉತ್ತರ ಕೇಳಿ, ಆಚಾರ್ಯರು ಚಕಿತರಾದರು. ಕೋಗಿಲೆಯ ಕೂಗು ಅವರಿಗೇನೂ ಹೊಸದಲ್ಲ. ವಸಂತ ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕೊಗಿಲೆಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿದ್ದರವರು. ಆ ಕೂಗಿನಲ್ಲಿ ಈ ಮೈಮರೆಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆಯೇ? ಅದರ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಏನು ಅರ್ಥ ಕಂಡಿತು ಈ ಹುಡುಗನಿಗೆ?

’ಅದರ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಪಾಠ ಮರೀತಾರೆಯೇ ಮಗೂ?’

'ಅದು ಕೇಳಿದರೆ ಏಕೋ ಹಾಗಾಗುತ್ತೆ'

'ಏನಾಗುತ್ತೆ?'

'ಅದನ್ನೇ ಕೇಳುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು ಅನಿಸುತ್ತೆ'

'ಅಷ್ಟೇನೆ?'

'ಊಹೂ'

'ಮತ್ತೆ.....'

'ಅದರ ಹಾಗೇ ನಾನೂ ಕೂಗಬೇಕು ಅನಿಸುತ್ತೆ'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಚಕಿತರಾದರು. ಎಂಥ ವಿಚಿತ್ರ ಬಯಕೆ ಹುಡುಗನಿಗೆ! ಹುಡುಗನೂ ವಿಚಿತ್ರವೇ.'

'ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಗುತ್ತೆ, ಉಪಾದ್ರೆ, ಕೊಗಿಲೆ' ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಅದುವರೆಗೂ ಏಕೋ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ಕೊಗಿಲೆ, ಅರಳಿಯ ಮರದಲೆಗಳ ಸಂದಿನಿಂದ 'ಕುಹೂ' ಎಂದು ಕೂಗಿತು. ಏಕೋ ಆಚಾರ್ಯರ ಮೈ ಪುಲಕಿತವಾಯಿತು, ಶುದ್ಧ ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದ ಕೊಗಿಲೆಯ ಕುಹುರವ ಕೇಳಿ.

'ಅದರ ಹಾಗೇ ನೀನೂ ಹಾಡ್ತೀಯಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

'ಹೂ'

'ಹುಡುಗನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಬರೆದಿದೆಯೇನೊ ಅನಿಸಿತು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುಡುಗ ದೇವೀಪೂಜೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂಬುದೂ ನೆನಪಾಯಿತು. ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಏನೊ ಬೆಳಕು ಹೊಳೆದಂತಾಯಿತು. ಹುಡುಗನ

ಮೈಮರವುತನಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವೇನೊ. ಈಗಿನಿಂದಲೇ ಉಪಾಸನೆ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ ಅಂದುಕೊಂಡರು. ಮಾತನಾಡದೆ, ಹುಡುಗನನ್ನು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ, ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಆ ಸಂಜೆಯೇ, ಹುಡುಗ ಹೀಗೇಕಾದ ಎಂದು, ಕುದಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ, ಜಾನಕಮ್ಮನವರಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ.—

'ಹುಡುಗನ ಹಣೇಲಿ ಸಂಗೀತಗಾರನಾಗೋ ಯೋಗ ಬರೆದಹಾಗಿದೆ ಜೋಯಿಸರೆ. ಚಿಂತೆ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಅವನ ಅದೃಷ್ಟ ಎಂತೋ' ಎಂದರು.

'ಹೂ. ಶುಕ್ರ ಉಚ್ಚನಾಗಿದಾನೆ. ಹಾಗಾಗಬಹುದು' ಎಂದರು ಜೋಯಿಸರು.

'ಯಾವ ರೀತಿ, ಅವನ ಕೈಲಿ ತಾಯಿ ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ತಾಳೋ, ಈ ಹೆಣ್ಣುಬುದ್ಧಿಗೇನು ಗೊತ್ತು. ಹತ್ತು ಜನ ಹುಡುಗರಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಹಾಳು ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುದಿಯುತ್ತೆ' ಎಂದು ಜಾನಕಮ್ಮನವರೂ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆಚಾರ್ಯರು ಮಾತ್ರ ಆ ದಿನವನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವತ್ತಿನಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಹುಡುಗ ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗ, ಕಿವಿ ಎತ್ತಲೋ ಆಗಿದ್ದರೆ 'ಏನೋಕೊಗಿಲೆ ಹಾಡು ಕೇಳ್ತೀಯೇನು' ಅನ್ನೋದು, ಅವರಿಗೆ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿಹೋಯಿತು. ಅವರಿಂದ ಆ ಮಾತು ನಮ್ಮ ವಂಶಕ್ಕೆ ಬಂತು' ಎಂದರು ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರು.

೮

'ಇದು ಆ ಕಥೆ, ಬೆಳೆಯೋ ಗಿಡದ ಕುರುಹು ಮೊಳಕೆಯಲ್ಲೇ ಕಾಣುತ್ತೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಆ ಹುಟ್ಟಾ ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತವಿತ್ತು ಎಂತಲೇ, ಸರಸ್ವತಿ ಅವರಿಗೆ ಒಲಿದಳು. ಅಂಥ ಶಿಷ್ಯ ಇದ್ದ ಅಂತ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷವಾದರೂ ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಈಗೇನಿದೆ-ಅಂಥ ಗುರುವೂ ಇಲ್ಲ ಅಂಥ ಶಿಷ್ಯರೂ ಇಲ್ಲ.

ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿನ ವಿದ್ಯೆ; ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿಗೆ ಕಲಿಸೋರು, ಹೊಟ್ಟೆಪಾಡಿಗೆ ಕಲಿಯೋರು. ರೇಷನ್ ತರೋಕೆ ಡಿಪೋಕ್ಕೆ ಹೋದ ಹಾಗೆ, ಹಿಡಿತುತ್ತಿಗೆ ದಾರಿಯಾದೀತೇನೋ ಎಂದು ಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗ್ತಾರೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಆಚೆಗೆ ಬೇರೇನೂ ಕಾಣೊಲ್ಲ ನಮಗೆ'

ಎಂದರು ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರು ಭಾರವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲಾದುದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅರಿವಿರಲಿಲ್ಲ. ಛತ್ರದ ಇದುರಿನ ಬತೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಒಂಟಿ ನಕ್ಷತ್ರವೊಂದು, ಮಂಕಾಗಿ ಮಿಣುಕುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ, ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮೆಲಕುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದರೂ 'ಮುಗಿಯಿತೇ, ಇನ್ನೇನು' ಎಂದು ಕೇಳಲು ನಾಲಿಗೆಗೆ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ.

ಎಂಥ ಜೀವಕ್ಕೆ ಎಂಥ ಆರಂಭ! ಮೊಗ್ಗಿನಲ್ಲೇ ಎಂಥ ಸೌರಭ ಈ ಜೀವ ಕುಸುಮಕ್ಕೆ. ಈ ಹೂವಿಗೆ ಅರಳುವಾಗ ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಳವೋ, ಎಂಥ ಚೆಲುವೋ. ಯಾವುದೋ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿದ ಹೃದಯ, ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಯಾವುದೋ ಕಾಣದ ನಾಡಿಗೆ ಹಾರಲು ತವಕಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

'ಮಾತು ಮನೆ ತಿಂದಿತು ಎನ್ನೋದು ಇದಕ್ಕೇ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯಾಗಿ ಸಾಯಂಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ವೇಳೆಯಾದುದೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಹುಡುಗರ ಪಾಠವೂ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ' ಎಂದರು ಆಚಾರ್ಯರು. ಹುಡುಗರು, ಹೊತ್ತಿನ ವಿಚಾರ ನನಗೆ ನೆನಪಾದುದೂ ಆಗಲೇ. ನಮ್ಮ ಹಾಗೇ ಹುಡುಗರೂ ಪಾಠ ಮರೆತು, ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಚಾರ್ಯರಾಡಿದ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಯಾವುದೋ ಸ್ವಪ್ನಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು ತಟ್ಟನೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಕುಸಿಯಿತು.

'ಹೂ. ಇವತ್ತಿನ ಪಾಠದ ಕಥೆ ಆಯಿತಲ್ಲ, ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ' ಎಂದು ಹುಡುಗರಿಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟು, ಆಚಾರ್ಯರು, ಬದಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೊಡವಿ ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿ ತಾವೂ ಹೊರಡಲು ಎದ್ದು ನಿಂತರು.

ಇನ್ನವರು ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಆಗ ನನಗೂ ಖಚಿತವಾಯಿತು.

'ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲೇ' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಏಕೆ?'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ'

'ನನಗಷ್ಟೇ ಗೊತ್ತೀರೋದು, ಅದೂ ಆ ಮಾತಿನ ಸಂದರ್ಭ ಎಂತ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನನಗೆ ತಾನೇ ಏನು ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು?'

'ಹಾಗಾದರೆ ಅವರ ಜೀವನ, ಸಂಗೀತ ಕಲಿತ ವಿಚಾರ ಯಾವುದೂ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ?'

'ಊಹೂ'

'ಆ ವಿಚಾರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದವರು ಯಾರಾದರೂ ಇದಾರೆಯೇ ಅಚಾರ್ಯರೇ?'

"ಅವರ ಮನೆಯವರು ಈ ಊರಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೆ, ಏನಾದರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ. ಯಾರೂ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ಕುರುಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಇದಾರಂತೆ'

'ಯಾರು? ಅವರ ಮನೆತನದವರೇ?'

'ಅಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಅಂತ ಬಯಲುನಾಟಕ ಆಡಿಸುವಾತ ಇದಾನೆ. ಆತನ ಪೂರ್ವಜರು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹಾಡಿಗೆ ಮೃದಂಗ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಅವನಿಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಗೊತ್ತಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರೋದೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿರೋ ಅಷ್ಟೇನೊ.....'

'ಅಂದರೆ, ಎಷ್ಟು?'

'ಹಿಂದಿನೋರು ಮೃದಂಗ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ತಿಳಿದಿರಬಹುದು. ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡು.'

'ಆತ ಇರುವುದು ಯಾವ ಊರಿನಲ್ಲಿ?'

'ಕುರುಮರಡಿಯಲ್ಲಿ.'

'ಕುರುಮರಡಿ ...... ಎಲ್ಲಿದೆ ಅದು?'

'ಆ ಊರ ಹೆಸರೇ ಕೇಳಿಲ್ಲವೇ ನೀನು. ಪರವಾ ಇಲ್ಲ! ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿದೆ ಹಳ್ಳಿ'

'ಎಷ್ಟು ದೂರ ಆಗುತ್ತೆ?'

'ಆರು ಏಳು ಮೈಲಿ ನಡದೇ ಹೋಗಬೇಕು.'

'ಬೇರೇನೂ ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲವೆ?'

'ದುಡ್ಡು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ, ಗಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬಹುದು. ನಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಕಾಲೇ ಗಾಡಿ. ಬೇಕೆಂದರೆ ಹಾಗೇ ಹೋಗಬೇಕು. ನಾನಿನ್ನು ಬರುತ್ತೇನೆ. ಹೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ನಿಮ್ಮ ತಂದಿಯವರಿಗೆ ನಾನು ಕೇಳಿದೆ ಅಂತ ಹೇಳು' ಎಂದು

ಹೇಳಿ, ಆಚಾರ್ಯರು ಮನೆಗೆ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ನಾನೂ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟೆ.

ಕತ್ತಲಾಗದಿದ್ದರೆ, ಆಗಲೇ ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಹೊರಟುಬಿಡಬೇಕೆಂಬಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಕತ್ತಲು, ಗುರುತರಿಯದ ಗುಡ್ಡದ ದಾರಿ ಹಿಂಜರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದವು. ಅಲ್ಲದೆ ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಗಳ ಕಾಟವೂ ಹೆಚ್ಚು. ದುರ್ಗದ ಗುಡ್ಡಗಳೆಲ್ಲಾ ಬರೀ ಕಲ್ಲು ಗುಡ್ಡಗಳು. ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯೊಂದೇ ಕೊಂಚ ಮರ, ಗಿಡ ಬೆಳೆದು ಹಸಿರಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿವಮೊಗ್ಗಾದ ಕಾಡಿನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ಹುಲಿಗಳಿಗೆ ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯೇ ನಿಲುದಾಣ. ಅಲ್ಲಿ ನೀರು, ನೆರಳಿನ ಆಸರೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. ಆಗಾಗ ಮೇಯಲು ಹೋದ ಹಸುಗಳ ಆಹಾರವೂ ದೊರಕುತ್ತದೆ—ಹುಲಿಗಳಿಗೆ. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಹುಲ್ಲು ತರಲು ಹೋದವರು ಹಗಲು ಹೊತ್ತೇ ಅಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದಾರೆ. ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಸರಕಾರಿ ಟ್ರಾವಲ್ಸ್ ಬಂಗಲೇ ಸುತ್ತು, ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತು ಹುಲಿಗಳು ಪಹರೆ ತಿರುಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಕೇಳಿ ಹಗಲೇ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಲು ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದ ನಾನು ರಾತ್ರಿ ಆ ದಾರಿ ಹೋಗುವುದೇ? ಏನಾದರಾಗಲಿ, ಎಂದು ಉಕ್ಕುವ ಉತ್ಸಾಹದ ಕುದುರೆಗೆ ಭಯದ ಕಡಿವಾಣ ಎಳೆದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆ.

ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜಟಕಾ ಕುದುರೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನೀವೂ ನೋಡಿ ಅನುಭವಿಸಿರಬಹುದು. ಅದು ತಂಟೆ ತಕರಾರು ಮಾಡದೆ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿತೋ, ಇಂದ್ರನ ಉಚ್ಛೈಶ್ರವಸ್ಸೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲ. ಹಾಗಲ್ಲದೆ, ಏನಾದರೂ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟಿತೋ – ಶಿಲಾ ವಿಗ್ರಹ ಚಲಿಸಬೇಕೆಂದರೆ, ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಭಗವಂತನೇ ಬರಬೇಕು. ನನ್ನ ಕುರುಮರಡಿಯ ಪ್ರಯಾಣ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು. ಅಂದಿನ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ, ಆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಹೋಗೇ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆನೋ ಏನೋ. ಹಗಲಾಗಲಿ ಎಂದು ಕಾದ್ದದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಯಿತು.

ಮರು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದ ಕೂಡಲೇ ಕುರುಮಡಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಒಂದೇ ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ರಾಘವೇಂದ್ರರಾಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, 'ಭಲೆ' ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲವಾಗಿ, ಮನಸ್ಸು ಅತ್ತಕಡೆ ಎಳೆಯಿತು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ಬೇಡವಾದಾಗ, ಅದು, ತೋರಿಕೆಗೆ ಸಹಜವೆಂದೇ ಕಾಣುವ ನೆಪಕ್ಕೆ ಜೋತು ಬಿದ್ದು ಆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕರ ಮತ. ಬಹುಶಃ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸೂ ಅದೇ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರದುದೋ ಏನೋ. ಗುರುತರಿಯದ ಗುಡ್ಡ-ಕಾಡಿನ ದಾರಿ; ಐದಾರು ಮೈಲಿ ನಡೆಯಬೇಕು; ಅದೂ ಒಂಟಿಯಾಗಿ-ಈ ಅಳಕು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣವೋ, ಅಥವಾ ನಾನು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದುಕೊಂಡ ಮನೆಗೆಲಸವೇ ಕಾರಣವೋ, ರಾಯರನ್ನು ನೋಡಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಪಲ ತೀರಿದ ಮೇಲೂ, ಎರಡು ಮೂರು ದಿನ ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಹೋಗುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೆ ರಾಯರನ್ನೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ.

ಕಡೆಗೆ ಒಂದುದಿನ ರಾಯರೇ ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು—

'ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದೆಯಾ?' ಎಂದು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು.

'ಮನೆಯಲ್ಲೇನೋ ತಾಪತ್ರಯ, ಹೋಗುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎಂದೆ.

"ಆರಂಭ ಶೂರಾಃ ಬಲು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ' ಎಂದು ಗಾದೆ ಮಾಡಿದ್ದು ನಿಮ್ಮಂತಹವರನ್ನು ನೋಡಿಯೇ. ಒಂದು ದಿನ ಊಟ ಬಿಟ್ಟು ಅಲೆದೆ, ಮತ್ತೆ ತಣ್ಣಗೆ ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟೆ, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ? ಶುದ್ಧ ಬೇಜವಾಬದಾರಿ.'

ಅವರ ಕಟುವಾದ ಮಾತು ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಮುರಿಯಿತು.

'ಎರಡು ದಿನ ತಡವಾದರೆ ಪ್ರಪಂಚ ಮುಳುಗುತ್ತದೆಯೇ? ನೂರಾರುವರ್ಷ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ತಡಮಾಡಿದರೇನಾಯಿತು?' ನಾನು ಕೊಂಚ ಒರಟಾಗೇ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟೆ.

'ಅದನ್ನೇ ನಾನು ಬೇಜವಾಬದಾರಿ ಅನ್ನೋದು. ನೂರು ವರ್ಷ ಬೇಡವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಳೆದು ಹೇಗಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಶ್ರಮ ಪಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಿಚಾರ ಅಷ್ಟು ತಿಳೀತು. ಮುಂದೂ ಅಷ್ಟು ಗೊತ್ತಾಗಬಹುದು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಎಳೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಈಗ ಮಲಗಿದರೆ ಹೇಗೆ?'

'ಏನಾಗುತ್ತದೆ, ಎಲ್ಲಾದರೂ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೇ?'

'ಹಾಗಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆ ಚಿನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಷಯ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದುಕೋ. ನೀನು ಹೋಗುವುದು ತಡವಾಯಿತು. ಮನುಷ್ಯ ಜೀವ, ಆಷಾಢದ ಮೋಡವಿದ್ದಂತೆ; ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದರೆ ಬಯಲು. ನೀನು ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಹೋಗುವ ವೇಳೆಗೆ ಆತನಿಗೇನಾದರೂ ಆಗಿತ್ತು. ಅಗ? ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲು ಎಳೆದುಕೊಂಡ ಹಾಗೋ. ಏನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಬರುತ್ತದೆ? ಎಷ್ಟು ನಷ್ಟ-ನಿನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಅಲ್ಲ, ದೇಶಕ್ಕೆ. ಅದಕ್ಕೇ ಇಂಥ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತಡಮಾಡಬಾರದು.'

ಅವರ ಮಾತು ಕಟುವಾಗಿದ್ದರೂ ನಿಜವಾಗಿತ್ತು. ಯಾರೂ ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಿರಾಡದೆ, ಸುಮ್ಮನಾದೆ.

'ಇವೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಯೋಚಿಸಿದರೆ ನಿನಗೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯೋಚನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಯಾರು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ನೀನೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡಬೇಕು. ನಿನಗಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳು. ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ.'

ಅವರ ಮಾತುಕೇಳಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ರಾಚಿದಂತಾಯಿತು.

'ಬೇಡ, ನಾನೇ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತೇನೆ. ನಾಳೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ' ಎಂದೆ.

ಮಲುಗುವ ಮುನ್ನ ಮರುದಿನ ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಶಪಥ ಮಾಡಿ ಮಲಗಿದೆ.

ಮರುಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದವನೇ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬಲವಾಗಿ ತಿಂಡಿ-ಕಾಫಿ ಗಿಡಿದು ತಂಪು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೇ ಕುರುಮರಡಿಯತ್ತ ಹೊರಟೆ. ದಾರಿ ನಡೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ, ಕೇವಲ ೫-೬ ಮೈಲಿ ಎಂದುಕೊಂಡ ದೂರ, ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಭಾರವಾಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ರೈತರಿಂದ, ಕುರುಮರಡಿಯ ದಾರಿ ಯಾವುದು ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಹೊಲಗಳ ಬದಿಯ ಕಾಲು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಅಲೆದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವೇಳೆಗೆ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸೇರಿ, ಉಶ್ ಎಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟೆ,

ಕುರುಮರಡಿ ಊರನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಡೆದ ಆಯಾಸವೆಲ್ಲ ಮಾಯವಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾದ ಹಳ್ಳಿ! ಜೋಗಿಮಟ್ಟಿಯ ಬೆನ್ನಿನ ಇಳಿಜಾರಿನ ಬದಿಯಲ್ಲೇ ಕಟ್ಟಿದ ಹಳ್ಳಿ. ಗುಡ್ಡದಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದ ಝರಿಯೊಂದು, ಹಳ್ಳಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲೇ ಪುಟ್ಟ ಜಲಪಾತವಾಗಿ, ಗಲ ಗಲ ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಾ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ದೂರದಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯಿರುವುದೇ ಕಾಣದಂತೆ, ಸುತ್ತಲೂ ಮರದ ಗುಂಪು. ಬಯಲಸೀಮೆಯ ನಡುವೆ ಮಲೆನಾಡಿನ ತುಂಡೊಂದನ್ನು ತಂದಿಟ್ಟಂತಿದೆ ಹಳ್ಳಿ, ಆ ಮಟ್ಟಿಯ ಓರೆ, ಜಲಪಾತ, ಹರಿನ ನೀರು, ಸುತ್ತಲಕಾಡು-ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಸಮೀಪವಾಗಿ, ಅಂಥ ಸುಂದರವಾದ ಚೆಲುದಾಣವಿರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ನನಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹರಿವ ತೊರೆಯ ಬದಿಯ ಹೊಂಗೆಯಗಿಡದಡಿಯ ನೆರಳಲ್ಲಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಡಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತ ಕೂಡಲೇ, ನಡೆದ ಆಯಾಸವೆಲ್ಲಾ ಎತ್ತಲೋ ಕರಗಿಹೋಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹೊಸತನ ಮೂಡಿತು. ಹಾಗೇ ಕಾದ ಮೈ ತಂಪಾದ ಕೂಡಲೇ, ದಣಿವಿನಲ್ಲಿ

ಮರೆವಾದ ಹಸಿವು ಇಣುಕಿಹಾಕಿ ನಾನೂ ಇಲ್ಲಿದೇನೆ ಎಂದಿತು. ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಿರಬಹುದು, ನೋಡೋಣ. ಮೊದಲು ಬಂದ ಕೆಲಸವಾಗಲಿ ಎಂದುಕೊಂಡು, ನೆರಳಿನಿಂದೆದ್ದು ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಹೊರಟೆ.

ಹಳ್ಳಿ, ಹೊರನೋಡಲು ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿತ್ತೋ, ಒಳಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಹೊಲಸು. ಆ ರಸ್ತೆಯೋ, ಮನೆಗಳೋ-ವಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವಂತಿದ್ದವು. ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ಇದಿರಾದ ಹಳ್ಳಿಯವನೊಬ್ಬನನ್ನು—

'ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಮನೆ ಎಲ್ಲಿದೆ ಗೊತ್ತೆ' ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದೆ.

'ಯಾವ ಚಿನ್ನಪ್ಪ?'

'ಬಯಲು ನಾಟಕ ಆಡಿಸುತ್ತಾನಂತಲ್ಲಾ ಆತ'.

'ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪನೋ. ಹೀಂಗೇ ಮ್ಯಾಕೆ ಹ್ವಾಗಿ, ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿತಾವ ಇಚಾರಿಸ್ರಿ. ಏಳ್ತಾರೆ.' ಎಂದವನೇ ಆತ, ಅಷ್ಟು ಮಾತಾಡಿದುದೇ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತೆಂಬಂತೆ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಆತ ಹೇಳಿದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆದೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಲಾಗಿ, ಅಲ್ಲೇ ಬೀಗಹಾಕಿದ ಬಾಗಿಲ ಮನೆಯೊಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಮನೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಅಲ್ಲೇ ಕೂತು, ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಜನರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದ ಮೇಲೆ, 'ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಯಾವುದೋ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಆಟ ಕಟ್ಟಿಸಲು ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಆದಿನ ಸಂಜೆ ಬಂದರೆ ಬರಬಹುದು. ಇನ್ನಾರು ದಿನದ ಮೇಲೆ ಬಂದರೂ ಬರಬಹುದು. ಅವನಿಗೇನು ಮನೇನಾ, ಮಠಾನ?' ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು.

ಆ ಉತ್ತರ ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಏನೋ ಒಂದೆರಡು ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯಬಹುದಾದ ಕೆಲಸ ಬೇಗ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಎಂದು ಅಲ್ಲಿರಲು ಯಾವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಂದಿದ್ದೆ. ಈಗ ನೋಡಿದರೆ ಕೆಲವು

ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲವಲ್ಲ, ಅದೃಷ್ಟ ಕೆಟ್ಟಿದ್ದಾದರೆ, ಕೆಲವು ದಿನವೇ ಚಿನ್ನಪ್ಪನಿಗಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕೇನೋ ಎಂಬ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಅಲ್ಲೇಇರುವುದೇ, ಬಿಡುವುದೇ? ಒಂದುವೇಳೆ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಸಂಜೆಗೆ ಬಂದರೂ, ಆತನೊಂದಿಗೆ ಮಾತಾಡಿ ಹಿಂದಿರುಗುವ ದಾರಿಯೇನು? ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲೇ ಇರುವುದು ಎಲ್ಲಿ? ಇರುವ ವಿಚಾರ ಆಚೆಗಾಯಿತು. ಈಗ ನನಗೇನು ಹೇಳುತ್ತೀ ಎಂದು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೇಳಿತು ಹಸಿದ ಹೊಟ್ಟೆ, ಅದರ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲೆಂದು, ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಿದೆಯೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದೆ. ಯಾರೋ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮನೊಬ್ಬ, ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೋರಿಸಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲವಾದರೆ, ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಕಳೆದು ಸಂಜೆ ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ನೋಡಿ, ಮರುದಿನ ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡೆ.

ಆದರೆ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಊಹೆ ನಿಜನಾಗದು ಎನಿಸಿತು. ನಾನು ಅವರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದ ಸದ್ದು ಹಳ್ಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕೇಳಿಸಿರಬೇಕು. ಆದರೂ, ಹತ್ತು ನಿಮಿಷ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದರೂ, ಒಳಗಿದ್ದವರಾರೂ, ಇರುವ ಕುರುಹು ಕೂಡಾ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ನಾನೂ ಯಾರೂ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲ, ಹಾಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗದೆ, ಹಟ ಹಿಡಿದು ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟುತ್ತಾ, 'ಸ್ವಾಮೀ, ಸ್ವಾಮೀ' ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ನಿಂತೇ ಇದ್ದೆ. ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ, ಒಳಗೆ ಯಾರೋ ಗಂಡಸು ಮಾತಾಡಿದ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿತು.

'ಯಾವೋನೋ ಒಂದು ಗಂಟೆಯಿಂದ ಬಡುಕೋತಾ ಇದಾನೆ. ನೋಡು.' ಆ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವವರು ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಗಿಂತ, ತಾತ್ಸಾರವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು.

'ಇಷ್ಟೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನ್ಯಾರು ಬರ್ತಾರೆ. ಯಾವನೊ ಕೂಳಿಗೆ ವಕ್ರಿಸಿರಬೇಕು. ಹಳ್ಳೀಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೇಂಶ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು, ಬಂದೊರೆಲ್ಲಾ ಕಾಗೇ ಬಳಗ

ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗ್ತಾರೆ.' ಎಂದಿತು ಹೆಣ್ಣುಧ್ವನಿ; ಒಂದುವೇಳೆ ಅವರು ಅನ್ನವಿಟ್ಟು, ಆ ಅನ್ನ ತಿನುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದು ಹಾಗೇ ಹೊರಬರಬೇಕು ಅಂಥ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ,

'ಹಾಗೇ ಇದ್ದರೆ ಹಾಳಾದೋನು ತಟ್ಟಿ ತಟ್ಟಿ ಬಾಗಿಲು ಮುರಿದು ಹಾಕ್ತಾನೆ, ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದು ಮನೇಲಿ ಗಂಡಸರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲಾಂತ, ಆಚೆಗೆ ಅಟ್ಟಿಬಿಡು' ಎಂದಿತು ಗಂಡಸಿನ ಧ್ವನಿ.

ಆ ಮನೆಯ ಬಾಗಲಿಗೆ ಅನ್ನವನ್ನರಸಿ ಬಂದುದಕ್ಕೆ ನನ್ನಮೇಲೆ ನನಗೇ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದಿತು. ಆದರೂ ಹಸಿವಿನ ಜೋರು, ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಮೇಲೆ ಮನಸು ಬದಲಾಯಿಸಿಯಾರೋ ಏನೋ ಕಾದು ನೋಡು ಎಂದಿತು. ಮತ್ತೆ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದೆ.

ಆದರೆ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದ ಗೃಹಿಣಿ, ನನ್ನ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಒಳಗೆ ಗಂಡ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು ಬಿರುಗಾಳಿಯ ವೇಗದಿಂದ ಹೇಳಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊಡೆಯುವಂತೆ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿದಳು. ಮತ್ತೆ ಎರಡು ನಿಮಿಷ ತಟ್ಟಿದರೂ ಸದ್ದೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದೃಷ್ಟವನ್ನು ಶಪಿಸಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದೆ. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಆತುರ ಹೊತ್ತಾದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ತಣಿಸಲು ಬೇರಾವ ದಾರಿಯೂ ಕಾಣದೆ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಲಿಂಗಾಯಿತರ ಅಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಮಂಡಕ್ಕಿ, ಕಾರದ ಮೆಣಸಿನ ಕಾಯಿ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಚಿನ್ನಿಯನ್ನು ತಿಂದು, ಅಂಗಡಿಯಾಕೆ ದಯವಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ನೀರು ಕುಡಿದು, ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಇರಲು ತಾವು ಕಾಣದೆ, ಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ತೊರೆಯ ಬದಿಯ ಹೊಂಗೆಯ ಮರದ ನೆರಳಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಸೋತ ಮೈ ಚಾಚಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಜನ ತುಂಬಿದ ಊರಿಗಿಂತ, ಜಲಪಾತದ ಮಂಜುಳ ನಿನಾದದೊಂದಿಗೆ ತಂಗಾಳಿ ಸುಳಿವ ಕಾಡು ಹಾಯಿ ಎನಿಸಿತು.

ನನಗೇನೋ ಈ ಊರಿನ ಸಹವಾಸ ಸಾಕು, ವಿಷಯ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಪೀಡೆ ಕಳೆಯಿತು; ಮೈಯ ದಣಿವು ಕೊಂಚ ಆರಿದ ಕೂಡಲೇ ದುರ್ಗದತ್ತ ನಡೆದು ಬಿಡೋಣ ಎನಿಸಿತು. ಹಾಗೆಂದುಕೊಂಡೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡೆ. ಅಷ್ಟೇ ನೆನಪು. ಮತ್ತೆ ಏನೋ

ಗದ್ದಲವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಾಯಿತು. ಏನೆಂದು ನೋಡಿದೆ. ಸೂರ್ಯ ಆಗಲೇ ಗುಡ್ಡದ ತುದಿಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ತೋಪಿನಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ನವಿಲುಗಳು ಕೇಕೆಹಾಕಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿವೆ. ಹಾಗೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಗುಡ್ಡದ ಓರೆಯಲ್ಲಿ ಜಿಂಕೆಗಳ ಮಂದೆಯೊಂದು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಿ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾಯಿತು. ಆ ನವಿಲು, ಜಿಂಕೆ, ಅಸ್ತೋನ್ಮುಖ ಸೂರ್ಯನ ರಕ್ತ-ಸುವರ್ಣಕಾಂತಿ, ಮೃದಂಗನಾದದಂತೆ ಮಿಡಿವ ಜಲಪಾತದ ಗಭೀರ ಘೋಷ, ಹಸಿರು ತೋಪು, ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿನೊರೆಯ ಮುತ್ತು ತೂರುತ್ತಾ ಹರಿವ ಝರಿ ಎಲ್ಲೋ ಮಲಗಿದವನು ಕನಸಿನ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಣ್ತೆರೆದೆನೇನೋ ಎನಿಸಿತು. ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟಂತೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟೆ. ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ, ತೊರೆಯ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ ತೊಳೆದುಕೊಂಡಾಗ, ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಪರಊರಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅರಿವಾಯಿತು. ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ಗುಡ್ಡದ ಬದಿಗೆ ಜಾರಿ ಮಬ್ಬು ಕತ್ತಲಾಗಿ, ಊರಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಆಸೆ ದೂರವಾಗಿ, ಕತ್ತಲಂತೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಭಯವೂ ಕವಿಯಿತು. ದೇವರಿಟ್ಟಂತಾಗಲಿ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಬಳಿ ತೆರಳಿದೆ.

ದೀಪವನ್ನು ಆಸೆಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದೊಂದು ಕಾವ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಬಹು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಹಜವಾಗಿ ತೋರುವ ಆ ಹೋಲಿಕೆ, ಆ ದಿನ ನನಗೆ ನಿಜವೆಂದು ತೋರಿತ್ತು. ತೋಪಿನಿಂದ ನಾನು ಊರೊಳಗಿನ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಬಳಿ ಹೋದಾಗ, ಅದುವರೆಗೂ ಹಾಕಿದ್ದ ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆದು ತೆರೆದ ಬಾಗಿಲಿಕೊಳಗಿನಿಂದ, ಸಣ್ಣಗೆ ಮಿಣುಗುವ ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆ ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿತು. ದೀಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿದಿದ್ದ ನಿರುತ್ಸಾಹದ ಜಡತೆ ಕೊಂಚ ಕಡಮೆಯಾಯಿತು.

ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ಇಣಕು ಹಾಕಿದೆ. ಒಳಗೆ ಈಚಲ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಮಲಗಿದ್ದರು. ಬದಿಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೊತೆ ತಬಲಾ

ಹಾರ್ಮೋನಿಯಮ್ ಕಾಣಿಸಿತ್ತು. ನೆಲದ ತುಂಬಾ ಬೀಡಿ, ಕಡ್ಡಿಯ ತುಂಡುಗಳು, ಬೀಡಿಯ ಬೂದಿ. ಎಷ್ಟೋದಿನ ವಾಸಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟ ಮನೆಯಂತಿತ್ತು.

ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಬಾಗಿಲು ಸದ್ದುಮಾಡಿದೆ. ಮಲಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಏಳಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ 'ಚಿನ್ನಪ್ಪನವರೇ' ಎಂದು ಕೂಗಿದಾಗ ಮಲಗಿದ ಮನುಷ್ಯ ಅಲುಗಾಡಿದ. ಎರಡನೆಯ ಬಾರಿ ಕೂಗಿದಾಗ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಹೊರಳಿ, ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ—

'ಯಾರದು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ, ಬಳಲಿ ಭಾರವಾದ ಒರಟು ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ.

'ಚಿನ್ನಪ್ಪನವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿದಾರೆಯೇ?'

'ನಾನೇ ಚಿನ್ನಪ್ಪ. ಏನಾಗ ಬೇಕು?'

ಈತನೂ ಬೆಳಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಂತೆಯೇ ಹೊರಗಿನಿಂದಲೇ ಅಟ್ಟುವನೇನೋ ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು.

'ಒಳಗೆ ಬರಬಹುದೇ?'

'ಬನ್ನಿ.'

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೊಂಚ ಧೈರ್ಯವಾಯಿತು. ಒಳಗೆ ಹೋದೆ.

'ಕೂತುಕೊಳ್ಳಿ. ಎನ್ಬೇಕಾಗಿತ್ತು?'

ಬೀಡಿ ಬೆಂಕಿ ಕಡ್ಡಿ, ಬೂದಿ, ಕಸಗಳು ಸಮಸಮನಾಗಿ ತುಂಬಿದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ, ಕರವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಧೂಳು ಹಾರಿಸಿ, ಹಾಗೇ ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಕೊಂಡೆ.

'ಚ್ಯಾಪೆ ಮ್ಯಾಲೆ ಬನ್ನಿ, ನೆಲ ಬಾಳ ಹೊಲಸಾಗಿದೆ. ಯಾವೂರು ನಿಮ್ಮದು?'

ಆತ ಹೇಳಿದಂತೆ ಚಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಜರುಗಿದೆ. ಮಲಗಿದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಎದ್ದು ಗೋಡೆಗೊರಗಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತ.

'ನನ್ನದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿಗೆಬಂದೆ, ಇವತ್ತು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ. ನೀವು ಊರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ.'

'ಹೌದು. ನಿನ್ನೆ ಸಂಜೇನಾಗ ಹೋದೋನು ಈಗ್ಲೇ ಬಂದದ್ದು. ಇಷ್ಟೊತ್ತು ಎಲ್ಲಿದ್ರಿ?'

ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಪಟ್ಟ ಭವಣೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನಗಾದ ಪರಾಭವವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ—

'ಜೋಯಿಸರ ಶೀನಪ್ಪನೋರೇ ಹಾಗೆ. ಎಂಜಲು ಕೈಲಿ ಕಾಗೆ ಹೊಡೆಯೋಲ್ಲ. ಅವರೊಬ್ಬರನ್ನು ಅನ್ನೋದ್ಯಾಕೆ. ಆ ಊರೇ ಹಂಗೆ. ಸತ್ತರೂ ಕೇಳೋರು ದಿಕ್ಕಿರೋಕಿಲ್ಲ. ಊರಿನೋರಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮಂಥ ಹೊರಗಿನವರನ್ನ ಕೇಳೋರು ಯೂರು? ಸತ್ತರೆ ಹೂಳೋಕೂ ಬರೋದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ನೀವ್ಯಾಕೆ ಈ ಹಾಳು ಕೊಂಪೆಗೆ ಬಂದಿರಿ?' ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಒಣಗಿದ, ಕಹಿಯಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ.

'ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದ ವಿಚಾರದ ಕಥೆ ದೊಡ್ಡದು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಹಗಲಂತೂ ಏಕಾದಶಿಯಾಯಿತು. ಈಗಲಾದರೂ ಊಟಕ್ಕೇನಾದರೂ ಮಾರ್ಗವಾದೀತೆ?' ಎಂದೆ.

'ಊಟದ ಯೋಚನೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ. ಎಲ್ಲಾರೂ ಅಷ್ಟು ಹಾಲು ಸಿಕ್ತದೇನೋ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನಿ. ನಿಂಗಪ್ಪನ ಅಂಗಡೀಲಿ ಬಾಳೆ ಅಣ್ಣೋ ಏನಾರ ಇದ್ರೆ ತನ್ನಿ. ಇಬ್ರಿಗೂ ಅದೇ ಆಗ್ತದೆ ಎಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಎದ್ದು ಬೇರೊಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲ್ಯುಮಿನಿಯಂ ಪಾತ್ರೆ ಹಿಡಿದು ಹೊರಟ. ಆತ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ, ನಾನೂ

ಅಂಗಡಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟು ಸೇಲಂ ಬಾಳೇ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಂಡಕ್ಕಿ ಕಾರಾಶೇವು ತಂದಿಟ್ಟೆ, ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹಾಲು ತಂದ ಮೇಲೆ, ಇಬ್ಬರೂ 'ಊಟ' ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ಬೀಡಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿನ್ನಪ್ಪ, ನಾನು ಬಂದ ಕಾರಣ ಮತ್ತೆ ವಿಚಾರಿಸಿದ. ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಡೆದುದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಆತನ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದನ್ನು ಹೇಳಿ-

'ನಿಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಯಾರೋ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ತಬಲಾ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ, ಅವರ ವಿಷಯ ನಿಮಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದೆ.

'ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಹಿರೇರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಷ್ಟೇ ಗೊತ್ತೈತೆ. ಹೆಚ್ಚು ಗೊತ್ತಿಲ್ದಿದ್ರೂ, ತಬಲಾದ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹಾಕೋವಾಗ ಅವರ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೇನೋ ಹಾಯಾಗುತ್ತೆ. ನಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ ನನಗೆ ತಬಲಾ ಕಲಿಸುವಾಗ 'ವಿದ್ಯಾಕಲಿಯೋರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಹಾಗೆ ಕಲೀಬೇಕು. ಇಲ್ದೆಹೋದ್ರೆ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯ ತಲೇಗೆ ಹತ್ತೋಕಿಲ್ಲಾಂತ' ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದಲೂ ತಬಲಾ ಬಾರಿಸುವುದೇ ಕಸುಬಾಗಿತ್ತೆ?'

'ಊಹೂ, ನಾವೆಲ್ಲಾ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು. ನಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ ವಸಿ ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಕೆಲಸಾನೂ ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ದ. ಆದ್ರೆ ತಬಲಾಬಾರಿಸೋದೂ ಇದ್ದದ್ದೆ. ಹಿರೇರು ಕಲಿತ ವಿದ್ಯ, ಬಂದಷ್ಟು ಬರಲಿ ಅಂತ ಕಲಿತೋರು ನಾವೆಲ್ಲಾ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ನೀವೂ ಈಗ ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡ್ತೀರಾ?'

'ಊಹೂ. ಆಟ ಕಟ್ಟಿಸೋ ಹುಚ್ಚಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ನನಗೆ ಇದೇ ಕಸುಬಾಗಿ ಹೋಯಿತು.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಆಟ ಕಟ್ಟಿಸುವುದೇ ನಿಮ್ಮ ಕಸುಬೇ?'

'ಹೂ.'

'ಅದರಲ್ಲೇ ನಿಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಆದಾಯ ಬರುತ್ತದಯೇ?'

'ಎಲ್ಲೀ ಆದಾಯ ಸ್ವಾಮಿ. ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆರುತಿಂಗಳು ಎರಡು ಹೊತ್ತಿನ ಊಟ ಸಿಕ್ಕೋದು ಕಷ್ಟ. ಕಂಪನಿ ನಾಟಕ, ಸಿನಿಮಾ ಹುಚ್ಚು ಜನಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದಿರೋವಾಗ ಬೈಲು ನಾಟಕ ಆಡೋರು ಯಾರು, ನೋಡೋರು ಯಾರು? ಸುಗ್ಗೀಲೋ, ಉಗಾದೀಗೋ, ಮಹರ್ನವಮಿಗೋ, ಅಥವಾ ಜಾತ್ರೇಲೋ—ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ದಿನ, ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳೋ ಹುಚ್ಚಿರೋರು ಬಯಲ ನಾಟಕ ಅಂತ ಆಡ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೆ, ಅವತ್ತು ಮುಗೀತು ಅಂದ್ರೆ, ಮತ್ತೆ ವರ್ಷಕಾಲ ಯಾರೂ ನೀನು ಬದುಕಿದೀಯಾ, ಸತ್ತೆಯಾಂತ ಕೇಳೋಲ್ಲ.'

'ಒಂದು ನಾಟಕ ಆಡಿಸಿದರೆ ನಿಮಗೇನು ಸಿಕ್ಕುತ್ತೆ?'

'ಏನು ಸಿಗ್ತದೆ, ನಮ್ಮಮ್ಮನ ಪಿಂಡ. ಪ್ರಾಕ್ಟೀಸು ನಡೆಯೋ ಅಷ್ಟು ದಿನ ಊಟ, ತಿಂಡಿ, ಕಾಫಿ, ಬೀಡಿ ಖರ್ಚು ಕಳೀತದೆ. ನಾಟಕ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಐದೋ ಹತ್ತೋ ಕೈಗಿಟ್ಟು ಕಳಿಸ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೆ.'

'ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಜೀವನ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೇ?'

'ಅದು ನಡೆಯೊಲ್ಲ, ನಾವು ನಡೆಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಾಂದ್ರೆ ಈ ಕಸಬು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. ಆದ್ರೆ ಈಗ ಇದನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಏನು ಮಾಡಲಿ? ನಡು ಹೊಳೇಲಿ ದೋಣಿ ಕೈ ಬಿಟ್ಟ ಹಾಗಾಗುತ್ತೆ.'

'ನಿಮಗೇನೋ ಹೇಗೋ ಆಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳ ಪಾಡು?'

'ಅದೆಲ್ಲಾ ಇದ್ದೋರಿಗೆ ಆ ಯೋಚನೆ.'

'ಅಂದರೆ....ನಿಮಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಿಲ್ಲವೇ?'

'ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗಬೇಕೂಂತ ಇದ್ದೆ. ಈಗ ಅದ್ಯಾವ ಯೋಚ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹಚ್ಚಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮೇಯೋದು ಬೆಚ್ಚಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಲಗೋದು, ಅಷ್ಟೆ...ಎಲ್ಲೀ ಹಾಳು ಮಾತು ಹೇಳಿ. ಅದೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಏನಾಗಬೇಕು. ಈಗ ನಿಮಗೇನಾಗಬೇಕುಹೇಳಿ. ತಿಳಿದಷ್ಟು ಹೇಳಿ ಮಲಗ್ತೀನಿ. ಮೂರ್ದಿನ್ದಿಂದಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ ಜೀವಕ್ಕೆ. ನಿಮ್ಗೂ ಬೆಳಗ್ನಿಂದ ಉಪಾಸ ವನ್ವಾಸ ಆಗದೆ. ಜಟ್‌ಪಟ್ನೆ ಅದೇನ್ಬೇಕೋ ಕೇಳ್ಬಿಟ್ಟು ಮಲಕ್ಕೊಳ್ಳಿ.'

'ಅದೇನೋ ಸರಿ. ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರೋದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದಿರೋ ಅಷ್ಟು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಿಚಾರ. ಹೇಳಿದ್ರೆ ತುಂಬಾ ಉಪಕಾರವಾಗುತ್ತೆ.'

'ಹಂಗಾದ್ರೆ ಸರಿ.'

ಎಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪ ತನಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಚಾರ ಹೇಳಲು, ಸಿದ್ಧನಾದ.

ತಾನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದ ವಿಚಾರವನ್ನು, ಎಲ್ಲಿಂದ ಹೇಗೆ ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ತೋಚಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಗೋಡೆಯನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಒಂದೆರಡು ಬೀಡಿ ಎಳೆದ. ಬಟಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾರ್ಮೋನಿಯಂ ಬಾರಿಸಿದ; ತಬಲಾ ಎಳೆದುಕೊಂಡು, ಸಣ್ಣಗೆ ಬಾರಿಸಿ—

'ಅದೇನು ಹೇಳಬೇಕೂಂತ ಗೊತ್ತಾಗೋದಿಲ್ಲ. ನೀವೇ ಇಂಥ ವಿಚಾರ ಏನು ಅಂತ ಕೇಳಿದ್ರೆ ಹೇಳ್ತೀನಿ.' ಎಂದ.

'ನನಗೆ ಅದರ ವಿಚಾರ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಹೇಳು ಎಂತ ಹೇಗೆ ಕೇಳಲಿ?'

'ನಿಮಗೇನು ಗೊತ್ತಿದೆ ಹೇಳಿ, ಆಮೇಲೆ ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದಿರೋದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳ್ತೀನಿ.'

ಅದು ಸರಿ ಎನಿಸಿತು. ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರು, ಮುರುಗೇಂದ್ರಪ್ಪನವರು, ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದುದನ್ನೂ, ದಾನಶಾಸನದ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಹೇಳಿ 'ನನಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಗೊತ್ತಿರೋದು' ಎಂದೆ.

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರು ಸಂಗೀತ ಕಲ್ತ ವಿಷ್ಯ ಅವರ್ಯಾರೂ ಹೇಳ್ಳಿಲ್ವ?'

'ಊಹೂ. ಬಹುಶಃ ಅವರಿಗೂ ತಿಳಿಯದೋ ಏನೋ.'

'ಇರ್ಬೋದು. ಅವರು ಸಂಗೀತ ಕಲಿತದ್ದು, ಅದು ಅವರಿಗೆ ಒಲಿದದ್ದೂ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ. ನಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯ ಭಾರಿ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿ, ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮ್ಯಾಲೆ ನಮಗೂ ಹಾಗೇ ಅನಿಸೋದು. ಹಾಗೆ ಕಲೀಬೇಕೂಂದ್ರೂ ಈ ಕಾಲದಲಿ ಕಲಿಸೋರು ಯಾರು? ಹಾಗೆ ಕಲಿಯೋರಾದ್ರೂ ಎಲ್ಲಿದಾರೆ? ನಾಟಿಕದಾಗಿನ ಮೂರು ಮಾತು ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಾಕೆ ಪ್ರಾಣ ಬಿಡ್ತವೆ ಈಗಿನ ಜನ. ಕಲಿಸಬೇಕಾದ್ರೆ ಅವರ ಹೊತ್ತು ಕಾದು, ಮರ್ಜಿ ಹಿಡಿದು ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಮರ್ಯಾದೆ ಉಳಿಸಿಕೋಬೇಕು, ಇಲ್ಲಾಂದ್ರೆ ನಮಗೇ ಅವಮಾನ. ಅದೆಲ್ಲಾ ಪುಣ್ಯವಂತರ ಕಾಲ.'

ಎಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪ ತಾನು ಹೇಳಲಿದ್ದ ಕಥೆಗೆ ಆರಂಭಮಾಡಿದ.

೯

'ಗೋಪಾಲಾಚಾರ್ರು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೇಳಿದಿರಲ್ಲಾ, ನಮ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ದ—ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೇ ಸಂಗೀತ ಅಂದ್ರೆ ಪ್ರಾಣ ಅಂತೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಯಾರಾದ್ರೂ ಸಂಗೀತ ಹೇಳ್ತಾ ಇದ್ರೆ ಕೇಳೋದಿರಲಿ, ಜೇನು ಜಯ್

ಅಂದರೆ, ದುಂಬಿ ಹಾರ್ತಾ ಇದ್ರೆ, ನೀರು ಸದ್ದು ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ರಿ, ಆ ಸದ್ದನ್ನೇ ಕೇಳ್ತಾ ಮೈ ಮರ್ತು ಬಿಡ್ತಾ ಇದ್ರಂತೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರು. ವಯಸ್ಸಾಗ್ತಾ ಆಗ್ತಾ ಈ ಗೀಳು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲೀತು. ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷದ ಹುಡುಗ, ದುರ್ಗದಲ್ಲಿರಲಿ, ಇಪ್ಪತ್ತು ಮೈಲಿ ಸುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸಂಗೀತಾನೋ, ನಾಟಕಾನೋ ಇದೆ ಅಂದ್ರೆ ಸರಿ ಮನೇಲಿ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಎದ್ದು ಬಿಡೋನು. ಎರಡೆರಡು ದಿನ ಮನೇ ಕಡೇನೇ ಸುಳೀತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಮೊದಲು ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರೂ, ಅವರ ಮನೆಯವರೂ, ಮಗ ಮನೆಗೆ ಬರದೆ ಹೋದರೆ ಒದ್ದಾಡಿ ಜೀವ ಬಿಡೋರು, ಊರೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಕಿಸೋರು; ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಊರುಗಳಿಗೆ ಆಳು ಕಳೆಸೋರು. ಆದರೆ ಬರ್ತಾ ಬರ್ತಾ ಅವರಿಗೂ ಮಗನ ನಡತೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿ, ಅಷ್ಟು ಒದ್ದಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು.

'ಮಗನಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ಹುಚ್ಚಿದೆ ಎಂತ ತಿಳಿದ ಜೋಯಿಸರು, ಊರಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಮಗನಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಅಲ್ಲೂ ವಿಚಿತ್ರಾನೇ ಈ ಹುಡುಗ. ಅವರು ಬೇಕಾದ್ದು ಹೇಳಿಕೊಡಲಿ, ತನಗೆ ಬೇಕಾದ್ದೇ ಕಲಿಯೋದು, ತನಗೆ ಬೇಕಾದ್ದೇ ಹೇಳೋದು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಾಠ ಹೇಳಿಸಿಕೋ ಅಂದರೆ, ಅದು ಬೇಡ. ನಾನು ಕೇಳಿದ್ದು ಹೇಳಿಕೊಡಿ ಎಂಬ ಹಟ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯೊದು ಅಂದರೆ ಬಹಳ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು, ಬೆಳಗಿನ ಝಾವಕ್ಕೇ ಎದ್ದು ತಂಬೂರಿ ಹಿಡಿದು ಶ್ರುತಿ ಸಾಧನೆ, ಅಕಾರ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಮಾಡೋಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಕಲಿಸುವವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆ ಹಾಗೆ ದುಡಿದು, ಅವರು ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟಷ್ಟನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕು. ಅವರು ಎಷ್ಟು ಕಲಿಸಿದರೆ ಅಷ್ಟೇ ಪುಣ್ಯ; ಹಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಹುಡುಗನದು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ತಿರುಮಂತ್ರ. ತನಗೆ ಬೇಕಾದಾಗ ಹಾಡುವುದು, ಅದನ್ನು ಹಾಗೇಕೆ ಹೇಳಬೇಕು, ಹೀಗೇಕೆ ಹೇಳಬಾರದು ಎಂದು ವಾದ ಮಾಡೋದು, ಈ ರಾಗ ಹೀಗೆ ಹೇಳೋ ಬದಲು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಏನಾಗುತ್ತೆ ಅಂತ ಇದಿರುವಾದಿಸಿ ಕೇಳೋದು. ಆ ಗುರು ಶಿಷ್ಯನ ಸಂಬಂಧ ನೆಲ್ಲುಮೊಸರು ಕಲಸಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯೋಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ವಾಗ್ವಾದ ಆಗ್ತಾ ಇತ್ತು.

“ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತಾ ಇದ್ದವರು, ತಿರುಮಲಯ್ಯಾಂತ. ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರೂ ಒಬ್ಬರು ಹಾಡುಗಾರರು. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಗರ್ವ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತಂತೆ. ಆರಂಭದ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೇನು ಎಂತ ನರಸಿಂಹಜೊಯಿಸರು ಮಗನನ್ನು ಅವರ ಬಳಿ ಕಲಿಕೆಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಒಂದು ಸಲ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹೊರಊರಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಬ್ಬರ ಕಛೇರಿ ಆಯಿತಂತೆ.

“ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಯಾರ ಸಂಗೀತವಾದರೂ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಕೇಳಿ ಬರೋನಂತೆ. ಅದಾದ ಮರುದಿನ ಅವರ ಮನೇಲಿ, ಅದರದೇ ಚರ್ಚೆ. ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಕಾಲುನೀಡಿ, ಮೈಗೆ ಶಿಷ್ಯರ ಕೈಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಠೀವಿಯಾಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡು-’ಅವರಮ್ಮನ ಪಿಂಡ! ಏನು ಸಂಗೀತ ಹಾಡಿದನೋ, ಅಗಸರ ಕತ್ತೆ ಅವನಿಗಿಂತ ಮೇಲು. ಹಿಂದೋಳ ಹಾಗೇ ಹಾಡೋದು? ದೇವಗಾಂಧಾರಿ ಹಾಡಿದರೆ ಆರಭಿ ಹಾಗೆ. ಸ್ವರಜ್ಞಾನ ಇಲ್ಲದೋನಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಬೇರೆ ಕೇಡು.’ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತುವ ಶಿಷ್ಯ—’ಹೌದು, ಗುರುಗಳೇ, ದೇವಗಾಂಧಾರಿ ಕೇಳಿದರೆ ನಿಮ್ಮ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಬೇಕು. ಮೊನ್ನೆ ಗೋಪಾಲ ಕೃಷ್ಣಸ್ವಾಮಿ ಗುಡೀ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ನೀವು ಆ ರಾಗದ ಕೀರ್ತನೆ ಹಾಡಿದಾಗ, ಎಷ್ಟು ಜನ ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟೋರು. ನಿನ್ನೆ ಕೂತಿದ್ದೋರೆಲ್ಲಾ ಆಕಳಿಸುತ್ತಾ ಕೂತಿದ್ರು,’ ಎನ್ನಬೇಕು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಹಿಗ್ಗಿ ಹೀರೇಕಾಯಾಗಬೇಕು. ’ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಇರಲಿ, ನಿನ್ನ ಹಾಗೆ ಹಾಡೋದು ಅವರ ಹಣೇಲಿ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ’ ಎಂದು ಶಿಷ್ಯನ ಬೆನ್ನು ಚಪ್ಪರಿಸಬೇಕು, ಇದು ಪದ್ಧತಿ. ಇದು ಎಲ್ಲಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತೆ. ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮನೇಗೆ ’ಹೌದಪ್ಪನ ಚಾವಡಿ’ ಅಂತ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದರಂತೆ ಊರಿನ ಜನ.

“ಆ ಸಲವೂ ಹೊರ ಊರಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕಛೇರಿ ನಡೆದ ಮರುದಿನ ಮಾಮೂಲಿನಂತೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಛಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಭೆ ಸೇರಿತು. ಶಿಷ್ಯನ ಕೈಲಿ, ನೆತ್ತಿಗೆ

ಭೃಂಗಾಮಲಕ ತೈಲ ಉಜ್ಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಸಂಗೀತಗಾರರ ಅವಹೇಳನ ಆರಂಭಿಸಿದ. ಎಣ್ಣೆ ಒತ್ತುವ ಶಿಷ್ಯ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ 'ಹೂಂ' ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ.

'ಸಂಗೀತ ಹಾಡ್ತಾನಂತೆ! ಎಲ್ಲರೂ ಹಾಡೋಕೆ ಇದೇನು ತಿರುಪೆಯೋರ ಕೂಗು ಕೆಟ್ಟು ಹೋಯಿತೆ. ರಾಗ, ತಾಳ ಎಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಲಿ, ಅವನ ಕಂಠ ಕೇಳಿದೆಯೊ? ಕಂಠ ಅಂದರೆ ಚಿನ್ನದತಂತಿ ಎಳೆದ ಹಾಗೆ ಬರಬೇಕು. ಅದುಬಿಟ್ಟು ಅವರಜ್ಜಿ ತಲೆ ನಡುಗಿದ ಹಾಗೆ ನಡುಗ್ತಾ ಇತ್ತು. ಖಚಿತವಾಗಿ, ಧೃಢವಾದ ಶಾರೀರ ಇಲ್ಲದೋರು ಹಾಡಿನ ಜಾತಿ ಕೆಡಿಸೋಕೆ ಏಕೆ ಬರಬೇಕು?'

ನಡುನಡುವೆ ಹೂಂಕರಿಸುತ್ತಾ ತಿರುಮಲಯ್ಯೆ ಹೇಳಿದ, ಇತರ ಶಿಷ್ಯರು ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಆ ಮಾತಿಗೆ ತಲೆ ಹಾಕಿದರೂ, ಅಲ್ಲೇ ಕೂತಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

'ಅವರೊಂದಿಗೆ, ಆತನೂ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಲು ಹೋಗಿದ್ದ. ಹಾಡಿದಾತ ವೃದ್ಧ. ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಧೃಡತೆ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಆತನ ರಾಗಜ್ಞಾನ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು. ಸ್ವರವೂ ಶುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಹಾಡುವ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಚಳಕ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ನಿಜ-ಅದು ಅತ್ಯುತ್ತಮನೆನ್ನುವಂತಹ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲ; ಹಾಗೆಂದು ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಂಥ ಕಳಪೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಆತನ ವಿನಯ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿತ್ತು. ವಯೋವೃದ್ಧನಾದ ಆತ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕವರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಹಾಡು ಆರಂಭಿಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಬೇಡಿದ್ದ. ಯಾರೋ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಾತೆತ್ತಿದಾಗ- 'ವಯಸ್ಸಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೇ ಸ್ವಾಮಿ, ವಿದ್ಯೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನನಗಿಂತ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು ಎಷ್ಟು ಸಾವಿರ ಜನವೋ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದ. ಆ ಮಾತು ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಆತ್ಮಪ್ರಶಂಸೆ ಕೇಳಿಕೇಳಿ ರೋಸಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ತುಂಬಾ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಾಯಿತು.

’ಎಂತಲೇ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆತನಿಗೆ ಕೆಂಡವನ್ನು ತುಳಿದಂತಾಯಿತು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮಾತನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ತೋರಿಕೆಯ, ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ನಟಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ ಆತನದು. ಏನು ತೋಚಿದರೆ ಅದನ್ನು ಆ ಗಳಿಗೆಯೇ ಆಡಿಬಿಡಬೇಕು. ಆಗಲೂ ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದ.

’ಗುರುಗಳೇ, ಅವರಿವರನ್ನು ಆಡೋದಕ್ಕಿಂತ, ತಾವು ಹಾಡಿ ತೋರಿಸೋದು ಮೇಲಲ್ಲವೇ? ಆತನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಆತ ಹಾಡಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳುವಾಗ ನೀವೇ ’ಭಲೆ’ ಅನ್ನಲಿಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲೇಕೆ ತೆಗಳ್ತೀರ?’

’ಓಹೋ! ನೀನು ಇಲ್ಲೇ ಇದೀಯೋ, ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ! ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ತಲೆ ಎಲ್ಲಾ ಹರಟತೀಯ. ಸಣ್ಣಬಾಯಿ ದೊಡ್ಡ ಮಾತಾಡಬಾರದು ಅಂತ ತಿಳಿಯೋಲ್ಲ? ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರೋದಕ್ಕೆ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕೇನು?’ ಎಂದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ವ್ಯಂಗವಾಗಿ. ಆತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಏರುರಕ್ತದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೂ ಆ ದಿನ ಏಕೋ ತಾಳ್ಮೆ ತಪ್ಪಿತು. ಸುತ್ತಲಿದ್ದ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಶಿಷ್ಯರು ನಗುತ್ತಿದ್ದುದು, ಆ ಉರಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಆದರೂ ತೂಕ ಮೀರದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ:

’ನೀವು ಮಾತಾಡೋ ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡು ಹೇಳೋದು ಬಂದಿದ್ರೆ, ಎಂದೋ ಬಂಗಾರದ ತೋಡಾ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು.’

’ಅಯೋಗ್ಯ! ಒಳ್ಳೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹಾಡು ಹೇಳೋಕೆ ಬರೋಲ್ಲಾಂತೀಯ. ನೆಕ್ಕುವ ನಾಯಿಗೆ ಲಿಂಗವೇನು, ಪಾಣಿವಟ್ಟವೇನು? ಇವತ್ತಿಗೆ ಆ ಮಾತಾಡಿ ಬದುಕಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿದರೆ ಹಲ್ಲುಮುರಿದು ಬಿಟ್ಟೇನು?’

’ಅಷ್ಟೇ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಆಗೋದು. ಹಾಡು ಹೇಳಿ ತೋರಿಸಿ ಅಂದರೆ ಹಲ್ಲುಮುರೀತಾರಂತೆ. ಗುರುಗಳೂಂತ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರೆ, ಏನು ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾತಾಡುತ್ತೀರ? ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ ಹಾಡಿ ತೋರಿಸಿ. ಹತ್ತು ಜನ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲಿ.’

’ಹೀಗೇ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಬೆಳೆಯಿತು. ಗುರುಶಿಷ್ಯರಲ್ಲೇ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಮಾತಿನ ರಭಸದಲ್ಲಿ, ’ನಾನೇ ನಿಮಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡಬಲ್ಲೆ. ಉಳಿದವರ ಮಾತೇನು?’ ಎಂದುಬಿಟ್ಟ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಬೇರೆಲ್ಲಾ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟು ಅದೇ ಮಾತು ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟ.

’ನೀನು ಒಬ್ಬ ತಂದೆಗೆ ಜನಿಸಿದವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಭೇಲಿ ನನಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹತ್ತು ಜನರ ಇದಿರು ನಾನು ’ಜಾತಿ ಬಾಹ್ಮಣನಲ್ಲ, ಮಾತು ಕೆಟ್ಟಿತು’ ಅಂತ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು.’ ಎಂದು ಷರತ್ತು ಹಾಕಿದ.

’ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ನಿಮಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡದಿದ್ದರೆ, ಹಾಡೋದಕ್ಕೇ ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಾ.

’ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಹುಡುಗನ ಮಾತು ಎಂದು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಂಥ ಸಾತ್ವಿಕ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ ಆತನದು. ರೋಷದ ಜೀವ. ಆಡಿದ ಮಾತನ್ನೇ ಹಿಡಿದು, ಒಂದು ದಿನ ಊರಿನಲ್ಲಿಯ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಸಂಗೀತ ಬಲ್ಲವರ ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿದ. ಊರವರು ತಿರುಮಲಯ್ಯನಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಹೇಳಿದರು— ’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಇನ್ನೂ ಹುಡುಗ. ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಏನು? ಅವನು ಏನೋ ಆಡಿದಾಂತ ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡೋದೆ? ನೋಡಿದ ಜನ, ತಿರುಮಲಯ್ಯನಿಗೆ ವಯಸ್ಸಾದರೂ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೆ? ಆ ಮಾತು ಬಿಡು’ ಎಂದರು. ’ಅವನು ಹತ್ತು ಜನ ಇದುರಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಶತಾಪರಾಧವಾಯಿತು ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಹಾಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಶಿಷ್ಯರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮರ್ಯಾದೆ ಏನು ಉಳಿಯಿತು?’ ಎಂದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ.

ಅದೇ ಜನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೂ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು. ’ಎಷ್ಟಾದರೂ ಅಷ್ಟುವರ್ಷ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಗುರು. ಆತನ ಹತ್ತರ ಇಂಥ ಹಟ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ.

ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಗೌರವವಲ್ಲ. ತಗ್ಗಿನಡೆಯುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎಂದುಬಿಡು. ದೇವರು, ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು. ಆದರೆ ಆ ಮಾತಿಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಬಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. 'ನಾನೀಗ ತಗ್ಗಿ ನಡೆದರೆ ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಅವಮಾನ, ನನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಅಪಮಾನ. ಸೋತರೆ ಖಂಡಿತ ಕಾಲು ಹಿಡಿಯುತ್ತೇನೆ. ಗೆದ್ದಮೇಲೂ, ತಪ್ಪಾಯಿತೆಂದು ಕಾಲು ಹಿಡಿದೇನು. ಈಗ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ' ಎಂದುಬಿಟ್ಟ. ತಂಡೆ ತಾಯಿ— ಯಾರು ಹೇಳಿದರೂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಹಿತವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು ಬೈದು ಹೇಳಿದರು, ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿದರು, ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು; ಹಿರಿಯರು ಕಿರಿಯರು ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳಿಯಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆತನದದೊಂದೇ ಉತ್ತರ—'ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆದು ಹೋಗಲಿ. ಆಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ ಮಾತು.' ಇಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆ ಹಟಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಮೇಲೆ, ಬೇರಾನ ದಾರಿಯೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ದಿನ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಯಿತು.

'ಒಂದು ಶುಕ್ರವಾರದ ದಿನ ಸಂಜೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮನೇಲಿ ಸಂಗೀತ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಏರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಆ ದಿನಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಮೂರು ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮನೆ ಸೇರಲಿಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಯಾವಾಗ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಊಟ ತಿಂಡಿಗೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೋ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ತಿಳಿಯದು. ತಿರುಮಲಯ್ಯನಿಗೆ 'ಎಷ್ಟಾದರೂ ಹುಡುಗ ಪಿಳ್ಳೆ. ಹೂ ಎಂದು ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟೇನು' ಎಂಬ ತಾತ್ಸಾರ. ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಗೊತ್ತಾದ ದಿನವೂ ಬಂದಿತು. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ತಿಳಿದವರು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರು ಹತ್ತಾರು ಮಂದಿ ತೀರ್ಪುಗಾರರಾಗಿ ಸೇರಿದರು. ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ವಿಚಾರ ಊರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿ, ಸಂಗೀತ ತಿಳಿದವರು, ತಿಳಿಯದವರು ನೂರಾರು ಜನ ಕಲೆತರು. ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಮದುವೆಗೆನ್ನುವಂತೆ ಸಿಂಗಾರವಾಗಿದ್ದ. ಹತ್ತು ಬೆರಳಿಗೂ ಉಂಗುರ, ಜರತಾರಿ ಪಂಚೆ, ಜರತಾರಿ ಶಾಲು, ಕಿವಿಗೆ ಹತ್ತಕಡಕು, ಮುಂಗೈಗೆ ಬಂಗಾರದ ಕಪ್ಪ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೂತ.

'ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಹೊತ್ತು ಹತ್ತಿರ ಬಂತು. ಬರಬೇಕಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಕಲೆತಿದ್ದರು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ತಂದೆ ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರೂ, ಬಂದಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಕಲೆತರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೇ ಇಲ್ಲ. 'ಹೂ, ಹೆದರಿಕೊಂಡು ಮುಖ ತೋರಿಸಲಾರದೆ ಓಡಿಬಿಟ್ಟ' ಎಂದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ, ಗೆಲುವಿನ ಗುಟರೆ ಹಾಕುತ್ತಾ. ಉಳಿದವರಿಗೂ ಅದು ನಿಜವೇನೋ ಅನಿಸಿತು. ಕೆಲವರು ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮಾತಿಗೆ ತಲೆ ಹಾಕಿದರು. ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಬರಬೇಕಾದವನು ಎಲ್ಲರೂ ಕಲೆತಮೇಲೂ ಬರದಿದ್ದರೆ, ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು. ಕೆಲವರು ಕುಹಕವಾಗಿ ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರ ಕಡೆ ನೋಡಿ ನಕ್ಕರು. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರು ತಲೆ ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿದವರು ಮೇಲೆತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ 'ಅಗೋ ಬಂದ! ಇಗೋ ಬಂದ' ಎಂದು ಗುಜುಗುಂಪಲಾಯಿತು. ಬೇಟೆಯನ್ನು ನೋಡುವ ಸಿಂಹದ ಹಾಗೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯ, ಠೀವಿಯಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ನೋಡಿದ. ಜೋಯಿಸರೂ ನೋಡಿದರು.

'ಆಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ, ಒಳ್ಳೆ ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದ ಪ್ರಾಯ. ನೋಡಿದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದ ಹುಡುಗ, ಅವತ್ತು ನೋಡಿದರೆ ಹೆದರಬೇಕು ಹಾಗಿದಾನೆ. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ತುಂಬುಗೂದಲ ಮುಡಿ ಕೆದರಿ, ಮುಖದ ಮೇಲೆ, ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಹರಡಿದೆ. ಅಗಲವಾದ ಹಣೆಯ ತುಂಬಾ ಕುಂಕುಮ. ಮುಖದ ಮೇಲೆ, ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಎಂಥದೋ, ನೋಡುವವರು ಗಾಬರಿಯಾಗುವಂಥ ಕಳೆ. ಮೈ ಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಯಾರದ ಪಂಚೆ. ಎದೆಯ ಮೇಲೊಂದು ಒದ್ದೆ ಉತ್ತರೀಯ. ಗೂಳಿಯಹಾಗೆ ನಡೆದು ಬಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ದೇವರಿಗೆ, ಸಭೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೂತ. ಅವನ ಮುಖನೋಡಿ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮುಖ ಕೊಂಚ ಪೆಚ್ಚಾಯಿತು.

'ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ, ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೀನಿ.' ಎಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಯಾರು ಮೊದಲು ಹಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೊಂಚ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದು, ಬಳಿಕ ಹಿರಿಯನಾದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಮೊದಲು ಹಾಡುವುದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು, ಮದ್ದಲೆ,

ತಂಬೂರಿಯವರು ತಮ್ಮ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶೃತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸರಸ್ವತಿ, ಗಣೇಶ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರಾಗದ ಕೃತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾಡಿದ. ಕಲ್ಯಾಣಿ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಖಾಸಾರಾಗ. ಎಂಥವರೂ ತಲೆದೂಗಿ ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ಹಾಡಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಇತ್ತು, ತಿರುಮಲಯ್ಯನಿಗೆ, ಆ ರಾಗದಲ್ಲಿ. ಆ ದಿನವಂತೂ ಹುರುಡಿನಿಂದಲೇ ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ಖಳೆ ಕಟ್ಟಿತ್ತು. ಮುಕ್ಕಾಲು ಗಂಟೆಯಷ್ಟು ಕಾಲ ಹಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ, ರಾಗವನ್ನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸೊಗಸಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ ಹಾಡಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸುವುದೂ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸೋಲು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಬುತ್ತಿ ಎನಿಸಿತು.

'ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಹಾಡುವಾಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತವನು, ಮೈಯಲುಗಿಸದೆ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ. ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ, ಆತನ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದಂತಿತ್ತು. ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿಯ ಹನಿಯೊಂದು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು-ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಉಡುಗೊರೆಯಂತೆ. ತಿರುಮಲಯ್ಯನದು ಮುಗಿದಮೇಲೂ ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ.

'ಬಳಿಕ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಣ್ಣರಳಿಸಿ, ಸಭೆಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಕೈಮುಗಿದು, ತಂಬೂರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ವರ ಸೇರಿಸಿ, ತಾನೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ. ರಾಗವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ, ಕೇಳುವವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚು ಹರಿದಂತಾಯಿತು. ಮೊದಲು ರಾಗದ ಸ್ವರ ಸಂಚಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ, ಅದರ ನಡೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹಾಡಿ, ಭಾವಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲವಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಡಿದನೋ, ಏನು ಹಾಡಿದನೋ, ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೃದಂಗದವನು ಕೈ ನಡೆಯದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಕೇಳುವವರೆಲ್ಲಾ ನಾದದ ಮೋಡಿಗೊಳಗಾಗಿ ಚಿತ್ರದ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಅವತ್ತಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕಲ್ಯಾಣಿ ರಾಗದ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಜನ ಹೊಗಳಿ ನೆನಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆತ

ಹಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ ಹಾಡು ನಿಲ್ಲಿಸಿದುದರ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಲ್ಲೂ ರಸೋದ್ರೇಕದ ಕಂಬನಿ.

'ಜನ, ನೋಟವನ್ನು ಮಂಜುಮಾಡಿದ ಕಂಬನಿಯನ್ನು ಒರಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತಾರೆ- ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿ ಕುಳಿತ ಶಿಷ್ಯನ ಕಾಲಬಳಿ ತಲೆಯಿಟ್ಟಿದಾನೆ, ತಿರುಮಲಯ್ಯ! ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ಮೇಲೆದ್ದವನೇ ತಿರುಮಲಯ್ಯ, ಕಯ್ಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಪ್ಪ, ಹೊದ್ದ ಜರತಾರಿ ಶಾಲನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕಾಲಬಳಿ ಇಟ್ಟು, ಗಜ್ಜುಗದ ಗಾತ್ರದ ಕಣ್ಣೀರು ಸುರಿಸುತ್ತಾ, ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಧಡಧಡ, ದುರ್ದಾನ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವನಂತೆ ಎದ್ದು ಹೋದ. ಮರುದಿನ ಲಿಂಗಣ್ಣನ ವರತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಹೆಣ ತೇಲಿತು.

'ಊರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಗಳುವವರೆ. ಎಷ್ಟೋ ಜನ ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ 'ಸ್ವಾಮಿ! ಮುತ್ತಿನಂಥ ಮಗ! ಮಗ ಎಂದರೆ ಹೀಗಿರಬೇಕು. ಹಡೆದ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹೊನ್ನಕಳಶವಿಟ್ಟಂತೆ ಇಂಥ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ' ಎಂದು ತಮ್ಮ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಗನ ಗೆಲುವು ಹಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಏನಾದರೇನು? ಗುರುವಿನ ಜೀವ ತಿಂದ. ತುತ್ತು ಅನ್ನ ಇಟ್ಟವರನ್ನೂ, ಒಂದಕ್ಷರ ಕಲಿಸಿದವರನ್ನೂ ಹಿರಿಯರೆಂದು ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ಅದಿಲ್ಲದೇ ಹೋದಮೇಲೆ ಏನಿದ್ದರೇನು? ಏನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಈ ಪಾಪ ಕಳೆಯಬೇಕೋ' ಎಂದರು ಮಂಕಾದ ಮುಖದಿಂದ. ಊರವರೆಲ್ಲಾ ಮೆಚ್ಚಿದ ಮಗನೊಂದಿಗೆ, ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವುದನ್ನು ಕೂಡಾ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟರು. ಯಾರಾದರೂ 'ಈ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಎಂಥ ವಿದ್ಯೆ' ಎಂದರೆ, 'ಸೇವೆ, ಸಾಧನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬಂದದ್ದು ವಿದ್ಯೆಯೇ? ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿ ಸೋಕಿದಾಗ ಗಾಜಿನ ತುಂಡೂ, ವಜ್ರದ ಹಾಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಬಳಿಕ ಗಾಜು ಗಾಜೇ, ವಜ್ರ ವಜ್ರವೇ. ಚನ್ನಾಗಿ ಕಲಿತು ಕೀರ್ತಿ ತಂದಾಗ ಆ ಮಾತು. ಈಗೇನು?' ಎನ್ನುವರು, ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಹೊಗಳಹೋದವರು ಪೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗುವರು.

’ಆ ದಿನದಿಂದ ನರಸಿಂಹಜೋಯಿಸರು ಮಗನೊಂದಿಗೆ ಆದಷ್ಟು ದೂರವಾಗ ತೊಡಗಿದರು. ಮಾತು ಕಡಮೆ ಮಾಡಿದರು. ಆಡಿದರೂ ದೂರದ ಗೆಳೆಯನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಂತೆ. ಊರಜನರಂತೆ ತಂದೆಯಿಂದಲೂ ಹೊಗಳಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಅವರ ವಿಚಿತ್ರ ರೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಪೆಚ್ಚಾದ, ಕೊರಗಿದ. ಹೀಗೇಕೆ ಎಂದು ಆ ತಂದೆಯನ್ನು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೇಳುವುದಕ್ಕುಂಟೆ? ಹಾಗೂ ಒಂದು ದಿನ, ’ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ’ತಂದೆ ಮೆಚ್ಚಿದರೆ ಮಗನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ಗುರು ಮೆಚ್ಚಿದರೆ ಶಿಷ್ಯನ ಕೀರ್ತಿ. ಕಲಿಸಿದ ಗುರುವಿಗೇ ಉರುಲಾದವನು, ಯಾರು ಮೆಚ್ಚಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೊರಗುವುದೇಕೆ? ಆದದ್ದಾಯಿತು. ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದಂತಾಗಲಿ. ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹಟದ ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಇದು ಮೆಚ್ಚಬೇಕಾದುದೇ? ಇದರಿಂದ ಒಳಿತಾದೀತೆ?’ ಎಂದು ಮರುಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಾಗದೆ, ಸುಮ್ಮನಾದ.

’ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಮೇಲೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಾಡಿ ಗೆದ್ದಾಗ, ಎಲ್ಲರೂ ಆತನನ್ನು ಹೊಗಳಿದರೂ, ಅದರಿಂದ ಆತನ ಮುಂದಿನ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾಲುಕತ್ತರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆ ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಾಡಿದುದು ಕಲಿತವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಏನೋ ಒಂದು ಪವಾಡ ಎಂಬ ಭಾವನೆ. ಎಂತಲೇ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆತನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಏನೋ ಭಯ, ಅನುಮಾನ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಸಾವೂ ಆ ಭೀತಿಗೆ ಪೋಷಕವಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆತನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರೂ, ಅದು ಹತ್ತಿರ ಕರೆವ ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯಲ್ಲ, ದೂರದ ಅಭಿಮಾನ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೂ ತನ್ನ ಹಟದ ದಾಳ ಸರಿಯಾಗಿ ಉರುಳಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಯಿತು. ತನಗೆ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸಲು ಮುಂದೆ ಬರುವವರಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ, ಆತನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ದಾಹ ಹೆಚ್ಚಾಗತೊಡಗಿತು. ತನ್ನ ಹಾಡುವಿಕೆಯಲ್ಲಿಯ ಕೊರತೆ,

ಲೋಪದೋಷ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣತೊಡಗಿತು. ಹಾಗನಿಸಿದಾಗ, 'ಆ ದಿನ ನಾನು ಕಲ್ಯಾಣಿ ರಾಗವನ್ನು ಅಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹಾಡಿದೆ, ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ' ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವನು. ಹುಚ್ಚಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆಳೆದುಬಂದ ಭಕ್ತಿ, ಆ ದಿನ ಅವನು ಹಾಡುವ ಮೊದಲು, ದಿನವಿಡೀ ದೇವರಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿ, ಆ ದಿನ ನನ್ನನ್ನು ಗೆಲ್ಲಿಸು ಎಂದು ಬೇಡುವಂತೆ ಮಾಡಿತ್ತು. ಅದೇ ಶಕ್ತಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು ಹಾಗೆ ಹಾಡಿಸಿದುದು. ಹಾಗಾದರೆ, ಅದಾದ ಬಳಿಕ ಮತ್ತೆ ಅದು ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾದುದೇಕೆ? ದಿನವೂ ಹಾಡಲೆತ್ನಿಸುವಾಗ ಅದೇಕೆ ತನ್ನ ನೆರವಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು, ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಬ್ಬಲಿಯಂತೆ ಚಿಂತಿಸತೊಡಗಿದ. ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಹಾಡುವಾಗ, ಕಲಿತ ರಾಗವೂ, ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಹತ್ತಿರ ಹಾರಿ ತಟಕ್ಕನೆ ದೂರಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಅಟವಾಡಿಸುವ ಪತಂಗದಂತೆ ಹತೋಟಿಗೆ ಸಿಗದೆ ಆಟ ಆಡಿಸುವುದು. ತುಂಬಿ ಹರಿವ ಹೊಳೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬತ್ತಿ ಹೋದಂತೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿಬಂದ ಭಾವ ಪ್ರವಾಹ, ಹಾಗೇ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾಗುವುದು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಬೆಳಕು, ಮರುಗಳಿಗೆ ಕತ್ತಲು. ಇದಾವ ಕಾಟ? ಗ್ರಹಚಾರವೇ, ಗುರು ಶಾಪವೇ? ಎಂದು ಒದ್ದಾಡುವನು. ಈ ಕತ್ತಲ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ತನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಡೆಸಬಾರದೇ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುವನು. ಆದರೆ ಅವನ ಪಾಲಿಗೆ ಆ ಕತ್ತಲದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಡೆಸುವವರು ಯಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ತನ್ನ ಹಟ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರಗೂ ಬೆರೆಯಿತು. ಹಟ ಮಾಡಿ ತಾನು ಗೆದ್ದದ್ದೇನು ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವನು. ಕಲಿಸುವ ಗುರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕಲಿಸಬಲ್ಲವರಿಗೆ ದೂರವಾದ. ಇಷ್ಟೇನೇ ಫಲ? ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಯಾರಲ್ಲಾದರೂ ತನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಒಳತೋಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು, ಈ ವಿಷಘಟ್ಟದಿಂದ ಪಾರಾಗಬೇಕು ಎನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಯಾರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ತಂದೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೃದಯುದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುವಷ್ಟು ಸಲಿಗೆಯಿಲ್ಲ. ಜೊತೆಗೆ ಈ ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆವ ಮೊದಲೇ ಅವರೂ 'ಇದು ಸಲ್ಲದು' ಎಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ಕುರುಡು ಹಟಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ.

ಸ್ಪರ್ಧೆ ನಡೆದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಅವರು ದೂರವಾಗಿದ್ದರು. ಇಂಥ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಗೆಳೆಯರೂ ಆತನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು-ಅದವನ ಸೋದರಭಾವ.

"ಅನಂತಯ್ಯ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸೋದರಮಾವ. ಅಂದರೆ ತಾಯಿಯ ತಮ್ಮ. ಆತನಿಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದಲೂ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಆತ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತನ್ನು ಇವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವನು. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅತ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಷ್ಟು ದಿನ, ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಇಬ್ಬರೂ ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ತಿರಗಾಡಲು ಹೋದಾಗ, ಇವನ ಕೈಲಿ ಹಾಡು ಹೇಳಿಸಿ, ಕೇಳಿ ಮೆಚ್ಚುವನು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿ ಎಂದು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವನು. 'ಹಾಡುವ ಹಕ್ಕಿ, ಹಸಿರು ತೋಪು, ಹರಿವ ನೀರು, ಸದ್ದು ಮಾಡಿ ಸುಳಿವ ಗಾಳಿ, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ದೈವಿಕವಾದ ಸಂಗೀತವಿದೆ. ಮನುಷ್ಯ ಹಾಡಲು ಕಲಿತುದೇ ಹಕ್ಕಿಯಿಂದ. ಈಗ ಅದನ್ನು ಮರೆತು, ಜನ ಹಾಡುವ ಸಂಗೀತ ಬಹಳ ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡ ಬಯಸುವವನು, ಈ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಸುಖಪಡುವ ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುವನು.

'ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಅನಂತಯ್ಯನೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೆ ಮೊದಲ ಸಂಗೀತ ಗುರುವಾಗಿದ್ದ ಎನ್ನಬೇಕು. ಹುಡುಗನಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಅಭಿಲಾಷೆಯಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ, ಅನಂತಯ್ಯ, ಹುಡುಗನಲ್ಲಿ ಕಾಷ್ಠದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಿ, ಹೊರತರಲು ಆದಷ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅನಂತಯ್ಯನೂ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಿಯ, ರಸಿಕ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಇದು ಈ ರಾಗ ಇದು ಇದೇ ತಾಳ ಎಂದು ಹೇಳಲಾರನಾದರೂ, ಉತ್ತಮ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಲ್ಲ, ಕೇಳಿ ಆನಂದಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಆತನಿಗಿತ್ತು. ಆತನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ, ಬರೀ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನದ ಸಾಧನವಲ್ಲ, ಸ್ವರ ತಾಳ ಮೇಳದ ದೊಂಬರಾಟವಲ್ಲ-

ಹಾಡುವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆದ ಆನಂದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಎರೆದು, ಆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಸತರಂಗಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಮೋಹಿನಿ ವಿದ್ಯೆ, ಇದೇ ಮಾತನ್ನೇ ಆತ, ತೋಪಿನ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ, ಸಂಜೆಯ ಹೊಂಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಚಾಚಿ ಮಲಗಿ, ಹುಡುಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಾಡುವಾಗ ಹೇಳುವನು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನ ಅಪರಿಣತ, ಆದರೆ ಭಾವಪೂರ್ಣ ಸಂಗೀತ ಆತನಿಗೆ ಆ ಬಗೆಯ ಆನಂದವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಸಂತೋಷಭಾರವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವನು—

“ನೋಡು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ಆಂಜನೇಯ ಗುಂಡಕ್ರಿಯಾ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದಾಗ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳು ಕರಗಿ ನೀರಾಗುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ಅದೆಲ್ಲಾ ದೇವಯುಗದ ಮಾತಾಯಿತು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದೆಲ್ಲಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕಲ್ಲು ಕರಗದೆ ಹೋದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸಾದರೂ ಕರಗಬೇಕು. ನೀನು ಹಾಗೆ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಬಾಲ ಕುಶ ಲವರು ಹಾಡಿದಾಗ, ಪ್ರಭು ರಾಮಚಂದ್ರ ತಾನೇ ಬಿಟ್ಟಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಹಂಬಲಿಸಿದನಂತೆ. ನೀನೂ ಹಾಗೆ ಒಬ್ಬ ಕುಶನೋ ಲವನೋ ಅಗಬೇಕು. ಆಗುತ್ತೀಯ ಅಲ್ಲವೇ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವರು. ಆ ಮಾತು ಬರೀ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ ನೀನು ಹಾಗಾಗು ಎಂಬ ಆಶೀರ್ವಾದ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತಿತ್ತು.

“ಅನಂತಯ್ಯನ ಬಾಯಿಂದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನ ಹೃದಯ ಯಾವುದೋ ಬಯಕೆಯಿಂದ, ಏನೋ ಭರವಸೆಯಿಂದ, ಎಂಥದೋ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪುಲಕಿತವಾಗುವುದು. ಮುಗಿಲಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿಯ ಬಂಗಾರದ ಹೊರೆಹೊತ್ತು ತೇಲುವ ಬಿಳಿಮೋಡವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮಾತು ಮರೆತು ಕೂತು ಬಿಡುವನು. ಆ ಮೊಡದ ಮರೆಯಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತ ಗಾನ ಧಾರೆಯೊಂದು ಬಾನಿನಿಂದ ನೆಲಕ್ಕಿಳಿದು ಅವನ ಎದೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಂತಾಗುವುದು, ಅವನಿಗೆ. ಅನಂತಯ್ಯ ಜೊತೆಗಿದ್ದಾಗ, ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಈ ಅನುಭವವಾಗಿತ್ತು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೆ ದೊಡ್ಡವನಾದಾಗಲೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಆಗಾಗ ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ.

“ಈ ಬಗೆಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ತೀವ್ರ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆರೆಯದ, ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ತನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಭಾವನೆ, ತನ್ನ ಆಸೆ-ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ತನ್ನ ಕೊರಗು-ಕನವರಿಕೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅನಂತಯ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಆಗಾಗ ತಂಗಿಯ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಅನಂತಯ್ಯ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳಿದ್ದರೂ ಬಿಟ್ಟು, ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಹೋಗುವಾಗ ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬಿ ಹೋಗುವನು. ಸೋದರಮಾವ ಹೋದ ಬಳಿಕ ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಅವನ ಹೃದಯ ಯಾವುದೋ ಅವ್ಯಕ್ತ ಗುಂಜಾರವದ ನಾದ ತರಂಗದಲ್ಲಿ, ಅಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಬೆಂಡಿನಂತೆ ತೇಲಾಡುತ್ತಿರುವುದು.

’ಅನಂತಯ್ಯ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ, ಆತನಿಗೂ ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರಿಗೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮಾತು ಕಥೆಯಾಗಿತ್ತು. ಜೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಪಂಡಿತರಾದ ನರಸಿಂಹ ಜೊಯಿಸರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಮಗ ಮುಂದೆ ಏನಾಗುವನು, ಆತನ ಭವಿಷ್ಯ ಎಂತಾಗುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಎಷ್ಟೋ ಬಾರಿ ಅವರೂ, ತಮ್ಮ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ ತಮ್ಮಂತಾಗಬೇಕು, ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕಲಿತು ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಮನೆತನದ ಹೆಸರನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು ಎಂಬ ತಂದೆಗೆ ಸಹಜವಾದ ಚಾಪಲ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗಾಗ ಮಗನಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಓಡದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಬೇಸರ ಪಡುವರು. ಅಂಥ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಹೊತ್ತದ ಒಲೆಯಂತೆ ಬರೀ ಹೊಗೆಯಾಡುವುದು. ತಮ್ಮ ಭಾವಮೈದುನನ ಮೇಲೆ ಬೇಸರವಾಗುವರು.

’ಅನಂತೂ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೆ ಮೊದಲೇ ವಿದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ನೀನೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಾದರೆ ಹೇಗೆ? ಅವನು ನನ್ನ ಮಗ ನಿಜ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಮಾತು ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ನೀನಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ

ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿ, ದಾರಿಗೆ ತರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕುಣಿಯುವ ಕಾಲಿಗೆ ಗೆಜ್ಜೆ ಕಟ್ಟುವುದೇ?' ಎನ್ನುವರು.

"'ಎಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲವನು ನೀನೂ ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದೇ ಭಾವ? ಸಂಗೀತವೂ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲವೇ? ಅವನಿಗೆಬೇಕಾದುದನ್ನು ಕಲಿಯಲಿ. ಹುಡುಗ ಸಂಗೀತವೆಂದರೆ ಕಿವಿ ಕೊಯ್ಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೇ ಮುಂದೆ ಬರಲೇಳು.' ಎಂದು ಅನಂತಯ್ಯ ಅವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸುವನು.

"ಅದೆಲ್ಲಾ ಸರಿ, ಅನಂತೂ. ನನಗೂ ಅದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಹತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರೆ, ಇದನ್ನು ನಾನು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇರುವನನು ಒಬ್ಬನೇ. ಅವನೂ ಮನೆಯ ಹೆಸರು ಉಳಿಸದೆ ಹೋದರೆ, ಮನೆಯ ಹೆಸರು, ಮನೆತನದ ವಿದ್ಯೆ ನನಗೇ ಕೊನೆಯಾಗಬೇಕೇ? ಅವನು ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯಲು ನಾನು ಬೇಡ ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ತಪ್ಪು ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಕಲಿತು ಅದನ್ನೂ ಕಲಿಯಲಿ. ನೀನೂ ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಚ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳು.'

'ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಭಾವ, ಆದರೆ ಅವನು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ನಾನೂ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಒಲ್ಲದ ಕುದುರೆಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸುವುದು ಯಾರಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಹೇಳು?'

'ನೀನಾಡುವುದೂ ನಿಜ ಎನ್ನು. ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಲು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಅವನು. ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಸಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಬೇಕೋ ಏನೋ. ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ನೀನು ತಾನೇ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿ?' ಎಂದು ವ್ಯಥೆಗೇ ಮಾತಿನ ರೂಪ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಡುವರು. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರು ಆ ಮಾತು ಹೇಳಿದಾಗ ಅನಂತಯ್ಯನ ಹೃದಯ ಬೆಂಕಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಕೊಡದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟುಬರುವುದು.

'ನೀನು ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂಗೀತ ನಿನಗಾಗಿ ಕಲಿತರೆ, ತಂದೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅವರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕು. ಇಲ್ಲದೆ, ನಿನ್ನ ದಾರಿಯಲ್ಲೇ ನೀನಿದ್ದು, ಹೆತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಸಿದರೆ ಮಗನಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಏನು ಸಾರ್ಥಕ?' ಎಂದು ಆ ವ್ಯಥೆಯ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೆ ಹೇಳುವರು. ಅವನು ಆ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳಲಾಗದೆ, ವ್ಯಥೆಯಿಂದ ಕಂಬನಿಯಿಟ್ಟರೆ, ಅವರು ಇಬ್ಬಗೆಯ ವ್ಯಥೆಯ ಕತ್ತರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಹಂಬಲಿಸುವರು.

'ನಿನ್ನ ದಾರಿಯೇ ನಿನಗಾದರೂ, ಆದಷ್ಟು ಹೆತ್ತ ಕರುಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗುವಂತೆ ವರ್ತಿಸು. ಈ ಮನೆಯ ಹೆಸರು ಉಳಿಸಲು ಇರುವವನು ನೀನೊಬ್ಬನೇ. ನೀನು ಬೇರೆ ದಾರಿ ಹಿಡಿದೆಯಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅವರು ಕೊರಗಿ, ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೆ, ನಿನಗೆ ತಾನೇ ಒಳ್ಳೆಯದಾದೀತೇ? ವಯಸ್ಸು ಬಂದಹಾಗೆ ವಿವೇಚನೆ ಬರಬೇಕು. ನೀನು ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯಲು ಅವರು ಅಡ್ಡವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಇಚ್ಛೆಗೆ ನೀನೂ ಅಡ್ಡವಾಗಬೇಡ. ನೀವೆಲ್ಲಾ ನಗು ನಗುತ್ತಾ ಇದ್ದರೆ, ಬಂದು ಹೋಗುವ ನಮ್ಮ ಮನಸಿಗೂ ತಂಪು.' ಎಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳುವರು.

'ಅವರ ಮಾತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸರಿ ಎಂದು ತೋರಿ, ತಂದೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಯಲೆತ್ನಿಸುವನು. ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು ಅವರು ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, 'ಇದು ಶುಕ್ರ, ಇದು ಗುರು, ಇದು ಸಪ್ತರ್ಷಿ ಮಂಡಲ, ಇದು ಕೃತ್ತಿಕೆ ಎಂದು ತೋರಿದಾಗ, ಅವು ಈ ರಾಶಿಗೆ ಬಂದರೆ ಈ ಫಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಅವನಿಗೆ ಅದು ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಗ್ರಹರಾಜನ ಸುತ್ತೂ ಸುತ್ತುವ ನವಗ್ರಹಗಳು, ಒಂದನ್ನು ಒಂದು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನಡೆವ ನಕ್ಷತ್ರರಾಜಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ಇರುಳ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವಾಗ, ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೋತಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಚಾರ ಮೂಡದೆ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಅವು ಎಲ್ಲವೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಂತಿಪೂರ್ಣ ದಿವ್ಯರಾಗದ, ತೇಜೋವಿರಾಜಿತ ಜೀವ ಸ್ವರಗಳಂತೆ ಕಾಣುವುವು. ವಿಶ್ವವೇ ಒಂದು ವೀಣೆಯಾಗಿ, ನಕ್ಷತ್ರದ ತಂತಿಯನ್ನು

ಮಿಡಿದಾಗ, ಬೆಳಕಿನ ಹಾಡು ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತೆ ತೋರುವುದು ಆ ವ್ಯೋಮಗಾನವನ್ನು ಆಲಿಸುತ್ತಾ ಮೈ ಮರೆಯುವನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು. ಅವನು, ಜೋಯಿಸರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ, ಮೂಕನಾದಾಗ, ಜೋಯಿಸರ ಬಿಸಿಯಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು, ನಿಶೆಯ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು. ಅವರೂ ಮಾತನಾಡದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ಎದ್ದು ಹೋಗಿ, ಗಂಡ ಬರುವುದನ್ನೇ ಕಾದು, ಹಾಸಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತ ಹೆಂಡತಿಗೆ—

'ಅವನ ದಾರಿಯೇ ಅವನಿಗಾಯಿತು ಜಾನಕಿ. ಅವನ ಸುಖ ನಮ್ಮದಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವರು. ಜಾನಕಮ್ಮನವರೂ ಕಂಬನಿಯನ್ನ ಸೆರಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಒರಸಿಕೊಂಡು 'ಮಗನನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದೆ. ನನ್ನ ಮಾತು ನಡೆಸುವ ಅವಸರದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲೋ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಭೂತಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಕಳಸಿಬಿಟ್ಟಳೇನೋ. ತಂದೆಗೆ ಸುಖ ಕೊಡುವ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಭಾಗ್ಯ ನನ್ನದಾಗಲಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವರು.

'ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅನಂತಯ್ಯ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ತಂಗಿಯಿಂದ ಈ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯುವುದು. 'ದೇವರ ದಾರಿ ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಜಾನಕಿ. ಕಹಿ ಔಷಧದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ನೀಡುವ ಬಲವಿರುವಂತೆ ನಮಗೆ ಅಹಿತವೆಂದು ಕಾಣುವುದರಲ್ಲೂ, ಯಾವುದೊ ಹಿತವನ್ನು ಹುದುಗಿಸುವುದು ಆತನ ಲೀಲೆ. ಜ್ಯೋತಿಷಿಯಾದರೇನು, ಸಂಗೀತಗಾರನಾದರೇನು–ಅವರಿಂದ ಮನೆಯ ಹೆಸರುಳಿಯಲಿ ಎಂದು ಅಂದುಕೋ. ಹೆರಳೆಣ್ಣೆಯಾಗಲಿ ಗಂಧದೆಣ್ಣೆಯಾಗಲಿ-ದೀಪ ಉರಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯ' ಎಂದು ಆತ ತಂಗಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವನು. ಅದೇ ಮಾತನ್ನೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿಗೂ ಹೇಳುವನು- 'ಮನೆಯ ಹೆಸರುಳಿಸುವ ಮಗನಾಗು. ತಂದೆಯ ವಿದ್ಯ ಬೇಡವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ, ನಿನ್ನ ವಿದ್ಯದಲ್ಲೇ ನಿನ್ನ ತಂದೆ ಗಳಿಸಿದ ಹೆಸರು ಗಳಿಸು. ಅತೋ ಭ್ರಷ್ಠ ತತೋ ಭ್ರಷ್ಠನಾಗಿ, ಮನೆಗೆ ಮುಳ್ಳಾಗಬೇಡ' ಎಂದು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ತಂದೆಗೆ ತನ್ನ ನಡತೆಯಿಂದ ಅಸಮಧಾನವಾಯಿತೇನೋ ಎಂದು ಕುಗ್ಗಿದ

ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬ, ಮತ್ತೆ ಸುಟಿಯಾಗುವನು. ಹೀಗೇ ನಡೆಡಿತ್ತು. ಅನಂತಯ್ಯನ ಮಾತಿನ ಮೇಲೇ ಜೋಯಿಸರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವನ್ನು ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಬಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು.

'ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಅಹಂಭಾವ, ಇತರರನ್ನು ಹೀಗೆಳೆದು ಮಾತಾಡುವ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಅನಂತಯ್ಯನ ಹತ್ತಿರ ಆಡಿದ್ದ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಅನಂತಯ್ಯ- 'ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಅವಗುಣ ಅರಸುವುದು ಕಿರಿಯರಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕೆನ್ನುವವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪುಕಂಡು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ವಿನಾ ಇತರರ, ಅದರಲ್ಲೂ ಗುರುಗಳ ತಪ್ಪೆ ಕಾಣಹೋಗಬಾರದು. ಗುರುಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯವೆಲ್ಲಿ?' ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಸಿದ್ದರಾತ.

'ಈಗ—ತಿರುಮಲಯ್ಯನಮೇಲೆ ಹಟ ಸಾಧಿಸಿ, ಆತನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗಿ, ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬಂದ ಕೊರಗಿನ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಪರಿಹಾರೋಪಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆಂದು ಕೇಳುವುದು? ಎಲ್ಲರಂತೆ ಆತನೂ ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಸಿಕೊಂಡರೆ? ತನ್ನ ನಡತೆಯಿಂದಾಗಿ ಇದ್ದೊಬ್ಬ ಆಪ್ತನೂ ತನ್ನಿಂದ ದೂರವಾದರೆ? ಒಂದು ಕಡೆ ಆ ಕೊರಗು—ಇನ್ನೊಂದುಕಡೆ ಸಂಗೀತ ಪಾಠ ತಪ್ಪಿದ ಕೊರಗು. ಈ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಬಳಲಿ ಬೇಸತ್ತು, ಇರುವುದನ್ನು ಅನಂತಯ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿಬಿಡುವುದು. 'ಆತ ದಾರಿ ತೋರಿಸಿದರೆ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದೆ ಆತನೂ ದೂರವಾದರೆ ದೇವರೆದಿಕ್ಕು' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿ, ಅನಂತಯ್ಯ ಊರಿಗೆ ಬಂದಕೂಡಲೇ, ಆತನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೊರಗನ್ನು ಅರಿಕೆಮಾಡಿಕೊಂಡ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

'ಮಾನವನ ಮನ ನೊಂದೀಕೆಂದು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಬಾರದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು. ಹಾಗೆಂದು ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನೂ ಆಡಬಾರದು. ಹಾಗೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತೇ ಸಾರಿದೆ—'ನಬ್ರೂಯಾತ್ ಸತ್ಯಮಪ್ರಿಯಂ' ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠುರತೆ,

ಗುರುವಿನ ಜೀವಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಯಿತು. ಮುಂದೇನು ಮಾಡುತ್ತಿ? ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಅನಂತಯ್ಯ.

'ಏನು ಮಾಡಬೇಕೋ ನನಗಂತೂ ತೋಚುತ್ತಿಲ್ಲ ಮಾವ. ಹೀಗಾಗುವುದೆಂದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗುರುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡೆ. ಅಣ್ಣನಿಗೂ ನನ್ನ ನೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು, ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸುವವರಿಗೂ ನಾನೆಂದರೆ—ಮೂಲಾನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಸೊಸೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹಿಂಜರಿಯುವವರಂತೆ, ನನ್ನಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಗುರುವಿನ ಶಾಪವೋ ಏನೋ ಕಲಿತ ರಾಗಗಳೂ ಕೈಬಿಡುತ್ತಿವೆ. ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ ಮಾವ. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆ. ನನಗೀಗ ಯಾರ ದಿಕ್ಕು?'

'ಎದೆಯ ಬೇಗುದಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳೆಯಾಗಿ ಹರಿಸಿ ಅಳುತ್ತಾ ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ,

'ಈಗ ನೀನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೀಯ?'

'ನನಗೇನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೀಗೆ ಬೇಡವಾಗಿ ಬಾಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಸತ್ತರೆ ಮೇಲು ಎನಿಸುತ್ತದೆ'

'ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ ಹೇಡಿಯ ಅಂತಿಮ ಸಾಹಸ; ಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ, ಮುಠ್ಠಾಳನ ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡಿದರೆ ಯಾವ ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ.'

'ಮತ್ತೇನು ಮಾಡಲಿ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಲಿ?'

'ಅತ್ತರೆ, ನಿರ್ವೀರ್ಯನಾದರೆ ಏನು ಫಲ. ನಾವು ಗುರುವೆಂದು ತೋರಿಸಿದನನು ನಿನಗೆ ಕೂಡಿಬರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನೀನೇ ಗುರುವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊ. ಗುರು ಸಿಗುವವರೆಗೂ ಕಾಯಿ, ಸಿಕ್ಕಾಗ ಆತನ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು ಕಲಿ. ಈ ಬಾರಿ ಅವಿಧೇಯನಾದ ಫಲ ಅನುಭವಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿ.'

'ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಗುರುಗಳಾಗುವವರೇ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಮಾವ.'

'ನಾಳೆಯೇನಾಗುವುದೆಂದು ಬಲ್ಲವರಾರು; ಕಾದು ನೋಡು. ಗುರು ಸಿಗಬಹುದು. ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಪಕ್ವವಾದಾಗ ಗುರು ತಾನೇ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಎದೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕಾದಿರು. ಹಂಬಲಿಸಿ ಕಂಬನಿ ಗರೆದರೆ, ಆ ಕಣ್ಣೀರಿಗೆ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ ಕೂಡಾ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಾರಿ ನೀನು ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕು.'

'ಏನು ಮಾಡಲಿ ಮಾವ?'

'ಸುಮ್ಮನೆ ಸಿಕ್ಕಿದವರನ್ನು ಗುರು ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಯಾರ ಒತ್ತಾಯಕ್ಕೂ ತಲೆಬಾಗಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು, ಹೃದಯ, ಆತ್ಮ ಯಾರಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವುದೋ, ಅವರನ್ನು ಗುರು ಎಂದುಕೊಂಡು, ಅವರಿಗೆ ನಿನ್ನ ಬಾಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸು. ನಿನ್ನ ಜೀವನ ಅವರ ಕೈಯ ವೀಣೆಯಾಗಲಿ; ಅವರು ಮಿಡಿದಂತೆ ನುಡಿಯಲಿ. ಈ ಬಗೆಯ ಶರಣಾಗತಿಯೇ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಡಿಗಲ್ಲು. ಇನ್ನಾದರೂ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಗಾಳಿಯಪಟದಂತೆ ಹಾರಾಡದೆ, ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿದ್ದರೆ, ನಿನ್ನ ಬಯಕೆ ಈಡೇರಬಹುದು. ಈಗಾದುದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಲಿ. ಇಂದಿನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ನಾಳಿನ ನಡತೆಗೆ, ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕೈಗೋಲಾಗಲಿ-ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ? ದಾಸರು ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿದಾರೆ - 'ಗುರುವಿಗೆ ಗುಲಾಮನಾಗುವ ತನಕ ದೊರಕದಣ್ಣ ಮುಕುತಿ' ಎಂದು. ಹಾಗಿರುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು.'

'ನಾನೇನೋ ಖಂಡಿತ ಹಾಗಿರುತ್ತೇನೆ. ಮಾವ. ದೇವರಾಣೆ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಗುರು ದೊರಕಬಹುದೇ ನನಗೆ?'

'ದೊರಕುತ್ತಾನೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ನೀನು ಅಷ್ಟು ನಿರಾಶನಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನೋಡು-ನಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ: ಪ್ರಬಲ ಶಕ್ತಿ. ಮಸೆದ ಹಾಗೆ ಕತ್ತಿ ಹರಿತವಾಗುವ ಹಾಗೆ, ತೀವ್ರವಾದಷ್ಟು, ಉತ್ಕಟವಾದಷ್ಟೂ, ಬಯಕೆ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ನೆಲ ತುಂಬಾ

ಕಾದಾಗ, ಮಳೆ ಬಂದೇ ಬರುವಂತೆ, ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದಾಗ, ಬಯಕೆ ಫಲಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.'

'ಬಯಕೆಯೇನೋ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ತೀವ್ರಮಾಡುವುದು ಎಂದರೇನು?'

'ನಿನಗೀಗ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಯಕೆಯೇ? ಆಹಾರದ ಬಯಕೆಯಿದೆ, ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯಿದೆ, ಸಂಗೀತ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯದೆ, ಗುರುಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯಿದೆ— ಹೀಗೇ ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಹೋದರೆ, ಒಂದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾರು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ದಾರವನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಲಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಗೊತ್ತೆ?'

'ಹೇಗೆ?'

'ಒಂಟಿ ಎಳೆ ಯಾವಾಗಲೂ ದುರ್ಬಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರು ಎಳೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ, ಆ ಹತ್ತಾರು ದುರ್ಬಲ ಎಳೆಗಳು, ಒಂದು ಬಲವಾದ ದಾರವಾಗುವಂತೆ ಹೊಸೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೇ ನೀನೂ ನಿನ್ನ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾದ ಬಯಕೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಹೊಸೆದು ಅದನು ಬಲಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಈಗ ನಿನಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲದೆ. ನಿನ್ನ ಉದ್ಧಾರವಿಲ್ಲ ಎನಿಸಿದೆ ಅಲ್ಲವೇ?'

'ಹೂ.'

'ಅದು ಈಗ ಮೂಲ ಎಳೆ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಸೆ. ಹೊಸೆದದಾರದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಎಳೆಗಳು ಕಾಣದಂತೆ ಬೆರೆಯುವಂತೆ, ನಿನ್ನ ಈ ಬಯಕೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳು ಕರಗಿ, ಬಯಕೆ ಏಕಮುಖನಾಗಬೇಕು. ಆಗ ಭೂತಗನ್ನಡಿಯೊಳಗಿನಿಂದ ಹಾದು ಬರುವ ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣದಂತೆ, ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭೂತಗನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ, ಹಲವಾರು

ಬೆಳಕಿನಕಿರಣಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ಒಂದಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸಂಧಾನ ಮಾಡುವಂತೆ, ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನೂ ಸಂಧಾನ ಮಾಡು. ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಫಲವಾಗುವ ಶಕ್ತಿ ಬರುತ್ತದೆ.'

'ಅನಂತಯ್ಯ ಮಾತು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕೇಳುತ್ತಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಹೊಸಬೆಳಕು ಕಂಡಂತಾಗಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು, ತನ್ನ ಬಯಿಕೆಯನ್ನೇ ಶಕ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅದನ್ನರಿತು ಅಚ್ಚರಿಯಾಯಿತು. ಆ ಆಶ್ಚರ್ಯದಲ್ಲೇ ಕೇಳಿದ—

'ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಹಾಗಾಗುವುದೇ ಮಾವ?'

'ನಿಜವಾಗಿಯೂ. ನಾನು ಸುಳ್ಳೇಕೆ ಹೇಳಲಿ, ಗುರುವನ್ನಲ್ಲ ಜೀವರನ್ನು ಕಾಣುವ ದಾರಿಯೂ ಇದೇ. ತನ್ಮಯತೆ, ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತ, ಸಮಾಧಿ ಎನ್ನುವುದೆಲ್ಲಾ ಇದಕ್ಕೇ ಬೇರೆ ಹೆಸರು. ಜನ್ಮ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಎನ್ನುವುದೆಲ್ಲಾ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಹೊಸೆವ ವಿಧಾನ. ನಿನಗೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿಗೇ ಅದೆಲ್ಲಾ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇಷ್ಟು ತಿಳಿದುಕೊ. ಗುರು ಬೇಕು ತಾನೇ? ಅದನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸು, ಉಳಿದ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿ ಬಿಡ ಬೇಡ. ಅಷ್ಟು ಮಾಡು. ನಿನ್ನ ಬಯಕೆ ಈಡೇರುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಿನಗೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.' ಎಂದರು ಅನಂತಯ್ಯ.

'ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ತಡಕಾಡುವವನಿಗೆ ಬೆಳಕು ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಧ್ಯಾನ ಆರಂಭಿಸಿದೆ. 'ಗುರು ಇಂದು ಬಂದಾನು, ನಾಳೆ ಬಂದಾನು' ಎಂಬುದೇ ಚಿಂತೆ, ಆತನಿಗೆ ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ. ಏಳುವಾಗ 'ದೇವರೇ, ಈ ದಿನ ನನ್ನ ಗುರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಲಿ' ಎನ್ನುವನು; ಮಲಗುವಾಗ 'ಇಂದು ಕಾಣದ ಗುರು ನಾಳೆ ಕಾಣಲಿ ಸ್ವಾಮೀ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಮಲಗುವನು. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ, ಪಾಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಕೋಮಲವಾದ ಅವನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಅನಂತಯ್ಯನ ಮಾತು ಆಳವಾಗಿ ಇಳಿದಿತ್ತು. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಆತನ ಬಯಕೆ ಬೆಳೆಯಿತು.

ಅವನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಈ ಬಯಕೆ, ನಿರೀಕ್ಷೆ, ಕಾತುರತೆ ಬೆಳದಂತೆ ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ ಆತ ಮಂಕಾಗಿ ಕಾಣತೊಡಗಿದ. ಅನ್ನದ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ; ಬಟ್ಟೆ ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯೆ. ಕಣ್ಣು ಸದಾ ಅಂತರ್ಮುಖ. ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಹೊಳಪಿಲ್ಲ. ನೋಡಿದವರು 'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಏನೋ ಆಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಸಾವಿನ ರಾವು ಬಡಿದಿರಬೇಕು' ಎಂದಾಡ ತೊಡಗಿದರು. ದಿನಕಳೆದಂತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವನೆ ಬೆಳೆದು ಜನ ಅವನನ್ನು ಕನಿಕರದಿಂದ ನೋಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಜೋಯಿಸರಿಗೂ, ಜಾನಕಮ್ಮನವರಿಗೂ 'ಏನಾದರೂ ಗ್ರಹ ಶಾಂತಿ ಮಾಡಿಸಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮಗ ಕೈಗೆ ದಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೆದರಿಸಿದರು. ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳೂ ಈ ಹೊಸ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಕಂಗಾಲಾದರು. ಅವರಿಗೂ ಅವನನ್ನು 'ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡುತ್ತೀ?' ಎಂದು ಕೆಣಕಿ ಕೇಳಲು ಭಯ. ಏನು ಕೇಳಿದರೆ ಏನೋ, ಹೇಗೋ. ಆದರೂ ಒಂದೊಂದು ಬಾರಿ ಕರುಳು ತಡೆಯದೆ ಜಾನಕಮ್ಮನವರೇ—

'ಏನಪ್ಪಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬೂ. ಹೀಗಾದರೆ ಹೇಗೋ?' ಎನ್ನುವರು.

'ಏನಾಯಿತಮ್ಮಾ?' ಎಂದು ಕೇಳುವನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಏನೂ ಅರಿಯದವನಂತೆ.

'ಚೆನ್ನಾಯಿತಪ್ಪ, ಕೈಗೆ ಬಂದ ಮಗ ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತಿಗೆ ಊಟ, ನಿದ್ರೆ ಮಾಡದೆ, ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದೋರ ಹಾಗೆ ಅಲೀತಾ ಇದ್ದಕೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಹೇಳು. ನಿನ್ನ ಮೈ ತಡೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ತಡೆಯಬೇಕಲ್ಲ? ಎನ್ನುವರು ಜಾನಕಮ್ಮ ಕಂಬನಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತಾ.

'ನನಗೇನು ಆಗಿದೆ ಅಂತ ಕಣ್ಣೀರು ಹಾಕ್ತೀಯಮ್ಮಾ? ನನಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ.'

'ನಿನಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲಾಂತೀಯ, ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಏನೋ ಯೋಚನೆ ಮಾಡ್ತೀಯ. ಕೈತುತ್ತು ಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗುವುದೋ, ಮೂಗಿಗೆ ಹೋಗುವುದೋ ಅನ್ನೋದು ಕೂಡ ತಿಳಿಯೋಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಚಿಂತೇಲಿ ಅವರು ಅರ್ಧ ಆಗಿ ಬಿಟ್ಟರು...'

'ಸರಿ ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ಹುಚ್ಚು ಅಷ್ಟೆ; ನೀನೇನೂ ಗಾಬರಿಯಾಗಬೇಡ, ನನಗೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ.' ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಾಯಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವನು. ಆದರೆ ಹೆತ್ತಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಬರೀ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಮಾಧಾನವಾದೀತೆ?

'ಅವರೂ ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಿದರು. ನಾಲ್ಕುದಿನ ಊರು ಬಿಡಿಸಿದರೆ ಸರಿಹೋಗಬಹುದೇನೋ ಅಂದುಕೊಂಡರು. ಸುತ್ತಲ ಹೆಂಗಸರ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಮಗನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸರಿಯಾಗಬಹುದೇನೋ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಗಂಡನಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಹೇಳಿದರು ಜಾನಕಮ್ಮ. ಹೀಗೇ ಅವರಿಗೆ ಸಾವಿರ ಯೋಚನೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಒಂದೇ ಯೋಚನೆ-ಗುರು ಎಂದು ಬಂದಾನು, ಎಂದು ತನ್ನ ಬಯಕೆ ಸಫಲವಾದೀತು? ಹೀಗೇ ಹತ್ತಾರು ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯಿತು.

'ಒಂದು ದಿನ ಒಳ್ಳೆ ಬೆಳದಿಂಗಳ ರಾತ್ರಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಬಿಸಿಲು ಮಾಳಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದ. ನಡು ರಾತ್ರಿಯ ಹೊತ್ತು. ಹಾಲು ಸುರಿದ ಹಾಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳು ನೆಲವನ್ನು ತೋಯಿಸಿತ್ತು. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ನಿಶ್ಶಬ್ದ. ಆಗಾಗ ಕೋಟೆಯ ಬತೇರಿಯ ಮೇಲೆ ಪಹರೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವವರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕೂಗಲ್ಲದೆ, ಬೇರಾವ ಸದ್ದೂ ಕೇಳಿಸದು. ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಲವಾದುದರಿಂದ, ಬೆಳದಿಂಗಳಿಗೆ ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ, ಗಾಳಿಗೆ ಸದ್ದಡಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ತಿಂಗಳ ಕ್ಷೀರಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ, ತೆರೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಮಂಕಾಗಿ ಹೊಳೆವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು, ನಿದ್ರೆ ತುಂಬದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಮಲಗಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಎಂದಿನಂತೆ ಅಂದೂ ಆತ, ಅನಂತಯ್ಯ ಹೇಳಿದಂತೆ, ತನ್ನ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಸೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದ. ಕಣ್ಣು ಹೊರಗಿನದನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಮನಸು ಎದೆಯೊಳಗೇ ಬೆದಕುತ್ತಿತ್ತು.

'ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಗೆ ಮಲಗಿದ್ದನೋ ಏನೋ, ಎತ್ತಲಿಂದಲೋ ಸುಳಿದು ಬಂದ ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ, ಮಧುರ ರಾಗಾಲಾಪದ ಎಳೆಯೊಂದು ತೇಲಿ ಬಂದು ಅವನ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೋಕಿತು. ತಟಕ್ಕನೆ ಮಿಂಚು ಸೋಕಿದವನಂತೆ, ಹಾಸಿಗೆಯಿಂದ ಸಿಡಿದೆದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಹುಲಿಯ ವಾಸನೆ ಸೋಕಿದ ಹರಿಣಿ, ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿಸಿ ಸದ್ದಾಲಿಸುವಂತೆ, ಹಾಡಿನಧನಿ ಎತ್ತಲಿಂದ ಬಂತೆಂದು ಆಲಿಸಿದ. ದೂರದಿಂದ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾರವಾಗಿ ತೇಲಿಬರುತ್ತಿದೆ. ಓ! ಎಂಥ ಮನೋಹರ ಧ್ವನಿ! ಜೇನುತುಪ್ಪವನ್ನು ಎಳೆಯಾಗಿ ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟಂತಿದೆ ಅದರ ಮಾಧುರ್ಯ. ಎಷ್ಟು ಮಾಧುರ್ಯವೋ, ಅಷ್ಟೇ ಖಚಿತವಾದ ಸ್ವರ ಸಂಚಾರ; ಮಧುರತೆಯಷ್ಟೇ ಗಂಭೀರತೆ. ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಹರಿವ ಆಳವೂ, ಅಷ್ಟೇ ವಿಶಾಲವೂ ಆದ ನದಿಯಂತೆ ಗಂಭೀರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಹತ್ತಾರು ಪರಿಜನರ ಗೌರವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುಕ್ತಾ, ಕಣ್ಣ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ನೋಟದಿಂದ ತನ್ನ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳಕಾಗಿ ತುಳುಕಿಸುತ್ತಾ, ಹಂಸಗಮನದಿಂದ ನಡೆವ ದಿವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಶಾಲಿನಿಯಾದ ಮಹಾರಾಜ್ಞಿಯಂತೆ, ಮನೋಹರ ಮಂದ ಗಮನದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ ರಾಗ, ಏರು ಇಳುವಿನಲ್ಲೂ, ವಕ್ರ ಸಂಚಾರದಲ್ಲೂ ಕೊಂಕಾಗದ, ನಡೆ ಚಲಿಸದ ಲಾಘವದ ಚತುರತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಯಕ್ಷನ ಪ್ರಣಯ ಸಂದೇಶದ ಹೂ ಭಾರ ಹೊತ್ತು ಮೋಡ, ಮಂದಾನಿಲನ ಅಲೆಯ ಮೇಲೆ ತೇಲುವಾಗ ಹೀಗೇ ಇದ್ದಿತೇನೋ ಎನಿಸುತ್ತಿದೆ ರಾಗ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಮನೋಚಿತ್ರ, ರಾಗದ ಅವರೋಹಣ, ಹೂಮೆಟ್ಟಲುಗಳ ಮೇಲೆ, ತೇಲುತ್ತಾ ಇಳಿವ ಪಲ್ಲವಪಾದದ ಕಿನ್ನರಿಯಂತಿದೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಎಳೆಗಾಳಿಗೆ ಕೆದರುವ ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿಯಂರತೆ, ಹೃದಯದಲ್ಲೇನೋ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಏನೋ ವ್ಯಥೆ, ಮಧುರವಾದ ವ್ಯಥೆ, ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೇಕು ಎನ್ನಿಸುವಂಥ ವ್ಯಥೆ, ನಲ್ಲೆಯಂತೆ ತಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವಂಥ ಯಾತನೆ ಎದೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ. ಹಸಿರು ಹುಲ್ಲಿನ ತಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮೈಯೊರಗಿಸಿ, ನೀಳವಾದ ಕತ್ತು ಚಾಚಿ, ಅರೆಗಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ, ತಿಳಿ ನೀರನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ, ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ ಸವಿಯುತ್ತಿರುವ ಹುಲ್ಲೆಯನ್ನು, ಎಲ್ಲೋ ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ

ಬೇಟೆಗಾರ, ಉರಲು ತೂರಿ, ಹಿಡಿದು ಎಳೆದಂತಾಯಿತು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ. ಅವನು ಎಂದೂ ಅಷ್ಟು ಸೊಗಸಾದ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ.

'ಹಾಡು ಕಿವಿಸೊಕಿದಾಗಲೇ, ಹೃದಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಈಗ ಮೈಕೂಡ ಇಲ್ಲಿರಲಾರನೆಂದು ಹೋಗಲು ತವಕಿಸುತ್ತಿದೆ. ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಹೊದ್ದ ಶಾಲನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು, ಹಾಡಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟ.

'ಗಾಳಿ. ಬೀಸಿದಾಗ ಹಾಡು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಳಿನಿಂತಾಗ ಅದೂ ಹಾಗೇ ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸಿಕ್ಕುಸಿಗದಂತೆ ಆಟವಾಡಿಸುವ ಪತಂಗವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುವ ಮಗುವಿನಂತೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮಧುರ ಧ್ವನಿಯ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿದ, ಹತ್ತಾರು ಕೇರಿಗಳನ್ನು ಅಲೆಸಿ, ಹಾಡಿನ ಧ್ವನಿ ಅವನನ್ನು ಊರಮುಂದಲ ಗೊಸಾಯಿ ಛತ್ರದ ಬಳಿ ತಂದು ಬಿಟ್ಟಿತು.

'ರಂಗಯ್ಯನ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದಾಚೆ ಊರಹೊರಗೆ ಹಳೆ ಪೂರ್ಣಯ್ಯನ ಛತ್ರವಿತ್ತಲ್ಲಾ ಅಲ್ಲೇ ಪಾಳಯಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಸಾಯಿ ಛತ್ರವಿದ್ದುದು. ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಊರಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿಬಂದ ಗೋಸಾಯಿಗಳು, ತಿರುಪೆಯವರು ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ರಂಗಯ್ಯನ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಇದ್ದ ಕಾವಲುಕಾಯುವವರಿಗೆ, ತನ್ನ ಪರಿಚಯ ಹೇಳಿ ಹಾಡನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದ, ಗೊಸಾಯಿ ಛತ್ರಕ್ಕೆ. ಛತ್ರದ ಮುಂದಿನ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕತ್ತಲು ಕವಿದ ಮೂಲೆಯೊಂದರಿಂದ ಹಾಡು ಮೂಡಿಬರುತ್ತಿತ್ತು-ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿದ ಕಮಲದಂತೆ. ಹೊರಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಹಾಡುವರ ಮುಖ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಣದು. ಮುಖ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆಯೂ ಆತನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೋಡಿಗೊಳಗಾದವನಂತೆ ತಾನೂ ಒಂದು ಕಂಭಕ್ಕೆ ಒರಗಿ ಹಾಡು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕುಳಿತ. ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧ ಸರ್ಪದಂತೆ

ಅವನ ಹೃದಯ ರಾಗ ಪರವಶವಾಗಿತ್ತು. ಅಯಾಚಿತವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದ ಕಂಬನಿ ಎದೆಯ ಮೆಚ್ಚುಗೆಯ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರದಂತೆ, ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳುತ್ತಿತ್ತು. ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಚಿಗುರೆಲೆಯಂತೆ ಅವನ ಹೃದಯ ಪ್ರಖರ ಭಾವಾಘಾತಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದನೋ ಅವನಿಗೇ ತಿಳಿಯದು, ಹಾಡು ನಿಂತಿತೆಂದು ಅರಿವಾದಾಗ ಪಕ್ವಫಲದಂತೆ, ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದವನ ಕಾಲಮೇಲೆ ಉರುಳಿದ.

'ಯಾರು ನೀನು?' ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದವನು ಹಾಡು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಗದರಿಸಿ ಕೇಳಿದ. ಅವನ ಹಾಡು ಎಷ್ಟು ಮಧುರವಾಗಿತ್ತೋ, ಪ್ರಶ್ನೆ ಅಷ್ಟೇ ಕರ್ಕಶವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ, ಮೌನವಾಗಿ ಕಂಬನಿಯಿಂದ ಆತನ ಕಾಲು ತೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ.

'ಯಾರು ನೀನು? ತೊಲಗಾಚೆ' ಹಾಡುಗಾರ ಕಾಲು ಕೊಡುಹುತ್ತಾ ಹೇಳಿದ.

'ನೀವು ನನ್ನ ಪಾಲಿನ ದೇವರು. ಆಶ್ರಯಕೊಡಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆರ್ತನಾಗಿ. ಅವನ ಮಾತುಕೇಳಿ ಆತ ವಿಕಟವಾಗಿ ನಕ್ಕ.

'ನಾನು ಭಿಕಾರಿ. ನಿನಗೆ ನಾನೇನು ಆಶ್ರಯಕೊಡಲಿ'

'ನನ್ನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸುವ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು'

'ಆ ಮಾತುಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೆ ಆತ, ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಆತನ ಕೈಗಳನ್ನು, ಕಾಲು-ಸುತ್ತಿದ ಹಾವನ್ನು ಕೊಡಹುವಂತೆ ಕೊಡವಿ–

'ನನ್ನ ಕಾಲು ಬಿಡುತ್ತಿಯೊ ಇಲ್ಲವೋ? ಬಿಡು, ನನ್ನ ಕಾಲು ಬಿಡು, ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಅರಚಿದ.

'ಇಷ್ಟು ದಿನ ಕಾದ ಗುರು ಇಂದು ಕಂಡ. ಅಭಯ ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಕಾಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ'

'ಅಭಯ? ನಿನಗೆ ಅಭಯ' ಎಂದವನೇ ಆತ, ಕಾಲನ್ನು ಕೊಡವಿಕೊಂಡು, ಬಿಡುವಾದ ಕಾಲಿನಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ತಲೆಯನ್ನು ಝಾಡಿಸಿ ಒದ್ದ. ಕಲ್ಲು ನೆಲಕ್ಕೆ ಆತನ ತಲೆ ಘಟ್ಟಿಸಿ, ಕೈಸಡಿಲಾದ ಕೂಡಲೇ, ಆತ ಕಾಲನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿಕೊಂಡು, ಓಡತೊಡಗಿದ. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಏಟನ್ನು ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ. ಅವನ ಹೃದಯ ಮೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು—'ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಗುರು, ಬಿಡಬೇಡ.'

'ಮುಂದೆ ಬೈರಾಗಿ, ಹಿಂದೆ ಇವರು. ಚಳ್ಳಕೆರೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮದಕರಿಪುರದ ಕಣಿವೆ ಕಾಣುವವರೆಗೂ ಓಡಿದರು. ಕಣಿವೆ ಹತ್ತುವಾಗ, ಬೈರಾಗಿ ಆಯಾಸವಾಗಿಯೋ, ಕಲ್ಲು ಎಡವಿಯೋ ಉರುಳಿಬಿದ್ದ. ಆತನ ಬಾಯಿಂದ, ಆಯಾಸಹೊಂದಿದ ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಂದ ನೊರೆ ಸೂಸುವಂತೆ, ನೊರೆ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮೈ ಮೇಲೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಹೊದ್ದ ಶಾಲನ್ನು ನೆಲದಮೇಲೆ ಹಾಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಆತನನ್ನು ಮಲಗಿಸಿ, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಟ್ಟೆಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಒದ್ದೆ ಮಾಡಿ ತಂದು ಬಾಯನ್ನು ಒರೆಸಿ, ಹಣೆಗೆ ತಂಪು ಬಟ್ಟೆ ಹಾಕಿದ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಆತನಿಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬಂತು. ಶತ್ರುವನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ನೋಡಿ—

'ಚಂಡಾಲ! ಪಾಪಿ! ತೊಲಗು ನನಗಾರೂ ಶಿಷ್ಯರು ಬೇಡ. ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗು, ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಬಂದೆಯಾ ಶನಿಯೇ? ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆದ.

ನೀನು ಸತ್ತರೂ ಸರಿಯೆ, ನಾನು ಹಾಡು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಹಾಡಿಗೇ ಉರಿಹಚ್ಚಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಹಾಡಂತೆ, ಸಂಗೀತವಂತೆ. ಎಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಗಿ ಹೋಗಲಿ' ಎಂದು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಅರಚಿದ.

ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಅಳುವನು, ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಚೀರುವನು, ಮತ್ತೊಂದುಗಳಿಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ಮಲಗಿದ ಗುಡ್ಡಗಳೂ ಬೆದರಿ ಏಳುವಂತೆ ವಿಕಾರವಾಗಿ ಕೇಕೆ ಹಾಕಿ ನಗುವನು.

'ಅವನ ರೀತಿಯೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹಾಡು ಕೇಳಿ ಹುಚ್ಚನನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದೆನೇನೋ ಎಂದು ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಸಂಶಯವಾಯಿತು. ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ನನ್ನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಏನೋ ಎನಿಸಿತು. ಎದೆಯೊಳಗಿನ ಒಳಧನಿ ಮಾತ್ರ 'ಇವನೇ ನಿನ್ನ ಗುರು. ಬಿಟ್ಟಿರೆ ಕೆಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಿತ್ತು. ಬೈರಾಗಿ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಗಂಟೆಯ ಕಾಲ ಹಾಗೇ ಚೀರುತ್ತಿದ್ದು ಬಳಿಕ ನಿದ್ರೆ ಹೋದ. ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದ ಮುಖ ಗಂಭೀರವಾಗಿತ್ತು. ಬಿಳಿದಾದ ಗಡ್ಡ ಮೀಸೆಗಳು, ದಪ್ಪನಾದ ಹುಬ್ಬು, ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಬಿಳಿದಾಗಿ ಹರಡಿದ, ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ತಲೆಗೂದಲು—ಈ ಲೋಕದ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ ಎನ್ನುವಂತಿದ್ದ ಆತ. ಆ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಅವನಾಡಿದ ಮಾತು, ಬೈದ ಬೈಗಳು, ಮುಖ ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು, ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಕರೆ ಮೂಡಿಬಂತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ. ಬರಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಿದ ತಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ, ತೊಡೆಯಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಾಗೇ ಕುಳಿತ. 'ಈತನೇ ಹಾಡಿದವನು? ಒಣಗಿದ ಗಿಡದಂತೆ ಬರಿ ಮೂಳೆಯಾದ ಈ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಆ ರಸದ ಚಿಲುಮೆ ಎಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರಬಹುದು? ಈ ವಿಚಿತ್ರ ವರ್ತನೆಗೆ ಅರ್ಥನೇನು' ಎಂದು ಅವನ ಮನಸು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿತ್ತು. 'ಈ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾರಿರಬಹುದು? ಗಂಧರ್ವನಂತೆ ಹಾಡುವ ಗಾಯಕನಿಗೆ ಈ ಬೈರಾಗಿಯ ಬಾಳೇಕೆ? ಹಾಡು ಹೇಳಿಕೊಡು ಎಂದರೆ ಪಿಶಾಚಿ ಹಿಡಿದವನ ಹಾಗೇಕೆ ಆಡುತ್ತಾನೆ?' ಹೀಗೇ ಸಾವಿರ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅವನ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದವು. ಹಾಗೇ ಕುಳಿತಿದ್ದ, ಬೆಳಗಿನ ಝಾವದ ಇಬ್ಬನಿಗೆ ಮೈತೊಯ್ದು ಗರಿಗಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುದೂ ಅವನಿಗೆ ಆರಿವಿರಲಿಲ್ಲ.

'ಬೆಳದಿಂಗಳು ಬಾಡಿ, ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಮೂಡಲಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಮೂಡುನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಆತನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಆತ ಎದ್ದವನೇ ಈತನನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸದೆ, ಮುಖವನ್ನೂ ನೋಡದೆ, ಮತ್ತೆ ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಸಿಬೆಯೇರಿಸಿ ನಡೆದ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಾನೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಆತನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ. ಅಷ್ಟು ದೂರ ಹೋದಮೇಲೆ ಆತ 'ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ಬರಬೇಡ' ಎಂದ; ವಾಚಾಮಗೋಚರವಾಗಿ ಬಯ್ದ. ಏನೆಂದರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅತನ ಬೆನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದವರೆಗೂ ಹೀಗೇ ನಡೆದರು. ಇಬ್ಬರೂ ರಾಮಜೋಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಳಿ ತಲುಪಿದಾಗ ಆತ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು 'ಎಲ್ಲಾದರೂ ಅಷ್ಟು ಅನ್ನ ಸಿಕ್ಕರೆ ತಗೊಂಡು ಬಾ ಹಸಿವೆಯಾಗುತ್ತೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹಸಿಬೆಯೊಳಗಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟ, ಬೇರಾವದಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುಮನೆ ಅಲೆದು ಅನ್ನ ತಂದ. 'ನೀನೇನು ಮಾಡುತ್ತಿ? ನನಗೆ "ಹಸಿನೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ, ಇಲ್ಲವೇ?' ಎಂದುಕೂಡಾ ಕೇಳದೆ, ಆತ ಅವನು ತಂದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಅಗಳು ಕೂಡಾ ಮಿಗಿಸದೆ ತಿಂದು ಮರದ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ. ನಡೆದು ದಣಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಸಿವನ್ನು ಮರೆತು, ತಾನೂ ಮಲಗಿದ.

'ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ಎದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. ಸಂಜೆ ಮತ್ತಾವುದೊ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಳಿ ತಲುಪಿದಾಗ ಆತ ಮತ್ತೆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು 'ಎಲ್ಲಾದರೂ ನನಗೆ ಅಷ್ಟು ಹೆಂಡ ತಂದುಕೊಡು' ಎಂದ, 'ಹೆಂಡ ತರಲು ನನ್ನ ಬಳಿ ಹಣವಿಲ್ಲವಲ್ಲ' ಎಂದ ಈತ. 'ನಿನ್ನ ಶಾಲು ಮಾರಿ ತಂದುಕೊಡು. ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಕಡಕು ಇದೆಯಲ್ಲ, ಅದನ್ನೇ ಮಾರು. ಹೇಗೆ ತರುತ್ತೀಯೋ ತಂದರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ನನ್ನ ಹಿಂದೆ ಬರಬೇಡ' ಎಂದು ಗದರಿಸಿದ. ಉತ್ತರಕೊಡದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೆಂಡದಂಗಡಿಯವನಿಗೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಹತ್ತಕಡಕನ್ನು ಮಾರಿ, ಅವನಿಗೆ ಹೆಂಡ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಉಳಿದ ಹಣವನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ. ಬೈರಾಗಿ ಕಂಠಮಟ್ಟ ಹೆಂಡ ಕುಡಿದು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಬಯ್ಯುತ್ತಲೇ ಮಲಗಿದ. ಹಗಲು ಅವನಿಗಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಈ ಬಾರಿ

ತನಗಾಗಿಯೇ ಬೇಡಬೇಕಾಯಿತು. ಏಕೋ ಭಿಕ್ಷೆಯ ಅನ್ನ ತಿನ್ನಲು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ, ಹಣ ಕೊಟ್ಟು ಹಣ್ಣು ಹಾಲು ಶಂದು ಫಲ ಹಾರಮಾಡಿ ಮಲಗಿದ.

'ಹೀಗೇ ಅವರ ಪ್ರಯಾಣ ಮುಂದುವರಿಯಿತು—ಮನಸಿಗೆ ಬಂದತ್ತ ಪಯಣ. ಬೈರಾಗಿ ಬೇಕೆಂದೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿತ್ತು ಆತನ ಚರ್ಯೆ. ಇವನ ಕೈಲಿ ಆತ ತಿರುಪೆ ಎತ್ತಿಸುವನು. ಕೈಕಾಲು ಒತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು—ಈ ಸೇವೆ ಸಾಲದೆಂಬಂತೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಹಾಗೆ ಬಯ್ಯುವನು. ಆತನ ಚರ್ಚೆಯಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಬಾರಿ ಸಿಟ್ಟು ಬರುವುದು, ಒಮ್ಮೆ ಬೇಸರ, ಒಮ್ಮೆ ದುಃಖ, ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕರುಣೆ, ಏನೆಂದರೂ ಇದಿರಾಡದೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ. ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಅವನು ಹೆಂಡದ ಮತ್ತಿನಲ್ಲೋ, ಗಾಂಜಾದ ಅಮಲಿನಲ್ಲೋ ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸುವನು. ಅವನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯೊಂದು ಮೋಹಿನೀ ವಿದ್ಯೆ. ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ, ಮಾಂತ್ರಿಕ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಮರಳುಗಾಡೂ, ನಂದನವನವಾಗುವಂತೆ, ಅವನ ಅಸಹ್ಯ ನಡತೆ, ಹೊಲಸು ನಾಲಿಗೆ-ಎಲ್ಲವೂ ಮರೆಯಾಗಿ, ಹೂಸ ಜಗತ್ತೊಂದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದು. ಮುಗ್ಧನಾಗಿ ಅದನ್ನಾಲಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಹೀಗೇ ಕೆಲವು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದವು. ನೂರಾರು ಊರು ಸುತ್ತಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಾಣದ ಸೀಮೆಗೆ ಬಂದರು. ಆದರೂ ಆತ ಒಂದು ದಿನವೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ 'ಆಗಲಿ ನಿನಗೆ ಹಾಡು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ; 'ಇದನ್ನು ಕಲಿ' ಎನ್ನಲಿಲ್ಲ; 'ಆಯಿತು ನಿನ್ನನ್ನು ಶಿಷ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡೆ' ಎಂದೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಗಾಣದ ಎತ್ತಿನಂತೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ.

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಅಕ್ಕರೆಯ ಹೂ ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದವನು. ಈ ತಿರುಗಾಟ, ತಿರುಪೆಯ ಅನ್ನ ಯಾವುದನ್ನೂ ಅರಿಯದ ಮೈ. ಬೈರಾಗಿಗೆ ಯಾವ ಯೋಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲೆದಲೆದು ಆತನ ಮೈ ಜಾಲಿಯ ಕೊರಡಾಗಿತ್ತು. ತೀರಾ ದಣಿವಾದರೆ ಹೆಂಡವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇವನಿಗೆ? ಆ ಮೈ ತಾನೆ ಎಷ್ಟು ದಿನ ತಡೆದೀತು—ಈ

ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಜೀವನದ ಕಾವನ್ನು. ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ಹಗಲು, ಮೈ ಜಡವಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಮಂಜಾಗಿ ಉಸಿರು ಬಿಸಿಯಾಗಿ, ತಲೆ ಸುತ್ತಿ ಬಂದು, ನಡುದಾರಿಯಲ್ಲೇ ಮೈಮರೆತು ಮಲಗಿಬಿಟ್ಟ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಗೆ ಎಚ್ಚರಜಾರಿ ಮಲಗಿದ್ದನೋ ಏನೋ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ತಣ್ಣನೆಯ ಗಾಳಿ ಸುಳಿದು ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ, ಗುರುತರಿಯದ ನಿರ್ಜನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಇರುವುದು ಅರಿವಾಯಿತು. ಎದ್ದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಿದ. ಆದರೆ ಬುಗುರಿಯಂತೆ ತಲೆ ಸುತ್ತಿಬಂದು, ಎದ್ದು ಕೂಡುವುದೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಜ್ವರದ ತಾಪಕ್ಕೆ ಗಂಟಲು ತೇವ ಆರಿ, ಬಾಯಾರಿಕೆ ಒಳಗಿನ ಉರಿಯಂತೆ ದಹಿಸುತಿತ್ತು. ತಾನು ಗುರುವೆಂದು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದಾತ, ಸುತ್ತು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೆಲ್ಲಾದರೂ ಇರಬಹುದೆಂದು, ಮಲಗಿದಂತೆಯೇ ತಲೆ ತಿರುಗಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಯಾರೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಮಸಕು ಸಂಜೆಯ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಸುಳಿವ ಗಾಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಪಿಸುಧನಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾತುವ ಮರದ ಎಲೆಗಳ ಸದ್ದಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಆಗಲೇ ಗೂಡು ಸೇರಿದ ಹಕ್ಕಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆ ಕೊಡಹುವ ಸದ್ದು ಕತ್ತಲಿನ ಬರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

'ಎತ್ತಕಡೆಗೋ ಹೋದ ತನ್ನ ಗುರು ಬರಬಹುದು, ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಆತ ಒಂಟಿಯಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಲಾರ ಎಂದು ನಂಬಿ, ಹಾರಲೆಳಸುವ ಎದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದು ಕಾದ. ಯಾವ ಕಾಡೋ, ಯಾವ ಊರಿನ ದಾರಿಯೋ, ಎಷ್ಟು ದೂರದ ದಾರಿಯೋ, ಎಂಥ ಸ್ಥಳವೋ ಒಂದೂ ಆತನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಕುರುಡನಂತೆ ಬೈರಾಗಿಯ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿ ಬಂದಿದ್ದ. ಈಗ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.

'ಪಡುವಲದ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಿಡಿ ಬೆಳಕೂ ಕರಗಿ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿದಂತೆ, ಅವನ ಎದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಸೆಯೂ ನಂದಿಹೋಗಿ, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ದಿಗಿಲು ಕವಿಯಿತು. ಆವರಿಸುವ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ತನ್ನ ನೀಲಿಮೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ದಟ್ಟವಾದ ಇದ್ದಿಲ

ಹೊಗೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಮಿನುಗುವ ನಕ್ಷತ್ರ, ಕರ್‍ರಗೆ, ಆಕಾರ ಅಳಿದ ಮೂಕಮಾನವರಂತೆ ನಿಂತ ಮರಗಳು, ಎಲ್ಲೋ ಬೀಸಿ ಎಲ್ಲೋ ಕರಗುವ ಗಾಳಿ-ಬಂದೊಂದೂ ಅವನೆದೆಯ ಭೀತಿಯನ್ನು ಬಲಿಸಿದವು. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ನರನರವನ್ನೂ ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನುವ ಜ್ವರದ ತಾಪ, ದಾಹ-ಇದೇ ತನ್ನ ಕೊನೆಯೇ ಎನಿಸಿತು ಆತನಿಗೆ. ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆಯ ಬಂಗಾರದ ಕನಸನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ ತನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ಇದು ಮುಕ್ತಾಯವೇ? ಆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮನೆ ತಂದೆ ತಾಯಿ, ಊರು ಕೇರಿ ನೆನಪಾಯಿತು. ಗುರುತರಿಯದ ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ನರಿ ಹದ್ದುಗಳ ಪಾಲಾಗುವ ಭಿಕಾರಿ ಹೆಣದ ಗತಿ ಬಂತೇ ತನಗೆ ಎಂದು ಮರುಗಿದ. ಅಸಹಾಯಕತೆಯ ಬಿಸಿಯಾದ ಕಂಬನಿ, ಅಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಜಾರಿತು.

’ಏಕೋ,ಅವನನು ಬಯಸದೆಯೇ, ಆಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಅಪಮೃತ್ಯು ನೆನಪಾಯಿತು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇದು? ಏನೋ-ನೂರಾರು ಕರಾಳ ಹಸ್ತಗಳು ಸುಡುಗೈಯಿಂದ ಅವನ ಮೆದುಳನ್ನು ಹಿಸುಕುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋಚಿತು. ಗುರುದ್ರೋಹಿಗೆ ಬೇರೆಂಥ ಸಾವು? ಜ್ವರ ತಾಪದಿಂದ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದ ಮೆದುಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಆಗುವುದೆಂದು ಎನಿಸಿತು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಗುರುತರಿಯದ ಭೀತಿಗೆ ಬೆದರಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ ಅತ್ತು ಬಿಟ್ಟ, ತೇವವಾರಿ ಒಣಗುತ್ತಿರುವ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಅಳಲು ಕೂಡಾ ಶಕ್ತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ, ಸದ್ದಡಗಿ ಬರಿ ಕಂಬನಿ ಹರಿಯಿತು. ಹೀಗೇ ಹೆದರಿ ಅತ್ತು ಸಾಯಬೇಕೇ?

’ಸಾವು ಬರುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ, ಶಾಂತವಾಗಿ ಧೀರತೆಯಿಂದ, ಸಾವಿನ ಶೀತಲ ಹಸ್ತಕ್ಕೆ ಜೀವವನ್ನೇಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಬಾರದು? ಹಾಡು ಕಲಿಯಲೆಂದು ಬಂದವನು ತಾನು. ಹಾಡಹಾಡುತ್ತಲೇ, ಕೊನೆಗಾಣದ ಕತ್ತಲಿಗೆ ಜಾರಬಾರದೇಕೆ? ಯಾವ ನೆರವೂ, ಯಾವ ದಿಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಇಂಥ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ? ತಾನೂ ಸಾಯುವುದೇ ಸತ್ಯವೆಂದರೆ ಹೆದರಿ ಪರದಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಭಗವಂತನ ಚಿಂತನೆಮಾಡುತ್ತಾ ಕೊನೆಯುಸಿರೆಳೆದರೆ ತಪ್ಪೇ? ನಿಜ...ಹಾಡಬೇಕು,

ಹಾಡಲೇಬೇಕು....ಕೊನೆಯುಸಿರು ಹಾಡಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು, ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ಹೋಗಲಿ...

'ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವನೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ, ಆರುವ ಮೊದಲು ದೀಪದಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತುಳುಕುವಂತೆ, ಬಳಲಿದೆ ಮೈಯ್ಯಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಸಂಚರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮೈಯನ್ನು ಆವರಿಸಿದ ಜ್ವರವನ್ನು ದೂರ ಕೊಡಹುವಂತೆ, ಮೈಯನ್ನು ಕೊಡವಿ ಎದ್ದು ಕುಳಿತ.

'ಎಲ್ಲೋ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದೆ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿರುವ ಅವ್ಯಕ್ತ ತಂಬೂರಿಯ ಶೃತಿಗೆ ಧನಿ ಗೂಡಿಸಿ, ಗಾಳಿಯಲೆಯ ಮೇಲೆ, ಕಂಠಸ್ವರದ ಹರಿಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಯಳಲಿನ ಹೊರೆ ಹೇರಿ ತೇಲಿಬಿಟ್ಟ. ಏಳಲಾಗದಷ್ಟು ಬಳಲಿದ ಮೈಯೊಳಗೆ ಆ ಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿತ್ತೊ. ಎದೆಯೊಳಗಿನ ದುಃಖವೇ ಹಾಡಾಗಿ ಹರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಸುತ್ತಲ ಕತ್ತಲಾವರಿಸಿದ ಮೌನಮಯ ನಿರ್ಜನ ಭೂಮಿಯ ಬಟ್ಟಲನ್ನು ತುಂಬ ತೊಡಗಿತು ಆತನ ತಬ್ಬಲಿ ಹಾಡು. ಯಾವ ರಾಗವೋ, ಯಾವ ತಾಳವೋ-ಒಂದರದೂ ಆತನಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲ.

'ಹಾಡ ಹಾಡುತ್ತ ಕಣ್ಣನೋಟ ಮಂಜಾಗಿ, ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಕೋಟಿ ತೆರೆಗಳನ್ನು ತುಳುಕಿಸುವ ಕಡಲು ಹರಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು. ಮುಗಿಲಿನಿಂದ, ನೆಲದಿಂದ, ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ಗಿಡಮರಗಳ ಎದೆಯಿಂದ, ಎಲ್ಲೋ ಮಿಣುಕುವ ಮಿಂಚುಹುಳುಗಳಿಂದ, ಜೀರುದುಂಬಿಯ ಏಕನಾದದಿಂದ; ಅಲೆಯಲೆಯಾಗಿ, ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೆ ಉಕ್ಕಿ ಹೆಚ್ಚಿ, ನೆಲದಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದು ಮುಗಿಲನ್ನು ಆವರಿಸುವಂತಿದೆ, ಆ ಕಡಲು. ಅವನ ಹೃದಯದಿಂದಲೇ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವ ಪ್ರವಾಹವೊಂದು ಹೊರಬಂದು ಆ ಕಡಲನ್ನು ಬೆರೆತು; ಅದರ ಉಕ್ಕಿಗೆ ತೋಳುಕೊಟ್ಟು ಮೇಲೆತ್ತುತ್ತಿದೆ. ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೆ ಏರುತ್ತಿರುವ ಸಾಗರದ ಅಗಾಧ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೆಲ ಮುಗಿಲು ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿವೆ. ಸುತ್ತಕವಿದ ಕತ್ತಲು ಬಂಗಾರದ ಮಿರುಗುಕೊಟ್ಟಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಬೆಳಕು; ಬೆಳಕೇ ಸಾಗರವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಿದೆ. ಆ ಅಗಾಧ ಬೆಳಕಿನ ಅಮರ್ತ್ಯ

ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕೊರೈಸಿದ ಕಣ್ಣು ತಾನೇ ಮುಚ್ಚಿ ಸೋಲುತ್ತಿದೆ. ಎಲ್ಲೋ ಒಳಗೆ... ಇನ್ನೂ ಒಳಗೆ... ಮತ್ತೂ...ಒಳಗೆ...ಯಾವುದೋ ಝುರಿಯೊಂದು ಅವನನ್ನು ಯಾವುದೋ ಪಾತಾಳದಾಳಕ್ಕೆ ವೇಗವಾಗಿ ಸೆಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ. ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ ಭಾರವಾದ ಸೀಸದಗುಂಡಿನಂತೆ, ಉಸಿರು ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ವೇಗದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ ಅವನ ಚೇತನ. ಎಲ್ಲಿಗೆ...ಎತ್ತ ಕಡೆಗೆ....ಏನುಗುರಿ...ಏನು ದಾರಿ?....ಭೀತಿ...ಅಸಹಾಯಕಕೆ....ಆರ್ತತೆ. ಕರಣಗಣಗಳೆಲ್ಲಾ ಉಗ್ರವಾಗಿ ಮೀಟುವ ಬೆರಳಿನ ಓಟಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾಗಿ ಆಕ್ರಂದಿಸುತ್ತಿವೆ...ತಾಯಿಯತೋಳಿನಂತೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ ಆ ತೆರೆಗಳು... ಮಂದಹಾಸದ ಮಧುರ ಉಜ್ವಲತೆಯ, ಬಂಗಾರದ ಬೆಳಕಿನ ತೆರೆಗಳು ತೊಟ್ಟಿಲಾಗಿ ತೂಗುತ್ತಿವೆ.... ಉರಿವ ಕರ್ಪೂರದಂತೆ, ಸಕ್ಕರೆಯ ಹಳುಕಿನಂತೆ ಅವನೊಳಗಿನ ಬೆಳಕು, ಆ ಬೆಳಕಿನ ಆತ್ಮೀಯವಾದ ತೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕರಗಿಹೋಗುತ್ತಿದೆ...ಇದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲ ಸದ್ದು ಎಲ್ಲ ಬೆಳಕು, ಎಲ್ಲ ಆಕಾರ ಎಲ್ಲೋ ಕರಗಿಹೋಗಿ, ತೇಜೋಮಯವಾದ ಶೂನ್ಯ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿತು....ಶೂನ್ಯ—ಮೌನ, ಶೂನ್ಯ, ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು, ಅಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲೆ, ನಾದದಲ್ಲಿ ನಾದ ಬೆರೆತು ಕರಗಿ-ಬರೀ ಶೂನ್ಯ. ಬಿರುಗಾಳಿಯಲುಗಿಸಿದಂತೆ ಅವನ ಮೈ ಝೋಂಪಿಸಿ, ನೆಲ ಮುಗಿಲು ಕಲಕಿ ಒಂದಾದವು.......

’ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣೀರು ಚುಮುಕಿಸಿದಂತಾಗಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಬೆಂಕಿಯ ನಾಲಗೆಯಂತೆ ಉರಿವ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತಾನೆ—ತನ್ನನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲೋ ಹೋದನೆಂದುಕೊಂಡ ಬೈರಾಗಿ ತನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ, ಅವನ ತಲೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಜ್ವರತಾಪದಿಂದ ಕುದಿಯುತ್ತಿರುವ ಅವನ ಹಣೆಗೆ, ಕಂಬನಿಯ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ತನ್ನ ಕಣ್ಣನ್ನೇ ನಂಬುವುದೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಇದೂ ಭ್ರಮೆಯೇ? ತನ್ನ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದ ಆತನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ. ನಿಜ—ಆತನೇ. ಯಾರಿಗೆ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದೂ ಬೇಡವಾಗಿತ್ತೋ, ಯಾರು ತನ್ನಿಂದ ಆದಷ್ಟು ದೂರವಿರಲೆತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೋ, ಆತನ

ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ತನ್ನ ತಲೆ! ಇದೇನು ಪವಾಡವೇ? ಏನೋ ಮಾತನಾಡಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ನಾಲಿಗೆ ಅಲುಗಲಿಲ್ಲ. ಬೈರಾಗಿಯೇ ಮಾತನಾಡಿದ:

'ನಾನು ಮಹಾನೀಚ. ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು ಕಂದಾ. ಸಾವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಕಟುಕ ನಾನು.!' ಎದೆಯೊಳಗೆ ಹರಿವ ಕಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೆಟ್ಟು ಹೊರಬಂತು ಮಾತು. ಹೃದಯದಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಅಕ್ಕರೆಯ ಜೇನಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ ತೆಗೆದಂತಿತ್ತು. ಎಷ್ಟು ಬೇಗ, ಎಷ್ಟು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಪರಿವರ್ತನೆ! ಆ ವಿಸ್ಮಯವೇ ಅವನು ಮಾತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿತು.

'ನನ್ನನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಡಿ ಗುರು. ನೀವಲ್ಲದೆ ನನಗಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.'

'ನನ್ನನ್ನು ನಂಬಬೇಡ. ನಾನೆಂತಹ ಕಟುಕನೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದು.'

'ಊಹೂ. ನಾನಾಮಾತನ್ನು ನಂಬಲಾರೆ. ನೀವು ದಯಾಮಯರು.'

'ನಾನು ದಯಾಮಯನೇ?' ಕಹಿಯಾಗಿ ನಕ್ಕು ಆ ಬೈರಾಗಿ ಹೇಳಿದ. 'ಈಗೊಂದು ಗಳಿಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ನೀನು ಜ್ವರದ ತಾಪದಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ತಪ್ಪಿಬಿದ್ದಾಗ, ಸತ್ತರೆ ಪೀಡೆ ಬಗೆಹೆರಿಯಿತು ಎಂದುಬಿಟ್ಟುಹೋದೆ. ಹೊರಟಹಾಗೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಹೋಗೇಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೇನೋ, ಯಾವುದೋ ಶಕ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿತು. ನಿನ್ನ ಕೊನೆಯಾದಮೇಲೆ ಹೋಗುವುದೆಂದು ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತೆ. ನಿನ್ನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ನನ್ನನ್ನು ಎಳತಂದಿತು.'

'ನಾನು ಹಾಡಿದೆನೇ?' ಅಚ್ಚರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ,

'ಊಹೂ, ನೀನು ಹಾಡಿದೆ ಎನ್ನಲಾರೆ. ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರದವನು ಹಾಗೆ ಹಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ.......'

'ಪ್ರೀತಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೀರ. ನಾನಿನ್ನೂ ಹಸುಳೆ. ನೀವು ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆಕಾಳಿನಷ್ಟು ಹಾಡುವುದು ಬಂದರೂ ಕಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುತ್ತೇನೆ. ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ.'

'ಗುರುವಾಗಬಲ್ಲವನು ನೀನು. ನೀನು ಶಿಷ್ಯನಾಗುವುದೇ?'

'ಆ ಗರ್ವವೇ ನನ್ನನ್ನು ತಿಂದದ್ದು...ನನ್ನಲ್ಲಿ ದಯೆ ತೋರಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಹಾಗೇ ಬೈರಾಗಿಯ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಅವನ ಹೃದಯದ ಹಂಬಲವೆಲ್ಲಾ ಮಾತಿನ ರೂಪುತಾಳಿ ಹರಿದಷ್ಟು ಉತ್ಕಟವಾಗಿತ್ತು ಮಾತು.

'ದಯೆ ಮಾಡಬೇಕೇ? ನಾನು-ದಯೆಮಾಡಬೇಕೇ? ದಯೆ! ಕರುಣೆ! ಅನುಕಂಪ—ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚಿ ಬೈರಾಗಿಯಾಗಿದೇನೆ ನಾನು. ಹೃದಯವಿದ್ದವರಿಗೆ ಅದೆಲ್ಲಾ, ನಾನು ಹೃದಯಹೀನ. ನನ್ನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯವಿಲ್ಲ, ಮಸಣನಿದೆ.' ಕಟುವಾಗಿ, ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ ಮಾತಾಡಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದ ಬೈರಾಗಿ—'ಒಂದು ದಿನ ಅದೆಲ್ಲವೂ ಇತ್ತು. ಇಂದಾವುದೂ ಇಲ್ಲ... ಹ್ಞೂ. ಹೋಗಲಿ ಎಲ್ಲಿಯ ಹಾಳು ಮಾತು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡು. ಜ್ವರದ ತಾಪದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಬೇಗೆ ಏಕೆ?'

'ತಿಂಗಳು ಗಟ್ಟಲೆಯ ಅಲೆದಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನವೂ ಬೈರಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಮಾತಾಡಿರಲಿಲ್ಲ, ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಆತನ ಮುಖ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ, ಮಾತಿನ ಕಾವಿನಿಂದ ಆತನ ಮನೋ-ಉದ್ವೇಗದ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೂ ಆತನ ಮನಸು ಕರಗಿದ ಈ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿ ಬಿರುಸಾಗುತ್ತಾನೋ ಎಂದು ಬೆದರಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೇಳಿದ:

'ನೀವು ಮಾತುಕೊಟ್ಟರೆ ನಾನು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

'ಏನು ಮಾತುಕೊಡಬೇಕು'

’ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆಂದು’

’ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಷ್ಟು ಇಚ್ಛೆಯೇ?’

’ಹೂ. ನಿಮ್ಮಂತಹ ಗುರು ದೊರೆತಾರೇ ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹಾಡು ಕೇಳಿದಾಗಲೇ, ಗುರು ಎಂದು ಕಾಲು ಹಿಡಿದೆ. ನಿಮಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕರುಣಿಸಬೇಕು’

’ಈ ಬಂಧನ ಬೇಡವೆಂದು ದೂರಮಾಡಿದ್ದೆ. ಬಿಡುಗಡೆಯ ಕಾಲವಿನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ದೈವೇಛೆ, ಹೇಗಿದ್ದರೆ ಹಾಗಾಗಲಿ.’

’ಹಾಗಾದರೆ ಇಂದಿನಿಂದ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯ.....?’

’ಹೂ, ಅದು ನಿನ್ನ ಹಣೆಯಬರಹ.’

’ಅಲ್ಲ, ನನ್ನ ಪರಮ ಭಾಗ್ಯ!’

’ಅಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಅಲೆದಾಟ, ಬಯಕೆ, ಕಾತುರ—ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೀರಿದಂತಾಗಿ ಎದೆ ಹಗುರಾಗಿ ಮಲಗಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಮರುದಿನವೂ ಜ್ವರವಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಬೈರಾಗಿಯೇ ಎಂಥದೋ ಹಸರುಮದ್ದು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಔಷಧೋಪಚಾರ ಮಾಡಿದ. ಕೊಂಚ ಉತ್ತಮ ಎಂದಾದಮೇಲೆ, ತಂಪುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಧಾನ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ, ಇಬ್ಬರೂ ಹತ್ತಿರದ ಹಳ್ಳಿ ಸೇರಿದರು. ಅಲ್ಲೇ ಊರಮುಂದಲ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸಂಗೀತದ ಅಭ್ಯಾಸ ನಡೆಯಿತು. ಇದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಗುರು ಸಿಕ್ಕ ಕಥೆ’ ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ.

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ವೇಳೆಯಾಗಿತ್ತು. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಾಗಿ, ನಿದ್ರೆ ಒತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು.

'ನಿದ್ರೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆಯೇ ಚಿನ್ನಪ್ಪ, ಹೊತ್ತು ಬಹಳ ಆಯಿತು' ಎಂದೆ.

'ಬೈಲು ನಾಟಕ ಕಲಿಸೋಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿದ್ದೆ ಕೆಡೋದು ಅಭ್ಯಾಸ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ. ನಿಮಗೆ ನಿದ್ದೆ ಬರೋದಾದ್ರೆ ಮಲಕ್ಕೊಳ್ಳಿ. ಉಳಿದದ್ದು ನಾಳೆ ಹೇಳ್ತೀನಿ'

'ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಇದೆಯೇನು?'

'ಹೇಳೋಕೆ ಹೊರಟರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕೊನೆ, ಮಿತಿ ಎಲ್ಲಿ? ಬೆಳಗ್ಗಿಂದ ಅನ್ನ, ನೆರಳು ಇಲ್ದೆ ದಣಿದಿದೀರ, ನಿದ್ದೆ ಮಾಡ್ರಿ.'

'ನನಗೂ ನಿದ್ದೆ ಕೆಡುವುದು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ಚಿನ್ನಪ್ಪ. ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿ ಬಿಡಿ. ಮುಂದೆ ಕೇಳಬೇಕೆನ್ನೋ ಆಸೇಲಿ ನನಗಂತೂ, ಮಲಗಿದರೂ ನಿದ್ದೆ ಬರೋಲ್ಲ.'

'ಹಂಗಾದ್ರೆ ಕೇಳೇಬಿಡಿ.'

ಎಂದು ಹೇಳಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ನೀರು ಕುಡಿದು ಬಂದು, ಬೀಡಿ ಸೇದಿ ಮತ್ತೆ ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಸಿದ.

೧೦

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಗುರುವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಬೈರಾಗಿಯದೂ ವಿಚಿತ್ರ ಜೀವನ. ಆತ ಧಾರವಾಡದ ಕಡೆಯವನು. ಊರು ಯಾವುದೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಸದಾನಂದ ಬುವಾ ಅಂತ ಆತನ ಹೆಸರು. ಆ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಅತ ತುಂಬಾ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಸಂಗೀತಗಾರನಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಆತನ ಸಂಗೀತ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಅಂದರೆ ಸುತ್ತಲ ಹತ್ತಾರು ಊರುಗಳ ಜನ ಸೇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮೂರು

ದಿನವಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಅರು ದಿನವಾದರೂ ಸರಿಯೆ. ಇಡೀ ಕಛೇರಿಗೆ ಒಂದು ರಾಗವೇ ಆದರೂ ಆಯಿತು. ಮನಸ್ಸು ಬಂದರೆ ಹಾಡಿದ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆಯಾದರೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, ಅಂಥ ಆಸಾಮಿ. ಪೇಶ್ವೆಗಳ ಆಸ್ಥಾನದವರೆಗೂ ಆತನ ಕೀರ್ತಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿತ್ತಂತೆ. ಅವರೂ ಎಷ್ಟೋಬಾರಿ, ಈತನನ್ನು ತಮ್ಮ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಸಫಲವಾಗಲಿಲ್ಲ. 'ಹಾಡೊ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಅರಮನೆ ಪಂಜರವೇಕೆ? ಅರಸರ ಅಂಕೆ, ದೆವ್ವದ ಭಯ ಇಲ್ಲದ ಕಾಡೇ ಸರಿ. ಹಿಮಾಲಯ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ ಅಂತ ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೋತೀರಾ. ಅಲ್ಲೇ ಹೋಗಿ ನೋಡಬೇಕು. ನನ್ನ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ನಾನಿದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದನಂತೆ ಬುವಾ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನಕ್ಕೆ 'ಈತನಿಗೆ ಮಹಾ ದುರಹಂಕಾರ' ಎನಿಸಿತ್ತು. ಆದರೂ ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಅಹಂಕಾರಿಯಲ್ಲ. ಎಳೆ ಮಗು ಬಂದು 'ಬುವಾ ಹಾಡ್ತೀರಾ? ಕೇಳಬೇಕು' ಎಂದರೆ, ಅಲ್ಲೇ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಊರಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ಯಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಮಗು ಅಳುತ್ತಾ ಇದ್ದರೆ, ಈತ ಹಾಗೇ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮಗುವಿನ ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇದೆಲ್ಲಾ ನೋಡಿ ಊರಿನ ಜನ ಆತನಿಗೆ 'ಖಯಾಲಿ ಬುವಾ' ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟದ್ದರಂತೆ.

'ಸದಾನಂದ ಬುವಾಗೆ ಸಂಗೀತದ ಮೇಲಿನಷ್ಟೇ ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಆತನ ಹೆಂಡತಿ. ಆಕೆ ತುಂಬಾ ಸುಂದರಿಯಂತೆ. ಇಂಥ ಖಯಾಲಿ ಗಂಡನನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆ ಹೆಣ್ಣು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸಿದಳೊ ಏನೋ. ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟು ರೋಸಿತ್ತೋ. ಬುವಾಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಸಂಗೀತಗಾರನೆಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು, ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅದೆಲ್ಲಾ ಏನು- ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಅನ್ನವೇ, ಮೈಗೆ ಬಟ್ಟೆಯೇ ಏನಾಯಿತೋ ಏನೋ—ಒಂದು ದಿನ ಆಕೆ ಯಾರೋ ಬೇಕಾದವರೊಂದಿಗೆ, ಈತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಓಡಿಹೋದಳು.

'ಅದು ಬುವಾಗೆ ಸಿಡಿಲಿನ ಏಟಾಯಿತು. ಮೂರುನಾಲ್ಕು ದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರಲಿ ಊರ ಜನ ಅವನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರಪಟ್ಟು, ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಮಾಡಿ, ಬುವಾನ ಜೀವ ಉಳಿಸಿದರು. ಅವೊತ್ತಿನಿಂದ ಬುವಾ ಊರು, ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬೈರಾಗಿಯಾಗಿ ಊರೂರು ಅಲೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ. ಆತನ ಪಾಲಿಗೆ ಜಗತ್ತೇ ಶೂನ್ಯವಾದಂತಿತ್ತು. ಮೊದಲೇ ಖಯಾಲಿಯಾಗಿದ್ದವನು, ಮತ್ತಷ್ಟು ಖಯಾಲಿಯಾದ. ಹೆಂಡತಿಯ ಮೇಲಿನ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಜಗತ್ತಿನ ಮೇಲೇ ತೋರಿಸತೊಡಗಿದ. ಎಲ್ಲರೂ ಮೋಸಗಾರರು, ಎಲ್ಲರೂ ತನ್ನನ್ನು ಸುಲಿಗೆ ಮಾಡಲು ಬಂದವರು ಎಂಬ ಭಾವನೆ. ಹೆಂಡತಿಯಂತೆ, ತನ್ನಿಂದ ಸಂಗೀಶ ಕಲಿತವರೂ, ಕೇಳಿದವರೂ ತನಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಕುರುಡು ಕ್ರೋಧ, ಹಗೆತನ. ತನಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಹಾಡುವನು ಅದನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದರೆ, ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಡುವನು. ಹುಚ್ಚಾಗಿ ರೇಗುವನು.

'ಇಂಥವನಿಗೆ ನನಗೆ ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸು ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಗಂಟು ಬಿದ್ದಿದ್ದ. ಯಾವ ಕರ್ಮಫಲವೋ, ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆತನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ. ಅಷ್ಟು ಕಾಡಿಸಿದ ಮೇಲೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದು ಈತನ ಪುಣ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು. ಅಂತೂ ಅಂದಿನವರೆಗೂ ಬಿಟ್ಟಹೋದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತೆ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

'ಆ ಅಭ್ಯಾಸ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಅಭ್ಯಾಸ. ಅದರಲ್ಲೇನು ಒಂದುಕ್ರಮವೇ, ಒಂದು ನಿಯಮವೇ? ಮನಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯೂ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ; ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಿಂಗಳು ಗಟ್ಟಲೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ತಿರುಪೆಯ ಅನ್ನ, ಕಂಡವರ ಜಗಲಿಯೋ, ದೇವಾಲಯವೊ, ಛತ್ರಪೋ ಎಲ್ಲಿದ್ದರಲ್ಲಿ ವಾಸ. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನವಾದರೂ ತಿರುಮಲಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಕಲಿತದ್ದು ಆಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಬುವಾನ ಪಾಠದ ಬಿರುಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿ ಕಂಗೆಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಗಲಾದರೆ ಹಗಲು

ರಾತ್ರಿಯಾದರೆ ರಾತ್ರಿ—ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆನಿಸಿದರೆ ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಊಟ ನಿದ್ದೆಯನ್ನಾದರೂ ಬಿಟ್ಟು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಲಿಯಬೇಕು. ತಾಳ, ತಂಬೂರಿಯ ಬೆಂಬಲವೂ ಇಲ್ಲ, ಒಮ್ಮೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ 'ತಂಬೂರಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ' ಎಂದದ್ದಕ್ಕೆ ಆತ—

'ತಂಬೂರಿ! ಅದೇತಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ನಾದದ ಶ್ರುತಿ ಹಿಡಿಯೋ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದೋನಿಗೆ, ಆ ಬಹಿರಾಲಂಬನ ಬೇಕು. ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದೊನಿಗೆ ಸುಲೋಚನ ಬೇಕಾಗೋ ಹಾಗೆ. ರಾಗದ ನಾದದಲ್ಲಿ ಮೈ ಮರೆತಾಗ ನಿನ್ನ ಮೈಯೇ ತಂಬೂರಿಯಾಗಬೇಕು. ತ್ರಿಕರಣಗಳೂ ತಂಬೂರಿಯ ಮೂರು ತಂತಿಗಳಾಗಿ ಮಿಡಿಯಬೇಕು. ಆ ಪರವಶತೆ ಬರದೆ ಹೋದರೆ ಸಂಗೀತ ಬರುತ್ತೇನು? ಶ್ರುತಿ ಶುದ್ಧಿ ಇದ್ದರೆ, ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಕರೆದಾಗ ಬಂದು, ನುಡಿಸಿದಂತೆ ನುಡಿಯಬೇಕು. ಹಾಡುವಾಗ ಸುತ್ತಲ ಜಗತ್ತೇ ತಂಬೂರಿಯಾಗಿ ಮಿಡಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು.'

'ಅದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಗುರುಗಳೇ?'

'ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಸಕ್ಕರೆ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆಯೇ? ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳ ಎಲ್ಲಿದೆ ತೋರಿಸು? ಅದು ಮನೋಗೋಚರವಾದದ್ದು ದೃಗ್ಗೋಚರವಾದುದಲ್ಲ. ನಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ತರಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ. ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ, ಅದನ್ನು ಒಂದು ಎರಡು ಮೂರು, ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೈತೋರಿಸಿ ಎಣಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ರಾಗದ ಎಳೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಯ ದಾರದ ಹಾಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿ, ಇದು ಸ, ಇದು ರಿ, ಇದು ಗ ಎನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಹೊಳೆಯಂತೆ ನಾದ ಹರಿಯುವಾಗ, ಈ ಏರು ಸ, ಈ ಇಳುವು ರಿ, ಆ ನಿಲುಗಡೆ ಗ ಎಂತ, ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡಿದಾರೆ. ನೀರಿನಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ, ಹೆಸರು ಬರೆದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಎಂದು ಅನುಭವಜನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಅನುಭವ ಇಂದ್ರಿಯದ್ದಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದದ್ದು. ನೀರಿನ ಏರು ಇಳುವು ನಿಲುಗಡೆ ಮುರಿತಗಳು ಅರಿವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ನೀರಿನಲ್ಲೇ ನಡೆಯ ಬೇಕಾದಂತೆ, ನಿನ್ನ ಚೇತನ

ನಾದಲಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಾಗ ನಿನಗೇ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಮುಳುಗಬೇಕು, ಮೈ ಮರೆಯಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ಬುತ್ತಿಯಂತೆ, ಕಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ವರಜ್ಞಾನವೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾದದಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗಲು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು?'

'ಅದಕ್ಕೆ ದಾರಿ?'

'ದ್ವೈತ ಬುದ್ಧಿ ತೊಲಗಬೇಕು, ಅದ್ವೈತ ಸಾಧಿಸಬೇಕು.'

'ಅಂದರೆ?'

'ಹಾಡು—ಹಾಡುವವನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಬೇಕು. ನಾನು—ನೀನು ಎಂಬ ದ್ವಂದ್ವ ಇರುವವರೆಗೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮರಸ ಹೇಗೆ ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೇ ಸಂಗೀತದಲ್ಲೂ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವ ಇದ್ದರೂ ನಡೆದೀತು. ಸಮರಸತೆಯೇ ಜೀವವಾದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅದು ಕೂಡಲೇ ಕೂಡದು. ತಲ್ಲೀನತೆಯೊಂದೇ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಹಾದಿ. ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುವ ಅರಿವು ಹಾಡುವಾಗ ಇರಬಾರದು.'

'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ತೊಂದರೆಯಾಗದೇ?'

'ಏನು ತೊಂದರೆ?'

'ರಾಗ ಹಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ರಾಗ ಆರಂಭಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವಾಗ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವಾಗ, ಮೈಮರೆತರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಭಂಗವಾಗಬಹುವುದಲ್ಲಾ?'

'ಶಾಸ್ತ್ರ! ಯಾರುಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ? ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ? ಹರಿವ ನೀರಿಗೆ, ಇಳುಕಲಿನಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ, ಸಮತಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಹರಿಯಬೇಕು, ಎದುರು

ಏರು ಅಡ್ಡವಾದಾಗ, ಅಲ್ಲೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಸ್ವಭಾವಜನ್ಯವಾದ, ಪ್ರಕೃತಿಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಯಮ ಹೇಗಿದೆಯೋ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ನಿಯಮ. ಭಾವದ ಏರಿಳಿತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ತಾಳವೆನ್ನುವುದು ಇದಕ್ಕೇ, ರಾಗವೆಂದರೇನು? ನಾದದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ ಭಾವವೇ ರಾಗ. ಈಗ ಕೆಲಕೆಲವು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರಾಗ ಹಾಡಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲವೆ?'

'ಅಹುದು.'

'ಅದು ಏಕೆ ಬಲ್ಲೆಯಾ?'

'ಹಾಗೆ ಹಾಡಿದರೆ ಅದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲ ಎಂದು.'

'ಅದು ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು?'

'ನಾನರಿಯೆ'

'ನೋಡು. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಗುಣಗಳಿವೆ. ಸತ್ವ ರಜಸ್ ತಮೋಗುಣಗಳು-ದಿನದಲ್ಲೂ ಹಾಗೇ ಮೂರು ಹೊತ್ತು; ಹಗಲು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ರಾತ್ರಿ, ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಿಗೂ, ಈ ಹೊತ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಹೊತ್ತಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಗುಣ ಕೆರಳುತ್ತವೆ. ರಾಗವೆಂದರೆ ನಾದದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿತವಾದ ಭಾವ ಎಂದು ನಾನಾಗಲೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ? ಭಾವವೆಂದರೂ ಒಂದೇ, ಗುಣವೆಂದರೂ ಅದೇ. ಈಗೇನಾಯಿತು-ಒಂದೊಂದು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ, ಆ ಹೊತ್ತಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಭಾವ ಕೆರಳುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗಲಿಲ್ಲವೇ? ಆದುದರಿಂದ, ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ, ಪ್ರಚೋದನಕಾರಿಯಾದ, ಪೋಷಕವಾದ ರಾಗವನ್ನು ಹಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ. ಈಗ ನೋಡು, ರಾತ್ರಿ ಹೊತ್ತಿಸುವ ದೀಪವನ್ನು ಹಗಲು

ಹೊತ್ತಿಸಿದರೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆಯೇ? ಅಳಬೇಕಾದಾಗ ನಕ್ಕರೆ ಅದು ಹಿತವೇ? ಹಾಗಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಅದು ಸಹಜವಲ್ಲ, ವಿಕಾರ. ಸಂಗೀತ ಹೃದಯ ಸಂಸ್ಕರಣ ಮಾಡುವಂಥದು, ಆತ್ಮೋಲ್ಲಾಸಕಾರಿಯಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ವಿಕಾರ ಕ್ರಿಯೆ, ಅಪರ ಸಂಧಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ; ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ತಿಥಿ ಮಂತ್ರ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೂಡದು. ಸಂಗೀತಗಾರ ಇದನ್ನು ಅರಿತಿರಬೇಕು. ಈ ಭಾವನೆ, ನೀನು ಹೇಳಿದ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಜನ, ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಜನ್ಯವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ನಮ್ಮ ಮುಂದಿಟ್ಟಿದಾರೆ; ಅಷ್ಟೆ, ರಾಗ ವಿಂಗಡನೆಯಾಗಿರುವುದೂ ಅದೇರೀತಿ'

'ಹಾಗಾದಕೆ ಈ ರಾಗಕ್ಕೇ ಇದೇ ಸ್ವರ ಸಂಚಾರ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ರಾಗವನ್ನು ಹಾಡುವಾಗ ಮೈಮರೆತರೆ ಸ್ವರಭಂಗವಾದರೆ...?'

'ಈ ರಾಗಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ವರಕ್ರಮ ಎನ್ನುವುದು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಅದು ಬಹು ಸ್ಥೂಲ. ಭಾವ ನಾದಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಹರಿಯುವಾಗ, ಅದು ಎಲ್ಲೋ ಒಂದು ಕಡೆ ಇಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲೋ ಏರುತ್ತದೆ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೆ, ಸ್ವರವೆಂದರೆ ನಾದದ ಏರಿಳಿವು, ಅಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಭಾವಕ್ಕೆ ನಾದಸ್ವರೂಪ ಬಂದಾಗ, ಈ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿ, ಈ ಭಾವವನ್ನು ಮೂಡಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಇಂಥ ಸ್ವರಸಂಚಾರಕ್ರಮದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಕರಣಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಬೆಲೆಯೋ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ವರ ತಾಳ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟೇ ಬೆಲೆ. ವ್ಯಾಕರಣ ಪಂಡಿತರಾಗಿ, ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಮಾತ್ರಾ ಗಣಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೊಲೆದರೆ, ಅದು ಹೇಗೆ ಕವಿತೆ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೇ ಸ್ವರ, ತಾಳಬದ್ಧವಾಗಿ ಹಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ಸಂಗೀತ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕವಿಗೂ ಸಂಗೀತಗಾರನಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದದ್ದು ಪ್ರತಿಭೆ. ಭಾವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಪ್ರತಿಭೆ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರತಿಭೆ.'

'ಅಂದರೆ ಶಾಸ್ತ ಬೇಡಲೇ ಬೇಡವೇ?'

'ಬೇಡವೆಂದಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ವಜ್ರಕ್ಕೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟಂತೆ. ಪ್ರತಿಭೆ ಇಲ್ಲದವನು ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದೆಯೆಂದು ಹಾಡಹೊರಟರೆ ಅಂಗಪುಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲದವನು ಕಸರತ್ತು ಮಾಡಿದಂತೆ, ಬರೀ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ.'

'ಪ್ರತಿಭೆ ಇದ್ದವನು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮರೆತು ಹಾಡಬಹುದೇ. ಅದು ಚೆನ್ನಾದೀತೇ?'

'ಏಕಾಗದು? ಕುಂದಣವಿಲ್ಲದೆ ವಜ್ರ ಹೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಆದರೆ ಹಾಗೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಳ್ಳಲಾಗದು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿಭೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹಾಡುವವನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲೂ ಕನಿಷ್ಟ ಗುಣವಾದರೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರತಿಭೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ಹಾಡಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲ ಇಲ್ಲದವರೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿಗೆ ಕೈಹಿಡಿದು ನಡೆಸುವ ತಾಯಿ. ಮುಂದೆ ಮಗು ತಾನೇ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂತೆ, ಪ್ರತಿಭೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರತಿಭೆ ದೇವದತ್ತವಾದುದು. ಅದನ್ನು ನಾವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ, ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.'

'ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು? ದೈವದತ್ತವಾದ ಅದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಯೇ?'

'ಅನುಭವದಿಂದ. ನೀರು ಹಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಬಳ್ಳಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೂ ಕೊಡುವಂತೆ ಕಡೆದ ವಜ್ರದ ಕಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವಂತೆ, ಅನುಭವದಿಂದ ಪ್ರತಿಭೆಯೂ ಬೆಳೆದು ಉಜ್ವಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ದಾರಿ ಗೊತ್ತಿರಬೇಕು.'

'ಅಂದರೆ...'

'ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಳೆ ಹುಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲವೇ?'

'ಹೌದು.'

’ಹಾಗೇ ಮಳೆಯ ನೀರು ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಗಳಿಗೆಯೊಳಗೆ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.’

’ನಿಜ’

’ಅನುಭವವೂ ಮಳೆಯ ನೀರಿನಂತೆ. ಅನುಭವ ಆದಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಏನೋ ಪರಿಣಾಮವಾಗುತ್ತದೆ; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಮರೆವಿನಲ್ಲಿ ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಅಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಲ್ಲ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಅದರದು. ಆ ಪರಿಣಾಮ ಚಿರವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಮಳೆಯ ನೀರನ್ನು ಕೆರೆಯಲ್ಲೋ, ಭಾವಿಯಲ್ಲೋ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಆರಿಹೋಗದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ, ಬೇಕಾದುದಕ್ಕೆ ಬಳಸುವಂತೆ, ಅನುಭವವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ರಾತ್ರಿ, ನಿನ್ನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ವೇದನೆಯಾಯಿತು, ದುಃಖವಾಯಿತು. ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ತಬ್ಬಲಿಯಂತೆ ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಾಡಿದೆ. ಹಾಡು ಭವ್ಯವಾಗಿ, ದಿವ್ಯವಾಗಿ ಹರಿದು ಬಂತು, ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೂ ಅರಳಿದಂತೆ. ಅದೊಂದು ಅನುಭವ. ಮುಂದೆ ಯಾವುದೋ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂದು ಹಾಡಿದ ರಾಗವನ್ನೇ ಹಾಡಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಆಗ ಅಂದಿನ ಅನುಭವದ ನೆರವು ಪಡೆ. ಆಗಲೂ ಹಾಗೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಕೊಂಡು ಹಾಡು. ಆ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತಲ್ಲೀನನಾಗು, ಅನುಭವದಿಂದ ನಿನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆ ಕುಂದಣವಿಟ್ಟ ರತ್ನದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಒಂದು ಅನುಭವ ಅಲ್ಲ, ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೇ ಶೇಖರಿಸು. ಹಾಗೇ ನಿನ್ನ ಅನುಭವವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇತರರ ಅನುಭವಗಳನ್ನೂ ನಿನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೋ.’

’ಅಂದರೆ…..’

’ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಅನ್ನು, ಆ ದುಃಖವನ್ನು ನೀನು ಆ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಅನುಭವಿಸು. ಆಗ ಅವಳ ಅನುಭವ ನಿನ್ನದಾಗುತ್ತದೆ.’

’ಅದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?’

’ಗಾಳಿ ಸುಳಿಯದ ಕಡೆ ಎರಡು ಸಮಾನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ತಂಬೂರಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು, ಒಂದನ್ನು ಮಿಡಿದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ತಾನೇ ಮಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಹಾಗೇ ನೀನಾಗಬೇಕು. ಹಾಗೆ ನಿನ್ನ ಹೃದಯವನ್ನೂ, ಜಗದ ಭಾವನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಡಿಯುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಗೊಳಿಸಬೇಕು’

’ಅದಕ್ಕೇನು ದಾರಿ?’

’ಸಹಾನುಭೂತಿ’

’ಅಂದರೆ....’

’ನಾನಾಗಲೇ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ ಅದ್ವೈತ. ಎಲ್ಲವೂ ನಾನೇ, ಎಲ್ಲರ ಸುಖದುಃಖವೂ ನನ್ನದೇ ಎಂಬ ಮನಸ್ಸು. “ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ” ಎಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಪಾಕ ಬರಬೇಕು.’

’ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಸಂಗೀತದ ಮಾತು, ವೇದಾಂತದ ಮಜಲು ಮುಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಚಕಿತನಾದ.

’ಇದೇನು ವೇದಾಂತದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದ.

’ನಿಜ. ವೇದಾಂತವೂ ಅದೇ, ನಾದಾಂತವೂ ಆದೇ. ವಿಚಾರದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ ವೇದಾಂತ, ಹಾಡಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದರೆ ನಾದಾಂತ. ಎಲ್ಲದರ ಗುರಿಯೂ ಒಂದೆ—ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. ವೇದಬ್ರಹ್ಮ ನಾದಬ್ರಹ್ಮ ಎರಡೂ ಒಂದೇ, ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ಉಪಾಸನಾಮಾರ್ಗ ಬೇರೆ; ಸಿದ್ಧಿ ಒಂದೇ. ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅನುಗುಣನಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದೇ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕು.....’

'ವೇದಬ್ರಹ್ಮ, ನಾದಬ್ರಹ್ಮ ಎರಡೂ ಒಂದೇನೆ?'

'ಹೂ. ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಣವ ಸ್ವರೂಪಿ ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲವೇ. ಓಂಕಾರವೇ ಪ್ರಣವ. ಅ ಉ ಅಂ ಸೇರಿ ಓಂಕಾರ. ಸಾಪಾಸಾ ಸೇರಿದರೂ ಓಂಕಾರವೇ. ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಅ ಉ ಅಂ ಆದುದು, ನಾದದಲ್ಲಿ ಸಾಪಾಸಾ ಆಗುತ್ತದೆ.......ಹೋಗಲಿ ಬಿಡು. ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಬಂತು. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಲ್ಲ ನಾಳೆ ನಿನಗೇ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಕಲಿ' ಎಂದು ಬುವಾ ಮಾತು ಮುಗಿಸಿದರು. ಅವರ ಮಾತಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅರ್ಥ ಪರಿಚಯ ಆದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಆಗದೇ ಹೋದರೂ, ಕಣ್ಣೆದುರು ಎಂಥದೋ ಉಜ್ವಲ ಬೆಳಕು ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಚಿಮ್ಮಿ ಹೋದಂತಾಯಿತು.

'ಎಂದೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡದ ಸದಾನಂದ ಬುವಾ, ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಮಾತನಾಡಿದಾಗ, ಹೀಗೆ ಬೆಳಕಿನಂಥ ಮಾತಾಡುವರು. ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವರಜೀವನದ ಕಹಿ ನೆನಪು ಮರುಕಳಿಸಿದಾಗ—

'ಹೆಣ್ಣಿನಿಂದ ಆದಷ್ಟು ದೂರವಿರುವುದನ್ನು ಕಲಿ. ಹೆಣ್ಣು ಮಾರಿ. ಸಾಧಕರ ಸಿದ್ಧಿಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡ ಗಲ್ಲು. ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಹಾವಿನಂತೆ ಆಡಿಸಬೇಕು. ನಿನ್ನ ಪುಂಗಿಯ ನಾದಕ್ಕೆ ಅದು ಹೆಡೆ ತೂಗುವವರೆಗೂ ಅದು ಆಕರ್ಷಕ. ನಿನ್ನ ಹಿಡಿತ ಸಡಲಿತೋ, ತೂಗುವ ಹೆಡೆಯೇ ಸಾವಿನ ಸಿಡಿಲಾಗುವುದು.' ಎನ್ನುವರು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ—

'ಹೆಣ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಘೋರ ಅಹಂಭಾವ. ಸಾಧಕನಿಗೆ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸರಸ ಸಲ್ಲದು' ಎಂದು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳುವರು. ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತಿಗೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ ಎಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಬೇಸರಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಎದುರು ಮಾತಾಡಿ ಕೈಸುಟ್ಟುಕೊಂಡ ಆತ ಮತ್ತೆ ಎದಿರುವಾದಿಸುವ ತಂಟೆಗೆ ಹೋಗದೆ, ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳುವನು; ಮನಸಿಗೆ ಹಿಡಿಸಿದ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನು. ಅವನ ಗೀಳೆಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕಲಿಯುವತ್ತ. ಅನಂತಯ್ಯ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನು

ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಬಯಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆ ಸಾಧನೆಗೆ ಮೀಸಲು ಮಾಡಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ.

'ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸದಾನಂದ ಬುವಾ, ಆತನಿಗೆ ರಾಗ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳಿ, ಅದನ್ನು ಹಾಡುವ ರೀತಿ ತೋರಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ಅವನಿಂದ ಹಾಡಿಸುವರು. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವನನ್ನೇ ಹಾಡಲು ಬಿಟ್ಟು, ಆಗಾಗ ತಿದ್ದಿ ದಾರಿ ತೋರಿಸುವರು. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಇಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಗೆ ಹಾಡುವರು. ಹಾಡುತ್ತಾ, ಕಲಿಯುತ್ತಾ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತಾ, ಊರಿಂದೂರಿಗೆ ನಡೆದಿತ್ತು ಗುರು ಶಿಷ್ಯರ ಸಂಸಾರ. ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಸದಾನಂದ ಬುವಾರ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಿದ ಜನ, ಕಛೇರಿ ಮಾಡಿಸಿದರಂತೆ. ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಏನು ಪ್ರತಿಫಲ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಬುವಾ 'ಬೇರೇನೂ ಬೇಡ. ಒಂದು ಒಳ್ಳೆ ತಂಬೂರಿ ಕೊಡಿ, ಅದಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ ತೊಂದರೆ ಪಡುತ್ತಿದಾನೆ' ಬಂದು ಕೇಳಿದರಂತೆ. ಮೆಚ್ಚಿದ ಜನ, ಬೇಡಿದ ಮೆಚ್ಚುಕೊಡುವಂಥ ಕಾಲ ಅದು. ಸೊಗಸಾದ ತಂಬೂರಿಯೇ ದೊರಕಿತು. ಅದು ಬಂದಮೇಳೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸಾಧನೆಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು.

'ಹೀಗೇ ನಾಲ್ಕಾರು ವರ್ಷ ಸಾಧನೆ ನಡೆಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕಲೆ ಪುಟಕ್ಕಿಟ್ಟ ಚಿನ್ನವಾಯಿತು. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸಿದಂಥ ಶಾರೀರ; ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ತಂಬೂರಿಯ ನಾದ ಬೇರೆ, ಕಂಠನಾದ ಬೇರೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣನಾದ ಮನೋಧರ್ಮ; ರಾಗ ಹತ್ತು ಜನ ಹಾಡಿದುದಾದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊಸತನ್ನು ಮೂಡಿಸಬಲ್ಲ ಕಲ್ಪನಾ ಶಕ್ತಿ; ಎಂಥ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಸೆಳೆಯಬಲ್ಲ ಆಕರ್ಷಕ ಶೈಲಿ; ದ್ರುತದಲ್ಲಾಗಲಿ, ವಿಳಂಬದಲ್ಲಾಗಲಿ ಎಲ್ಲೂ ನಡೆಯ ಜಾಡು ತನ್ನದ ಖಚಿತ ಸ್ವರಜ್ಞಾನ—ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿದವು. ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಬುವಾ, ಹೇಳಿಕೊಡುವುದನ್ನು ಮರೆತು ಹಾಡುವವನನ್ನು ತಬ್ಬಿ ಆಶೀರ್ವಾದಾಶ್ರು ಸುರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು

ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ. ಹಾಡು ಹೇಳಿಕೊಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ ಬುವಾ, ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಅವನನ್ನೇ ಹಾಡಲು ಬಿಟ್ಟು 'ಭೇಷ್' 'ಶಾಭಾಸ್' ಎಂದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಬಿಡುವರು. ಅವರ ಆನಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಹುರುಪು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಮತ್ತಷ್ಟು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಹಾಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಒಂದೊಂದು ದಿನ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ತಿಳಿಯದೆ, ಊಟ ನಿದ್ರೆ ಮರೆತು ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಬಿಡುವರು.

'ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಸಂಗೀತ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದನೆಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ, ಸದಾನಂದ ಬುವಾ ಹೇಳಿದರು:

'ಯಾವ ರಾಗವನ್ನಾದರೂ ಸುಮಾರಾಗಿ ಹಾಡಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ಈಗ ನಿನಗೆ ಬಂದಿದೆ. ಈಗ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ರಾಗವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊ' ಎಂದು.

'ಯಾವ ರಾಗ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ,

'ಯಾವುದೆಂದು ನಾನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಲಿ? ಹಾಡಹಾಡುತ್ತಾ ನಿನಗೇ ಇಂಥ ರಾಗ ನಿನಗೆ ಸರಿ ಎಂದು ತೋರುವುದು. ಆಗ ಅದನ್ನು ಪಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಸಾಧಿಸು. ರಾಗವೂ ಒಂದು ದೇವತೆ. ಎಲ್ಲ ರಾಗಗಳೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಲಿಯುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಅಂದಿನಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ, ರಾಗವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಸ ಹುಚ್ಚು ಹಡಿಯಿತು. ದಿನವೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ರಾಗವೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವನು. ಹಾಡುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ರಾಗ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕಿಂತ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಾಣುವುದು. ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ರಾಗ ಚೆನ್ನ ಎನಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಮತ್ತೊಂದು ರಾಗ ಚೆನ್ನ ಎನಿಸುವುದು. ಒಂದು ತನ್ನ ಕೋಮಲತೆಯಿಂದ ಮನಸೆಳೆದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ತನ್ನ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಹೃದಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು; ಒಂದು ರಾಗ ನರನರವನ್ನೂ ಕೆರಳಿಸಿ ಕೂಗಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಶಾಂತ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಆರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹಾಡಿದಾಗ ಒಂದೊಂದು ರಾಗದಲ್ಲೂ ಅಂದಿನವರೆಗೂ

ಕಾಣದ ಹೊಸ ಸೊಬಗು ಕಾಣಬರುವುದು. ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಈ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಾಣದೆ ವಿಹ್ವಲನಾಗಿ ಉದ್ರಿಕ್ತನಾಗುವನು. ಆಗ ಅವನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಬವಾ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳುವರು—

'ಏಕೆ, ಯಾವ ರಾಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೇ? ನೂರು ಜನ ಚಲುವೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನು ಆರಿಸಲಿ ಎಂದು ಗೋಳಾಡುವ ಯುವಕನ ಹಾಗಾಗಿದೆಯಲ್ಲವೇ ನಿನ್ನ ಅವಸ್ಥೆ! ಅವಳ ತುಟಿ ಹವಳ, ಇವಳ ಕೆನ್ನೆ ಸೊಗಸು; ಅವಳ ಗಲ್ಲ ಗುಲಾಬಿ, ಇವಳ ಮೂಗು ಸಂಪಿಗೆ; ಇವಳದು ಕೇದಿಗೆಯ ಬಣ್ಣ ಅವಳು ಅಮೃತ ಶಿಲಾ ಪ್ರತಿಮೆ; ಇವಳ ಕಣ್ಣು ನಕ್ಷತ್ರ, ಅವಳದು ಹೂವು—ಯಾರನ್ನು ಬಿಡಲಿ, ಯಾರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಹೀಗೇ ಅಲ್ಲವೇ? ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ ರಾಗವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೋ ಎನ್ನುವ ಮೊದಲು, ಎಲ್ಲ ರಾಗವೂ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಂದನ್ನು ಆರಿಸಿಕೋ ಎಂದಾಗ ತಾಪತ್ರಯ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲವೇ?'

'ನಿಜ. ಹಾಗೇ ಆಗಿದೆ ನನ್ನ ಪಾಡು.' ಎನ್ನುವನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

'ಆಗಲಿ, ನಾಳೆ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಹೆಣ್ಣಾರಿಸಲು ಒದ್ದಾಡಬೇಕಲ್ಲ. ಈಗ ಆ ಅನುಭವವೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಂದಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲವೇ? ಆದರೂ ನೀನು ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಮೆಚ್ಚು, ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಬಿಡು- ನಿನಗೆ ಸಿಗುವುದು ಸಿಕ್ಕೇ ಸಿಗುವುದು.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಈ ತೊಳಲಿಕೆ ವ್ಯರ್ಥವೇ?'

'ಛಿ! ಉಂಟೇ? ಗಂಡಸಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ಹುಡುಗಿ, ಕೈ ಹಿಡಿದೇ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆಂದು ಇದಿರಾದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ನೋಡಿ, ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಆಗಬಹುದು ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇಡ ಎಂದು ನಿನ್ನ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ನೀನು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೇ? ನಮ್ಮ ಲೆಕ್ಕ ನಮಗೆ, ಬಂದದ್ದು ಬರಲಿ. ಹತ್ತು ನೋಡಿದ ಅನುಭವ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೇಕು, ಹತ್ತು ಹಾಡಿದ ಅನುಭವ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಬೇಕು' ಎನ್ನುವರು ಬುವಾ,

ಗಂಜಾದ ಚಿಲುಮೆಯಿಂದ ಸೇದಿದ ಹೊಗೆಯನ್ನು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬಾಯಿ ಮೂಗುಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿಡುತ್ತಾ.

’ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ನಕ್ಕು ಸುಮ್ಮನಾದರೂ, ಆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಮನನರಿಕೆಯಾಗುವುದು.

’ಸದಾನಂದ ಬುವಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದರೂ, ಆತನ ಶಿಷ್ಯತ್ವ ಹೂವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ’ಆಡಿದರೆ ಅರಗಿಳಿ, ಕಾಡಿದರೆ ನಾಗರ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಹಾಗಿದ್ದರು ಸದಾನಂದ ಬುವಾ. ಅದೂ ಯಾವ ಗಳಿಗೆಗೆ ಹೇಗೋ, ಆತ ನಕ್ಕರೆ ನಗಬೇಕು, ಹಾಡಿದರೆ ಹಾಡಬೇಕು, ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರಬೇಕು; ಆತ ಹೇಳಿದ ಚಾಕರಿಯನ್ನು ಮೇಲು ಕೀಳೆಂದು ನೋಡದೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೊಂಚ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾದರೆ, ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರೆ...? ಹೀಗೇ ಆರು ವರ್ಷ ಕತ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಸಾಮಿನಂತೆ ನಡೆಯಿತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಶಿಷ್ಯತ್ವ.

’ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಹಾಡಬೇಕು, ಹತ್ತು ಜನರ ಇದಿರು ಹಾಡಿ ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಗಳಿಸಬೇಕು, ಕೀರ್ತಿ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಯಾವೊಂದು ಯೋಚನೆಯೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೂ ಅಷ್ಟು ವರ್ಷ ಹಾಗೇ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನೋ ಏನೋ, ಆದರೆ ವಿಧಿಯ ಯೋಚನೆಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬಂದ ಬುವಾ ಕೆಮ್ಮುತ್ತಾ ಮಲಗಿದವರು ಮೇಲೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆರೆಂಟು ದಿನ ಕೆಮ್ಮಿ ಕೆಮ್ಮಿ ನವೆದು, ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ತಲೆಯನ್ನು ನೇವರಿಸಿ—

’ನೋಡು-ನನ್ನದು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅರೆ ಬಾಳಾಯಿತು. ಯಾವುದೋ ಕೊರಗು ದಾರಿ ತಪ್ಪಿಸಿತು. ನಿನ್ನದಾದರೂ ಪೂರ್ಣಜೀವನನವಾಗಲಿ. ದೇವರು ಯೋಗ್ಯತೆ ಕೊಟ್ಟಿದಾನೆ. ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊ, ಎಷ್ಟೋಸಲ ನಾನು ನಿನಗೆ ಅಯ್ಯೋ ಅನ್ನಿಸಿದೇನೆ.

ಅದೆಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಬಿಡು. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ದ್ರೋಹ ಬಗೆಯಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಕಡೆಯಬಾರಿಗೆ ಉಸಿರೆಳೆದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತೆ ದುಃಖಪಟ್ಟ, ಹಂಬಲಿಸಿ ಹೊರಳಾಡಿದ. ಸಾವಿನಿದಿರು ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಏನು ಬೆಲೆ. ಕಡೆಗೆ ಊರವರ ನೆರವಿನಿಂದ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಸಿ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈ ಹೊತ್ತು ಕುಳಿತ.

'ಆ ದಿನ ಆತನಿಗೆ ತಾನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದ ಮನೆಯ ನೆನಪಾಯಿತು. ಅದುವರೆಗೂ ಮನೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮರತೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನೆಂದಲ್ಲ. ಹಳೆಯ ಉಳುಕಿನಂತೆ, ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಮನೆಯ ನೆನಪಾಗಿ 'ಅವರಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದೆ. ಎಷ್ಟು ಒದ್ದಾಡಿದರೋ, ಎಷ್ಟು ವ್ಯಥೆ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡರೋ' ಎಂದು ಮರುಗುವನು. ಆದರೆ ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸದ ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ಆ ನೋವು ಮರೆಯಾಗುವುದು. ಮತ್ತೆ ಎಂದೋ ನೆನಪು, ಹೀಗೇ ಮರೆವು. ಆರು ವರ್ಷಕಾಲ ಹೀಗೇ ಕಳೆದು ಹೋಗಿತ್ತು. ಈಗ ಬುವಾ ಕೈ ಬಿಟ್ಟುಹೋದಮೇಲೆ ಮನೆಯ ನೆನಪು ಮರುಕಳಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡುವುದೇನು? ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯಾವ ಊರಾದರೇನು? ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ಮುಖ ನೋಡಿ, ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಎನಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿದ್ದ ತನ್ನ ಒಂದೇ ಆಸ್ತಿಯಾದ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು, ದುರ್ಗದ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

'ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳ ಕಾಲು ನಡಿಗೆಯ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಊರು ಸೇರಿದಾಗ ಮತ್ತೊಂದು ಆಘಾತ ಕಾದಿತ್ತು ಆತನಿಗೆ.

'ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳದೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಊರು ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ, ಅವನ ಮನೆಯವರು ಆತನಿಗಾಗಿ, ಊರೂರು ಹುಡುಕಿಸಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾದರೂ ಮಗನ ಸುಳಿವು ಕಂಡೀತೋ ಏನೋ ಎಂದು ಪಡಬಾರದ ಕಷ್ಟವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪಟ್ಟರು. ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರೊಬ್ಬರೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ನೆಂಟರಿಷ್ಟರು, ಆಪ್ತರು, ಮಿತ್ರರು ಎಲ್ಲರೂ

ಹೋದಲ್ಲಿ, ಬಂದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಜಾಡು ಪತ್ತೆಯಾದೀತೋ ಏನೋ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಬುವಾನೊಂದಿಗೆ ಯಾವುದೋ ಅಭುಕ್ತ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಯಾರ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿಗೂ ಬಿದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ. ದಿನವಾಯಿತು, ವಾರವಾಯಿತು, ತಿಂಗಳಾಯಿತು; ವರ್ಷಗಳೇ ಆದವು. ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾದರೆ, ತುಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೆತ್ತ ಕರುಳಿಗೆ ವರ್ಷಗಟ್ಟಲೆ ಸಮಾಚಾರವೇ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದರೆ ಏನು ವ್ಯಥೆಯಾಗಬೇಡ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ತಾಯಿ ಜಾನಕಮ್ಮ ಮಗನ ಕೊರಗಿನಲ್ಲಿ ಸವೆದು ಕಡ್ಡಿಯಾದರು. ಮಗ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾದ ವ್ಯಥೆ, ಹೆಂಡತಿ ಸವೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣೆದುರಿನ ದಿನದ ಉರಿ-ಈ ಎರಡರ ತಾಪದಲ್ಲಿ ಗಂಡಸಾದ ನರಸಿಂಹ ಜೋಯಿಸರು, ತಮ್ಮ ಅಳಲು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಒಳಗೇ ಸುಟ್ಟು ಹೋದರು. ಒಂದು ದಿನ ಅನಂತಯ್ಯನನ್ನು ಊರಿಗೆ ಕರೆಸಿಕೊಂಡು—

’ಅನಂತೂ, ನನಗಿನ್ನು ಹೆಚ್ಚುದಿನ ಆಯಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಅವಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ನನಗೆ ಸಾವು ಬಂದರೆ, ಮಗನ ಕೈಲಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಬಹುದು ಎಂದಿದ್ದೆ. ದೇವರು ಅಷ್ಟನ್ನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಮಗನಿಂದ ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗವೂ ನನಗೆ ಇದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಅವನು ಎಲ್ಲೋ ಇದಾನೆ, ಸತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಂದಲ್ಲ ನಾಳೆ ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟು ನನಗೆ ಗೊತ್ತು. ಎಂದಾದರೂ ಬರಲಿ- ಅವನು ಬರುವವರೆಗೂ ಜಾನಕಿ ನಿನ್ನ ಸ್ವತ್ತು. ತಮ್ಮನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ತಮ್ಮನಲ್ಲ ಮಗ ಎಂದು ಅವಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೋ’ ಎಂದರು.

’ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಜೋಯಿಸರು ಆ ರೀತಿ ಮಾತನಾಡುವವರಲ್ಲ. ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅನಂತಯ್ಯನಿಗೂ ಜಂಘಾಬಲ ಉಡುಗಿಹೋಯಿತು. ಇಷ್ಟು ಅನಾಹುತಕ್ಕೂ ತಾನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ್ದೇ ಕಾರಣವೇನೋ ಎಂದುಕೊಂಡು ಅನಂತಯ್ಯ ವ್ಯಥೆಪಟ್ಟ.

'ನೀನು ಮೊದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ ಭಾವ— ಅವನನ್ನು ಅಷ್ಟು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಡ ಎಂತ. ಹೀಗಾಗುವುದು ನನಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ನನ್ನದೂ ತಪ್ಪಾಯಿತು' ಎಂದರು.

'ಹೀಗಾಗುವುದೆಂದು ನೀನು ಕಂಡಿದ್ದಿಯಾ? ಅವನು ಮುಂದೆ ಬರಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನಿನ್ನ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಅವನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಅದೆಲ್ಲಾ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಆದದ್ದು ಆಗಿಹೋಯಿತು. ಅವನ ದಾರಿ ಅವನು ಅರಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಅದೃಷ್ಟದ ದಾರಿ ನಮಗೆ' ಎಂದರು ಜೋಯಿಸರು.

'ಯಾವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಆ ಮಾತು ಆಡಿದರೋ ಏನೋ, ಅವರು ಅಂದಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಮಗ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ಜೋಯಿಸರು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರು. ಸಾಯುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲೂ ಹೆಂಡತಿಗೆ-

'ಜಾನಕಿ, ನಿನ್ನ ಮಗ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಬಂದಾಗ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಜೀವನ ಮುಗಿಸಿದರು. ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ತಾವೂ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹಟ ಹಿಡಿದ ತಂಗಿಯನ್ನು ತಡೆಯಲು ಅನಂತಯ್ಯ ವಿಶ್ವಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಆಗಲೂ ಮಗ ಬಂದಾನೇನೋ, ಒಂದು ಸಲ ಕಣ್ಣು ತುಂಬ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ, ಮಾತನಾಡಿಸಿ ಜೀವ ಬಿಡೋಣ ಎಂದು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಜೀವ ಹಿಡಿದು ಮಗ ಬರುವುದನ್ನೇ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು ಜಾನಕಮ್ಮ.

'ತನ್ನ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿ ಮನಸ್ಸಂತೋಷ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಮನೆಗೆ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದಹಾಗೇ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದ ವಿಧವೆಯಾದ ತಾಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿದ. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ದುಃಖ, ತನ್ನ ಮೇಲಿನ ಕ್ರೋಧದಲ್ಲೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಏನಾಗುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಏನುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೋ.

ಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ತಾಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜವಾಬದಾರಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು, ಅನಂತಯ್ಯ ಆತನ ಕೈ ತಡೆದರು.

'ಭಾವ ಬದುಕಿರಲಿ-ಸತ್ತಿರಲಿ, ಅವರು ಬಯಸಿದ್ದು ನೀನು ಮುಂದೆ ಬರಬೇಕು, ಮನೆಗೆ ಹೆಸರು ತರುವ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಬೇಕು ಎಂದು. ಸಾಯುವಾಗಲೂ ನಿನಗೆ ಅದೇ ಮಾತು ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರು. ನೀನೀಗ ಹುಚ್ಚನ ಹಾಗಾದರೆ, ನಿನಗೂ ಹಿತವಲ್ಲ. ಸತ್ತವರ ಆತ್ಮಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಅವರ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಬಾಳು. ನೀನು ಮಾಡಬಹುದಾದುದು ಅಷ್ಟೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅನಂತಯ್ಯ ಉದ್ರೇಕದಲ್ಲಿ ಹುಚ್ಚಾದ ಆತನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದಾರಿಗೆ ತಂದರು.

'ಅವರ ಸಮಾಧಾನದ ಮಾತಿನಿಂದ, ವೆಂಕಟಿಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಉದ್ರೇಕ ಕೊಂಚ ಉಪಶಮನವಾದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಆಘಾತದಿಂದಾದ ಗಾಯ ಪೂರಾ ಮಾಸಲಿಲ್ಲ. ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ಏನೋ ಒಂದು ತರಹ ಮಂಕು ಹಿಡಿದಂತಿರುವನು. ಗುರುವಿನ ಸಾವಿನಿಂದಾದ ನೋವು ಮಾಯವಾಗುವ ಮುನ್ನವೆ, ಎಡವಿದ ಕಾಲಿಗೇ ಪೆಟ್ಟು ಬೀಳುವಂತೆ ಬಿದ್ದಿತ್ತು ಆ ಏಟು. ತಂದೆಯ ಸಾವಿಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣ ಸಾಯುವಾಗ ಅನರು ಎಷ್ಟು ಕೊರಗಿದರೋ, ಎಷ್ಟು ನೊಂದುಕೊಂಡರೋ, ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಹಲ ಬಗೆಯ ವ್ಯಥೆ ಆತನ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಂಡಲಾರಂಭಿಸಿತ್ತು. ಆ ಕುದಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಬೆರೆಯದೆ, ಯಾರೊಂದಿಗೂ ಮಾತನಾಡದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡುವನು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಜನ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಏನೋ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತುಬಿಡುವನು. ಅವನಿಗೆ ಬಹು ಪ್ರಿಯನಾದ ಸಂಗೀತವೂ ಬೇಡದಂತಾಗಿ ತಂಬೂರಿ, ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ, ಗೌಸಿನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಧೂಳು ತಿನ್ನಲಾರಂಭಿಸಿತು.

’ಹೀಗೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಆತ ಮತಿವಿಕಳನಾದಾನೆಂದು, ಅನಂತಯ್ಯ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಗೀತದ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಲೆತ್ನಿಸಿದ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಒಂದು ತಿಂಗಳಾದ ನಂತರ, ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆಯೇ ಅವನ ಸಂಗೀತ ಸಭೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ, ಎಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳೂ ಮುಗಿದ ವೇಲೆ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಮೊದಮೊದಲು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅದಾವುದೂ ಬೇಡವೆಂದು ವಾದ ಮಾಡಿದ.

’ಮಾವ, ನೀನು ಕೇಳುವುದಾದರೆ ನಾನು ಹಾಡು ಹೇಳಲು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ದಿನ ತಡೆ. ಬುದ್ಧಿ ಸ್ಥಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ, ನಿನಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಹಾಡು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಈಗ ಬೇಡ’ ಎಂದ.

’ನನಗಾಗಿ ಹಾಡು ಎಂದು ನಾನು ಕೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು. ಯಾರೋ ’ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ಅಲೆದು ಕಲಿತು ಬಂದದ್ದೇನು? ಎಲ್ಲಿ ಪೋಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನೋ’ ಎಂದು ಆಡಿಕೊಂಡರು. ಅದಕ್ಕೇ ನಮ್ಮ ಹಾಡುಗನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಊರ ಜನಕ್ಕೆ ತಿಳಿದು, ಸಲ್ಲದ ಮಾತಾಡುವವರ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಲಿ ಎಂದು ಈ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದೆ. ಹಟ ಮಾಡಬೇಡ. ಇದೊಂದು ಸಲ ನಡೆದು ಹೋಗಲಿ. ಆ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಮನಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಹಾಡು’ ಎಂದು ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ, ಅನಂತಯ್ಯ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಕಛೇರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು.

’ಅದರಿಂದಾಗಿ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವಿತ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೊರಗೆ ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ಒಂದು ಕಛೇರಿಯಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದುರ್ಗದ ಸಂಗೀತ ಪ್ರೇಮಿಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದುಬಿಟ್ಟ, ಗುರುವಿನ ಹೆಸರುಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ, ತಂದೆಗೆ ತಕ್ಕ ಮಗನಾದ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು, ಕಂಬನಿಗರೆವ ತಾಯಿಯ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂಪೆರೆವ ಬಯಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಂದು ಆತನಿಗೆ ನೆರವಾದವು. ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಆರಂಭಿಸುವ ಮುನ್ನ ಇದ್ದ ನಿರುತ್ಸಾಹ, ಜಡತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮರೆಯಾಗಿ, ಉತ್ಸಾಹ ವಿಝೃಂಭಿಸಿತು. ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ವೃದ್ಧರು— ’ಇನ್ನೂ ತಾಳಜ್ಞಾನ ಸಾಲದು. ಆ ಹಿಡಿತ ಸಿಕ್ಕರೆ

ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಮೀರಿಸುವ ಹಾಗಾಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದುಕೊಂಡರೂ, ಅವನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯ ರಸವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಪುಳುಕಿತರಾಗದವರು ಒಬ್ಬರೂ ಆದಿನ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಹೊಗಳುವವರೆ.

'ಆ ದಿನ ಸಭೆ ನಡೆದುದು, ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ನೀರನ್ನು ಅಡ್ಡಿ ಕಡಿದು ಹರಿಯಲು ಬಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ನಾಳೆ ಅಲ್ಲಿ ಎಂದು ಆತನ ಸಂಗೀತ ಸಭೆಗಳು ನಡೆದು, ಕಡೆಗೆ ಪಾಳಯಗಾರರ ಇದುರಿನಲ್ಲೂ ಸಂಗೀತವಾಗಿ, ಅವರಿಂದಲೂ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ದೊರೆತು, ಅಂದಿನಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೂ ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ.

'ಕೀರ್ತಿ ಮಹಾರಾಜನಿದ್ದಂತೆ. ಧನ, ಗೌರವ ಎಲ್ಲವೂ ಅನುಚರರಂತೆ, ವಂಧಿಮಾಗಧರಂತೆ ಕೇರ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತವೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೂ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು. ಒಂದೆರಡು ವರ್ಷವೆನ್ನುವುದರೊಳಗೆ, ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಆತನ ಖ್ಯಾತಿ ಹಬ್ಬಿ, ಊರಿನ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಸಂಗೀತಗಾರರು, ಆತನ ಸೆರಗು ಹಿಡಿದು ಅಡ್ಡಾಡುವಂತಾಯಿತು. ಪಾಳಯಗಾರರಿಗಂತೂ ಆತನ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯೆಂದರೆ ಹುಚ್ಚು. ರಾಜಾನುಗ್ರಹ ದೊರತ ಮೇಲೆ, ಆತನ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಟೀಕಿಸಲು, ಅದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಯಾರಿಗೂ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲವಾಯಿತು. ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ, ಏನಾದರೂ ಹೇಳಿದರೂ, ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸದೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಅವರ ಮೇಲೆ ಬೀಳ ಹೋಗುವನು. ಯೌವನ, ಕೀರ್ತಿ, ರಾಜಾನುಗ್ರಹ, ಹಿಂಬಾಲಕರ ಹೊಗಳಿಕೆ ಯಾರ ಮನಸನ್ನು ಮದೋನ್ಮತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೂ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು. ಅವನ ಜೀವನ ನಿತ್ಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯಾಯಿತು. ಆ ಅಟ್ಟಹಾಸದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ, ತಾನಿನ್ನೂ ಸಾಧಕನೆಂಬುದು, ಗುರು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳೂ ಮರೆತು ಹೋದವು. ಸಂಗೀತ ತಾನು ಕರೆದಾಗ ಬರುವ ದಾಸಿ ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸ ತೊಡಗಿದ. ಅನಂತಯ್ಯ, ಸೋದರಳಿಯನನ್ನು

ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಎಚ್ಚರಿಸಲು ಹೋಗಿ ವಿಫಲರಾದರು. ಹಾಗೇ ನಡೆದಿದ್ದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಯಾವ ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನೋ. ಆದರೆ ಆತನ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವ ಘಟನೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು.

'ಉಳಿಯ ಪೆಟ್ಟು ಬೀಳದೆ ಕಲ್ಲು ವಿಗ್ರಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರಲ್ಲಾ ಆ ಮಾತು ಸತ್ಯ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೂ ಆಗ, ಕಲ್ಲನ್ನು ವಿಗ್ರಹಮಾಡುವಂಥ ಪೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದಿತು.

'ರಾಜಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯ ಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ರಾಜಠೀವಿಯಿಂದಲೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆತನ ಹಾಡು ಕೇಳಬೇಕೆಂದರೆ, ಆತ ಕೇಳಿದಷ್ಟು ಹಣ ಸುರಿಯಬೇಕು; ಹೇಳಿದುದನ್ನು, ಹೇಳಿದಾದ ಕೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹಾಡುವಾಗಲೂ ಅನುಗ್ರಹವೆಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವನು. ಆತ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಕಛೇರಿಗೆ ಹೊರಟರೆ, ಆತನ ಮುಂದ, ಪಾಳೆಯಗಾರರು ಮರ್ಯಾದೆಯೆಂದು ಕೊಟ್ಟ ಹಗಲು ದೀವಟಿಗೆಯವನು, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯವನು ಮುಂದೆ ಹೊರಡುವರು. ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಜರತಾರಿಯ ವಸ್ತ್ರದ ಗೌಸು ಹಾಕಿದ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತವನು, ವೀಳಯದ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೊತ್ತವನು, ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದ ನಕಾಸೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ ದಂತದ ಹಿಡಿಯ ಆವರ ಖಾಸಾಕೋಲು ಹಿಡಿದವನು; ಸುತ್ತಲೂ ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ 'ಮರಿ' ಸಂಗೀತಗಾರರು-ಇವರ ನಡುವೆ, ಜರತಾರಿಯ ಪಂಚೆ, ತೆಳುವಾದ ರೇಶಿಮೆಯ ಬಗಲುಗಸಿ ಅಂಗಿ ತೊಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ಜರತಾರಿಯ ಶಾಲು ಹೊದೆದು, ವೀಳಯದವನು ಮಡಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕರ್ಪೂರ ವೀಳಯವನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತಾ, ಮಂದಗಮನದಿಂದ ನಡೆವ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಊರ ಜನ ಇಬ್ಬದಿಯಲ್ಲೂ ನೆರೆದು ನೋಡಬೇಕು ಈ ವೈಭವವನ್ನು, ಹೀಗಿತ್ತು.

'ಹೀಗಿರುವಾಗ ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಯಾವುದೋ ಊರಿನ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಬ್ಬರು ಬಂದರಂತೆ. ಸ್ವಾಮಿಗಳೆಂದರೆ ಆನೆಯಮೇಲಿನ ಅಂಬಾರಿಯಲ್ಲೋ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಾಲಕಿಯಲ್ಲೋ ಬರುವ ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳಲ್ಲ, ಬಿಡಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಪೂಜೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ,

ಅದನ್ನು ಹೊತ್ತು ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯ—ಅಷ್ಟೇ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪರಿವಾರ. ಸದ್ದುಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದ ಈ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬಂದು, ಊರಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿದಿನ ಸಂಜೆಯೂ ಅವರ ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಊರಿನ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಸೇರಿ, ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಪ್ರವಚನ ಕೇಳಿ, ತೀರ್ಥ ಪ್ರಸಾದ ಪಡೆದು ಹೋಗುವರು. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಭಾರತವನ್ನೋ ರಾಮಾಯಣವನ್ನೋ ಓದುವರು, ಮತ್ತಾರಾದರೂ ಒಂದೆರಡು ಹಾಡು ಹೇಳುವರು. ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಸಂಗೀತವೆಂದರೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೀತಿ. 'ಶಿವ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಿಯ. ಸಂಗೀತ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಆಗದು' ಎನ್ನುವರು. ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ತಾವೇ ಮದ್ದಲೆ ನುಡಿಸುವರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕೀರ್ತಿ ಅವರ ಕಿವಿಗೂ ಬಿತ್ತು. 'ಒಂದು ದಿನ ಸ್ವಾಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಸೇವೆ ಆಗಬಾರದೇಕೆ?' ಎಂದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಬಯಕೆಯನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು.

'ಆಗಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೇನಂತೆ. ನೂರು ವರಹ ಕೊಟ್ಟರೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಬಂದು ಹಾಡುತ್ತೇನೆ. ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ, ನಾನು ಬಂದು ಹಾಡುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೇಳಬಹುದು' ಎಂದು ಉತ್ತರಕಳಿಸಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಆತನ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಜನ ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ತಿಳಿಸಿದರು.

'ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬಹಳ ಗರ್ವ ಬಂದಿದೆ. ತಾನೊಬ್ಬನೇ ವರಹದ ಮುಖ ಕಂಡಹಾಗೆ ಆಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಕ್ಕು—

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯೋರು ದೊಡ್ಡ ಸಂಗೀತಗಾರರು. ಅವರ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಆ ಹಣ ಬೆಲೆಯಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡುವುದು? ನಮ್ಮ ದೇವರು ನನ್ನಹಾಗೇ ಬಡವ, ಅಷ್ಟು ಹಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ತಂದಾನು. ಆತನ ಚಿತ್ತವಿದ್ದ ಹಾಗಾಗಲಿ' ಎಂದು ಬಿಟ್ಟರು.

’ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದ ಎರಡು ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ, ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಸಂಗೀತ ಏರ್ಪಾಡಾಯಿತು. ಆ ವಿಚಾರ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತು. ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕರೆದು—

’ಈ ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನೀನು ಮದ್ದಲೆ ಬಾರಿಸಬೇಕು’ ಎಂದರು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಎಂದೂ ತಬಲಾ ಮುಟ್ಟದ ಶಿಷ್ಯ ಗಾಬರಿಯಾದ. ’ಗುರುಗಳು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ನನ್ನದಲ್ಲ’ ಎಂದ ಶಿಷ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದು. ’ನೀನೇನೂ ಹೆದರಬೇಡ. ನೀನೇ ಬಾರಿಸಬೇಕೆಂದು ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಪ್ಪಣೆ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ಭಾರ ಹಾಕಿ ಹೋಗು’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಹಣೆಗೆ ತಾವೇ ಕೈಯಾರ ಪ್ರಸಾದದ ವಿಭೂತಿಯಿಟ್ಟು ’ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ ಹುಡುಗ ನೀನೇನು ಬಾರಿಸೀಯ ಅಂದರೆ, ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟು ನೋಡಿ ಎನ್ನು’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದರು. ಶಿಷ್ಯ ಆಗಲೆಂದು ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ.

’ಆ ದಿನ ಸಂಜೆ ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಕಛೇರಿ. ಎತ್ತರವಾದ ವೇದಿಕೆಯಮೇಲೆ, ರಾಜಠೀವಿಯಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮಂಡಿಸಿದಾನೆ. ಶ್ರೀಮಂತೋಚಿತವಾಗಿ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ವಿಶಾಲವಾದ ಹಜಾರದಲ್ಲಿ ಊರಿನ ಮುಖ್ಯರು, ಸಂಗೀತಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಹಾಡುಕೇಳಲು ನೆರೆದಿದಾರೆ. ತಂಬೂರಿ ಶ್ರುತಿಯಾಗಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿದೆ. ಮದ್ದಳೆಯವನೂ ಶ್ರುತಿ ಸರಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೇನೆ ಎಂದ. ಇನ್ನೇನು ಸಂಗೀತ ಆರಂಭವಾಗಬೇಕು. ಆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶಿಷ್ಯ ಎದ್ದುನಿಂತು—

’ದೊಡ್ಡವರು ಅಪಚಾರವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಅಪ್ಪಣೆಯಾದರೆ ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿದೆ’ ಎಂದ.

’ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದುನಿಂತ ಹುಡುಗನನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ನೋಡಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಅವನು ಏನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ’ಅದೇನು ಹೇಳು’ ಎಂದ.

’ತಮ್ಮ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಗೆ ಮದ್ದಲೆ ಬಾರಿಸಲು ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕು’ ಹುಡುಗ ಹೇಳಿದ. ಹುಡುಗನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಸಭೆ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಅವಾಕ್ಕಾಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹುಡುಗನನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದ. ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷದ ಸುಟಿಯಾದ ಹುಡುಗ. ನೋಡಲು ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದಾನೆ. ಆದರೂ ಅವನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮನಸ್ಸು ಮುಳ್ಳಾಯಿತು.

’ಎಲ್ಲಾದರೂ ಆಟ ಆಡಿಕೋ ಹೋಗು. ಚೋಟುದ್ದ ಇದೀಯ ನಿನಗೇಕೆ ಮದ್ದಲೇ ಬಾರಿಸೋ ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗ’ ಎಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

’ಹಿರಿಯರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ವಯಸ್ಸುನೋಡಿ, ನನ್ನ ಮಾತು ತಳ್ಳಿ ಹಾಕಬಾರದು. ವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದರೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸಭೆ ಹೇಳಿದ ದಂಡ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇನೆ.’

’ಅಳುಕದೆ, ಬಳುಕದೆ ಸೆಟೆದುನಿಂತು ಹೇಳಿದ ಹುಡುಗ. ಸಭಿಕರಿಗೆಲ್ಲಾ ಇದೇನೋ ಒಂದು ಚೋದ್ಯವೆನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನೂ ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಹೃದಯ ಮಾತ್ರ ಏಕೋ ಅಧೀರವಾಯಿತು.

’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೇ ಹೇಳಲಿ. ನಾನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾರಿಸದಿದ್ದರೆ ನನಗೆ ಅವಮಾನ. ಸರಿಯಾಗಿ ಬಾರಿಸಿದರೆ ಸಭೆಗೆ ಸಂತೋಷ. ಅವಕಾಶ ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಮಾತು, ನಡತೆ ವೃಥಾ ನಗೆಗೇಡಾಗುತ್ತದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಬೇಡುತ್ತೇನೆ.’

’ಹುಡುಗನಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತನಾದ. ವಿನಯದ ಮಾತಾದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸವಾಲಿನ ಸೆಡಕಿದೆ. ಬೇಡ ಎಂದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಎನ್ನಲಾರರೇ ಜನ? ಎದುರಿಗಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಹಿಂದಾದರೂ ಆಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರರೇ? ಹುಡುಗ ಏನು ಬಾರಿಸಿಯಾನು? ಆಗದವರು ಯಾರೋ ಚಿತಾವಣೆ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸಿದಾರೆ. ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಬಾರಿಸಲು ಬಿಟ್ಟು, ಎದ್ದುಹೋಗು ಎಂದರಾಯಿತು ಎಂದು ಕೊಂಡು, ’ಆಗಲಿ. ಬಾರಿಸು ಬಾ’ ಎಂದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

’ಹುಡುಗ ಧೀರ ನಡೆಯಿಂದ ವೇದಿಕೆ ಹತ್ತಿ, ಮದ್ದಳೆಯವನಿಂದ ಮದ್ದಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಒಂದು ಛಾಪು ಹಾಕಿ ’ನಡೆಯಲಿ’ ಎಂದ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ರಾಗವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು, ಆಲಾಪನೆ ಮುಗಿಸಿ, ತಾಳ ಸೂಚನೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡು ಎತ್ತಿಕೊಂಡರು. ಹುಡುಗ ಗುರುಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿ ಮದ್ದಲೆಬಾರಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಅದರ ನಡೆಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಬ್ಬಿಬ್ಬರಾದರು. ತಾಳವೇನೋ ಅವರು ಹೇಳಿದುದೇ. ಆದರೆ ಅದರ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರವೇ ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಆವರ್ತ ಹಾಡಿ ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಬರುವಾಗ, ಅದು ತಾಳಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳವುದಿಲ್ಲ, ಕೊಂಚ ಹಿಂಚೋ ಮುಂಚೋ ಆಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸಲ ಮುಗ್ಗರಿಸಿದಾಗ, ಹುಡುಗ ಅವರ ಮುಖ ನೋಡಿ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ನಕ್ಕ. ಎರಡನೇ ಬಾರಿಯೂ ಅದೇ ಹೆಜ್ಜೆ ಜಾರು. ಮೂರನೆಯ ಬಾರಿಯೂ ಹಾಗೇ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮೈ ಬೆವರಿತು. ಆ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸೇರದು. ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದವನು, ಕಟ್ಟಿದ್ದ ತಂತಿಯು ಮೇಲೆ ನಡೆದ ಹಾಗಾಗುತ್ತಿದೆ.

’ತಾಳದ ಜೊತೆಗೆ ಶೃತಿಯೂ ತಪ್ಪುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಮಿ. ಸಂಗೀತ ತಿಳಿದವರು ಹೀಗೆ ಹಾಡಬಹುದೇ?’ ಎಂದ ಹುಡುಗ. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ನಕ್ಕರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಪಾತಾಳಕ್ಕಿಳಿದು ಹೋದ. ಅಪಮಾನದ ಕಾವಿಗೆ ಮುಖ ಬಾಡಿ ಹೋಯಿತು.

'ಇದಕ್ಕೇನೇ ತಾವು ನನಗೆ ಅನುಮತಿಕೊಡಲು ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ನೋಡಿದ್ದು?' ಹುಡುಗನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಚಾವಟಿಯ ಏಟಿನಂತೆ ಬಿತ್ತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮೆದುಳ ಮೇಲೆ. ಚಾವಟಿಯ ಏಟು ತಿಂದ ಜಾತಿಕುದುರೆಯಂತೆ, ಒದ್ದಾಡಿದ. ಯಾರೋ ಹುಡುಗನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬೆಂಬಲ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಲಾರದೆ ಹೋದ. ತಟಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಸಭೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ನಕ್ಕ ಸದ್ದು ಅವನನ್ನು ಪಿಶಾಚದಂತೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತು.

'ವೀಳಯದವನು, ದೀವಟಿಗೆಯವನು-ಯಾರೂ ಜೊತೆಗೆ ಬರಲು ಬಿಡದೆ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗದರಿಕೊಂಡು ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಆತನ ಗರ್ವಗಿರಿಗೆ ಸಿಡಿಲಾಘಾತವಾಗಿತ್ತು. ಒಳಹೊರಗೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂಥ ಕಾವು, ಗಳಿಗೆಗಳಿಗೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿತ್ತು. ಮುಳ್ಳಿನ ಮೇಲೆ ಮೆದುಳನ್ನು ಎಳೆದಂತಿತ್ತು. ನಗುವಿನ ಕೀಚುಧ್ವನಿ ತಂತಿಯ ಛಾವಟಿಯಂತೆ, ಹೋದತ್ತ ಬಂದತ್ತ ಜಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕುರುಡಾಗಿ ನಡೆದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ—ಎತ್ತ ಹೋಗುವೆನೆಂಬ ಅರಿವೂ ಇಲ್ಲದೆ. ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ ಜನ 'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹೀಗೇಕೆ, ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದು ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿನ್ನ ಇತಿಹಾಸ ಮುಗಿಯಿತು. ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸೋತು, ಇನ್ನೂ ಸಂಗೀತಗಾರನೆಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮುಖ ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕುಂಟೇ? ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಮೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ? ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಹೆಮ್ಮೆ?' ಎಂದು ಯಾರೋ ಅತನನ್ನು ಘಟ್ಟಿಸಿ, ಘಟ್ಟಿಸಿ ಕೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತಿತ್ತು. 'ನಿನ್ನ ಸಮಾನ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೇನೇ ನಿನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯ ಆಳ. ಶಿಷ್ಯನ ಶಿಷ್ಯನಾಗುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವನು ಗುರುವೆಂದು ಅಹಂಕಾರ ಪಡುತ್ತಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ? ಈಗ ಏನು ಮಾಡುತ್ತೀಯ? ಅಪಮಾನದ ಉರಿ ಹೊರೆ ಹೊತ್ತು, ಶಿರೋಮಣಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ

ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಂತೆ, ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದೆ ಕಾಡುಮೇಡು ಅಲೆಯುತ್ತೀಯಾ?' ಹೀಗೇ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅತನ ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ, ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಎಲೆಗಳಂತೆ ಸುತ್ತುತ್ತಿದ್ದವು.

'ಈ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ಕುದಿಯುತ್ತಲೇ, ಜನರ ಗಲಿಬಿಲಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗಿ. ಸಂತೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಾಟಿ, ಊರ ಹೊರಗಿನ ತೋಪಿನ ಬಳಿ ಬಂದಿದ್ದನು. ನಿರ್ಜನ ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ ತೋಪಿನ ತಂಪುಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಕೊಂಡ. ಹುಲ್ಲೂ ಬಿಸಿಯಾದಂತಿತ್ತು, ಎದೆಯ ಬೇಗುದಿಯಲ್ಲಿ. ಗಾಳಿಯೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಂತೆ ಭಾರವಾಗಿ ಸುಡುತ್ತಿತ್ತು. 'ಮುಂದೇನು ದಾರಿ?' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಭೂತಾಕಾರವಾಗಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿತ್ತು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ, ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ತಿರುಮಲಯ್ಯನ ಸಾವು ನೆನಪಾಯಿತು. ಮಲಗಿದವನು ಹಾವು ತುಳಿದವನಂತೆ ಸಿಡಿದು ಕುಳಿತ. 'ಆ ಪಾಪ ಫಲವೇ ಇದು? ಅಂದು ಗುರುವಿನ ಮರ್ಯಾದಾಭಂಗ ಮಾಡಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವೇ ಈ ಮುಖಭಂಗ? ನಿಜ-ಅದೇ ಇದು' ಎನಿಸಿತು. ಅಂದು ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಮುಖಭಂಗವಾದ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ಮತ್ತೆ ಯಾರಿಗೂ ಬದುಕಿ ಮುಖ ತೋರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾನವಂತನಾದವನಿಗೆ ಬೇರೇನು ದಾರಿ? ಅಪಮಾನದಿಂದ ಕಲಂಕಿತವಾದ ಮುಖ ಹೊತ್ತು ಜೀವಂತ ಶವವಾಗಿ ಬದುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಸತ್ತು ಬದುಕುವುದೇ ಮೇಲಲ್ಲವೇ? 'ಅದೇ ಸರಿ, ಅದೇ ಸರಿ' ಎಂದಿತು, ಸೋಲಿಗೆ ಹೇಸಿದ ಮನಸ್ಸು. ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ನೀರು ಹರಿಯಿತು. ತಿರುಮಲಯ್ಯನನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಂಡು-'ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ. ಅರಿಯದೆ ಮಹಾಪರಾಧ ಮಾಡಿದ ಅಜ್ಞ' ಎಂದು ಕತ್ತಲಿಗೇ ಕೈ ಮುಗಿದ. ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಮಾವನನ್ನೂ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನೆನಸಿಕೊಂಡ. ಗುರುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು-'ಗುರುಗಳೇ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ. ನಿಮಗೆ ಹೆಸರು ತರುವ ಶಿಷ್ಯನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಕ್ಕಾದರೂ ಆ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬರಲೆಂದು, ಇದ್ದಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹರಸಿ' ಎಂದ. ತಂದೆಗೂ ಕಂಬನಿಯ ಕ್ಷಮಾಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದ. ತೋಪಿನ ಬಳಿಯ ಭಾವಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆದಂತಾಯಿತು. ತಟಕ್ಕನೆ ತಾನು ಬಂದಿರುವುದೂ ತಿರುಮಲಯ್ಯ ತೇಲಿದ ಲಿಂಗಣ್ಣನ

ವರತಿಯ ಬಳಿಯೇ ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಯಿತು. ವಿಧಿಯ ವಿಕಟಾಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ಕಂಡು ಗಡಗಡ ನಡುಗಿದ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. 'ಸರಿ, ಸರಿ ಈ ಜಲಕುಂಡದಲ್ಲೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಬೇಕು' ಎಂದುಕೊಂಡು, ಮೆಟ್ಟಲು ಭಾವಿಯ ಕಡೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ-ಸಾವು ಸೆಳೆದವನಂತೆ. ಭಾವಿಯ ತಣ್ಣೀರು, ಸಾನಿನ ಕಪ್ಪು ಕಣ್ಣಿನಂತೆ, ಅವನನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿತು.

'ಇನ್ನೇನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾರಬೇಕು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಹಿಂದಿನಿಂದ, ಆತನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಳೆದರು. ಏನೋ ಎಂದು ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಗಾಬರಿಯಾಯಿತು. ಹಿಂದಿರುಗಿ ನೋಡಿದ. ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಯಾರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದು, ಅಂತೂ ಯಾರೋ, ಅವನ ಕೈ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು.

'ಯಾರು ನೀವು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ನಿರಾಶೆ, ವ್ಯಥೆ, ಅವಹನೆಗಳು ಬೆರೆತ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ,

'ನನ್ನ ಪರಿಚಯ ನಿನಗಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಹೀಗಾಗಬಹುದು, ನೀನು ಈ ಹೇಡಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮನ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಊಹಿಸಿಯೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದೆ. ನನ್ನ ಊಹೆ ತಪ್ಪಾಗಲಿಲ್ಲ.' ಅಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕಟುವಾಗಿ ಹೇಳಿತು.

'ಇರಬಹುದು, ನನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾವು ದಯಮಾಡಿಸಿ.'

'ನಾನು ಹೇಳುವ ನಾಲ್ಕು ಮಾತು ಕೇಳು. ಬಳಿಕ ನೀನು ಮಾಡುವುದೇ ಸರಿ ಎನಿಸಿದರೆ ಹಾಗೇ ಮಾಡು.'

'ಮೊದಲು ನೀವು ಯಾರೆಂದು ಹೇಳಿ.'

'ನಾನೊಬ್ಬ ಬಡ ಸನ್ಯಾಸಿ. ನಿನ್ನ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಾಗ ನೂರು ವರಹ ಬೇಕು ಎಂದು ನೀನು ಯಾರಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳಿಸಿದೆಯೋ ಆತನೇ ನಾನು. ನಿನ್ನ

ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲೆ, ನಿನ್ನ ಗುರುವನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಇಂದು ನಿನ್ನ ಗರ್ವ ಮುರಿದವನು ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ. ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಲೆಂದೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಸಿದೆ.'

'ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಾನು ನಡೆಸಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿದಿರಿ. ಅಲ್ಲವೇ? ಸಂತೋಷಪಡಿ' ವ್ಯಂಗವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

'ಸೇಡು ತೀರಿಸುವುದೇ ನನ್ನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಷ್ಟು ದೂರ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಾಯೆ ಮುಸುಕಿದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದು ಸೇಡು ಎನ್ನುವಷ್ಟೇ ದೂರ. ಇನ್ನಷ್ಟು ದೂರ ಕಾಣುವುದೇನೋ ನೋಡು.'

'ಆಚೆ ಏನಿದೆ?'

'ದೇವರು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತಶಕ್ತಿ ಇಟ್ಟಿದಾನೆ. ಆದರೆ ಕೀರ್ತಿಲಾಭದಿಂದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕುರುಡಾಗಿ, ನಾನು ಕಲಿಯುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ, ಸಕಲಕಲಾಪಂಡಿತ ಎಂಬ ಅಹಂಭಾವ ಬೆಳೆದು, ನೀನು ಹಾಳಾಗುತ್ತಿದ್ದೀಯ. ಯಾವುದು ದೈವೀಪ್ರಸಾದವಾಗಿ ಲಭಿಸಿತೋ ಆದನ್ನು ಕೀರ್ತಿ, ಧನಕ್ಕಾಗಿ ವೇಶ್ಯೆಯಂತೆ ವಿಕ್ರಯ ಮಾಡುತ್ತಿದೀಯ. ನಿನ್ನ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಅಡ್ಡವಾದ ಆಹಂಭಾವವನ್ನು ಮುರಿಯಲೆಂದೇ ಇವತ್ತಿನ ಆಟ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಯಿತು. ನಿನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದುದು, ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯನ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಲ್ಲ....'

'ಮತ್ತಾವುದು?'

'ನಿನ್ನ ಅಹಂಕಾರ. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವನ ಅಹಂಕಾರವೇ ಪರಮ ವೈರಿ. ಅಹಂಕಾರ ಭಂಗವಾದಾಗ, ಅದು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನೂ ಮುರಿಯಲೆತ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಗದೆ, ಮುರಿದ ಅದನ್ನು, ಪೂರಾ ಗೆದ್ದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಪುರುಷ ಲಕ್ಷಣ. ಅಹಂಕಾರ ಒಂದು ಜಾಡ್ಯ, ಆತ್ಮನಾಶಿಯಾದ ರೋಗ. ಆ ರೋಗ ಹೋಯಿತೆಂದು

ನಗದೆ, ಅಯ್ಯೋ ಅದು ಹೋಯಿತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವ ಕೊಡುವುದು ಮೂರ್ಖತನವಲ್ಲವೇ?'

'ಮಾನ ಹೋದಮೇಲೆ ಬದುಕಿ ಏನು ಸಾರ್ಥಕ?'

'ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯ ಮೂರ್ಖತನ. ಇಂದು ಹೋದುದು ಮಾನವೇ? ಅಲ್ಲ. ಅಹಂಭಾವ. ಎಂದು ನೀನು ನೂರು ವರಹಕ್ಕೆ ಹಾಡುತ್ತೇನೆ, ಬಂಗಾರದ ಕಪ್ಪಕ್ಕೆ ಹಾಡುತ್ತೇನೆ, ಹಗಲು ದೀವಟಿಗೆಗೆ ಹಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದೆಯೋ, ಎಂದು ನೀನೇ ನಿನ್ನ ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೆಯೋ ಅಂದು ನಿನ್ನ ಮಾನ ಹೋಯಿತು, ಇಂದಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಅಹಂಭಾವ, ಆ ಅಪಮಾನವೇ ಮಾನವೆಂಬ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಕವಿಸಿತ್ತು. ಅಷ್ಟೆ.'

'ಹೀಗೆ ಬದುಕಿದರೆ ಜನ ನಗುವುದಿಲ್ಲವೇ?'

'ಹಾಗಾದರೆ ಅವರಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬದುಕೇ? ನಿನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪಾಯಿತು—ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎನ್ನು. ಸತ್ಯ ಹೇಳುವುದು ಅಪಮಾನವೇ? ಒಂದು ವೇಳೆ ತಿಳಿಯದ ಜನ ಅರಿಯದೆ ನಕ್ಕರೆನ್ನು-ಅವರ ಮೂರ್ಖತೆಗೆ ನಿನ್ನ ಬಾಳಿನ ಬಲಿಕೊಡುತ್ತೀಯಾ? ಈ ವೃಥಾಭಿಮಾನ ಬಿಡು. ನೀನಿನ್ನೂ ಬೆಳೆಯುವ ಗಿಡ. ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದು ಹೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಅಹಂಕಾರ ಬೆಳೆವ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ರೋಗ. ಅದನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಬಾಳು. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ನೀನು ಸಾಧಿಸಿರುವುದು ಅಲ್ಪ, ಸಾಧಿಸುವುದು ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟಿದೆ. ಅತ್ತಕಡೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡು. ನಿನ್ನ ಗುರು ನಿನಗೆ ಏನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಅದನ್ನು ನೀನು ಮಾಡಿದೆಯಾ? ಯೋಚಿಸು.'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ, ತಾನು ಸಾಧನೆಯನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುದು ನೆನಪಾಗಿ, ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. 'ರಾಗವು ಒಂದು ದೇವತೆ. ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರೆಗೂ ಸಂಗೀತಗಾರನ ಬಾಳು ಪೂರ್ಣವಲ್ಲ' ಎಂದು ಬುವಾ ಹೇಳಿದುದು, ನಿಶ್ಶಬ್ದ ನಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಘಂಟಾನಾದದಂತೆ ಕೇಳಿಸಿತು. ಹಾಗೇ ಯೋಚಿಸಿದೆ. ಇಷ್ಟು ದಿನ ಆತನಿಗದು ಮರೆತು ಹೋಗಿತ್ತು. ನಿಜ.

ಕೀರ್ತಿ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಕುರುಡಾಗಿ ಅವಿವೇಕಿಯಾಗಿದ್ದೆ. ಸುಮ್ಮನೆ ಬಾಳು ವ್ಯರ್ಥಮಾಡಿದೆನಲ್ಲಾ ಎನಿಸಿತು. ಕೂಡಲೇ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಹೇಳಿದ:

'ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಧನಾಗಿದ್ದ ನನಗೆ ಬೆಳಕಾಗಿ ಬಂದು ದಾರಿ ತೋರಿದಿರಿ ಗುರುದೇವಾ'

'ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಬಾಳು. ಕೀರ್ತಿಗಲ್ಲ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನಿನ ಬಾಳು ಮೀಸಲಾಗಲಿ. ಇವತ್ತೊಂದು ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ—ಮರೆಯಬೇಡ.'

'ಏನು?'

'ನೋಡು ನಿನ್ನ ಕಲೆ ದೈವದತ್ತವಾದದ್ದು. ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೋಡ, ಮಳೆಯಾಗಿ ನದಿಯಾಗಿ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ತಂಪುನೀಡಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ. ಕಡಲನ್ನು ಸೇರುವುದೋ, ಕಲಾವಿದನ ಬಾಳೂ ಹಾಗೇ ಆಗಬೇಕು. ಹೂವು ತನ್ನ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಸುಂಕ ಕೇಳುತ್ತದೆಯೇ? ಹಾಗೆಯೇ ನೀನೂ, ಹೂವಾಗಿ ಅರಳು. ಯಾರು ಪರಿಮಳ ಹೀರಬೇಕೆಂದರೂ ಅಡ್ಡಬರಬೇಡ ಸೂರ್ಯ ಕಾಸುಕೊಟ್ಟವರಿಗೆ ಬೆಳಕು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆಯೇ? ಹಾಗೇ ನಿನ್ನ ಕಲೆ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿಯಾಗಲಿ; ಮಾರಿಗೆಯ ದೀಪವಾಗದಿರಲಿ. ಸೂರ್ಯನಾಗುವ ಶಕ್ತಿ ಸಾಧಿಸು.'

'ನೀವು ತೋರಿದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತೇನೆ ಗುರುದೇವಾ' ಎಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

'ಸರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಹೊರಡು. ಊರಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೊರಟದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ಗಲಿಬಿಲಿಯಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ಎಷ್ಟು ಒದ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೋ ಏನೋ' ಎಂದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು. ಇಬ್ಬರೂ ತೋಪಿನಿಂದ ಊರಿನ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮಾತನಾಡದೆ ಅವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಯೋಚಿಸಿದ

ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ನಿಜವೆಂದು ತೋರಿ, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಮನಸು ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಸಣ್ಣತನಕ್ಕೆ ತನಗೇ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಏನೋ ಕೇಳಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಕೇಳಿದ.

'ನಿಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲೂ ಅದ್ಭುತ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ.'

'ಊಹೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಏನೂ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಅಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿ ಮದ್ದಲೆ ಹೇಗೆ ನುಡಿಸಿದ?'

'ನೀನು ತಿರುಮಲಯ್ಯನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ದಿನ ಹೇಗೆ ಹಾಡಿದೆ. ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಯೇ?'

'ಊಹೂ. ಅಂದು ನಾನು ಹೇಗೆ ಹಾಡಿದೆನೆಂದು ನನಗಿನ್ನೂ ಅರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲ.'

'ನನ್ನ ಶಿಷ್ಯ ಇಂದು ಮದ್ದಲೆ ಬಾರಿಸಿದುದೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧನಾಗು. ಬಳಿಕ ನಿನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದರು ಸ್ವಾಮಿಗಳು. ಮಾತು ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂತೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಹುಡುಕ ಹೊರಟ ಊರ ಜನವೂ ಇದಿರಾದರು.

'ಆ ಘಟನೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಅದಾದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಲ್ಲೇ ಪಾಳಯಗಾರರು ಕೊಟ್ಟ ಮರ್ಯಾದೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ವೈಭವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ತಿಲಾಂಜಲಿ ಕೊಟ್ಟು, ಮತ್ತೆ ಸಾಧಕರಾದರು. ಊರ ಜನಕ್ಕೆ ಅವರ ನಡತೆ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ, ಯಾರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಆಡುವ ಧೈರ್ಯ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಂದಿನವರೆಗೂ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ, ಅರಮನೆಯನರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಸಂಗೀತ

ಅಂದಿನಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಲಭ್ಯವಾಯಿತು. ಯಾರು ಎಲ್ಲಿ ಕರೆದರೂ ಹೋಗಿ ಹಾಡುವರು. ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯ ಚಿಂತೆ ಮಾಡುವರು.

'ಆ ದಿನ ಅವರಿಗೆ ಬುವಾ ಹೇಳಿ, ಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದ ಮಾತು- 'ಯಾವುದಾದರೊಂದು ರಾಗವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊ' ಎಂಬುದು ನೆನಪಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಅದರ ಶೋಧನೆಗೆ, ಸಾಧನೆಗೆ ತೊಡಗಿದರು. ಯಾವ ರಾಗವನ್ನು ಯಾವ ಹೊತ್ತು ಹೇಳಬೇಕೋ, ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹಾಡುವರು. ರಾಗದ ಚಿಂತೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅದರ ಅಧಿದೇವತೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಏನಿರಬಹುದೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವರು. ಪ್ರಣವ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಧನೆಗೆ ನಾದೋಪಾಸನೆ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ಯಾರಾದರೂ ಉಪಾಸನೆ, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದರ ಭಂಗಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು, ಅಪ್ಸರೆಯರನ್ನು ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ, ಅದನ್ನು ಗೆದ್ದು ತಪಸ್ವಿ ಋಷಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಪುರಾಣದ ಕಥೆ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೂ ಹಾಗೇ ಆಯಿತು. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಒಂದು ಸಾರಿ, ರಾಗದ ಹುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟು ಹೆಣ್ಣಿನ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದುಬಿಟ್ಟಿತು, ಅವರಿಗೆ' ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ.

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿತು. ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನನ್ನ ಮನಸು ಪವಾಡ ಕಂಡ ಮಗುವಿನ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ಮುಗ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕುತೂಹಲ, ಉತ್ಸಾಹದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯ ನೆನಪೇ ಹಾರಿಹೋಗಿತ್ತು.

'ಕಥೆ ಹೇಳ್ತಾ ಹೇಳ್ತಾ ಹಗಲೇ ಆಗಿ ಹೋಯ್ತು' ಎಂದು ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹೊತ್ತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿದ. ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ ತಲೆ ಬಾಗಿಲಿನ ಕಿಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂಜಾವಿನ ಸೂರ್ಯನ ಕೆಂಗಿರಣ ಇಣುಕುಹಾಕಿ 'ನಿಜ, ಹಗಲಾಗಿದೆ' ಎಂದಿತು. ನಿದ್ರೆಗೆಟ್ಟು ಕೆಂಪಾದ ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಕಣ್ಣು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಹೇಳಿತು. ಆದರೂ ನನಗೆ ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಉತ್ಸಾಹ ಕುಗ್ಗಿರಲಿಲ್ಲ.

’ಹಗಲಾದರೆ ಅನುಕೂಲವೇ ಆಯಿತು. ನಿದ್ರೆಯ ಚಿಂತೆಯೇ ತಪ್ಪಿತು. ಮುಂದಿನದು ಈಗ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಡಿ’ ಎಂದೆ.

’ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ನಿಮಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ?’

’ಊಹೂ’

’ದುರ್ಗದಲ್ಲೇ ಒಬ್ಬರು ಆ ಕಥೆ ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಂದಲೇ ಕೇಳಿ.’

’ಯಾರು?’

’ಆದರೆ ಆ ಮನೆಗೆ ನೀವು ಹೋಗ್ತಿರೋ ಇಲ್ಲವೊ?’

’ಏಕೆ?’

’ಅದು ಸೂಳೆಯೋರ ಮನೆ. ಬುರಜನಹಟ್ಟೀಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯ ಮಠ ಇಲ್ವಾ, ಅದರ ತಾವ ಇದೆ, ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮನ ಮನೆ. ಆಕೇನೇ ಕೇಳಿ, ಚಂದಾಗಿ ಹೇಳ್ತಾಳೆ. ನಾನೂ ಆಕೆಯ ಬಾಯಿಂದ್ಲೇ ಕೇಳಿದ್ದು’

’ನಿಮಗೆ ಆಕೆಯ ಪರಿಚಯ ಇದೆಯೇ’

’ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ’

’ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಜೊತೆಗೆ ನೀವೂ ಬಂದರೆ ಮೇಲು. ಈವೊತ್ತು ಬಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ—ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ.’

’ಅಂಥ ತಲೆ ಹೋಗೋ ಕೆಲಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ರೂ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ವೃಥಾ ಖರ್ಚು.’

'ಅದರ ಚಿಂತೆ ನನ್ನದು, ಬರುತ್ತೀರಾ?'

'ಹೂ, ಆದ್ರೆ ಮೊದ್ಲು ಹೊಟ್ಟೇಗೇನಾರ ಅಷ್ಟು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ನಿದ್ರೆ ಅಂತೂ ತಪ್ಪಿತು. ಇನ್ನೂ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದರೆ ಹೆಣಾಬೀಳೋಹಾಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು. ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಗಡದ್ದಾಗಿ ಬಿದ್ದರೆ ಆ ಮೇಲೆ ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರ' ಎಂದ ಚೆನ್ನಪ್ಪ. ಆ ಮಾತಿಗೆ ನನ್ನದೂ ಪೂರ್ಣ ಸಮ್ಮತಿ ಇತ್ತು.

೧೧

ಹೊಟ್ಟೆಯ ಚಿಂತೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಇಬ್ಬರೂ ದುರ್ಗದತ್ತ ಹೊರೆಟೆವು. ನನಗೆ ಸಂಗೀತದ ವಿಚಾರ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ತಿಳಿಯದಾದರೂ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಕೇಳಿದಾಗಿನಿಂದ ಒಂದು ಸಂಶಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣಗೆ ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆತ ಹೇಳಿದ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕಲಿತ ಸಂಗೀತದ ವಿವರಣೆ ಕೇಳಿದಾಗ, ಅದು ನಾವು ಈಗ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೀತಿಗೆ ಸರಿ ಹೋಗದೆ ಉತ್ತರಾದಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತಿತ್ತು, ಹಾಗಾದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕಲಿತುದುದು ಉತ್ತರಾದಿ ಸಂಗೀತವೇ? ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನೇ ಕೇಳಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ, ನನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಗೀತದ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದ ಆತ ಸಂಶಯ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ತೋರಿ, ಆತನನ್ನೇ ಕೇಳಿದೆ—

'ಅಲ್ಲ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕಲಿತುದು ಯಾವ ರೀತಿ ಸಂಗೀತ? ಉತ್ತರಾದಿಯೋ ದಕ್ಷಿಣಾದಿಯೋ?'

'ಉತ್ತರಾದಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ದಕ್ಷಿಣಾದಿಯೂ ಅಲ್ಲ—ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತವನ್ನೇ' ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ನಗುತ್ತಾ. ಆತನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ನನಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದರೇನು?

ಉತ್ತರಾದಿ, ದಕ್ಷಿಣಾದಿಯಲ್ಲದೆ, ನಮ್ಮದೇ ಆದ ಸಂಗೀತ ರೀತಿಯೂ ಒಂದುಂಟೆ? ಹಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಾನೆಲ್ಲೂ ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇನೋ ಹೊಸ ವಿಚಾರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎನಿಸಿತು.

'ಇದೇನು ಹೀಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತೀರಿ?' ಎಂದೆ.

'ಹೌದು ಸ್ವಾಮಿ, ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟೆ, ದಕ್ಷಿಣಾದಿ, ಉತ್ತರಾದಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೆಲ್ಲಾ ಈಗಿನದು. ಅಂದರೆ ತ್ಯಾಗರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳು, ಶಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ದೀಕ್ಷಿತರ ಕಾಲದ ನಂತರ ಬಂದ ಹೆಸರು. ಅವರೇ ಈ ಮಾರ್ಗ ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೋರು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಎರಡು ಪದ್ಧತೀಲೂ ಅಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ದೇಶ ಕಾಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಕೊಂಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇತ್ತೇನೋ ಅಷ್ಟೇ ಹೊರತು ಈಗಿನ ಹಾಗೆ ಅದೇ ಬೇರೆ, ಇದೇ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಪುರಂಧರದಾಸರು, ತ್ಯಾಗರಾಜ, ದೀಕ್ಷಿತರಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನೋರು. ಕನಕದಾಸರು ಕಾಗಿನೆಲೆಯೋರು. ಅದಿರೋದು ಈಗ ಉತ್ತರಾದಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆ ಇರೋ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಹಾಕಿದ ರಾಗ ಯಾವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ್ದು? ಸಂಗೀತದ ವಿಚಾರ ನನಗೂ ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯದು. ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ಓದಿಕೊಂಡಿದೀನಿ. ಹಳೆಯವರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು ತಿಳಕೊಂಡಿದೀನಿ. ಕೆಳದಿ ಶಿವಪ್ಪನಾಯಕ ಬರೆದಿರೋ 'ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ವಿಷಯಾನೂ ಅಷ್ಟು ಬರ್ತದೆ. ಆತ ಬರದಿರೋ ರೀತೀಲಿ ಹಾಡಿದರೆ, ಆ ರಾಗಕ್ಕೂ, ಈಗ ಆ ರಾಗವೆಂದು ಕರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಎಷ್ಟೋ ಬಿಡ್ತದೆ. ಉತ್ತರಾದಿ ಹಾಗೆ ನಮ್ಮ ರಾಗಗಳಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀರಾಗ, ಪುರುಷರಾಗ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು ಮರಿ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದಾನೆ. 'ಶಿವತತ್ವ ರತ್ನಾಕರ' ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಕಾಲದ ಗ್ರಂಥ. ತ್ಯಾಗರಾಜರು, ದೀಕ್ಷಿತರು ಎಲ್ಲಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಕಾಲ ಆದಮೇಲೆ ಬಂದೋರೋ, ಅಥವಾ ಆಕಾಲದಲ್ಲೇ ಇದ್ದೋರೋ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಈಗಿನಷ್ಟಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.'

ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಕೇಳಿ ನಾನು ಚಕಿತನಾದೆ. ಆತನಿಂದ ನಾನು ಈ ಬಗೆಯ ಉತ್ತರ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿದಾನೆ ಈತ! ಇಂಥವರೂ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗೆ ಹೆಣಗಬೇಕೇ ಎನಿಸಿತು. ಆದರೆ ನಮ್ಮದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಣಗದಿರುವವರು ಯಾರು? ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಆತನಿಂದ ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನಿಸಿತು.

'ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಭೇದವೇ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ?'

'ಏನಿತ್ತೋ ಭಗವಂತನೇ ಬಲ್ಲ. ಈಗ ಯಾವುದೇ ರಾಗವನ್ನೇ ತಗೊಳ್ಳಿ. ಒಂದೇ ಸ್ವರ, ಒಂದೇ ತಾಳ, ಒಂದೇ ಕೃತಿ-ಆದರೂ ಒಬ್ಬರು ಹಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹಾಡೋಲ್ಲ; ಒಬ್ಬರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನುಡಿದ ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನುಡಿಯೋಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತ್ಯಾಗರಾಜರದೇ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಹೇಳ್ತೀನಿ ನೋಡಿ. ಅವರದು, 'ಮರಿಯಾದೆ ಗಾದಯ್ಯ' ಅಂತ ಒಂದು ಕೃತಿ ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಆರಂಭ ಯಮನ್ ಕಲ್ಯಾಣಿಯಲ್ಲಿ, ಮುಂದಿನದು ಭೈರವಿ. ಜೀವಸ್ವರದಲ್ಲೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಇಟ್ಟಿದಾರೆ. ಎಷ್ಟು ಜನ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ಹಾಡ್ತಾರೆ. ಅದು ಹಾಗೆ ಏಕೆ, ಏನು ಎಂತ ಎಷ್ಟು ಜನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಹೇಗೆ ಹಾಡ್ತಾ ಇದ್ರೋ ಏನೋ ಅದೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ರಾಗದ ಹೆಸರು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೀಗಿರಬಹುದು ಅಂತ ಹಾಡ್ತೀವಿ. ಕುರುಡು ಪಾಠ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ ರಾಗಗಳೂ, ನಮ್ಮ ರಾಗಗಳೂ ಎಷ್ಟೋ ಹೆಸರು ವಿನಾ, ಬೇರೆಯೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ. ಅವರು ಮಾಲಕಂಸ ಅನ್ನೋದನ್ನ ನಾವು ಹಿಂದೋಳ ಅನ್ತೀವಿ, ಹನುಮತೋಡಿ ಅನ್ನೋದನ್ನ ಅವರು ಭೈರವಿ ಅನ್ತಾರೆ—ಹೀಗೇ. ಈಗ ಉತ್ತರಾದಿಯವರಿಗೆ ಶೃತಿ ಅಂದಕೆ ಪ್ರಾಣ, ನಮ್ಮವರಿಗೆ ತಾಳ ಮುಖ್ಯ ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬೇರೆ ಎನ್ನುವ ಹಾಗಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೀಗಿದ್ದಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಅನ್ನೋಹಂಗೆ ಕಾಣ್ತದೆ. ಅಷ್ಟ್ಯಾಕೆ ಸ್ವಾಮಿ, ಪುರಂಧರದಾಸರ ಕೀರ್ತನೇಲೇ ಸುಳಾದಿ, ಉಗಾಭೋಗ ಅನ್ತಾರಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಹೀಗೇ ಅಂತ

ಹಾಡೋರು ಯಾರಿದಾರೆ ಹೇಳಿ. ಎಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಸಂತೆ ಕೂಗು ಕೂಗೋ ಜನಾ ಆಗಿ ಹೋಗಿದೀವಿ ನಾವು' ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ.

'ನಿಜ, ನಿಮ್ಮ ಮಾತು' ಎಂದು ತಲೆ ಹಾಕಿದೆ. ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ನನಗೆ.

ಹೀಗೆ ಹತ್ತಾರು ಮಾತು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಬೆಳಗ್ಗೆ ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ದುರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದೆವು. ಕುರುಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕಿದುದು ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ಕರಗಿತ್ತು. ಊರಿಕೊಳಗೆ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಮತ್ತೆ ಉದರೋಪಚಾರ ಮುಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ—

'ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮನ ಮನೆಗೆ ಈಗಲೇ ಹೋಗೋಣವೇ?' ಎಂದೆ.

'ಹೂ. ಈಗ ಹೋದ್ರೇನೇ ಒಳ್ಳೇದು. ಸಂಜೆ ವ್ಯಾಪಾರದಹೊತ್ತು. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ನಮ್ಮಂಥೋರು ಹೋಗಬಾರದು' ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ. ನನಗೂ ಅದು ಸರಿ ಎಂದು ತೋರಿತು. ಇಬ್ಬರೂ ಬುರುಜಿನ ಹಟ್ಟಿಯತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದೆವು.

ಹಿಂದೊಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬುರುಜಿನ ಹಟ್ಟಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ರಸಿಕರ ಬೀದಿ, ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿ. ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಬುರುಜಿನಹಟ್ಟಿಯ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದೆಂದರೆ, ಈಚಲ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತು ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕುಡಿದಂತೆ—ಅಪವಾದಕ್ಕೆ ದಾರಿ. ಆದರೆ ಈಚೆಗೆ ಅಲ್ಲಷ್ಟು ವೇಶ್ಯೆಯರು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಬೀದಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದವನನ್ನು 'ಬುರುಜಿನ ಹಟ್ಟಿಯ ಕಾಮ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಹಗಲು ಹೊತ್ತಾದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟು ಅಳುಕಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟೆ.

ವ್ಯಾಸರಾಯ ಮಠದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ಎಡಪಕ್ಕದ ಗಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ ತಿರುಗಿ ಎರಡು ಮನೆ ದಾಟಿದರೆ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮನ ಮನೆ. ಆ

ಗಲ್ಲಿಯೊಳಗೇ ಕಾಲಿಡುವುದೇ ನನಗೆ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಗಲ್ಲಿಯ ನಡುವಿನಲ್ಲೇ ನಾಲ್ಕಾರು ಮನೆಗಳ ಬಚ್ಚಲ ನೀರು ಹರಿದು ಕೊಚ್ಚೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದರ ಇಬ್ಬದಿಯಲ್ಲೂ ಬಾಲ ಶೌಚ. ಅದರ ನಡುವೆ ಕಾಲು ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಾಮು ಮಾಡುವಂತಾಯಿತು.

'ತುಂಬಾ ಹೊಲಸು ಬೀದಿ. ಇಂಥಕಡೆ ಜನ ಹೇಗೆ ಬರ್ತಾರೋ' ಎಂದೆ.

'ಹೇಗೆ ಅಂದ್ರೆ. ಕುರುಡಾಗಿ ಬರ್ತಾರೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಅವರು ಬೀದಿ ನೋಡೋಕೆ ಬರೊಲ್ಲ. ತೆವಲು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಾಕೆ ಬರ್ತಾರೆ.'

'ಏನೊ. ಆ ವೃತ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಹೊಲಸಾಗಿದೆ ಈ ಸ್ಥಳ. ಎಂದು ತೊಲಗುತ್ತೋ ಇದು'

'ಲೋಕಾರೂಢಿ ಮಾತು ನೀವೂ ಆಡ್ತೀರ. ಅವರೇನು ಖುಷೀಗೆ ಈ ಕಸಬು ಮಾಡ್ತಾರಾ ಸ್ವಾಮಿ. ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ಇದೂ ಒಂದು ಆಟ. ಇದು ವ್ಯಾಪಾರ; ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಮಾಡೋದು ವ್ಯಭಿಚಾರ. ಹೋಟಲು ತಿಂಡಿ ಬೇಕೂ ಅನ್ನೋ ಚಪಲ ನಮಗೆ ಇರೋವರೆಗೂ ಹೋಟಲು ಹೇಗೆ ಹೋಗೊಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೇ ಇದು. ದುಡ್ಡಿದ್ದೋರಿಗೆ ಚಪಲಕ್ಕೆ ಬೇಕು, ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದ ನನ್ನಂಥವರಿಗೆ ಬೇರೆ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಬೇಕು. ಅಲ್ವೇ ಹೇಳಿ? ಮದುವೆಯಾಗಿ, ಸಂಸಾರ ನಡೆಸೋಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ನನ್ನಂಥೋರು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು. ಕಂಡವರ ಸಂಸಾರ ಕೆಡಸೋಕಿಂತ ಇದು ಒಳ್ಳೇದಲ್ಲವೇ? ನಾನು ಹೇಳ್ತೀನಿ ಕೇಳಿ ಸ್ವಾಮಿ-ಬಡತನ ಹೋಗೋವರ್ಗೂ ಇದು ಹೋಗೋಲ್ಲ'

ಚಿನ್ನಪ್ಪನ ಮಾತು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿತ್ತು. ಅಷ್ಟು ಹಾತ್ತಿಗೆ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮನ ಮನೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಮಾತು ಬೆಳಸದೆ ಸುಮ್ಮನಾದೆ. ಮುಂದೆಮಾಡಿದ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ತಟ್ಟಿದೆವು. ಯಾರೋ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದರು. ಬಾಗಿಲ ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಸಣ್ಣದಾದ ನಡುಮನೆ. ನಡುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟುದು ಕೋಳಿಯ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲೇ ಕೂತಿದ್ದ ಆರೇಳು ಜನ ಹೆಂಗಸರು

ಧಡಧಡ ಎದ್ದು ಕೋಣೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರು. ಸ್ವಲ್ಪ ವಯೋವೃದ್ಧೆಯಾಗಿ, ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಮೆಲ್ಲುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದವಳೊಬ್ಬಳು, ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನೂ, ನನ್ನನ್ನೂ ನೋಡಿ—

'ಓ. ಏನು ಚಿನ್ನಣ್ಣ, ಹಗಲೊತ್ನಾಗೇ ಬಂದ್ಬಿಟ್ಟೆ, ಬಾಳ ದಿವ್ಸಾ ಆಗಿತ್ತು ಇತ್ಲಾಗೆ ಬರ್ದೆ. ಯಾರೋ ಸ್ನೇಹಿತರ್ನೂ ಕರ್ಕೊಂಡು ಬಂದಿದೀಯಾ. ಒಂದೆಲ್ಡು ಹೊಸಾ ಮಾಲು ಬಂದವೆ. ಚೌಕಾಸಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಡೊಕಾಗ್ದು. ಕರೀಲೇನು?' ಎಂದಳು.

'ನಿನಗಂತೂ ಯಾವಾಗ್ಲೂ ಅವಸರಾನೇ. ನಾವೀಗ ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.'

'ಒಳ್ಳೆ ಗಂಡ್ಸು! ಮತ್ಯಾಕೆ, ಕಣ್ಣಾಗೆ ನೋಡಿ ತೃಪ್ತಿ ಪಡಾಕೆ ಬಂದ್ಯಾ?'

'ನಿನ್ನ ಮಾತೇ ನಿನಗಾಯ್ತು. ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ಇದಾಳಾ ಲಕ್ಕವ್ವ?'

'ಊ. ಇಲ್ದೆ ಎಲ್ಲೋಗ್ತಾಳೆ. ಒಳಗೆಲ್ಲೋ ಮಲಗಿರಬೋದು.'

'ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡೊದಿತ್ತಲ್ಲಾ? ರಾಯರು ಆಕೆ ಬಾಯಿಂದ ಚಂದ್ರವ್ವನ ಕಥೆ ಕೇಳಾಕೆ ಬಂದಿದಾರೆ.'

'ಓ, ಅಷ್ಟೇನಾ?' ಲಕ್ಕವ್ವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೀವ್ರ ನಿರಾಶೆ ಮಿಡಿಯಿತು. 'ಇದ್ದೋರ ಮಾತು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ತೋರ ಕಥೆ ಕೇಳಾಕೆ ಕರಕೊಂಡು ಬಂದ್ಯಾ....... ಈ ಚೋರಿ ಕೊಣೇಲಿ ಮಲಗವ್ಳೆ, ಹೋಗ್ರಿ'

ನಡುಮನೆಯ ಹಿಂಬದಿಯ ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿ, ಒಳಗೆ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ಮಲಗಿದ್ದ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋದೆವು. ಹಗಲಿನಲ್ಲೂ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲು ತುಂಬಿತ್ತು. ನಾವು ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆದ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಒಳಗೆ ಮಲಗಿದ್ದಾಕೆ 'ಯಾರದು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

'ನಾನಜ್ಜಿ ಕುರುಮರಡಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ.

'ನೀನೇನಾ? ಭಾಳ ದಿನಕ್ಕೆ ಬಂದ್ಹಾಗಾಯ್ತು. ಸಂದಾಕಿದೀಯಾ ಚಿನ್ನಣ್ಣ?'

'ಹಿಂಗವ್ವಿ; ನಮ್ಮ ರಾಯ್ರು ಕುರುಮರಡೀಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಕಥೆ ಕೇಳ್ಬೇಕೂಂತ ಬಂದಿದ್ರು. ಅದ್ಕೆ ನಿನ್ತವ ಚಂದ್ರವ್ವನ ಕಥೆ ಕೇಳ್ಳಿಕ್ಕೇಂತ ಕರಕೊಂಬಂದೆ.'

'ಅಂಗಾ. ಭಾಳ ಸಂತೋಷ'

'ಏನು ಪೂರಾ ಮಲ್ಗೇ ಬಿಟ್ಟೆ.'

'ಮಲ್ಗದೆ ಇನ್ನೇನೈತೆ. ವಯಸ್ಸಾಗೊಯ್ತು. ಇನ್ನೆಲ್ಲಾ ದಿನ ಗಂಟೆ ಎಣಿಸೋ ಲೆಕ್ಕ. ಓಡಾಡೋಕೂ ಆಯಾಕಿಲ್ಲ. ಕೀಲೆಲಾ ಹಿಡ್ಕೊಂಬಿಟ್ಟದೆ. ಇಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಕೂತ್ಕೊತೀರ? ನೀನೇ ಹೇಳಿದ್ರಾಗ್ತಿರಲಿಲ್ವಾ, ಈ ನರಕದಾಗೆ ಯಾಕೆ ಕರಕೊಂಬಂದೆ.'

'ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡಿದ ನರಕ ಮನುಷ್ಯರು ನೋಡದೆ, ಮರ ನೋಡ್ತದಾ? ನೋಡಲೇಳು. ನಾನಾಗ್ಲೆ ರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದೀನಿ. ಅವರೇ ಒಪ್ಪಿ ಬಂದವ್ರೆ. ನೀನೇನೂ ತಿಳ್ಕೋಬೇಡ.'

'ನಿಜ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೂಂದರೆ, ಅದು ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕು. ನಾವಿದ್ದಲ್ಲಿಗೇ ಅದು ಬರಬೇಕೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವೇ? ನಾನು ಬಂದಿರೋದು ನಿಮಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ'

'ಎಂಥ ತೊಂದ್ರೆ. ತಿಳಿದ ವಿಚಾರ ಹೇಳೋದೂ ತೊಂದ್ರೆಯಾ? ಏನಾದ್ರಾಗ್ಲಿ ದೊಡ್ಡೋರು ಮನೆತನ್ಕ ಬಂದದ್ದು ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ' ಎಂದಳು ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ.

'ಹಾಗಲ್ಲ. ನಿಮಗೆ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಚನ್ನಾಗಿಲ್ಲಾಂದಿರಿ. ತೊಂದರೆಯಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಪರಿಚಯವಿರಲಿಲ್ಲಾಂತ ಚಿನ್ನಪ್ಪನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದೆ'

'ಹಂಗೆ ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಇತ್ಲಾಕಡೆ ಬರಬಾರ್ದು ನಿಮ್ಮಂಥೋರು. ಅರೀದ ಜನ ಆಡ್ಕೋತಾವೆ. ಈಗಿನ ಹುಡುಗೇರೂ ಅಷ್ಟೆ. ಕರೆಯೋ ತನಕ ದೂರ ಇರಬೇಕು ಅನ್ನೊಲ್ಲ. ಹಸಿದ ಬೆಕ್ಕಿನ ಹಾಗೆ ಮ್ಯಾಲೇ ಬೀಳ್ತವೆ. ಅವುತಾನೆ ಏನುಮಾಡಿಯಾವು ಪಾಪ! ಹೊಟ್ಟೆ ಆತುರ. ಅದ್ಕೆ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಹುಡುಗ್ರು ಆದಷ್ಟು ದೂರ ಇರಬೇಕು.'

'ಅದ್ಯೆಲ್ಲಾ ಈಗ್ಯಾಕೆ ಹೇಳು........' ಚಿನ್ನಪ್ಪಾ ನಡುವೆ ಬಾಯಿಹಾಕಿ ಹೇಳಿದ.

'ಹಂಗಲ್ಲ ಚಿನ್ನಣ್ಣ, ನೀನೇನೇ ಹೇಳು. ಈಗ ಬರೋವು ಅಡ್ಡಕಸಬಿ ಹುಡುಗೇರು. ಕಸಬಿನ ಮರ್ವಾದೇನೇ ಮರತವ್ರೆ, ಯಾರಾದ್ರೂ ಸಿಕ್ಕಾರೇನೋ, ನಾಲ್ಕುಕಾಸು ಕಿತ್ಕೊಂಡು ತಿಂದೇವೇನೋಂತ ಬಾಯಿಬಿಡ್ತವ ನಮ್ಮ ಕಾಲ್ಕೆ ಇಂಗಿರಲಿಲ್ಲ.'

'ನಿಮ್ಮಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾನ ಇತ್ತು, ಮರ್ಯಾದೆ ಇತ್ತು, ಕೈತುಂಬ ದುಡ್ಡುಕೊಟ್ಟು ಸಾಕೋರೂ ಇದ್ರು. ಈಗೇನದೆ. ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಬರೋರೂ ತನ್ನ ತೆವಲು ತೀರಿಸ್ಕೊಂಡು ಗುಡ್ಸೆಟ್ಟಿ ಅಂತ ಬೈದು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಇರ್ತದೆ.'

'ಆದ್ನಿಜಾನ್ನು, ನಮ್ಮ ಕಾಲ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಧಣೀನ ನೆಚ್ಕೊಂಡು, ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ದೆ ಇದ್ರೂ ಹೆಂಡತಿಹಂಗೆ ಇರ್ತಾ ಇದ್ವಿ, ಅವ್ರೂ ಹಂಗೇ ಸಾಕೋರು. ಈಗೇನದೆ? ಬಂದೋರ್ಗೆಲ್ಲಾ ಬಾಳ್ವೆ ಮಾಡಿದ್ರೂ ಒಪ್ಪೊತ್ತಿನ ಕೂಳು ಬೇಯಾಕಿಲ್ಲ. ಕಾಸು ವಿಷಾ ಆಗಿದೆ. ಬದುಕಿದ ಬಾಳಲ್ಲ, ಸತ್ತ ಸಾವಲ್ಲ' ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದಳು.

'ಹೊಗ್ಲಿ, ಆ ಪುರಾಣ ಈಗ್ಯಾಕೆ. ಚಂದ್ರವ್ವನ ಕಥೆಹೇಳು. ರಾಯ್ರು ಕೇಳ್ಕೊಂಡು ಹೋಗ್ಲಿ. ಬಾಕಿ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆಡ್ಕೋಭೋದು. ನಿನ್ನೆಯಿಂದ ಅವ್ರಿಗೆ ಊಟ ತಿಂಡಿ, ನಿದ್ದೆ ಯಾವ್ದೂ ಇಲ್ಲ.'

'ಯಾಕೆ?'

ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಆಕೆಗೆ ನಾನು ಕುರುಮರಡಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳಿದ.

'ಅಯ್ಯೋ ಶಿವನ ಅಂಗಾ. ಮೊದ್ಲೆ ಹೇಳಾಕಿಲ್ವಾ, ವಸಿ ಹಾಲಾದ್ರೂ ತರಸ್ತಿದ್ದೆ. ಏ...ಲಕ್ಕೀ...ಲಕ್ಕೀ........' ಎಂದು ಶಕ್ತಿಬಿಟ್ಟು ಕೂಗಿದಳು ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ಆಕೆಯ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಲಕ್ಕವ್ವ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು.

'ರಾತ್ರಿಂದ ಊಟಾ ನಿದ್ದೆ ಇಲ್ಲಂತೆ. ವಸಿ ಹಾಲಿದ್ರೆ ಕಾಯಿಸ್ಕೊಡು. ದೊಡ್ಡೋರ ಹೆಸರು ಕೇಳ್ಕೊಂಡು ಬಂದವ್ರೆ. ಅಂಥೋರ ಮನೇಲಿ ಮಿಳ್ಳೆ ಹಾಲು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ಅಂದಾರು.'

ತನ್ನ ಹಿರಿಯರ ಬಗ್ಗೆ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಕಂಡು ನನಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ತಟಕ್ಕನೆ ಲಿಂಗಾಜೋಯಿಸರ ಬಳಿ ಹೋದಾಗ ಅವರು ತೋರಿದ ತಾತ್ಸಾರ ನೆನಪಾಯಿತು. ನಾವು ಕೀಳೆಂದು ಕರೆವವರಲ್ಲಿ ಎಂಥ ದೊಡ್ಡಗುಣವಿದೆ. ಮನಸಿನಲ್ಲೇ ಆಕೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಚಿನ್ನಪ್ಪ, ಆಕೆ ಏನೇನೋ ಮಾತಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ, ಲಕ್ಕಮ್ಮ ಹಾಲು ತಂದು ಕೊಟ್ಟಳು. ನಾವು ಹಾಲು ಕುಡಿದುದಾದ ಮೇಲೆ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ ಚಂದ್ರಮ್ಮನ ಕಥೆ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು.

೧೨

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರಿಗೆ ಹಾಡಿನ ಹುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದದ್ದು ಹೀಗೆ.

'ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ, ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಪರಾಭವ ಆಗಿ, ಕಣ್ಣು ತೆರೆದ ಮೇಲೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ರಾಗ ಸಾಧಿಸೋ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತು. ಹುಚ್ಚೆಂದರೆ ಅದು ಹುಚ್ಚೇ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಕೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡ್ತಾ ಇದ್ರಂತಲ್ಲಾ ಹಾಗೆ, ಅವರು ರಾಗದ ತಪಸ್ಸು ಆರಂಭಿಸಿಬಿಟ್ಟರು. ಸೋಲಾದ ಮರುದಿನವೇ ಇನ್ನು ಯಾವುದಾದರೂ ರಾಗವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ, ಮತ್ತೆ ಹಾಡಿಗೆ ತಂಬೂರಿ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿ, ಸಾಧನೆ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಆ ಸಾಧನೆಗೆ ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ, ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಯ ಕಾಲವೂ ಅದೇ ಧ್ಯಾನ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲಿನ ಹಳೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೋದಿ, ಯಾವ ರಾಗಕ್ಕೆ ಯಾವ ಹೊತ್ತು, ಯಾವ ದೇವತೆ ಎಂದರಿತು, ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ನಿರ್ಜನ ಸ್ಥಳ ಸೇರಿ, ಆ ರಾಗ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸುವರು. ಒಂದು ದಿನ ಹೀಗೇ ಭೈರವೀ ರಾಗ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು ಎನಿಸಿತು. ಭೈರವಿ ಪೂರ್ವಯಾಮದ ರಾಗ. ಸೂರ್ಯ ಮೂಡುವ ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಹಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಹಾಡಿದರೆ ಆ ರಾಗ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು, ಆ ದಿನ ಹಿಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯೇ ಮನೆಬಿಟ್ಟು, ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಕೇಶವ ದೇವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲೇ ಮಲಗಿದರು. ಸರಿಯಾದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎದ್ದು ರಾಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು. ಅದರ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ದೆಯೇ ಬರಲಿಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ. ಹಾಗೇ ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೂಡುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಎದ್ದು, ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದಿನ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಮುಖ, ಕೈಕಾಲು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅಲ್ಲೇ ಬಳಿಯಲ್ಲಿರುವ ಆದ್ರಿ ಹೂವಿನ ಮರದಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು— ಸರಿಯಾದ ಹೊತ್ತು ಬರುವುದನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾ.

'ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ರಾಗಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಜಗತ್ತನ್ನ ಮರೆತು ಕೂತಿದ್ದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬಳಿಯ ಕೊಳದೆಡೆಯಿಂದ ಯಾರೋ ಹೆಂಗಸು ಹೆದರಿ, ಚೀರಿದ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸಿ, ಧಡಕ್ಕನೆ ಮೇಲೆದ್ದು ಕೊಳದ ಬಳಿ ಓಡಿದರು. ಯಾರೋ ಹೆಂಗಸು, ಕಾಲುಜಾರಿ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಮುಳುಗಿ ಮೇಲೆದ್ದು ಮತ್ತೆ

ಮುಳುಗುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಯೋಚಿಸದೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಹಾರಿ, ಮುಳುಗಲಿದ್ದ ಹೆಂಗಸನ್ನು ದಡಕ್ಕೆ ತಂದರು. ಆ ವೇಳೆಗೆ ಆಕೆಗೆ ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪಿತ್ತು. ನೀರಬದಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲಮೇಲೆ, ಆಕೆಯ ಒಣಗಿದ ಸೀರೆ, ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಕಾಣಿಸಿತು. ಆಗ ಅದು ಮಾಘಮಾಸವೆಂದೂ, ಆಕೆ ಯಾರೋ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಾಲು ಜಾರಿರಬೇಕೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ಹಾಗೇ ಆಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದು, ಕೊಳದ ದಡದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು.

'ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿದ ಹೆಂಗಸು ಆಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರು ಕುಡಿದಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯನ್ನು ಬೆನ್ನುಮೇಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಿಸುಕಿ ಕುಡಿದ ನೀರು ಹೊರಡಿಸಿದರು. ತಾವು ಛಳಿಗೆ ಕಾವಲೆಂದು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಬೆಂಕಿಯ ಬಿಸಿ ಬೂದಿಯನ್ನು ತಂದು, ಆಕೆಯ ಒದ್ದೆ ಬಟ್ಟೆ ಸರಿಸಿ, ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಕ್ಕಿ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ, ಆಕೆ ತಂದ ಒಣ ಸೀರೆಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿ, ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೇ ಕೂತರು.

'ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಜೀವ ಉಳಿಸುವ ಆತುರದಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಹೆಂಗಸು ಎಂಬುದೂ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಜೀವಕ್ಕೆ ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ, ಉಸಿರಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಿಡುವಾದಾಗ, ತಾವು ಬದುಕಿಸಿದ ಜೀವ ಹೆಣ್ಣು ಎಂಬುದು ಅರಿವಾಯಿತು.

'ಆಗ ಆವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು-ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷದ ಪ್ರಾಯ. ಆದರೂ ಅದುವರೆಗೂ ತಾಯಿಯನ್ನಲ್ಲದೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಚಿಂತೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ, ಆ ದಿನ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ, ಅವರಿಗೆ ನಗ್ನ ಸ್ತ್ರೀ ಸೌಂದರ್ಯದ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ತಾವೇ ಹೊದಿಸಿದ ತೆಳುವಾದ ಸೀರೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯದೆ ಮಲಗಿದ ರೂಪಜ್ವಾಲೆ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಅವರ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯಿತು. ಆಯಾಸದಿಂದ ಭಾರವಾಗಿ ಎಳೆವ

ಉಸಿರಿಗೆ ಏರಿಳಿವ ಎದೆಯ ಮಿಡಿತ, ಅವರ ಮೈಯ ನರನರವನ್ನೂ ಬೆಂಕಿಯ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಮಿಡಿದು, ಅವರನ್ನು ವಿಹ್ವಲಗೊಳಿಸಿತು. ಅದುವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ಅರಿವಾಗದ, ಯಾವುದೊ ಪ್ರಖರ ಭಾವ ಹುಚ್ಚು ಹೊಳೆಯಂತೆ, ಮೊರೆಯತೊಡಗಿತು. ಕಣ್ಣಿದುರು ಮಲಗಿದ ವಿಲಾಸದ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು ತೂರಿಬಿಡಬೇಕು ಎನ್ನಿಸಿ, ಮೈ ಬಿಗಿದು ಕಾವಾಯಿತು.

ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ, ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾದ ವಿವೇಚನೆ 'ಛಿ! ಇದು ಪಾಪ ಯೋಜನೆ. ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಂಥ ಕೀಳು ಯೋಚನೆ ಸಲ್ಲದು. ಯಾವ ಮನೆಯ ಮಂಗಳ ದೀಪವೋ ಆಕೆ. ಜೀವ ಉಳಿಸಿ ಈ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದೇ, ನೀಚ' ಎಂದಿತು. ಕೂಡಲೇ ಮಂಟಪದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ತಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಲು ಕೂಡಾ ಧೈರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಕಾಡು ಕುದುರೆಯಂತೆ ಕುಣಿವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಯಮ ಕಡಿವಾಣ ಬಿಗಿಯುತ್ತಾ, ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮರೆಯಲೆತ್ನಿಸುತ್ತಾ ಕೂತಿದ್ದರು.

'ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಾದಮೇಲೆ, ಒಳಗೆ ಮಲಗಿದ ಹೆಣ್ಣು ಅಲುಗಾಡುವ ಸದ್ದಾಯಿತು. ಅವರ ಮನಸ್ಸು ಒಂದೊಂದು ಗಳಿಗೆಯೂ, ಈಗ ಆಕೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು ಎಂದೇ ಊಹಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೇ ಹತ್ತು ಗಳಿಗೆ ಕಳೆದಮೇಲೆ, ಆಕೆ ಎದ್ದು ಓಡಾಡುವ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಸಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಣ್ಣನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿದರು. ಆಕೆ ಮಂಟಪದಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಸದ್ದಾಯಿತು.

'ಈದಿನ ನನ್ನ ಜೀವ ಉಳಿಸಿದಿರಿ. ಎಂದೂ ನಿಮ್ಮ ಉಪಕಾರ ಮರೆಯಲಾರೆ.'

'ಹೆಣ್ಣು ಆತನ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು, ಕಾಲಿಗೆ ಹಣೆ ಸೋಕಿಸಿ ಹೇಳಿತು. ತೆರೆಯದಿದ್ದರೆ ಸಿಡಿಯುವೆನೆಂಬ ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚಲಾರದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡಿದರು. ಆಗತಾನೆ ಕೆಂಪಾಗುತ್ತಿರುವ ಮೂಡಲಿನ ಮುಂಜಾವಿನ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಮುಖವನ್ನೇ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರುವ ಹೊಳಪುಗಣ್ಣನ್ನು

ನೋಡಿದರು. ಮಂಟಪದೊಳಗಿನ ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲೂ ಆಕೆ ರೂಪವತಿಯಂದು ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಮೂಡಲ ಕೆಂಬೆಳಕು, ಆ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮೆರಗು ಕೊಟ್ಟಿತ್ತು. ಆಯಾಸದಿಂದ ಬಳಲಿದರೂ, ತುಂಬು ಯೌವನದ ಉಜ್ವಲತೆಯಿಂದ ಪ್ರಖರವಾದ ಹೆಣ್ಣಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ ಅವರ ಕಣ್ಣು ಕುಕ್ಕಿತು. ನಾಲಿಗೆಗೆ ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು.

'ನಿಮ್ಮ ಜೀವ ಉಳಿಸಿದವನು ನಾನಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ದೇವರು ಕಾಪಾಡಿದ.'

'ನಿಜ. ನಿಮ್ಮ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕಾಪಾಡಿದ, ನನ್ನ ಪಾಲಿನ ದೇವರು.'

'ಏನೋ. ಆದರೂ ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಬರಬಾರದು.' ಮುಖವನ್ನು ಎತ್ತಲೋ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ದಿನವೂ ಮಾಘಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈ ದಿನ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಳಕು ಮೋಸಮಾಡಿತು. ಹೊತ್ತು ತಿಳಿಯದೆ ಬಂದೆ. ಕತ್ತಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲು ಜಾರಿತು.'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮನಸ್ಸು ಮಾತು ಕೇಳದೆ, ಮಾತಿನ ಮಾಧುರ್ಯವನ್ನೇ ಸವಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಕೆ ಏನು ಹೇಳಿದಳೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ. ಸುಮ್ಮನೆ 'ಹೂ' ಎಂದರು.

'ನನ್ನ ಪುಣ್ಯವಶಾತ್ ನೀವು ಇಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಬದುಕಿದೆ.'

'ಹೂ...ಆದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೊತ್ತು ಛಳಿಗೆ ಮೈ ಬಿಡಬೇಡಿ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ. ಜೊತೆಗೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ ಬರಲೆ?'

'ಬೇಡಿ. ನಾನೇ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನಿಮಗೇಕೆ ವೃಥಾ ತೊಂದರೆ. ಏನೋ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೀರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.'

’ಹೂ.’

’ಮಾತಾಡಿ ನಿಮ್ಮ ಯೋಚನೆಗೆ ವಿಘ್ನವಾಗಲಾರೆ. ನಾನಿನ್ನು ಬರಲೆ?’

’ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೆಣ್ಣು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿತು. ಆಕೆಯ ಕೈ ಸೋಕಿದ ಮೈ ಕಿಡಿಸೋಕಿದ ಕರ್ಪೂರದಂತೆ ಉರಿಯಿತು.

’ಹೂ. ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ.’

’ಹೆಣ್ಣು ಒದ್ದೆಯ ಬಟ್ಟೆ, ಅರಿಶಿನ, ಕುಂಕುಮದ ಬಟ್ಟಲುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟಿತು. ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣು ಮರೆಯಾಗಿ, ಬೆನ್ನುಕಂಡ ಕೂಡಲೇ ಆಕೆಯನ್ನೇ ನೋಡತೊಡಗಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಸಡಲಿದ ಜಡೆ, ಮುಡಿಯಿಂದ ನಡುವಿನವರೆಗೂ ಹರಡಿ, ಬಳ್ಳಿಮೈಯ ನಡಿಗೆಯ ತಾಳಕ್ಕೆ ನಾಟ್ಯವಾಡುತ್ತಿದೆ. ಆಕೆ ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೆ ತನ್ನಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬುದು ಅರಿವಾದಾಗ, ’ಅಕೆ ಯಾರೆಂದು ಕೇಳಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ, ಹೆಸರು ಕೂಡಾ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ’ ಎಂಬುದು ತಟಕ್ಕನೆ ತಿಳಿದು, ಎದ್ದು ಆಕೆಯ ಗಮನ ಸೆಳೆಯಲು ಕೈ ಚಪ್ಪಾಳೆ ತಟ್ಟಿ, ವೇಗವಾಗಿ ಆಕೆಯತ್ತ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದರು.

’ಅವರ ಕೈಸದ್ದು ಕೇಳಿ ಆಕೆ ತಿರುಗಿ ನಿಂತಳು. ಅವರ ನಡಿಗೆಯ ವೇಗವನ್ನು ಕಂಡು ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಕವಿಯಿತು.

’ಕ್ಷಮಿಸಿ. ಎಲ್ಲೋ ಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರು ಕೇಳುವುದೂ ಮರೆತು ಹೋಯಿತು. ಅದಕ್ಕೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿದೆ.’

’ಅವರ ಪ್ರಶ್ನೆ, ಅದನ್ನು ಆವರು ಕೇಳಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕವಿದ ಭೀತಿ ತೊಲಗಿ, ಮೃದುಹಾಸ್ಯ ಮಿಂಚಿತು.

’ನನ್ನ ಹೆಸರು ಚಂದ್ರಾ... ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಾನು ಹೆಸರುಕೇಳಿ ಬಲ್ಲೆ.’

’ಆ! ನಿನ್ನ ಹೆಸರು ಏನೆಂದೆ?’

’ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ!’

’ಹೆಣ್ಣು ನಾಚಿ ನುಡಿಯಿತು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು. ಹೆಸರು ಹೇಳುವಾಗ ಮುಖ ಅರಕ್ತವಾಯಿತು. ಆ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಮಾತು ಸೋತವರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು.

’ನಾನಿನ್ನು ಬರಲೆ? ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಬೇಕು.’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವರು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡುವವರೆಗೂ ಕಾಯದೆ, ಬೇಗ ಬೇಗ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ಹೋದಳು ಆಕೆ. ಅಷ್ಟುದೂರ ಹೋಗಿ ಏಕೋ ತಿರಿಗಿ ನೋಡಿದಳು. ನೆಲಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಕೀಲಿಸಿದವನಂತೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಾ ನಿಂತಿದಾರೆ ಮತ್ತೆ ಆಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಮುಂಜಾವಿನ ಹೊಂಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಂದರ ಕನಸಿನಂತೆ ಕರಗಿ ಹೋದಳು.

’ಚಂದ್ರಾ....ಚಂದ್ರಾ....’

’ನಾಡಿಯ ಮಿಡಿತಕ್ಕೊಂದು ಬಾರಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮನಸ್ಸು ಆ ಹೆಸರನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಹತ್ತುಕಡೆಯಿಂದ ಬೀಳುತ್ತಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸುರಿಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧವಾದ ಕೊಳದ ನೀರಿನಂತಿತ್ತು ಅವರ ಮನಸ್ಸು.

’ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ಅದುವರೆಗೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ನೋಡದಿದ್ದರೂ, ಆಕೆಯ ಹೆಸರು ಕೇಳಿದ್ದರು-’ನಗರದ ವೇಶ್ಯೆಯರಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಚಲುವೆ’ಯೆಂದು. ಓ! ಎಂಥ ಸೌಂದರ್ಯ. ಅವರ ಕಲ್ಪನೆ, ಆ ಸಜೀವ ಸೌಂದರ್ಯದ ಅಂಚನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ದರ್ಶನ ಕೂಡಲೆಂದೇ, ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ನಿರಾಭರಣ ಸಹಜತೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದಳೇ ಈ ರೂಪಲಕ್ಷ್ಮಿ! ಅವಳ

ಅವಯವ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ ಮೈ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಪುಳಕಿತವಾಗಿ ಉತ್ಸಾಹಿತವಾಯಿತು. ಕಣ್ಣುಮರೆಯಾದ ರೂಪವನ್ನು ಕರೆಕರೆದು ಚಿಂತಿಸಿತು ಮನಸ್ಸು. ಅದುವರೆಗೂ ಅವರ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೋ ಅಡಗಿದ ಬಯಕೆ, ಉನ್ಮತ್ತವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯ ಸುಂಕ ಬೇಡಿತು.

’ಹುಚ್ಚಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹತೋಟಿಗೆ ತರಲೆತ್ನಿಸಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ; ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತದ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಈ ಸಲ್ಲದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ತುಳಿಯಲೆತ್ನಿಸಿದರು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತುಳಿದ ಹಗುರಾದ ಚೆಂಡಿನಂತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊರಹಾರುತ್ತಿತ್ತು ಅದಮ್ಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ. ಒಂದು ದಿನವಾಯಿತು, ಎರಡು ದಿನವಾಯಿತು-ಅದೇ ರೂಪ ದಾಹ. ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಮರೆಯಲೆತ್ನಿಸಿದರೂ, ಚಂಡಿ ಹಿಡಿದ ಮಗುವಿನಂತೆ, ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ಅದನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ—

’ಕೇದಿಗೆಯ ಕಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಲಾಬಿಯ ಹೊಳಪನ್ನು ಬೆರೆಸಿದ ದಂತದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿದ ಮೈ; ಬಯಕೆಯ ಹೂ ಅರಳಿದಂತೆ ಬಿರಿದ ಚೆಂದುಟಿ; ಚೆಂದುಟಿಗೆ ತೋರುಬೆರಳಂತೆ ರಂಜಿಸುವ ಎಸಳಾದ ನಾಸಿಕ; ಯೌವನ ಭಾರದಿಂದ ಮತ್ತವಾಗಿ, ಕಾಮಕಾಂತಿಯಿಂದ ಉಜ್ವಲವಾಗಿ, ಮಸೆದ ಮಿಂಚಿನ ಚಿಲುಮೆಯಂತೆ, ಬಿಳಿನೈದಿಲೆಯ ತೋಳಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕ ದುಂಬಿಯಂತೆ ಸಂಚಲಿಸುವ ಚಂಚಲ ನೇತ್ರ; ಮಂಜಿನ ಮೇಲೆ ಗುಲಾಬಿಯ ದಳಗಳ ಜೋಡಿ ಗೋಪುರ ಕಟ್ಟಿ, ಹವಳದ ಕಲಶವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿ, ಮದನನ ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ತೂಗುವ ವಕ್ಷಸ್ಥಲ...

’ಕಣ್ಣಿನಿದುರು ಸದಾ ಆ ಚಿತ್ರ. ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಹೆಸರು, ಚೆಲುವಿನ ಹೊಳೆ ತುಳುಕಿಸುವ ಹೆಸರು—ಚಂದ್ರಾ! ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಸಮಸ್ತ ಮಧುರತೆ ಆ ಹೆಸರಿನ ಎರಡಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿ ಇಳಿಸಿದಂತೆ ತೋರಿತು ಅವರಿಗೆ. ಅವಳ ತುಟಿಯ ಹವಳದ ತೊಟ್ಟಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕೋಟಿರಾಗಗಳ ಸಮ್ಮೋಹಕತೆ ಮಲಗಿ ಕರೆದಂತೆ ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವಳ

ವಿದ್ಯುತ್—ಸಾಮೀಪ್ಯವಿಲ್ಲದ ಬಾಳು, ಬೇಸರದ ಶೂನ್ಯವೆನಿಸಿತು. ಅವರ ಮೈಯೊಳಗೆ ಕುದಿವ ರಕ್ತ, ಅವಳೆದೆಯ ತಿಳಿಗೊಳದಲ್ಲಿ ಮೀಯಲೆಳೆಸಿತು.

'ಈ ಬಯಕೆಯ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಯ ಪಶುವಾಗಿ, ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಉನ್ಮತ್ತನಂತೆ ಅಲೆದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಕಡೆಗೊಂದುದಿನ ಅವರ ಎಲ್ಲ ವಿವೇಚನೆಯೂ ಸೋತು ಕಾಲು ತಾನೇ ಅವರನ್ನು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮನೆಯ ಬಾಗಲಿಗೆ ನಡೆಸಿತು.

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕರತ್ನ. ಆಕೆಯ ಸೌಂದರ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಕಥೆಗಳು ಊರಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ್ದರೂ, ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡವರು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಜನ. ಆಕೆ ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಬರುವುದೇ ಅಪರೂಪ. ಬಂದರೂ ರೇಶಿಮೆಯ ತೆರೆಮುಚ್ಚಿದ, ಚಿತ್ರಗೆಲಸದ ಮ್ಯಾನಾದಲ್ಲಿ ಬರುವಳು. ಗಾಳಿಗೆ ತೆರೆ ಸರಿದಾಗ, ಹಗಲಿನ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಎಲ್ಲೋ ಕೊಂಚ ಕಂಡು ಮಾಯವಾಗುವುದು ಆಕೆಯ ಮುಖಚಂದ್ರ. ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಚದುರೆ. ಆಕೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ನೋಡಲು ಹೋಗಲೂ, ನೂರ ವರಹ ಕೊಡಬಲ್ಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅಲ್ಲೂ ತೆಳುವಾದ ಜವನಿಕೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖ ಬೇಕೆಂದರೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಸುಂಕ. ಆದೂ ಆಕೆ ಒಪ್ಪಿದರೆ—ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಕೋಟಿ ವರಹ ತಂದವರೂ, ಬಾಗಿಲು ನೋಡಿ ಹಿಂದಿರುಗಬೇಕು.

'ಆಕೆ ವಿಲಾಸವತಿಯಾದರೂ, ದೇವರನ್ನು ಮರೆತವಳಲ್ಲ. ದೇವರು ಎಂದರೆ ತುಂಬಾ ಭಕ್ತಿ. ದಿನವೂ ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವಳು. ವ್ರತ ನೇಮಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವಳು. ಅದೆಲ್ಲವೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಊರಿನ ಎಲ್ಲ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದಲೂ ಆಕೆಗೆ ಪ್ರಸಾದ ಬರುವುದು. ಮಾಘ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೇಶವ ದೇವರ ಗುಡಿಯ ಬಳಿಯ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ದೇವರ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಬರುವಳು. ಅದೂ ಯಾರಿಗೂ

ತಿಳಿಯದಂತೆ, ಇತರರು ಬರುವ ಮೊದಲು; ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಯಾರಾದರೂ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಂಡರೂ ಇಂಥವಳೇ ಎಂದು ಊಹಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಸಾದಾ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಿ. ಆಕೆಯ ದೈವಭಕ್ತಿಯೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಆಕೆಗೆ ಆಗ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು, ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರರ ಪ್ರಾಯ.

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮನೆಯೆಂದರೆ ರಾಜ ಭವನ. ಅಂತಿಂಥವರು ಅದರ ಬಳಿ ಸುಳಿಯುವುದೇ ಬಿಗಿ. ಹಿಂದು ಮುಂದು ತಿಳಿಯದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದರು. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಉದ್ಯಾನದ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲೇ ಆಳು ಅವರನ್ನು ತಡೆದ.

'ಏನಾಗಬೇಕು ನಿಮಗೆ?'

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ.'

'ಯಾರು ನೀವು?'

'ನಾನು-ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ'

'ಆ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ, ಅವರ ಹೆಸರು-ಕೀರ್ತಿ ಕೇಳಿದ ಆಳಿಗೆ ಅವರನ್ನು ತಡೆಯುವ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.'

'ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ದಾಸಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ' ಎಂದ ಆಳು. ವಿದ್ಯುದಾಕರ್ಷಿತನಂತೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ 'ಚಂದ್ರಾ...ಚಂದ್ರಾ...' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು. ಅವರ ಕೂಗು ಕೇಳಿ, ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ ದಾಸಿಯರು ಓಡಿ ಬಂದು, ಅವರ ಕೂಗು ತಡೆದು-

'ಕೂಗಬೇಡಿ! ಇದು ಸಂತೆಯ ಮಾಳವಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.'

'ನೋಡಲು ಇದು ಸಮಯವಲ್ಲ. ಏನಾಗಬೇಕೆಂದುಹೇಳಿದರೆ ತಿಳಿಸುತ್ತೇವೆ.'

'ನೀವೇ ತಿಳಿಸುತ್ತೀರಾ? ನಾನೇ ಹೇಳಕೂಡದೇ?'

'ಅಹುದು. ಅದು ಈ ಮನೆಯ ಮರ್ಯಾದೆ.'

'ನಾನು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೀರಾ?'

'ಆಗಬಹುದು.'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಪ್ರಣಯ ಭಿಕ್ಷುಕನಾಗಿ ಬಂದಿದಾನೆಂದು ಹೇಳಿ.'

'ಇಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಕರಿಗೆ ತಾವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಬೆಲೆ. ತಂದಿದೀರಾ?'

'ಆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅವಾಕ್ಕಾದ. ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು! ಅವರ ಪೆಚ್ಚು ಮುಖ ಕಂಡು ದಾಸಿಯರು ಸದ್ದಾಗದಂತೆ ನಕ್ಕರು. ಒಂದುಗಳಿಗೆ ನಿರಾಶೆ ಕವಿಯಿತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟು ಹಣ ತರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೆ? ಹಾಗೆಂದು ಬಯಕೆಯನ್ನು ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಿ ಹೋಗುವುದೇ? ಏನೋ ಧೈರ್ಯ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ತರಬಹುದು ಎಂದಿತು.

'ತಂದರೆ ಆಕೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದೇ?'

'ಅಗತ್ಯವಾಗಿ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನಿನೊಂದಿಗೆ ನಾನು ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ.'

'ಯಾವಾಗ?'

'ನಾಳೆಯ ಸಂಜೆ.'

'ಆಗಲಿ.'

'ಅಷ್ಟು ಹೇಳಿದವರೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟುಬಿಟ್ಟರು. ದಾಸಿಯರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನ ಮಾತು ನಂಬದೆ ಹೋದರೂ, ವಿನೋದವೆಂದು ಅದನ್ನು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು.

'ದಂತದ ಕೆತ್ತನೆಗೆಲಸದ, ಹಂಸಾಕಾರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ, ಜರತಾರಿಯ ಕಸೂತಿ ಚಿತ್ರದ ಮೆತ್ತೆ ಹಾಕಿದ ವಿರಾಮಾಸನದ ಮೇಲೆ, ಮೈಚಾಚಿ, ಮಲಗಿದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ, ದಾಸಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ತಟಕ್ಕನೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು-

'ಬಂದಿದ್ದವರು ಯಾರೆಂದೆ?'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು.'

'ಯಾರು ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರೇ?'

'ಹೂ, ಅವರೇ.'

'ಏಕೆ ಬಂದಿದ್ದರಂತೆ, ಒಳಗೇಕೆ ಕರೆತರಲಿಲ್ಲ?'

'ಪ್ರಣಯ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದರು. ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ತಂದಾಗ ಬನ್ನಿ ಎಂದೆ'

'ಏನು ಆಡಬಾರದ ಮಾತಾಡಿದೆಯೇ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆ! ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೋದರೇ ಅವರು?'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಜೀವ ಉಳಿಸಿದವರೆಂಬುದನ್ನರಿಯದ ದಾಸಿ ಆಕೆಯ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಚಕಿತಳಾದಳು. ಏನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಆಕೆಗೆ ತೋಚಲಿಲ್ಲ.

'ಮತ್ತೆ ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರೇ ಅವರು?' ಕಾತುರತೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ.

'ಹೂ ನಾಳೆ ಸಂಜೆ ಬರುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದರು.'

'ನಾಳೆ ಸಂಜೆ ಬಂದರೆ, ಹಣತರಲಿ, ಬಿಡಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದುತಾ'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ದಾಸಿ ಮತ್ತಷ್ಟು ಚಕಿತಳಾದಳು—ಆದರೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುವಷ್ಟು ಧೈರ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಏನಾದರೆ ತನಗೇನು, ಹೇಳಿದಷ್ಟು ಮಾಡಿದರಾಯಿತು ಎಂದು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

'ದಾಸಿ ಇದುರಿನಿಂದ ಹೋದಮೇಲೆ, ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಚಿಂತಾಮಗ್ನಳಾದಳು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು, ಅವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯ ವಿಚಾರ ಆಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಕೇಳಿದ್ದಳು. ಒಂದು ಬಾರಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಛೇರಿಯಾದಾಗ ಕೇಳಿ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಜನದ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಯಾಗಿ ಹರಡಿದ ಅವರ ಜೀವನದ ವಿಷಯ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು, ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ತುಂಬಾ ಗೌರವವಿತ್ತು. ಅಂಥವರು ತನ್ನ ಮನೆ ಬಾಗಲಿಗೆ ಪ್ರಣಯ ಭಿಕ್ಷುಕನಾಗಿ ಬಂದನೆಂದರೆ, ನಂಬುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಸುಮ್ಮನೆ ನೋಡಲು ಬಂದು, ದಾಸಿಯರು ತಡೆದುದರಿಂದ, ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿ ಹೋದರೋ ಏನೋ? ಜೀವ ಉಳಿಸಿದಾತನಿಗೆ, ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇಂಥ ಅನಾದರ ನಡೆಯಿತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಕುದ್ದುಕೊಂಡಳು. ದಾಸಿಯ ಕೈಲಿ 'ತಪ್ಪಾಯಿತು ಬನ್ನಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿಕಳಿಸಲೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದಳು, ಏನು ಮಾಡುವುದೂ ಆಕೆಗೆ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. 'ಚಂದ್ರಾ, ಚಂದ್ರಾ' ಎಂದು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಜರದ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಗದರಿಸಿ, ಹೇಗೂ ನಾಳೆ ಸಂಜೆ ಬರುವೆನೆಂದು ಹೇಳಿದಾರಲ್ಲಾ, ಬಂದಾಗ ತಪ್ಪಾಯಿತು ಎನ್ನುವುದು; ಒಂದು ವೇಳೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಾದಳು.

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮನೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಏನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ಮೆದಳನ್ನು ಕಡೆದರು. ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಗೂ ತೃಪ್ತಿಗೂ ನಡುವೆ ಹೊನ್ನಿನ ಗೋಡೆ ಅಡ್ಡಬರಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಊಹಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಜೀವ ಉಳಿಸಿದ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಮರೆತು, ಮುಖವನ್ನೂ ತೋರಿಸದೆ ಹಣದ ಅಡ್ಡವಿಟ್ಟ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಬರುವುದು. ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ 'ಆಕೆಯಲ್ಲ ಹೇಳಿದುದು, ಆಕೆಯ ದಾಸಿಯರು. ಅವರೂ ಮಾಮೂಲಿನ ಮಾತಾಡಿದರು' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಚಂದ್ರಸಾನಿಯ ಮುಖ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ಬರುವ ಹೂವಿನಂತೆ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿಬಂದು, ಉಳಿದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು ಹುಚ್ಚಾಗುವರು. ಆದರೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಎಲ್ಲಿಂದ ತರುವುದು? ಐದು ಹತ್ತಾಗಿದ್ದರೆ ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು. ಹತ್ತಲ್ಲ, ನೂರಲ್ಲ-ಸಾವಿರ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಯಾರು ಕೊಡುವರು? ಒಂದು ಕ್ಷಣ ತಾಯಿಯ ಬಳಿ ಇರುವ, ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಒತ್ತೆಇಟ್ಟು ತರುವುದು ಅಂದುಕೊಂಡರು. ನಿಜ. ಈಗ ಆಕೆ ಅದನ್ನು ತೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಏತಕ್ಕೆಂದು ಹೇಳಿ ಕೇಳುವುದು? ಹಣದ ಚಿಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ಈ ಬಯಕೆಯೇ ಬೇಡ ಎನಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ ಆ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಇದು ಎಲ್ಲಿಯ ಬೆಲೆ? ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಅದರಿಂದ ದೂರವಾಗಬೇಕೇ ಎನಿಸುವುದು. ಎಷ್ಟು ಹತ್ತಿರ, ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಆಕೆಯ ಪ್ರೇಮ! ಹೇಗೆ ಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋಚದೆ, ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚದೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದರು. ಹಗಲು ಹರಿಯಲಿ ಮುಂದಿ ನೋಡೋಣ ಎಂದುಕೊಂಡರು.

'ಹಗಲಾಯಿತು, ಆದರೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಮಾತ್ರ ತೀರಲಿಲ್ಲ. ಕಡೆಗೆ ಬೇರಾವ ದಾರಿಯೂ ತೋಚದೆ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದ ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟರನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡು, ಅವರ ಬಳಿ ಹೋದರು. ಕರೆಸದೆ ಎಂದೂ ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಬರದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಾವೇ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಸಂಗೀತ ಪ್ರಿಯರಾದ ಅವರಿಗೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಲ್ಲಿ ಪರಮ ವಿಶ್ವಾಸ. ಅವರೇ ಬಂದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸಂತೋಷವೂ ಆಯಿತು.

'ಬರಬೇಕು' ಎಂದು ಕರೆದು ಆಸನವಿತ್ತು ಗೌರವಿಸಿದರು.

'ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ. ಇಂದು ನಿಮ್ಮಿಂದ ನನಗೆ ಒಂದು ಕೆಲಸವಾಗ ಬೇಕಾಗಿದೆ.'

'ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಲಿ. ಕೈಲಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಏನೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕು.'

'ನನಗೀಗ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕೊಡುತ್ತೀರಾ?'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ಅವರಿಗೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಕಡಮೆಯಲ್ಲ, ಒಬ್ಬ ಆಳು ಹೊರುವಷ್ಟು ಹಣ. ಅಷ್ಟೇಕೆ ಬೇಕಾಯಿತು ಇವರಿಗೆ?

'ಹಣವೇನೋ ಕೊಡಬಹುದು. ಯಾವಾಗ ಬೇಕಿತ್ತು?'

'ಈ ಸಂಜೆಯೇ. ಕೊಡುವುದಾದರೆ ನಾನೇ ಬಂದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.'

'ಅದೇನು ಇಷ್ಟು ಹಣದ ಅವಸರ?'

'ಏನೆಂದು ಕೇಳಬೇಡಿ. ಹೇಳಲಾರೆ. ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ?'

'ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟರಾದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪನವರಿಗೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನುಕೊಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಥರಾದ ಅವರ ಮನಸು, ಯಾವ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿತು. ನೂರಾದರೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಕೊಡಬಹುದು, ಸಾವಿರ ಕೊಡುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದರೂ, ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ತಳಕುಪಾಕಲು ಮನಸ್ಸಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದು ಇಲ್ಲವೆನಲೂ ಮನಸು ಬರಲಿಲ್ಲ.

’ನಿಮಗೆ ಇಲ್ಲವೆನಲಾರೆ. ಆದರೂ ಈಗಲೇ ಹಣ ನನ್ನ ಬಳಿ ಇಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಕಡೆ ತರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇನಾದರೂ ಕೊಡ ಬಲ್ಲಿರಾ?’

’ನನ್ನ ಬಳಿ ತೀರಿಸುವ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನು ಇದೆ? ಸ್ವಯಾರ್ಜಿತವೆಂದು ನನ್ನ ಬಳಿ ಇರುವುದು ಸಂಗೀತವೊಂದೇ. ಆದರೆ ಅದು ಆಸ್ತಿಯಲ್ಲ. ತಾಯಿಯ ಒಡವೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾರೆ. ತಾಯಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ, ತಂದೆ ಗಳಿಸಿದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಅಡವು ಇಡಲಾರೆ. ಈಗ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ, ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಹೀಗೇ ಇಂದಲ್ಲ ನಾಳೆ ತೀರಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿದ್ದರೆ ಕೊಡಿ.’

’ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟರಿಗೆ ಇದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಯಿತು. ನನ್ನದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವವರಿಗೆ ಯಾವ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೊಡುವುದು. ಈಗ ಅವರು ಹಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕಛೇರಿ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ತೀರಿಸುವುದು. ಅವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಏನೇನೋ ಯೋಚಿಸಿ, ಕಡೆಗೆ ಹೇಳಿದರು—

’ಒಂದು ಮಾತು. ತಾವು ಅನ್ಯಥಾ ಭಾವಿಸಬಾರದು. ತಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಒಂದು ಮಾತಿಗೆ ತಾವು ಒಪ್ಪಿದರೆ, ಹಣ ಜೋಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ.’

’ಏನು ಹೇಳಿ?’

’ಇದು ಯಾರೂ ಮಾಡದ ವ್ಯವಹಾರ. ನಿಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನಾನು ಈ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಹಣಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಕೊಡಲು ನಿಮ್ಮ ಬಳಿ, ನಿಮ್ಮದಾಗಿ ಸಂಗೀತವಲ್ಲದೆ ಬೇರೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಿರಿ. ಅದನ್ನೇ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟರೆ ಹಣ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ’

’ಅಂದರ?...’

’ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ಕೇಳಿದ ಎರಡು ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಡಬೇಕು. ನನ್ನ ಹಣ ತೀರಿಸುವವರೆಗೂ ಆ ರಾಗಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೂ ಕಾಡಬಾರದು. ಹಾಗೆಂದು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕು, ಆದೀತೆ?’

’ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಚೂರಿಯಿಂದ ಇರಿದಂತಾಯಿತು. ಯಾವುದು ತನ ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೋ, ಅದನ್ನೇ ಒತ್ತೆ ಇಡುವುದೇ? ಅದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೇನು ದಾರಿ? ಬೇರೆ ದಾರಿ ತಿಳಿಯದೆ, ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟರ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಅವರೇ ಆರಿಸಿದ ಎರಡು ರಾಗಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಪತ್ರ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು, ಸಂಜೆಗೆ ಬಂದು ಹಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಹೋದರು.

’ಹಣ ಸಿಗುವುದೆಂದು ಖಚಿತವಾದಮೇಲೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಗವನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟುದು ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಅಳುಕುತ್ತಿದ್ದರೂ, ತನ್ನ ಬಯಕೆಯ ತೃಪ್ತಿ ಸಾಧ್ಯವಾಯತಲ್ಲಾ ಎಂದು ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಹೊತ್ತು ಸರಿದಂತೆ ಬಯಕೆ ಬಲಿತು, ಬೇರೆಲ್ಲವೂ ಮರೆಯಾಯಿತು.

೧೩

’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಬಯಕೆ ಹಣ್ಣಾದಂತೆ, ಪಡುವಲು ಕೆಂಪಾಗಿ, ಸಂಜೆ ಬಳಿ ಸಾರಿತು. ಕೆಂಪು ಆರಿ, ಮಾಸಿದ ಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣವಾಗಿ ಮುಗಿಲು ಕಪ್ಪಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಣದೊಂದಿಗೆ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮನೆಯತ್ತ ಹೊರಟರು.

’ಚಂದ್ರಸಾನಿಯ ಮನೆ ಅವರ ಸ್ವಾಗತಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ಹಿಂದಿನ ದಿನದಂತೆ ಉದ್ಯಾನದ ಬಾಗಿಲ ಆಳು ಏಕೆ ಬಂದಿರೆಂದು ಕೇಳದೆ, ನಮಸ್ಕರಿಸಿ, ತಲೆಬಾಗಿಲವರೆಗೂ ದಾರಿ ತೋರಿಸಿ ಕರೆದೊಯ್ದ. ಬಾಗಿಲ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯರು ಅವರನ್ನು ಇದಿರುಗೊಂಡು, ಒಳಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕೂಡಲು ವಿರಾಮಾಸನ ತೋರಿದರು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅವರ ಸ್ವಾಗತವಾಗಲಿ, ಉಪಚಾರವಾಗಲಿ ಯಾವುದೂ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆವರ ಹೃದಯ ಹುಚ್ಚಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಬಯಕೆಯ ತೀವ್ರತೆಯಲ್ಲವರು, ಅಮಲೇರಿದಂತಿದ್ದರು. ಹಣದ ಚೀಲಗಳನ್ನು ದಾಸಿಯರ ಇದಿರು ಕಸದಂತೆ ಬಿಸುಟು—

’ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಎಲ್ಲಿ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

’ನಿಮಗಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.’

’ಎಲ್ಲಿ, ಮೊದಲು ದಾರಿ ತೋರಿಸು.’

’ಅಷ್ಟು ಅವಸರವೇಕೆ? ಬಿಸಿನೀರು ಸಿದ್ದವಾಗಿದೆ, ಮೀಯುವುದಿಲ್ಲವೇ?’

’ಸ್ನಾನವೂ ಬೇಡ, ಪಾನವೂ ಬೇಡ. ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ಎಲ್ಲಿ?’ ಆತುರದ ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಸಿಡಿದು ಕೇಳಿದರು.

’ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ. ಬಂದೆ-ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತೇನೆ.’ ಎಂದಳು ದಾಸಿ.

’ದಾಸಿ ತೋರುವವರೆಗೂ ಕಾಯುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಆ ಎದುರು ಕಾಣುವ ಮಹಡಿಯ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಬಿರುಗಾಳಿಯಂತೆ ಏರಿ ನುಗ್ಗಿದರು. ಹಲಿಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಲನ್ನು ಅವರು ಏರಿದ ವೇಗದ ಸದ್ದಿಗೆ ಮನೆಯೇ ನಡುಗುವಂತಿತ್ತು.

’ಮಹಡಿಯ ಮೇಲಿನ ನರ್ತನ ಶಾಲೆಯ ಅಂದವಾಗಲಿ, ಓರಣವಾಗಲಿ ಯಾವುದೂ ಆವರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ನರ್ತನ ಶಾಲೆಯ ಇದಿರು ಬದಿಗೆ, ತೆಳುವಾದ

ರೇಶಿಮೆಯ ತೆರೆ ಹಾಕಿದ ಬಾಗಿಲ ಮರೆಯಿಂದ ಮಬ್ಬಾಗಿ ಬರುವ ಬೆಳಕು ಆವರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. 'ಚಂದ್ರಾ' ಎಂದು ಕೂಗಿ ಒಳ ನುಗ್ಗಿದರು. ಬಾಗಿಲು ದಾಟಿದವರೇ ಒಳಗೆ ನೋಡಿ, ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟರು.

'ಕೋಣೆಯ ಒಳಗಿದ್ದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ, ಅವರ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದವಳು ಎದ್ದು ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಸ್ವರ್ಗದಿಂದಿಳಿದು ಬಂದ ಅಪ್ಸರೆ ಕಣ್ಣೆದುರು ನಿಂತಂತಿತ್ತು, ಆಕೆಯ ನಿಲವು. ಕೋಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿದಂತಿತ್ತು ಆಕೆಯ ಲಾವಣ್ಯ ಕಾಂತಿ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಜರತಾರಿಯ ಎಳೆಗಳು ಹೊಳೆವ ಬಹು ನವಿರಾದ, ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣದ ಸೀರೆಯುಟ್ಟಿದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವ ತೆಳುಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕುಪ್ಪುಸ ತೋಳು, ಎದೆಯನ್ನು ಬಿಗಿದು. ಅಂಗ ಸೌಷ್ಠವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಅಗಲವಾದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪದಕದ ಮುತ್ತಿನಹಾರ, ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಎದೆಯಮೇಲೆ ಏರಿಳಿದು ಹರಿದಿದೆ. ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ದೀಪದಂತೆ ಹೊಳೆವ ಪದ್ಮರಾಗ ಪದಕದ ಡಾಬು. ಮುಡಿಯಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿನ ತುರಾಯಿ. ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಸಿದ ಮೃದುವಾದ, ಹಾಲುನೊರೆಯ ಬಣ್ಣದ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯಮೇಲ್ಲೆ ದಂತದಲ್ಲಿ ಕಡೆದು ಸಿಂಗಾರವಾದ ರತಿಯ ವಿಗ್ರಹದಂತೆ ನಿಂತಿದಾಳೆ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ. ಎಲ್ಲೋ ಹೊತ್ತಿಸಿ, ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಗುರಾಗಿ ಹರಡಿದೆ ಊದುಬತ್ತಿಯ ಕೋಮಲ ಪರಿಮಳಮಯ ಧೂಮ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಹಿತವಾದ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು, ಕೋಣೆಗೆ ಕನಸಿನ ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿದೆ.

'ಕೊಳದ ತಡಿಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಂಡೇ ಮಾರುಹೋಗಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲದು, ಶೃಂಗಾರಾಭರಣ ಪೋಷಿತವಾಗಿ, ಮದನನ ಮಸೆದ ಕರವಾಳವಾಗಿದೆ. ಅವರು ಕನಸು ಮನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಊಹಿಸದ ಆ ಲಾವಣ್ಯದ ಪ್ರಕಾಶ ಅವರ ಕಣ್ಣು ಕೊರೈಸಿತು. ಉಸಿರು ಬಿಗಿದಂತಾಯಿತು.

'ಚಂದ್ರಾ........' ಎಂದು ಕೂಗಿ, ಆಕೆಯ ಬಳಿಗೆ ಸಾರಿ, ಬಯಕೆಯ ಭಾರ ತಾಳಲಾರದವರಂತೆ, ಆಕೆಯ ಕಾಲ ಬಳಿ ಕುಸಿದರು.

'ಅವರ ಭಾವೋದ್ರೇಕವನ್ನು ಕಂಡು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಚಕಿತಳಾದಳು. ಕೆದರಿದ ತಲೆ, ಮಾಸಿದ ಬಟ್ಟೆ, ರಾಗಾವೇಶದಿಂದ ಬಿಗಿದ ಮೋರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರವಾಯಿತು ಅವಳಿಗೆ. ಕೆಳಗೆ ಕುಸಿದ ಅವರನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಮೇಲೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಳು. ನಿಲ್ಲಲೂ ಅವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಂತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಆಕೆಗೆ ಒರಗಿನಿಂತರು. ಮಾತಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಉಡುಗಿದಂತಿತ್ತು. ಅವರ ಕೆದರಿದ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ನೇವರಿಸುತ್ತಾ ಕೇಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ—

'ದಾಸಿಯ ಮನೆಗೆ ದೊರೆ ಹೀಗೆ ಬರುವುದೇ?'

'ಆ......' ಆಕೆಯ ಮಾತು ತಿಳಿಯದವರಂತೆ ಕೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ಇದೇನು ವೇಷ?'

'ಬಟ್ಟೆಯೇ?'

'ಬಟ್ಟೆಯೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಮುಖ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ. ಈ ಕೆದರಿದ ತಲೆಯೇನು? ಇದೇನು ಉದ್ರೇಕ?'

'ನನಗೇನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮೂರುದಿನದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುವ ಹುಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಇದಾವುದೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ.' ಎಂದು, ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನಂತೆ ಹೇಳಿ 'ನಾನು ಹೀಗೆ ಬರಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆ ಮಾತು, ಅದನ್ನಾಡಿದ ಮುಗ್ಧರೀತಿ, ಅವಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಮಿಡಿಯಿತು.

'ಹಾಗೆಂದನೇ ನಾನು? ನನ್ನ ದೊರೆ ಹೇಗೆ ಬಂದರೂ ನನಗೆ ಚಂದವೇ. ಆದರೂ ಇಷ್ಟು ಹುಚ್ಚೆ?'

'ನೀನರಿಯೆ ಚಂದ್ರಾ........ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದಂದಿನಿಂದ ನನಗೇನೋ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ. ನಾನು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ.'

'ಹಾಗಾದರೆ ಮತ್ತೇನು?'

'ನಿನ್ನ ಸೌಂದರ್ಯದ ಬಂದಿ, ಲಾವಣ್ಯದ ಗುಲಾಮ. ನನ್ನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೀಯಾ ಚಂದ್ರಾ'

'ವೇಶ್ಯೆಯಾದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ಹಣಕೊಟ್ಟು ಬಂದವರಾರೂ ಈ ರೀತಿ ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹೃದಯದಾಳದಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ಮೂಡಿಬಂದ ಪ್ರಣಯಾರ್ತ ಧ್ವನಿ ಅವಳ ಹೃದಯವನ್ನು ಹಿಂಡಿತು. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿ ಒಡೆಯಿತು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಅವಳು ಅನುಭವಿಸದ ಹೊಸ ಭಾವನೆಯೊಂದು ರೋಂಕಾರ ಮಾಡಿತು.

'ಏನು ಮಾತು ದೊರೆ? ನನ್ನನ್ನು ನೀವು ಬೇಡುವುದೇ?' ಅವಳ ಮಾತೂ ಕಂಬನಿಯಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದು ಮೃದುವಾಗಿತ್ತು.

'ಬೇಡದೆ ಮತ್ತೇನು ಮಾಡಲಿ?'

'ಏಕೆ?'

'ನಿನ್ನ ಚೆಲುವು, ಜಗತ್ತಿನ ರಾಣಿ. ಅದರಿದುರು ನಾವೆಲ್ಲರೂ ದಾಸರು, ಚಂದ್ರಾ, ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಬಂದ ಭಿಕಾರಿಗಳು. ಇಂದು ನನ್ನ ಸಾವು-ಬದುಕು ನಿನ್ನದು.'

'ಸತ್ಯದ ಸಹಜ ತೀವ್ರತೆಯಿಂದ ಒಡಮೂಡಿದ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಮೈ ನಡುಗಿತು. ತನ್ನ ಎದೆಯೊರಗಿ ನಿಂತಿರುವುದು ಮಾನವನಲ್ಲ, ಬೆಂಕೆ ಎನಿಸಿತು.

'ಆ ಮಾತು ಬಿಡಿ. ನಾನು ನಿಮ್ಮವಳು. ಅಲ್ಲವೇ?'

’ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ತೋಳಲ್ಲಿ ಬಿಗಿಯುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ—

’ನಿಜ, ನೀನು ನನ್ನವಳು ಚಂದ್ರಾ....ನನ್ನವಳೇ. ಇಂದಿಗೇ ಅಲ್ಲ, ಎಂದೆಂದಿಗೂ’ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುವ ಪ್ರವಾದಿಯ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಏಕೋ ಹೆದರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಆ ಮಾತು ಮರೆಸಲು ಹೇಳಿದಳು-

’ಏಳಿ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಕಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಬೇರೆ ಬಟ್ಟೆಯುಟ್ಟು ಬನ್ನಿ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ, ಮಲಗಿ ಮಾತನಾಡೋಣ.’

’ಸ್ನಾನ ಊಟ, ಮಾತು ನಿದ್ರೆ ಯಾವುದೂ ನನಗೆ ಬೇಡ.’

’ಹಾಗಾದರೇನು ಬೇಕು?’

’ಹೀಗೇ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಏಕೋ ನನಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ ಚಂದ್ರಾ.’

’ಏಕೆ?’

’ಇಂಥ ಸೌಂದರ್ಯ, ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರೆ ಎಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಕದ್ದು ಮಾಯಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಎಂದು ದಿಗಿಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಬೇರೇನೂ ಬೇಡ ಚಂದ್ರಾ...ಹೀಗೇ ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಇದ್ದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ.’ ಆಕೆಗೂ ಹಾಗೇ ಇದ್ದು ಬಿಡಬಹುದಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಸೊಗಸು ಎನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಇರುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ.

’ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ನಾನ ಊಟ ಮಾಡಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಕೇಳಿದಳು—

'ನಾಟ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀರಾ?'

'ಬೇಡ. ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ಮಿಂಚಿನ ಕುಣಿತದ ಇದಿರು ಬೇರಾವ ನಾಟ್ಯವೂ ಬೇಡ' ಎಂದರು.

'ಹಾಗಾದರೆ ಮಲಗಲು ಹೋಗೋಣವೇ?'

'ಹೂ.'

'ಶಯ್ಯಾಗೃಹ ಇಂದ್ರನ ವಿಲಾಸಕ್ಕೆಂಬಂತೆ ಸಜ್ಜಾಗಿತ್ತು. ತೆಳುವಾದ ತೆರೆ ಕಟ್ಟಿದ, ವಿಶಾಲವಾದ ಕರಿಯ ಮರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಬೆಳದಿಂಗಳನ್ನು ಹರಡಿದಂತಿರುವ ಶುದ್ಧ ಬಿಳಿಯ ಹಾಸು ಹೊದಿಸಿದ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ವಾಸನೆಗೆಂದು ಜಾಜಿಯ ಹೂವು ಹರಡಿದ್ದರು. ಆಳೆತ್ತರದ ಕಂಚಿನ ಸ್ತ್ರೀ ವಿಗ್ರಹದ ಕೈ ಬೊಗಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದಾಗಿ, ಆದರೆ ಹೊಳಪಾಗಿ ಉರಿವ ಗಂಧದೆಣ್ಣೆಯ ದೀಪ, ಮಂಚದತ್ತ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಆ ಮಂಚದ ಬಳಿ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು—

'ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ. ಉಡುಪು ಬದಲಿಸಿ ಬರುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪಕ್ಕದ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ. ಮಂಚದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮಲಗದೆ ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಅವರ ಕಣ್ಣು, ಮಂಚದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೀಲು ಗೊಂಬೆಯ ಕೈಯ ಬೀಸಣಿಗೆಯ ಗಾಳಿಗೆ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಪರಿಮಳ ಕೆದರುತ್ತಾ, ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ತಾರೆಗಳಂತಿರುವ ಜಾಜಿಯ ಹೂವಿನ ಮೇಲಿತ್ತು. ಒಂದು ಹೂವನ್ನು ಕೈಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರು. ಎಷ್ಟು ಕೋಮಲವಾದ ಹೂವು, ಎಂಥ ಸೌರಭ! ಈ ಸುಮದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಕೋಮಲತೆ, ಕಮನೀಯ ಕಂಪು-ಎಲ್ಲವೂ ಮೈಬಿಸಿಗೆ, ಯಾರದೋ ವಿಲಾಸ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಬಾಡಿ ಬಳಲ ಬೇಕೇ? ಎಂಥ ಕ್ರೌರ್ಯ. ಅವರ ಕರುಳು ಹಿಸುಕಿ ದಂತಾಯಿತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಹೂವಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೋವಾಗುವುದೋ ಎಂಬಂತೆ, ಮೃದುವಾಗಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಆ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲಾರಂಭಿಸಿದರು.

'ಉಡುಪು ಬದಲಿಸಲೆಂದು ಹೋದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಉಡುಪು ಬದಲಿಸಿ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು-ಅವರು ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು.

'ಮಲಗುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದೇನು ಮಾಡುತ್ತಿದೀರ?'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರು ಅವರಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಹೊಳೆವ ಕಂಬನಿಯನ್ನು ಕಂಡ. ಆಕೆಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

'ಇದೇಕೆ ಕಣ್ಣೀರ?'

'ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ಹೂವನ್ನು ನೋಡಿದೆ ಚಂದ್ರಾ. ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು.'

'ಏಕೆ?' ಮತ್ತಷ್ಟು ಚಕಿತಳಾಗಿ ಕೇಳಿದಳು.

'ಸೌಂದರ್ಯದ ಮುಡಿಯೇರಿಯೋ, ಭಗವಂತನ ಪಾದಸೇರಿಯೋ ಪುನೀತವಾಗಬೇಕಾದ ಹೂವು, ಭೋಗದ ಕಾವಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಮಡಿಯಬೇಕೇ? ಎಂಥ ದುರಂತ. ಆ ಹೂವಿನ ಮನಸಿಗೆ ಎಷ್ಟು ನೋವಾಗಬೇಡ. ದಿನವೂ ಹೀಗೇಯೇ ಹೂವು ಬಾಡಿಸುತ್ತೀಯಾ ಚಂದ್ರಾ? ಈ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಬಾರದು.'

'ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟರಾ?!'

'ನಿನಗೂ ಕಂಬನಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಹಸುಗೂಸಿನಂತೆ ಹೂವುಗಳು. ಅವನ್ನು ನಲಿಸಬೇಕು, ಬಾಡಿಸಬಾರದು.'

'ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಬಿಡಿ-ನಾನೇ ತೆಗೆಯುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ತಾನೇ ಹೂವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಆರಿಸಿ ತೆಗೆದಳು.

'ಹೋಗಲಿ, ಈಗಲಾದರೂ ಮಲಗಿ.'

’ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆಕೆಯನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾವಿನ ಪೊರೆಯಷ್ಟು ತೆಳುವಾದ ಬಿಳಿಯ ರೇಶಿಮೆಯ ಸೀರೆಯುಟ್ಟು, ಅಷ್ಟೇ ತೆಳುವಾದ ಅದೇ ಬಣ್ಣದ ಕುಪ್ಪಸ ಧರಿಸಿ, ಮುತ್ತಿನ ಹಾರವೊಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರಾವ ಆಭರಣವೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಮುಡಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ, ಮೈಗೆ ತೊಡೆದ ಗಂಧದ ನರು ಗಂಪು ಬೀರುವ, ಅಮೃತ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ವಿಗ್ರಹದಂತಿರುವ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಕಣ್ಣು ಕೀಲಿಸಿತ್ತು. ತಿದ್ದಿದ ಕುಡಿ ಹುಬ್ಬು, ಕಾಡಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೊಳೆವ ಅಗಲವಾದ ಮಿಂಚುಗಣ್ಣು, ಗುಲಾಬಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮೃದುವಾದ ತುಟಿಯನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ರೇಶಿಮೆಯಷ್ಟು ಮೃದುವಾಗಿ, ಸಡಿಲವಾಗಿ ಜಾರಿದ ಕಪ್ಪಾಗಿ ಹೊಳೆವ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ನೇವರಿಸಿದರು. ಮಾಯವಾದ ಕಂಬನಿ ಮತ್ತೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತು.

’ಮತ್ತೇಕೆ ಕಣ್ಣೀರು?’

’ನನ್ನ ಕಠೋರತೆಗಾಗಿ ಚಂದ್ರಾ.’

’ನೀವೇನು ಮಾಡಿದಿರಿ?’

’ಹೂವು ನಲುಗಿತಲ್ಲಾ ಎಂದು ವ್ಯಥೆಪಟ್ಟೆ ಚಂದ್ರಾ...ನೀನೂ ಒಂದು ಹೂವೇ. ನಿನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ನಲುಗಿಸಲಿ ಚಂದ್ರಾ? ಕಾಮಾಂಧನಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಯಸಿದ ನಾನು ಪಶು...ಹಾಯಾಗಿ ಮಲಗು ಚಂದ್ರಾ...ನಾನು ಬರುತ್ತೇನೆ.’ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ

’ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಎಂದೂ ಅಂಥ ಮಾತು ಕೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೋ ಅವಳ ಎದೆ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಸೋತುಹೋಯಿತು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಅವಳೆಂದೂ ಅರಿಯದ ಅಪೂರ್ವ ಮಧುರ ಯಾತನೆಯ ಹೊಳೆ ಅವಳ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನೆರೆಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ತಟಕ್ಕನೆ ಅವರನ್ನು ತೋಳಲ್ಲಿ ಬಾಚಿ, ಎದೆಗೆ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದಳು—

'ನನ್ನನ್ನು ಬಯಸಿ ನೀವು ನೋಯಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ದೊರೆಯೇ, ಆ ಮಾತಾಡಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದೀರ. ಬೇಡಿ...ಮತ್ತೆ ಆ ಮಾತಾಡಬೇಡಿ.'

'ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡು ಚಂದ್ರಾ...ಮತ್ತೆ ಬಯಕೆ ಕೆರಳಿ ಪಶುವಾದೇನು' ಅವಳ ತೋಳು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬೇಡಿದರು.

'ಉಹೂ ನೀವು ಹೋಗಕೂಡದು.'

'ಆ ಮಾತಾಡಬೇಡ ಚಂದ್ರಾ...ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡು.'

'ನನ್ನ ದೊರೆಗೆ ನಾನಿಷ್ಟು ಬೇಗ ಬೇಡವಾದೆನೇ?' ಬಿಕ್ಕುತ್ತಾ ಕೇಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ. 'ಯಾವುದೋ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ದರ್ಶನವಾಯಿ ತೆಂದಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಪಾಪವೇ ಗೆದ್ದಿತು. ಬಯಸಿ ಬಂದ ನಿಮಗೆ ಬೇಡವಾದೆ. ಹೂವಿನ ಮೇಲೆ ಕರುಣವಿರುವ ನಿಮಗೂ ನನ್ನಮೇಲೆ ಕರುಣ ಬರಲಿಲ್ಲ.'

'ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಣ್ಣ ಕಂಬನಿಯ ಇದಿರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ನಿರ್ಧಾರ ಸಡಲಿತು.

'ನನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದ ನಿನಗಿಷ್ಟು ನೋವಾಗುವುದೆಂದು ನಾನರಿತಿರಲಿಲ್ಲ ಚಂದ್ರಾ, ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸು. ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಯಿಸಲು ಆ ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ.'

'ಅದು ನಿಜವಾದರೆ ಮುತ್ತು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿ.'

'ತೋಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ತಬ್ಬಿ, ತುಟಿಯ ಬಳಿ ತುಟಿಯೊಯ್ದು ಕೇಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ. ಕಂಬನಿ ಕಂಬನಿಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತು, ತುಟಿಗೆ ತುಟಿ ಸೇರಿತು. ಬಯಕೆ ಮೈಗಳನ್ನು ಬೆಸೆಯಿತು.

'ನನ್ನ ಬಾಳು ಇಂದು ಧನ್ಯವಾಯಿತು ಚಂದ್ರಾ.'

’ನನಗಾದ ಲಾಭ ಫಿಮಗೆ ತಿಳಿಯದು ಪ್ರಭು.’

’ನಿನಗೇನು ಲಾಭವಾಯಿತು ಚಂದ್ರಾ. ಲಾಭ ನನ್ನದು.’

’ಅಲ್ಲ ದೊರೆ. ಎಲ್ಲರಂತೆ ನೀವೂ ಕಾಮತೃಪ್ತಿ ಬಯಸಿ ಬಂದವರು ಎಂದಿದ್ದೆ ವಿಲಾಸದ ಅಮಲಿನಲ್ಲಿ ಕುರುಡಾದ ಪ್ರೇಮದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೆಳಕಿತ್ತು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದಿರಿ. ಇಂದಿನಿಂದ ನನ್ನ ಬಾಳು ನಿಮಗೆ ಮೀಸಲು. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಚರಣದಾಸಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ, ಅವರ ಕಾಲ ಧೂಳನ್ನು ಹಣೆಗೆ ತೊಡೆದುಕೊಂಡಳು.

’ನಿಜವೇ ಚಂದ್ರಾ, ನಾನಷ್ಟು ಭಾಗ್ಯವಂತನೇ?’ ಆ ಮಾತು ನಂಬದವನಂತೆ ಕೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

’ವೇಶ್ಯೆಯ ಮಾತೆಂದು ನಂಬಲು ಕಷ್ಟವೇ? ಸಂದೇಹ ಬೇಡಿ. ನಾನು ನಿಮ್ಮವಳು.’

’ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ.’

’ನನ್ನ ಕೊರಳಾಣೆಯಾಗಿಯೂ. ನನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಏಕನಾಥೇಶ್ವರಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ.’

’ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಕಿಟಕಿ ಮುಚ್ಚಿಬಿಡು.’

’ಏಕೆ ?’

’ನೀನು ನನಗೇ ಮೀಸಲು ಎನ್ನಲಿಲ್ಲವೆ?’

’ಹೂ.’

’ಕಳ್ಳ ಚಂದ್ರ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ನಿನ್ನ ರೂಪ ಸವಿದು, ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸುಳ್ಳುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ನನಗೂ ಅಸೂಯೆಯಿದೆ ಚಂದ್ರಾ. ಚಂದ್ರನಿಗೇ ಆದರೂ ನಿನ್ನ

ಸೌಂದರ್ಯದ ಸವಿಯನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡಲಾರೆ.' ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಗೂ ನಗುಬಂತು. ಆ ಮಾತಾಡಿದ ಅವರ ಮೇಲೆ ಒಲವಿನ ಆಭಿಮಾನ ಉಕ್ಕಿಬಂತು. ಸಣ್ಣಗೆ ಅವರ ತುಟಿ ಕಚ್ಚಿ ಹೇಳಿದಳು:

'ನೀವು ಸಂಗೀತಗಾರರೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಕವಿಗಳೆಂದು ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.'

'ಹಾಗಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿನ್ನ ಸಹವಾಸ ದೋಷ' ಎಂದರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆಕೆಯನ್ನು ತಬ್ಬಿಕೊಂಡು.

'ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರ ಬಾಳು ಒಂದಾಗಿ ಹೋಯಿತು.

'ಅಂದಿನಿಂದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಬಾಳು ಬೇರೆ ದಾರಿ ಹಿಡಿಯಿತು. ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ 'ಚಂದ್ರ'; ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಚಂದ್ರವ್ವ. ಬೇರೆಯವರ ಪಾಲಿಗೆ ಆಕೆಯ ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಪ್ರೇಮ, ಕಾಮದೆ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾದವಳನ್ನು ಪ್ರೇಮ ಪೂಜಾರಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿತು. ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಅವರು ಪ್ರಿಯತಮನಲ್ಲ, ನಲ್ಲನ ರೂಪತಾಳಿ ಬಂದ ದೇವರು. ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅವಳಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅವಳ ತನು, ಮನ, ಧನಗಳು ಅವರ ಸೇವೆಗೆ ಮೀಸಲಾಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಅಷ್ಟೇ-ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಆಕೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿದ್ದವರಂತೆ, ದೇಶಕಾಲಗಳನ್ನು ಮರೆತು, ಪ್ರಣಯೋದ್ಯಾನದ ಪತಂಗಗಳಾಗಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ಕಾಲ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಅವರ ಸ್ನೇಹ ಊರ ಜನಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು; ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಗೂ ಇದು ಅಲ್ಲ ಎಂದರು. ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದರು, ಅಣಕದ ನಗೆ ನಕ್ಕರು, ತಿರಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಕಂಡರು-ಯಾವುದೂ ಪಥ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ತಾಯಿಗೂ ಈ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯಿತು. ಅವರೂ ಕಣ್ಣೀರಿಟ್ಟು ಹೇಳಿದರು. ಆಕೆಗೂ 'ಇದೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿ

ಬರಬೇಡ' ಎಂದುಬಿಟ್ಟರು ಅವರು. ಜಾನಕಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದ ತಮ್ಮನೊಂದಿಗೆ, ತಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅತ್ತರು. 'ಅನಂತೂ, ಈ ಸಂಕಟದಿಂದ ಹೇಗಾದರೂ ಪಾರುಮಾಡು, ಮಗ ಹೀಗಾದರೆ ನಾನು ಹೇಗೆ ಜೀವ ಹಿಡಿದಿರಲಿ?' ಎಂದರು. 'ನಾಲ್ಕುದಿನ ತಡಿ ಜಾನಕಿ. ಇನ್ನೂ ಹೊಸ ಹುಚ್ಚು. ಯಾರ ಮಾತೂ ನಾಟುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಹೋದವರು ಕೆಟ್ಟವರಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದರು ಅನಂತಯ್ಯ.

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೆಣ್ಣ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದುದು ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ದುಸ್ಸಹವಾಗಿ ತೋರಲಿಲ್ಲ. 'ನಾಲ್ಕು ದಿನದ ಹುಚ್ಚು, ನಡೆಯಲಿ' ಎಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಯಾತನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದುದು, ಈ ವಿಲಾಸದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಮರೆತದ್ದು. 'ಕಾಮದ ಅಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯ ಬಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ' ಎಂದು ಮರುಗಿದರು. ಒಂದೆರಡು ಬಾರಿ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದರು.

'ಏನಪ್ಪಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬೂ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ತಿಲಾಂಜಲಿಕೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟೆಯಾ? ನೀನು ಆಕೆಯ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾನೇನೂ ಅನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ವ್ಯಾಮೋಹ ಇದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದು.'

'ಇಲ್ಲ ಮಾವ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಮರೆತಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದಾಗ ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟುದು ನೆನಪಾಗುವುದು. ತಾನು ಮಾಡಿದುದು ಸರಿಯೇ ಎಂದು ಸಂಶಯವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಮರುಗಳಿಗೆಯೇ 'ಚಂದ್ರಾ ತನ್ನ ಬಾಳನ್ನೇ ನನಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಾಗ, ಆಕೆಗಾಗಿ ನಾನು ಎರಡು ರಾಗ ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟುದು ಹೆಚ್ಚೆ, ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವರು. ಮತ್ತೆ ಅವಳ ದರ್ಶನವಾದ ಕೂಡಲೇ ಅದು ಮರೆತು ಹೋಗುವುದು ಹೀಗೇ ಎಷ್ಟೋ ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯಿತು.

'ತಾನು ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ ವಿರುಪಾಕ್ಷಪ್ಪನವರ ಬಳಿ ರಾಗವನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟುದನ್ನು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಗೆ ಕೂಡಾ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ದಿನ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಈ ವಿಚಾರ ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು.

'ಒಂದು ದಿನ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ಆ ಮಾತು, ಈ ಮಾತು ಆಡುತ್ತಾ, ಮಾತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ—

'ತಾವು ನನ್ನನ್ನು ಬಯ್ಯಬಹುದು ಅನಂತಯ್ಯನವರೆ. ಆದರೂ ಇದ್ದ ವಿಚಾರ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕೆಡಲು ನಾನೇ ಕಾರಣವಾದ ಹಾಗಾಯಿತು' ಎಂದರು. ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

'ಏಕೆ, ನೀವೇನು ಮಾಡಿದಿರಿ?'

'ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನಿನ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು, ತಾನು ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಾಲ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಹೇಳಿ—

'ಹೀಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ. ನಾನೇ ಬೆಳೆಯೋ ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕೊಡಲಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಗಾಯಿತು' ಎಂದರು.

'ಆತ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೆ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ತೋರಗೊಡದೆ—

'ಇರಲಿ. ಇದನ್ನು ನೀವು ಯಾರಮುಂದೂ ಹೇಳಬೇಡಿ. ಹೇಗೆ ಸರಿಮಾಡಬಹುದೋ ನೋಡೋಣ' ಎಂದರು. ಅವರೂ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಆ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಬೇಗ ಮದ್ದು ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಹಟ ಹುಟ್ಟಿ, ದುರ್ಗದಲ್ಲೇ ಕೂತರು. ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಯಾರಿಂದ ಹೇಳಿಸಿ ಕಣ್ಣುತೆರೆಸಬೇಕು ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಯೋಚಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿಸಿ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಆಕೆ ಹೇಗೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಒಂದು ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನೇ ಕೇಳಿದರು.

'ಏನಪ್ಪಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ಮೂರು ಹೊತ್ತೂ ನೀನಾಯಿತು, ನಿನ್ನ ರಾಣಿಯಾಯಿತು. ಏನಾದರೂ ಕೇಳಿದರೆ ಅವಳೇ ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಎನ್ನುತ್ತೀಯ. ಹಾಗೂ ಆಗಲಿ, ಒಂದು ಸಲ ಆಕೆಯ ಮುಖವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿಯೋ ಇಲ್ಲವೋ?'

'ನಿಮಗೆ ಅಡ್ಡಿಯೇ ಮಾವ? ನನ್ನ ಬಾಳಿಗೆ ಎರಡು ದೀಪಸ್ತಂಭ-ಒಂದು ನೀವು, ಇನ್ನೊಂದು ಚಂದ್ರಾ. ನಾನೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಕರೆಯಲು ಧೈರ್ಯ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗ ಬೇಕಾದರೂ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ'

'ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವಾಗ ಹೋಗೋಣ'

'ನಾಳೆಯೇ ಹೋಗೋಣ' ಎಂದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಂದ ಅನಂತಯ್ಯನವರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆಗಾಗ ಕೇಳಿದೆ ಚಂದ್ರಾ, ಅವರನ್ನು ತನ್ನವರು ಎಂಬಷ್ಟು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಆದರಿಸಿದಳು, ಅವರು ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ. ಆಕೆಯ ಮಾತು ಕಥೆ, ನಡತೆಯ ಸಜ್ಜನಿಕೆ, ಸ್ನೇಹಪರತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆಕೆಯಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ ಎನಿಸಿತು. ಬಂಗಾರದ ಹೂವಿಗೆ ಪರಿಮಳ ಬಂದಾಗ ಆದಕ್ಕೆ ಮಾರುಹೋಗದವರೂ

ಉಂಟೆ? ಆಕೆಯ ಆದರದಲ್ಲಿ, ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೆ ಸೋಕುವ ಮಾತಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮನೇನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಒಂದೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲೂ, ನೋಟದಲ್ಲೂ ಆಕೆಯ ಬಾಳು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಬಾಳಿನೊಂದಿಗೆ, ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆವ ಸಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಬೆರೆತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಆಕೆಗೆ ಮನನೋಯಿಸುವ ಮಾತನ್ನು, 'ನಿನ್ನಿಂದ ಆತನ ಸಂಗೀತದ ಬಾಳು ಕುಂಠಿತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವುದು ಎನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಕಟುವೆಂದು ನಿರ್ವಹಿಸದೆ ಉಂಟೆ? ಆ ದಿನ ಆದ ಪರಿಚಯದ ಬಲದ ಮೇಲೆ, ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನ ಕಳೆದ ನಂತರ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಇಲ್ಲದ ಹೊತ್ತನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ಆಕೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕಂಡರು ಅನಂತಯ್ಯ,

'ಬನ್ನಿ, ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಬೇಗ ಬರಬಹುದು.'

'ಒಂಟಿಯಾಗಿಬಂದ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು, ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಹೇಳಿದಳು.

'ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ಬರಲಿಲ್ಲ. ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ನೋಡಲು ಬಂದೆ' ಎಂದು ಅನಂತಯ್ಯ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದರು.

'ನನ್ನಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕು ಹೇಳಿ?'

'ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತಟಕ್ಕನೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳದೆ, ಒಂದುಗಳಿಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ದುರುಗುಟ್ಟಿ ನೋಡಿದರು. ಆ ನೋಟದ ತೀವ್ರತೆಯ ಅನುಭವವಾಗಿ ಆಕೆಗೆ ಏಕೋ ದಿಗಿಲಾಯಿತು.

'ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಕಟುವಾದರೂ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚದೆ ಹೇಳುವುದು ಆಪ್ತರ ಕರ್ತವ್ಯ, ಅಲ್ಲವೇ ತಾಯಿ?'

'ಆ ಮಾತಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿ ತಲೆ ಹಾಕಿದಳು ಚಂದ್ರಾ,

'ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಒಬ್ಬರಲ್ಲೊಬ್ಬರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೇಮವಿದೆ. ಜನ ಏನು ಹೇಳಿದರೂ ನನಗೇನೊ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷ. ಇದೇ ನಿಜವಾದ ದಾಂಪತ್ಯ. ಅವನು

ನನಗೆ ಮಗ ಆದರೆ, ನೀನು ಸೊಸೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸಲಿಗೆ ವಹಿಸಿ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಬಂದೆ.'

ಅವಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿದ ದಿಗಿಲು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಮಾತನಾಡದೆ ಹೆದರಿದ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ, ಅಗಲವಾದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದಳು.

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ತುಂಬಾ ಪ್ರೇಮವಿದೆಯಲ್ಲವೇ? ಇದೆ. ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರೇಮವಿದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ, ಅವನ ಹೆಸರು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಹೊಳೆವ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರೆ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೂ ಕಾಮಕ್ಕೂ ಇರುವ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ಬಹುನವಿರು ತಾಯಿ. ಅದನ್ನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದೀಯಾ?'

'ಊಹೂ'

'ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಯಾರೂ ಅದನ್ನು ಯೋಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರು ಆ ನೀರು ಉಪ್ಪೇ, ಸಿಹಿಯೇ ಎಂದು ಯೋಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಣಯದ ಹೊಳೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರೂ ಕೂಡಾ ಆದರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಒಂದು ದಾರಿಯಿದೆ.'

'ಏನು?'

'ಪ್ರೇಮ ತನ್ನ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಕಾಮ ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಅರಿವು ಅರಳಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿಸ್ಮೃತಿ ಕವಿಯುತ್ತದೆ. ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಅರಳಿಸಿ ಜಗತ್ತಿಗೇ ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯ, ನರುಗಂಪನ್ನು ನೀಡುವುದು ಪ್ರೇಮ; ಅರಳಿದ ಹೂವನ್ನು ಬಾಡಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಬಿಸಿಲು ಕಾಮ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಣಯ ಎಂಥದೋ ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು ತಾಯಿ'

'ನಾನು ಅರಿಯದ ಹೆಣ್ಣು, ತಾವೇ ಹೇಳಬೇಕು.'

'ಹೇಳಲೇ. ಕಟುವಾದರೆ ಕ್ಷಮಿಸುತ್ತೀಯಾ?'

'ಹೇಳಿ' ಎದೆನಡುಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೇಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾ,

'ನಿನ್ನದು ಪ್ರೇಮವಿರಬಹುದು ತಾಯಿ ಆದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬುವಿನದು ಕಾಮ. ಅದು ಅವನನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ತುಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಕರ್ತವ್ಯ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿದಾನೆ ಅವನು; ಅವನನ್ನೇ ಅವನು ಮರೆತಿದಾನೆ. ಸಂಗೀತ ತನ್ನ ಬಾಳ ಉಸಿರು ಎಂದುಕೊಂಡವನು ಅವನು. ಅವನಿಗೆ ಯಾರೂ ಅಡ್ಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇವನು ಅವನ ತಂದೆಗೆ ಇದ್ದ ಒಬ್ಬನೆ ಮಗ. ತಮ್ಮದಾರಿಗೆ ಬರದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕೊರಗಿ, ಆದರೂ ಅವನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗದೆ ಮುಂದೆ ಬರಲಿ ಎಂದು ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದರು. ನಾವು-ಅವನ ಆಪ್ತರು ಇಷ್ಟರು, ಎಲ್ಲರೂ ಅವನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮುಂದೆ ಬರಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸಿದೆವು. ಬೇರೇನೂ ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿದ್ದುದೂ ಅದೊಂದೇ ಬಯಕೆ. ಈಗ-ಎಲ್ಲರ ಬಯಕೆಯೂ ಮೋಹದ ಚಿತೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ಸಂಗದಲ್ಲವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತಿದಾನೆ. ಈಗ ಅವನು ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದಾನೆಯೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದೆಯಾ ನೀನು?.... ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ದೂರ ಹೋಗಿದೆ ಅವನ ಇಳಿತ. ನೀನರಿಯೆ, ನಿನಗೂ ಅವನು ಹೇಳಿಲ್ಲ, ನಿನಗಾಗಿ ಅವನು ಮಾಡಬಾರದುದನ್ನು ಮಾಡಿದಾನೆ...' ಅನಂತಯ್ಯನವರ ಮಾತು ಗಳಿಗೆ ಗಳಿಗೆಗೆ ಬಿರುಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

'ಏನು? ಏನುಮಾಡಿದರು ಅವರು?' ಭೀತಿ ಕಾತುರಳಾಗಿ, ಬಿಗಿದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು. ಬರಿಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿದ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ, ಅವಳ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಭೀತಿ ಬಲಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಉಸಿರು ಹತ್ತಿ ಬಂದಂತಾಯಿತು...

'ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ತರಲಿಲ್ಲವೇ?'

'ತರಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.'

'ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ಹಣ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು ಗೊತ್ತೆ?— ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ಪನವರ ಬಳಿ ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ತಂದಿದಾನೆ. ಆ ಹಣ ತೀರುವಂತಿಲ್ಲ, ಅವನಿನ್ನು ಆ ರಾಗಗಳನ್ನು ಹಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತವೇ ಬೇಡವಾದವನಿಗೆ ರಾಗದ ಚಿಂತೆಯೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಎಳ್ಳು ನೀರು ಬಿಟ್ಟಿದಾನೆ. ಈಗ ಹೇಳು ಈ ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಅವನ ಉದ್ಧಾರವಾಗಿದೆಯೋ, ಅಧಃಪತನವಾಗಿದೆಯೋ?'

'ಅನಂತಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆಕೆಗೆ ಉಸಿರು ತಿರುಗಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಹೊಡೆದಂತಾಯಿತು.

'ನಿಜವೇ ನೀವು ಹೇಳುವ ಮಾತು? ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟರೇ ಅವರು?'

'ಈ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸುಳ್ಳಾಡಿ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.'

'ಅಯ್ಯೋ-ಇದೇನು ಮಾಡಿದರು....ನನಗಾದರೂ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.' ಎಂದು ಚಂದ್ರಾ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿ, ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತಾ ಕುಳಿತಳು.

'ಊರಲ್ಲಿರುವ ಜನ ಏನಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಗೊತ್ತೆ-ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತಿದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಹಣ ಒದಗಿಸಲು ಇವನು ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಡಲೂ ಹೇಸಲಿಲ್ಲ.......'

'ನೀವೂ ನಂಬಿದಿರಾ ಆ ಮಾತನ್ನು....ನಿಮ್ಮಾಣೆ...ನನ್ನಾಣೆ.... ಅವರ ಹಣ ಬೇಡ. ಪ್ರೀತಿಯೊಂದು ಸಾಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದೇನೆ...ಹೋಗಿ ಆ ರಾಗಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ...' ಎಂದು ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ತನ್ನ ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಹಾರ, ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದ ವಜ್ರದ ಕಂಕಣವನ್ನು ತೆಗೆದು ಅನಂತಯ್ಯನವರ ಕಾಲ ಬಳಿ ಸರಿಸಿದಳು... 'ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ....ನಾನು ಕೊಟ್ಟೆನೆಂದು ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಡಿ. ಸಿಟ್ಟಾದಾರು'

'ನಾನೂ ನಿನ್ನಿಂದ ಬೇಡಲೇ ಬಂದಿದ್ದೆ ತಾಯಿ. ಆದರೆ ಹಣವನ್ನಲ್ಲ...'

'ಏನು ಬೇಕು ಹೇಳಿ, ಕೊಡಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದೇನೆ.'

'ಖಂಡಿತವೇ ಆ ಮಾತು?'

'ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರೇ ಸಾಕ್ಷಿ'

'ಮಾತುಕೊಟ್ಟು ಹಿಂಜರಿಯಕೂಡದು.'

'ಇಲ್ಲ. ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ.'

'ಸರಿ. ಇಗೋ ತಾಯಿ-ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಆದರೂ ಎಂದೂ ಕೈಚಾಚಿ ಯಾರಲ್ಲೂ ಬೇಡಿದವನಲ್ಲ. ಇಂದು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ—ಭಿಕ್ಷೆ ಎಂದು ಅವನನ್ನು ನನ್ನ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕು.'

'ಸಿಡಿಲನ್ನು ಸೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟಂತಾಯಿತು, ಆಕೆಗೆ ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ.

'ಅಯ್ಯೋ, ಇದೇನು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದಿರಿ?.......'

'ನನಗಾಗಿ ಅವನ್ನು ನಾನು ಬೇಡುತ್ತಿಲ್ಲ ತಾಯಿ, ಅವನಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದೇನೆ. ನಿನ್ನ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ ತಾಯಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ಅಗಲಿದ ಅವನಿಗೂ ಎಷ್ಟು ವ್ಯಥೆಯಾಗುವುದೆಂದು ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ತ್ಯಾಗದ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ, ಯಾತನೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯದೆ ಕಾಮ, ಪ್ರೇಮವಾಗದು. ಭಿಕ್ಷೆ ನೀಡು ತಾಯಿ.'

'ಆಗಲಿ. ಅವರನ್ನು....ಕಳಿಸುತ್ತೇನೆ...' ಎದೆಯ ಕರುಳನ್ನೇ ಕಿತ್ತು ಹೊರಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ ನುಡಿದು, ಕೆಳಗುರುಳಿದಳು ಚಂದ್ರಾ. ಉಗ್ರವ್ಯಥೆಯ ದಾವಾನಲದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಹೊಯ್ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಳಾಕೆ. ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೂ

ಅದನ್ನು ನೋಡುವುದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಂಬನಿ ತುಂಬಿ ಕಣ್ಣು ಮಂಜಾಯಿತು. ಆಕೆಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಲೆಯನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ನೇವರಿಸಿ—

'ತಾಯಿ, ನೀನು ಈ ಲೋಕದ ಮನುಷ್ಯಳಲ್ಲ, ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ಅಳುವನ್ನು ಬಿಗಿಹಿಡಿಯುತ್ತಾ 'ನನ್ನನು ಕ್ಷಮಿಸು ತಾಯಿ....ಸಾನು ಚಂಡಾಲ....' ಎಂದು ನುಡಿದು, ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲಾಗದೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟರು.

'ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಹಾಗುರುಳಿದ್ದಳೋ ಏರೋ ಚಂದ್ರಾ....ಎದ್ದಾಗ ಅವಳ ಎದೆ ಮಸಣವಾಗಿತ್ತು. ಕಠೋರ ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯ ಧೃಢ ನಿರ್ಧಾರ ಅವಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಚಿತಾಗ್ನಿಯಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಮಂಕಾದ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ, ಬರಿ ಮುಗಿಲನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯಾನಂತರ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕೂಗಿ ಹೇಳಿದಳು—'ಹಿಂದೆಂದೂ ಇರದಷ್ಟು ಸೊಗಸಾಗಿ ಇಂದು ಶಯ್ಯಾಗೃಹವನ್ನು ಸಿಂಗರಿಸು.'

'ಹೊತ್ತಾಗಿದೆ. ನೀವು ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೇ ತಾಯಿ.'

'ನನಗೆ ಶೃಂಗಾರ...ಹೂ.... ನಾಳೆ ಮಾಡುವೆಯಂತೆ....'

'ಏಕೆ ತಾಯಿ ಅತ್ತ ಹಾಗಿದೆ?...' ಕಂಬನಿಯ ಕರೆಗಟ್ಟಿದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ, ಆಕೆಯ ಮಾತಿನ ವಿಚಿತ್ರಧ್ವನಿ ಕೇಳಿ ಚಕಿತಳಾಗಿ ಕೇಳಿದಳು ದಾಸಿ.

'ಆ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಚಂದ್ರಾದಾಸಿಯ ಬೆನ್ನನ್ನು ನೇವರಿಸಿದಳು.

XXXXX

'ಆ ದಿನ ಶಯ್ಯಾಗೃಹವನ್ನು ಹೊಕ್ಕಾಗ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಅದರ ಶೃಂಗಾರ ವೈಭವವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆರಗಾದರು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಹಾಗೆ ಸಿಂಗರಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ಅದನ್ನು. ಕಾಲಿಟ್ಟರೆ, ಎಲ್ಲಿ ಆ ಸೌಂದರ್ಯ ಮುಕ್ಕಾಗುವುದೋ ಎನಿಸಿತು. ಮೃದುವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತಾ ನಡೆದು ಮಂಚದ ಬಳಿ ಸಾರಿದರು. ಮಂಚದ ಮೇಲೆ, ಹಾಸಿಗೆಯ ಬದಲು

ಜಾಜಿಯ ಹೂವನ್ನೇ ಹಾಸಿದಂತಿದೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಿಗೆ ಮೊದಲ ರಾತ್ರಿಯ ನೆನಪಾಯಿತು. ಅಂದೇ ಹೂವು ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಬಾರದು ಎಂದಿದ್ದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅದು ತಪ್ಪಿತ್ತು. ಇಂದೇಕೆ ಮತ್ತಿದು? ಬೇಡವೆಂದುದನ್ನು ಮಾಡುವ ಹಟವೇ?

’ಚಂದ್ರಾ....ಚಂದ್ರಾ....’ ಅಸಹನೆ ತುಳುಕುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಕರೆವ ಮೊದಲೇ ತೋಳೊಳಗಿರುವ ಹೆಣ್ಣು ಇಂದು ಕರೆದರೂ ಬರದೆ ತಡಮಾಡುವುದೇಕೆ? ನಿಜ, ಸಂಜೆಯಿಂದಲೂ ಹಾಗೇ. ದಿನದ ಉಲ್ಲಾಸವಿಲ್ಲ ಏನೋ ಮ್ಲಾನತೆ ಕವಿದಿದೆ. ಕಣ್ಣೊಳಗೆ ಬಂಧಿಸಿದ ಕಂಬನಿ ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಏಕೋ ಬಿಗಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆ? ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟೇ? ಏನು ಕಾರಣ? ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಡವೆಂದುದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೇ? ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೂಗಿದರು, ಆಕೆಯನ್ನು. ಮಳೆತುಂಬಿದ ಮೋಡ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಚಲಿಸಿ ಬರುವಂತೆ ಬಂದಳು ಚಂದ್ರಾ, ಬಂದರೂ ಹತ್ತಿರ ಬರದೆ ಅಷ್ಟು ದೂರ ನಿಂತಿದಾಳೆ.

’ಇದೇನು ವಿಚಿತ್ರ ಈ ದಿನ ಚಂದ್ರಾ?’

’ಏನೂ ವಿಚಿತ್ರವಿಲ್ಲ.’ ಬೇಡವೆಂದು ಆಡುವಂತಿದೆ ಆ ಮಾತು.

’ಇದೇನು ಮತ್ತೆ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹೂವು. ಅಂದೇ ಬೇಡವೆನ್ನಲಿಲ್ಲವೇ?’

’ಹೂವು ಹಾಸಿದರೇನಾಯಿತು?’

’ಹೂವು ಮೈಕಾವಿಗೆ ಬಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೇ? ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕೇಳುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ?’

’ಹೂವು ಬಾಡಲಿ, ಹಾಳಾಗಲಿ, ಬೆಂಕಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಉರಿದು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಹೋಗಲಿ. ಏನಾದರೆ ನಿಮಗೇನು? ತಮ್ಮ ಬೆಲೆಯೇ ತಮಗೆ ತಿಳಿಯದವರಿಗೆ ಹೂವಿನ

ಬೆಲೆಯೇನು ಗೊತ್ತು?' ಮಾತು ಏಟಿನಂತೆ ತಗುಲಿತು ಅವರಿಗೆ. ಚುರುಕು ತಗುಲಿದ ಜಾತಿ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಸೆಟೆದು ಕೇಳಿದರು:

'ನಿನ್ನ ಮಾತೇ ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ ಚಂದ್ರಾ....'

'ಹೇಗಾಗುವುದು ಹೇಳಿ. ಹೂವಿಗಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿರಾ? ನಿಮಗಾಗಿ ಅಳುವುದಿಲ್ಲವೇ?....'

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಉರಿವ ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು.

'ನಿಮ್ಮ ಬಾಳಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಹೂವಿಗಾಗಿ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತೀರಾ? ನಿಮ್ಮ ಬಾಳು, ಆಸೆ, ಕನಸು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸೂಡುಬಟ್ಟಿ ಹೇಗೂ ಬಾಡುವ ಹೂವಿಗೆ ಮರುಗುತ್ತೀರಾ?....ಎಲ್ಲಾ ನಟನೆ....ಸುಳ್ಳು... ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಸುಳ್ಳು. ಸೂಳೆಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸುಳ್ಳಿನ ಬೆಲೆ ಕೊಟ್ಟವರು ನೀವು...'

'ಚಂದ್ರಾ...ನಿನಗೆಲ್ಲೋ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದಿದೆ...ಏನು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದೀಯ....ನಿನಗೆ ಯಾರೋ ಏನೋ ಹೇಳಿದಾರೆ. ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ ಚಂದ್ರಾ...ಆ ಮಾತಾಡಿ ನನ್ನ ಕರುಳಿಗೆ ಉರಿ ಹತ್ತಿಸಬೇಡ.' ವಿಹ್ವಲವಾಗಿ ಕೂಗಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

'ಸುಳ್ಳಲ್ಲ, ಮೋಸ? ಸಂಗೀತದ ಮೇಲೂ ನಿಮಗೆ ಪ್ರೀತಿ ಇತ್ತಲ್ಲವೆ? ಆದರೂ ನನಗಾಗಿ ರಾಗಗಳನ್ನು ಒತ್ತೆಯಿಟ್ಟಿರಿ. ತಾಯಿಯನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟಿರಿ. ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟು ಮರೆತು ಬಿಟ್ಟಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಬೆಲೆ. ರಾಗವನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಡುವಾಗ ದುಃಖವಾಗಲಿಲ್ಲವೇ ನಿಮಗೆ? ನಿಮ್ಮ ಕಲೆಗೆ ಮೋಹದ ಉರಿ ಹೊತ್ತಿದಾಗ ಕಂಬನಿಯೇಕೆ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ... ಹೂವಿಗಾಗಿ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತೀರಾ? ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಗೋರಿ ಕಟ್ಟಿದಮೇಲೆ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಇಟ್ಟ ಕನಸಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟ ಮೇಲೆ, ಇದಕ್ಕೇಕೆ ಅಳುತ್ತೀರ? ತುಳಿದು ಬಿಡಿ,

ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ತುಳಿದು ಬಿಡಿ, ಈ ಹೂವನ್ನು...ನನ್ನನ್ನೂ ತುಳಿದು ಬಿಡಿ...' ಎಂದು ಚಂದ್ರಾ ಅವರ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿದಳು.

'ಕಾರ್ಗಾಲದ ಸೊಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಲೆತು ಭೋರ್ಗರೆವ ಜಲಪಾತದಂತೆ ಮಾತು ಸುರಿಯಿತು. ಗರಬಡಿದವರಂತೆ ನಿಂತು ಕೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಏನೋ ಮಿಂಚು ಹೊಳೆದಂತಾಯಿತು....ತಲೆ ಸುತ್ತಿಬಂತು ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ತಲೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಗುವುದೇನೋ ಎನಿಸಿತು. ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿದ ಹೂವು ಅವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿ ನಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಭಗ್ನ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಉರುಳಿದ ಚಂದ್ರಳನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಕಂಬನಿ ಕೋಡಿಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು.

'ನೀನಾಡಿದುದು. ನಿಜ ಚಂದ್ರಾ—ನಾನು ದ್ರೋಹಿ....ತಾಯಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದೆ...ನಾನಾವುದಕ್ಕೂ ಅರ್ಹನಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೂ ಅರ್ಹನಲ್ಲ... ಚಂದ್ರಾ ನೀನು ಬೆಳಕಾದೆ... ಬರುತ್ತೇನೆ ಚಂದ್ರಾ...ದ್ರೋಹ ಮಾಡಿದ ಮುಖ ನಿನಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ'

'ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ಹೊರಟರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಚಂದ್ರಾ ಅವರ ಕಾಲನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಳು. ಹಾಗೇ ಅವರ ಕಾಲನ್ನು ಕಂಬನಿಯಿಂದ ತೊಳೆಯುತ್ತಾ—

'ನನ್ನ ದೊರೆಯೇ, ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ನಿಮ್ಮ ಮನ ನೋಯಿಸಿದೆ ನಾನು.'

'ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೇ? ಕುರುಡನಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೇ? ಚಂದ್ರಾ ನೀನು ನನ್ನ ಗುರುವಾದೆ. ದಾರಿ ತೋರಿಸಿದೆ ಚಂದ್ರಾ... ಈ ಪಾಪಿಯನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಿದೆ. ನನ್ನ ಕಾಲು ಬಿಡು ಚಂದ್ರಾ...ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಈ ಪ್ರೇಮದ ಪವಿತ್ರ ಮಂದಿರವನ್ನು ನನ್ನ ಉಸುರಿನಿಂದ ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸಲಾರೆ...'

'ಹೋಗು ನನ್ನ ದೊರೆ...ಜಗತ್ತನ್ನು ಗೆದ್ದು ಬಾಳಬೇಕಾದವರು ಹೆಣ್ಣಿನ ಆಳಾಗಬಾರದು. ದಾಸಿಯ ಒಂದು ಮಾತು ನಡೆಸಿ ಕೊಡುತ್ತೀರಾ?'

'ಏನು? ಏನು ಬೇಕು ಕೇಳು ಚಂದ್ರಾ...'

'ನನ್ನ ದೊರೆಗಿಂದು ಎಷ್ಟು ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಬಲ್ಲೆ... ಈ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಪಾಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾತು ಕೊಡಬೇಕು. ಆ ಮಾತು ಕೊಡುವವರೆಗೂ ಕಾಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ.'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮೈ-ಮನಸಿಗೆ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಉರಿ ಹತ್ತಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

'ಚಂದ್ರಾ...ನಿನಗೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ...ಈಗಲೂ ನನ್ನ ಚಿಂತೆಯೇ?'

'ಮಾತುಕೊಡಿ ದೊರೆ.'

'ಈ ಪಾಪಿಯ ಜೀವಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟು ಬೆಲೆಯೇ? ದೇವತೆ ಕಾಲುಕಟ್ಟಿ ಬೇಡಬೇಕೇ? ಆಗಲಿ ಚಂದ್ರಾ....ನಿನ್ನ ಮಾತಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಲಾರೆ.'

'ಆ ಮಾತುಕೇಳಿ ಚಂದ್ರಾ ಮೇಲೆದ್ದು ನಿಂತು ಹೇಳಿದಳು—

'ಇನ್ನು ಹೋಗಿ... ಈ ಕೂಪದಿಂದ ಹೋಗಿ....ಆದರೆ...ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ಕಡೆಯ ಬಾರಿಗೆ...'

'—ಎಂದು ಆ ಮಾತು ಆಡಲಾಗದೆ ಚಂದ್ರಾ ತುಟಿಯೊಡ್ಡಿದಳು. ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೇ ಧಾರೆ ಎರೆದಂತೆ, ಮುತ್ತಿಟ್ಟು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ಓಡಿದರು. ಕುರುಡನಂತೆ, ಗೋಡೆ, ಬಾಗಿಲು ಕಾಣದೆ ತಡವರಿಸುತ್ತಾ ಓಡಿದರು...

ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆದ ಮರುಗಳಿಗೆಯಂತೆ, ಧಿಗ್ಗನೆ ಮೌನಕವಿಯಿತು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ, ಆಕೆಯ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ. ಬರಿದಾದ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ರುದ್ರಮೌನದ ಪ್ರಳಯ ತಾಂಡವ ನಡೆಯಿತು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಬರಿದಾದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ, ಎಚ್ಚರದಪ್ಪಿದಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು ಚಂದ್ರಾ, ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಕತ್ತಲ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತಾಗಿ, ಹುಚ್ಚಾಗಿ ಕೋಣೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ದಿಟ್ಟಿಸಿದಳು....

'ಮಂಚ....ಹೂಮಾಲೆ.... ಕಂಚಿನ ವಿಗ್ರಹ....ಪರಿಮಳ ಧೂಪ... ಅಗ್ನಿಚಕ್ರದಂತೆ ಸುತ್ತಿ, ಅವಳೆದೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಗಿತು. ಆ ಹೊಡೆತವನ್ನು ತಾಳಲಾರದಂತೆ, ತತ್ತರಿಸಿ ಝೊಂಪಿಸಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಳು. ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ಮೌನ, ಕಿಡಿ ಸೋಕಿದ ಮದ್ದಿನಂತೆ ಆಸ್ಫೋಟನವಾಗಿ ಅಳು ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿತು.

'ಚಂದ್ರಾ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅತ್ತಳು, ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದಳು-ಹುಚ್ಚಿಯಂತೆ ಮಂಚವನ್ನು ವಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ನೆಲವನ್ನೂ ತಬ್ಬಿ ಅತ್ತಳು. ಮೃದುವಾದ ರತ್ತಗಂಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತಿದ್ದ ಕಡೆ ಹೂವು ಹಾಕಿ ಮುತ್ತಿಟ್ಟಳು. ಮಂಚಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಹೂ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮೈ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಳು. ಓಡಿ ಹೋದ ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಓಡಿದಳು. ಗೋಡೆಗೆ ಹಣೆ ಘಟ್ಟಿಸಿದಳು. 'ನೀವಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ಬದುಕಲಾರೆ ದೊರೇ....' ಎಂದು ಚೀರಿ ಕೆಳಗುರುಳಿದಳು-ಕೀಲು ಕಳಚಿದ ತಾರೆಯಂತೆ.

XXXXX

'ಮರುದಿನ ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ ಮೂಗುಬೊಟ್ಟಿನ ವಜ್ರವನ್ನು ಅರೆದು ಕುಡಿದು ಮೃತಳಾದಳೆಂದು ತಿಳಿದು, ಊರಿನ ಜನ ವ್ಯಥೆ ಪಟ್ಟರು. ಅನಂತಯ್ಯ ಮೂರು ದಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಊಟ, ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕಾರು ದಿನಸುಮ್ಮನೆ ಕಂಬನಿಗರೆಯತ್ತಾ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹದಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಅವರು ಹೇಳಿದರು—

'ಹೆದರ ಬೇಡಿ ಮಾವ, ನಾನು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ದೇವತೆಗೆ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದೇನೆ.'

'ಏನೆಂದು?'

'ನನ್ನ ಕೈಯಾರೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಪಾಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು. ತಾನು ಸಾಯುವ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ, ನನ್ನ ಬದುಕಿಗೆ ಭದ್ರತೆ ಮಾಡಿದಳು ನನ್ನ ಚಂದ್ರಾ...'

'ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಅನಂತಯ್ಯನವರಿಗೂ ತಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಮಗುವಿನ ಹಾಗೆ ಅತ್ತು ಹೇಳಿದರು.

'ಆಕೆ ಈ ಲೋಕದ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ದೇವತೆ.'

೧೫

'ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರ ಕೈಲೂ ದೇವತೆ ಎಂದು ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಪುಣ್ಯಾತಗಿತ್ತಿ ಕೈಲಾಸ ಸೇರಿದಳು.' ಎಂದಳು ತಾನೂ ಅಳುತ್ತಲೇ ಕಥೆ ಮುಗಿಸುತ್ತಾ ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮ. ಅದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣೂ ತೇವವಾಗಿತ್ತು.

'ನನಗಂತೂ ಆ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೋ ಪರಿಮಳಮಯ ಪವಿತ್ರ ಕಾಂತಿಯುತ ಲೋಕದಿಂದ, ಕೊಳಚೆಗೆ ಇಳಿದಂತಾಯಿತು, ಈ ಲೋಕದ ಅರಿವು. ಆ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತಿರಲಾರದೆ, ಪುಟ್ಟತಾಯಮ್ಮಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ, ಎದ್ದು ಹೊರಬಂದೆ. ಬೀದಿಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಲಕ್ಕವ್ವ—

'ಏನ್ರಣ್ಣಾ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಅಂಗೇ ಓಗ್ತಿರಾ. ಓಗ್ಲಿ, ಎಲಡಕೇಗಾದ್ರೂ ಎಲ್ಡಾಣೆ ಕೊಡಲ್ವಾ?' ಎಂದಳು. ಆಕೆಯನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದೆ. ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯಲ್ಲಿ ಆ

ವಂಶದಲ್ಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ ಲಕ್ಕವ್ವ ಎಲ್ಲಿ, ಏಕೋ ಕನಿಕರವಾಯಿತು. ನನ್ನ ಮೇಲೆ ನನಗೇ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು. ಮಾತನಾಡದೆ, ಜೇಬಿನಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಚಿಲ್ಲರೆಯನ್ನು ಆಕೆಯ ಕೈಗೆ ಹಾಕಿ, ಹೊರ ಬಂದು, ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಬರುವುದನ್ನೇ ಕಾದೆ.

ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪನೂ ಹೊರಗೆ ಬಂದ. ಆತನ ಮುಖವೂ ಭಾರವಾಗಿತ್ತು. ಮಾತನಾಡದೆ ಬೀಡಿ ಎಳೆಯುತ್ತಾ ನಡೆದ. ನನಗೂ ಅದೇ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸಿತು. ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದೆ. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ, ಮೌನವೂ ಏಕೋ ದುಸ್ಸಹವಾಗಿ ಹೇಳಿದ—

'ಕಥೆ ಕೇಳುವಷ್ಟು ಹೊತ್ತೂ ಎಲ್ಲೋ ಕನಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಂತಿತ್ತು' ಎಂದೆ.

'ದೊಡ್ಡೋರ ಬಾಳಿನ ಸಮಾಚಾರವೇ ಹಾಗೆ. ಕೇಳಿದರೆ ಕಥೆಯೇ ಕನಸೋ ಅನ್ನುವ ಹಾಗಿರುತ್ತದೆ.'

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿ-ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಇವರ ಕಥೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಯಾರು ದೊಡ್ಡವರು ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಬಾಳನ್ನೇ ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟಳಲ್ಲಾ ತಾಯಿ.'

'ಅವರೂ ಅಷ್ಟೇ. ಆಕೆ ಇದ್ದಾಗ ಇರಲಿ, ಸತ್ತಮೇಲೂ ಆಕೆಗೇ ತಮ್ಮ ಬಾಳು ಮೀಸಲು ಮಾಡಿದರು'

'ಅಂದರೆ?'

'ಅದೆಲ್ಲಾ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಹೇಳೋದು ಈಗ ಬ್ಯಾಡಿ. ಊಟ ಮುಗಿಸಿ ಮೈಗಷ್ಟು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಕೊಡಿ.'

'ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡೋಣವೇ ಚಿನ್ನಪ್ಪ?'

'ಏನು ಹೇಳಿ?'

'ಹೇಗೂ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಬಂದಿದೀರ. ಇವೊತ್ತು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಬಿಡಿ. ಜೊತೆಗೇ ಊಟ ಮಾಡೋಣ. ಆಮೇಲೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಥೆ ಪೂರಾ ಹೇಳಿ ಊರಿಗೆ ಹೋಗುವಿರಂತೆ. ಆಗಬಹುದೇ?'

'ಆಗಲೇಳಿ. ನನಗೇನು—ಶೆಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೇ ಬಿಡಾರ'

ಮುಂದಿನ ಕಥೆ ಕೇಳುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಬೇಗ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, 'ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದೆ, ಎಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ್ದೆ, ಈತ ಯಾರು?' ಎಂಬ ಮನೆಯವರ ನೂರು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅಸಹನೆಯ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟು, ಹೇಗೊ ಊಟ ಮುಗಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ಕಥೆ ಕೇಳಲು ಕುಳಿತೆ. ಪಾಪ! ನಿದ್ರೆ ಬರುತ್ತಿತ್ತೋ ಏನೋ ಚಿನ್ನಪ್ಪನಿಗೆ. ಆದರೂ ನನ್ನ ಉತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ತಾನೂ ಬಲಿಯಾಗಿ, ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಕಥೆ ಮುಂದುವರಿಸಿದ.

X X X X X

'ಚಂದ್ರಾಸಾನಿಯ ಸಾವು, ಆಕೆ ಇದ್ದಾಗ ಮರೆತುಹೋದ ಸಂಗೀತದ ಹುಚ್ಚನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿಸಿತು. ಆಕೆಗೆ ತಮ್ಮ ಒಲವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದಂತೆ, ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಹೃದಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದರು. ಆಗಾಗ ಹಾಡ ಹಾಡುತ್ತಾ ಆಕೆಯ ನೆನಪು ಉಕ್ಕಿಬಂದು, ಹಾಗೇ ಕಂಬನಿಗರೆಯುತ್ತಾ ಕೈಯ ತಂಬೂರಿ ಜಾರಿ ಹೋದುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸದೆ, 'ಚಂದ್ರಾ...ಚಂದ್ರಾ...' ಎಂದು ತಾಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಎಳಗರುವಿನಂತೆ ಹಂಬಲಿಸುವರು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬಾರಿ, ಮಲಗಿದಾಗ ಆಕೆಯ ನೆನಪಾಗಿ ವಿಯೋಗ ವ್ಯಥೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಲಾಗದೆ, ಅದನ್ನು ಮರೆಯಲು ತಂಬೂರಿ ಹಿಡಿದು ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸುವರು. ಹಾಗೇ ಹಾಡಹಾಡುತ್ತಾ ಅರೆಮರೆವಾಗಿ, ಆಕೆ ಬಂದು ಅವರನ್ನು ನೇವರಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದಂತಾಗುವುದು. ತಂಬೂರಿಯನ್ನೇ ತಬ್ಬಿಮಲಗುವರು.

'ಹೀಗೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಡಬಹುದೆಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡುವ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು—ಆದರೆ ಏನೆಂದರೂ, ಎಷ್ಟು ಹೇಳಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

'ಅವಳ ಬಾಳು ನನಗಾಯಿತು. ನನ್ನ ಬಾಳ ಅವಳಿಗೆ ಮೀಸಲು. ಬೇರೆ ಹೆಣ್ಣಿಲ್ಲ ನನಗೆ ತಾಯದಿರು. ಆಕೆಯ ಮಾತಿಗಾಗಿ ಜೀವ ಹಿಡಿದಿದೇನೆ. ಆಕೆಯ ಆಸೆ ಸಾಧಿಸಲು ಬದುಕುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಬಿಟ್ಟರು.

'ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೇ ಎಂಬಂತೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು. ಬರೀ ಅಭ್ಯಾಸವಲ್ಲ, ಅದು ತಪಸ್ಸು. ಪಂಚಾಗ್ನಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಕುಳಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ಋಷಿಯಂತೆ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ವಿಯೋಗ ವ್ಯಥೆಯ ದಳ್ಳುರಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಸಂಗೀತ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತೊಡಗಿದರು. ಬರಬರುತ್ತಾ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೆಯ ಮೈಯ ನೆನಪು ಮಾಸಿ ನಿರಾಕಾರವಾದ ಒಲವೇ ನಾದರೂಪ ತಾಳಿ ಸಂಗೀತವಾಯಿತು. ಹಾಡುವಾಗ, ಹಾಡುವಷ್ಟು ಕಾಲವೂ ಆಕೆಯ ಸಾಮೀಪ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದಂತಾಗುವುದು. ಅವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆಯಂತೂ ಮೈಮರೆತು ಹಾಡುವಾಗ, ಆಕೆ ಮೈದಾಳಿ ಬಂದು ಎದೆಯೊರಗಿ ಕುಳಿತಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವುದು. ಆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದನ್ನು ಮರೆತು, ಈ ಅನುಭವ ಏಕಾಯಿತೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವರು. ಹಾಗೆ ಚಿಂತಿಸುವಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೇ ಅನಂತಯ್ಯ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದು, 'ನಿನ್ನ ಬಯಕೆಯೊಂದು ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಬಲ ಶಕ್ತಿ. ಅದು ತೀವ್ರವಾದಷ್ಟೂ, ಉತ್ಕಟವಾದಷ್ಟೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದುದು ನೆನಪಾಗಿ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಹೊಳೆದಂತಾಯಿತು. ಅವರ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಕಾಣದ ಉತ್ಕಟತೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಸಂಗೀತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಆಕೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡೇನೇನೋ ಎಂದು ಸಾಧನೆಗೆ' ತೊಡಗಿದರು. ಒಂದೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟರು. ಒಂದೊಂದು ಸ್ವರವೂ, ರಾಗದಲ್ಲಿ ಕೋಮಲವಾಗಲಿ, ತೀವ್ರವಾಗಲಿ, ಶುದ್ಧವಾಗಿ ನುಡಿಯಬೇಕು-ಓಂಕಾರ ನುಡಿವ ಗಂಟೆಯಂತೆ.

ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ, ಏಕೆ, ದಿನಗಟ್ಟಲೆ ಒಂದೊಂದೇ ಸ್ವರ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತು ಬಿಡುವರು. ಒಮ್ಮೆ ಅದು ಖಚಿತವಾಗಿ ನುಡಿಯಿತೆಂದು ಮನಸಿಗೆ ಬೋಧೆಯಾದಾಗ, ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ನುಡಿಯವರು-ಸುತ್ತಲೂ ಬಲೆ ಹಾಕಿ, ಮಿಗ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಂತೆಮಾಡಿ ಹಿಡಿವ ವ್ಯಾಧನಂತೆ. ಹಾಗೆ ಸ್ವರ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಾಗ, ತಟಕ್ಕನೆ ಅವರ ಕಣ್ಣೆದುರು ಕಿಡಿ ಹಾರಿದಂತಾಗುವುದು.

’ಸಾಧನೆ ಬಲಿತಂತೆ, ಅವರ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಚಿತ್ತ ಭಾವದಿಂದ ರಂಗಾದುದೇ ರಾಗವಲ್ಲವೇ? ನಾದದಲ್ಲಿ ಆ ಭಾವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬ ತೊಡಗಿದರು. ಸ್ವರ ಖಚಿತವಾಗಿ ಮೂಡಬೇಕು, ಹಾಗೆ ಮೂಡಿದುದು, ಭಾವವನ್ನು ಬಿತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಹೃದಯದ ವೇದನೆ ಕಂಬನಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸುವಂತೆ, ಆನಂದ ಮಂದಹಾಸವಾಗಿ ಮೂಡುವಂತೆ ಹಾಡೂ ಕಂಬನಿಯಂತೆ, ಮಂದಹಾಸದಂತೆ ಮೂಡಿಬರಬೇಕು. ಅದು ಅದೇ ಎಂದು ಕುರುಡನಿಗೂ ಅರಿವಾಗಬೇಕು. ಭಾವ ನಾದಗಳ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಿ, ನಾದಚಿತ್ರ ರಚಿಸುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಸಾಧನೆ ಮುಂದುವರಿಯಿತು—

ಅಂಥ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಡುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ, ಕೇಳುವವರಿಗೆ ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದಂತಾಗುವುದು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಎದೆಯನ್ನು ದಹಿಸುವ ವ್ಯಥೆ ಅವರದಾಗಿ, ಅವರೂ ’ಅಯ್ಯೋ’ ಎಂದು ಹಂಬಲಿಸುವರು. ಹಾಡು ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಅವರ ಎದೆಯನ್ನು ದಹಿಸುವುದು.

’ಅಬ್ಬಾ! ಇದೇನು ಅದ್ಭುತ’ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವರು ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ತುಂಬು ಹೊಳೆಯ ನಡುವೆ ಬೆಟ್ಟಗಲದ ಜಾಗ ಬತ್ತಿದಂತೆ, ಏಕೋ ಅರಕೆ ಕಾಣುವುದು.

’ಒಂದು ದಿನ ಹೀಗೇ ಹಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿದಾರೆ-ತೋಡಿ ರಾಗವನ್ನು. ತ್ರಿಲೋಕ ಸುಂದರಿಯಾದ ಜಗನ್ಮಾತೆಯ ವೀಣಾನಾದವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಜೀವ ಹಿಂಡು ಆಕೆಯ ಬಳಿ

ಬಂದು ಮುತ್ತುವುದಂತೆ ಆ ರಾಗ ಹಾಡಿದಾಗ. ಅಂದು ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಆ ರಾಗವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವವರಿಗೂ ಹಾಗೇ ಆಗಿತ್ತು. ರಾಗ ತನ್ನ ಶಿಖರ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಎನ್ನುವಾಗ, ತಂಬೂರಿ ಅವರ ಕೈಯಿಂದ ಜಾರಿ, ಕಂಬನಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಸುಮ್ಮನೆ ಅಳತೊಡಗಿದರು. ಕೇಳ ಬಂದವರಿಗೆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲು ಧೈರ್ಯ ಸಾಲದೆ, ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ಎದ್ದು ಹೋದರು. ಆ ದಿನ ಅನಂತಯ್ಯನವರೂ ಅಲ್ಲಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರೂ ಹೋದಮೇಲೆ ಅನಂತಯ್ಯ ತಂಬೂರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ ಮರೆಸಿ, ಹಸುಳೆಯಂತೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಸೋದರಳಿಯನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ—

’ಏನಾಯಿತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬೊ, ಈ ಅಳುವೇಕೆ’ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು.

’ಕೈಗೆ ಬಂದ ತುತ್ತು ಬಾಯಿಗಿಲ್ಲ ಮಾವಾ. ನೆಲಕ್ಕೆ ತಲೆ ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನುವಷ್ಟು ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತದೆ.’

’ಏಕೆ?’

’ಹಾಡುವಾಗ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಭಾವ ಚಿಮ್ಮುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೊರಟರೆ ಹತ್ತು ಸಿಗುತ್ತವೆ, ನೂರು ಜಾರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಹಾಳು ಕಂಠ ನುಡಿಯಲು ಸೋಲುತ್ತದೆ.... ನುಡಿಯದ ನರವನ್ನು ಹರಿದುಬಿಡಬೇಕು ಎನಿಸುತ್ತದೆ.’ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಹೇಳಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

’ಇರಲಿ ಬಿಡು, ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಸಾತ್ವಿಕ ಅತೃಪ್ತಿ ಪ್ರಗತಿಯ ತಾಯಿ. ಕಂಠ ಇನ್ನೂ ಪಳಗಲಿ.’

’ಕಂಠದ್ದೊಂದೇ ಅಲ್ಲ ಮಾವ...’

’ಮತ್ತೆ?’

’ರಾಗವೂ ಅಷ್ಟೆ, ಏನೋ ಸಾಲದು ಎನಿಸುತ್ತದೆ’

'ಬಹುಶಃ ನಿನ್ನ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಲೋಪವಿರಬೇಕು.'

'ನಿನ್ನ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಸಿ ಇದೆ. ನಾನು ಬಲ್ಲೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು. ಇನ್ನೊಂದು ಮೆಟ್ಟಿಲು ನೀನು ಮೇಲೇರಬೇಕು.'

'ಹಾಗಂದರೇನು ಮಾವ? ಏನು ಹಸಿ ಇದೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ...'

'ನಿನ್ನ ಭಾವನೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಶ್ವದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಲ್ಲ; ಮಾನವತ್ವದ ಮೆಟ್ಟಿಲು ದಾಟಿ ದೇವತ್ವದ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಸೇರಿಲ್ಲ.'

'ನಿನ್ನ ಮಾತು ಅರ್ಥವಾಗದ ಒಗಟಿಯಂತಿದೆ ಮಾವ. ಕೊಂಚ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಬಾರದೇ?'

'ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಕಲಿಸುವ ಕಾಲವೂ ಇತ್ತು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬು, ಈಗ ನೀನೇ ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಕಲಿಯುವ ಕಾಲ. ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು. ನಿನಗೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯ, ಪ್ರೇಮದ ಬಯಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅಣುವಿನಿಂದ ಬೃಹತ್ತಾಗಲಿ. ಕೆರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಡಲಿಗಿಳಿ. ಮನುಷ್ಯ ಕೊಡಬಹುದಾದುದು ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಊಟ. ಹಸಿವನ್ನೇ ತೀರಿಸುವ ಅಮೃತ ದೇವರೇ ಕೊಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲವೇ?' ಎಂದರು ಅನಂತಯ್ಯ. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ, ಏನೊ ಮಸಮಸಕಾಗಿ ಕಂಡಂತಾಯಿತು.

'ರಾಗಧ್ಯಾನದೊಂದಿಗೆ, ಆ ಮಾತಿನ ಚಿಂತನೆಗೂ ತೊಡಗಿದರು ಅವರು. ಅಣು ಬೃಹತ್ತಾಗುವುದು, ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶ್ವವಾಗುವುದು ಎಂದರೇನು? ಏನು ದಾರಿ ಹಾಗಾಗಲು? ತಮ್ಮ ಆಂತರಂಗವನ್ನೆ ಮಥಿಸಿದರು. ತಮ್ಮ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಎಳೆಎಳೆಯಾಗಿ ಹಿಂಜಿ ನೋಡಿದರು. ಎಷ್ಟೋ ತಿಂಗಳು ನಡೆಯಿತು ಈ ಮನೋಮಥನ.

’ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ಏಕೋ ತಮ್ಮ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಆ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ಇದಿರು ಬದಿಯ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲೂ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಹತ್ತು ಕನ್ನಡಿಗಳಿದ್ದರೆ ಹತ್ತರಲ್ಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ತಾವು ಇರುವುದೊಬ್ಬರು. ಆದರೆ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹತ್ತರ ಮೂಲವೂ ಒಂದೇ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಿರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರ ಮೂಲವೂ ಒಂದೇ. ಹಾಗೇ ಮನಸು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿತು. ಅಲ್ಲೂ ಅದೇ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯವಾದ ಸತ್ಯ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಆ ಮಾತು ಅಂವಾಗಿ ಮೇಲೇರಲು ಏಣಿ ಸಿಕ್ಕಂತಾಯಿತು. ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ರೂಪು ಕಂಡಿತು; ಒಲವು ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದು ಕಾಣಿಸಿತು; ಕಿಡಿ ಕರಗಿ ಬೆಳಕಿನ ಕಡಲಾಯಿತು. ಅಗಲಿದ ಒಲವು ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾಗಿ ಕಂಡಿತು; ಬಯಕೆ, ವಿರಹ, ಕಾತುರ—ಭಕ್ತಿಯಾಯಿತು. ಜಗನ್ಮಾತೆಯ ವಿಶ್ವವಾತ್ಸಲ್ಯ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಬಂದು ತನ್ನನ್ನು ತೊಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ತೂಗಿದಂತೆ, ಚಂದ್ರಾ ಆಗಿ ಬಂದು ತೊಳಲ್ಲಿದ್ದು ನಲಿಸಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತೆಯಂತೆ ಚುಂಬನ, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಯಸಿಯಂತೆ ಆಲಿಂಗನ-ಎಲ್ಲದರ ಮೂಲವೂ ಒಂದೇ. ’ಏಕಂ ಸದ್ವಿಪ್ರಾ ಬಹುದಾವದಂತಿ’. ಸತ್ಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದ ಅಸತ್ಯದ ಬಂಗಾರದ ತಟ್ಟೆ ಸರಿದು, ಸತ್ಯ ಸೂರ್ಯ ಮುಕ್ತ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಥಳಥಳಿಸಿದ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಿತು.

ಅಂದು ಅವರಿಗೆ ಬುವಾ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನೆನಪಾಯಿತು. ’ಪ್ರಣವ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಾದೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.’

’ಅಂದಿನಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹೊಸದಾರಿ ಹಿಡಿದರು. ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆ ನಾದೋಪಾಸನೆಯಾಯಿತು. ಒಂದೊಂದು ರಾಗವೂ ದೇವತೆಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿವ್ಯ ಮಂತ್ರವಾಯಿತು. ಅವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಾಣದ ಪರವಶತೆ ಕಾಣತೊಡಗಿತು. ಹಾಡಹಾಡುತ್ತಾ ಅವರ ಕಂಠವೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಮೈಯ

ಅಣುಅಣುವೂ ವೀಣೆಯಯಂತಾಗಿ ಹಾಡತೊಡಗುವುವು. ಅವರ ಸುತ್ತಲೂ ನಾದ ಸಮುದ್ರ ನೆರೆಯೇರಿದಂತಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ಮೈ ಮರೆಯವರು. ಉರಿಬಿಸಿಲು ಕಾವಾರಿ ಹಾಲು ಬೆಳದಿಂಗಳಾದಂತಾಗುವುದು.

'ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿದ್ದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಏಕೋ ತಟಕ್ಕನೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಎದ್ದರು. ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಏನೋ ವಿಚಿತ್ರ ವ್ಯಥೆ, ದಾಹ. ಏನೋ ಹೇಳಲಾಗದ ಹಂಬಲ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ನೀರು ಕುಡಿದು ಬಂದರು. ಆದರೂ ದಾಹ ಅಡಗಲಿಲ್ಲ. ಏನೋ ಬಯಕೆ, ಹಸಿವು, ಡೇಗೆಯಂತೆ ಅವರ ಕರುಳನ್ನು ಕುಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು. ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟರು. ಬೇಡಬೇಡವೆಂದರೂ, ಗುರುತರಿಯದ ಯಾತನೆ ಪ್ರೇಯಸಿಯ ರೂಪತಾಳಿ ನಿಂತಿತು. ಅಂದೇ ಆಕೆಯಿಂದ ಆಗಲಿದಷ್ಟು ನೋವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆ ಬಯಕೆಯ ನೋವನ್ನು ದಮನ ಮಾಡುವ ದಾರಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕಾಣದ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಅವರ ಮೈಯನ್ನು ಸುಡುತ್ತಿತ್ತು ಆ ಕೊರಗು. ಅದನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ, ಸ್ನಾನದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಇದ್ದಷ್ಟು ತಣ್ಣೀರನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡರು. ಮೈ ತಣ್ಣಗಾಯಿತು. ಆದರೆ ಮನಸು ಉರಿಯುತ್ತಲೇ ಇತ್ತು. ಅದನ್ನು ಆರಿಸಲು ಬೇರಾವುದೂ ದಾರಿಗಾಣದೆ ಹಾಡಲೆಂದು ತಂಬೂರಿ ಹಿಡಿದ ಶ್ರುತಿ ಸೇರಿಸಿ ಕುಳಿತರು. ಅವರಿಗರಿವಾಗದಂತೆಯೇ ಭೈರವೀ ರಾಗ ಲಾಪ ಆರಂಭವಾಯಿತು.

'ಹಾಡು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದೊಡನೆಯೇ, ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಭಯಂಕರವಾದ ಹೆಡೆಯಾಡಿಸಿ ಬೆದರಿಸುವ ಸರ್ಪಗಳು, ನಾದಮುಗ್ಧವಾಗಿ, ಹೆಡೆಯಡಗಿಸಿ ಮಲಗಿದಂತೆ, ತೀವ್ರ ವಿಹ್ವಲತೆಯ ತಾಂಡವದ ವೇಗ ಕಡಮೆಯಾಯಿತು. ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ, ಹತ್ತಾರು ಕುದುರೆಗಳು ಹುಚ್ಚಾಗಿ, ಒಂದೊಂದು ಒಂದೊಂದು ಕಡೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು, ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಶಾಂತವಾಗಿ, ಒಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಂತಾಯಿತು. ಆಜ್ಯಾಹುತಿಯಾದ ಬಳಿಕ ಸಹಸ್ರ ಜಿಹ್ವೆಯಿಂದ ಉಗ್ರನಾಗಿ ಪ್ರಕಟನಾದ ಅಗ್ನಿ ಕ್ರಮೇಣ ಶಾಂತನಾಗಿ, ಶುಭ್ರಶ್ವೇತನಾಗಿ, ಮಂಗಳಕರ ಕಾಂತಿಯ ಮಂದಹಾಸವನ್ನು

ಬೀರಿದಂತಾಯಿತು. ಪ್ರವಾಹ ಮತ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ವೀಚಿಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಎದೆಗೆಡಿಸಿದ ಏರು ನೆರೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಇಳಿದು, ಗೆಜ್ಜೆಗಾಲಿನ ಸದ್ದುಮಾಡುತ್ತಾ ಹರಿವ ತರಂಗಿಣಿಯಾದಂತೆ, ಅವರ ಮೈಯನ್ನು ಕವಿದ ಉಗ್ರಯಾತನೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕರಗಿ ಶಾಂತತೆ ಮೂಡಿತು.

'ಎಲ್ಲೋ ಕಾಣದೆಡೆಯಿಂದ ಓಂಕಾರನಾದ ಮೂಡಿ ಬಂದು ವರ್ತುಲವರ್ತುಲವಾಗಿ ಅವರ ಎದೆಯ ಬಳಿ ಸಾರಿ, ಮತ್ತೆ ಸುತ್ತಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಆ ನಾದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಸ್ಫುಲಿಂಗವೊಂದು ಸಿಡಿದುಬಂದು, ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಶ್ವೇತಾಗ್ನಿಗೋಲವಾಗಿ, ಉಜ್ವಲ ಶೀತಲ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಪಸರಿಸಿತು. ಆ ಬೆಳಕಿನೊಡಲಿನಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದಂತೆ, ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ದೂರದಿಂದ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದಾಳೆ. ಬೆಳದಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಕಡೆದ ದಿವ್ಯ ಸುಂದರ ವಿಗ್ರಹ. ಶುಭ್ರ ಶ್ವೇತ ವಸನಧಾರಿಣಿಯಾದ ತಪಸ್ವಿನಿ. ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲೂ ಬಿಳಿಯ ಕಮಲ, ಭಕ್ತಿ ಭಾರದಿಂದ ಅರ್ಧ ನಿಮೀಲಿತವಾದ ಆಕೆಯ ನೇತ್ರಗಳಿಂದ ಪವಿತ್ರ ಕಾಂತಿ ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿದೆ. ಆಕೆಯ ಮುಖದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಓಂಕಾರನಾದ, ಪರಿವೇಶದಂತೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದೆ. ಸಪ್ತ ಸ್ವರ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ಆಕೆಯನ್ನು ಓಲೈಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆಕೆಯ ಚರಣದಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನೋರ್ವನು ಮಲಗಿ 'ತಾಯಿ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು' ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕಮಲದಂತೆ ತಾಯಿಯ ಕಣ್ಣು ಅರಳಿ, ತೃಪ್ತಿಯ ಮಂದಹಾಸ ಮೂಡಿದೆ ಆಕೆಯ ತುಟಿಯ ಮೇಲೆ. 'ನಿನಗೆ ನಾನು ಒಲಿದೆ' ಎಂಬಂತೆ ಆಕೆಯ ಬಲಗೈಯ ಕಮಲದ ಹೂವು ಭಕ್ತನ ಶಿರದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು.....

'ತಾಯಿ! ಕೃಪಾಮಯಿ! ಇಂದು ನೀನು ನನಗೆ ಒಲಿದೆಯಾ?' ಎಂದು ಕೂಗಿದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಆನಂದೋನ್ಮಾದದಿಂದ. ಅವರು ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಾಗ ಉಷಃಕಾಲದ ಅರುಣ ಕಾಂತಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕಿನ ರಂಗವಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಂದು ವಿಚಿತ್ರ ಶಾಂತಿ, ಅಪೂರ್ವ ಉತ್ಸಾಹ.

ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಶ್ರು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸುತ್ತಲು ಎತ್ತೆತ್ತಲೂ ಬೆಳಕು, ಶಾಂತಿ, ನಗುಗಳೇ ತುಳುಕುತ್ತಿರುವಂತೆ ತೋರಿತು ಅವರಿಗೆ. ಎದ್ದು ಹಾರುಗಾಲಿನಿಂದ ನಡೆದು, ದೇವರ ಮನೆಯ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೀ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದರು. ಆ ವಿಗ್ರಹವೂ ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ನಕ್ಕಂತಾಯಿತು.

'ಅಂದು ಅವರಿಗೆ ಭೈರವೀರಾಗ ಒಲಿಯಿತು. ಆ ರಾಗ ಹಾಡುವಾಗ ಅವರಿಗೆ ತಾಯಿ ಕಾಣಿಸುತಿದ್ದಳಂತೆ. ಕೇಳಿದವರಿಗೂ ಹಾಗೇ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿತ್ತಂತೆ. ಅದರ ಮೇಲೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು 'ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ' ನವರೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತರಾದರು; ಸಾಧಕರು ಸಿದ್ಧರಾದರು.'

೧೬

'ಹಾಗೇ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಅವರ ಜೀವನ ಏರುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು.' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಾನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ವಿಸ್ಮಯ ಮೂಕನಾಗಿದ್ದೆ.

'ನೀವೇ ಹೇಳಿ ಸ್ವಾಮಿ, ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರಹಾಗೆ ಸಂಗೀತ ಸಾಧಿಸೋರು ಯಾರಿದಾರೆ? ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿದೆ? ಎಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಹಾಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಪಾಡಿಗೆ ಹಾಡೋ ಕಿಂದರಿ ಜೋಗಿಗಳು. ಬದುಕಿದ ಬಾಳಲ್ಲ, ಸತ್ತ ಸಾವಲ್ಲ. ನಾವೂ ಇದೀವಿ—ಅಷ್ಟೆ'

'ನಿಮ್ಮಂಥವರು ಹತ್ತು ಜನ ಕಲೆತು, ಸಂಗೀತ ಕಲೆಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಬೇಕು ಚಿನ್ನಪ್ಪ, ನಿರಾಶರಾದರೆ ಹೇಗೆ? ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನಂಥವರು ಹುಟ್ಟಿದ ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಈ ದುರವಸ್ಥೆ ಬರಬೇಕೆ?'

’ಆ ಕಾಲ ಈಗಿಲ್ಲ ಸ್ವಾಮಿ. ಸಂಗೀತಗಾರರನ್ನು ಅಂದೇನು ಫಲ? ಆವರ ಹಾಗೆ ಜನ್ಮದುದ್ದಕ್ಕ್ಯೂ ಒಂದು ರಾಗ ಸಾಧಸ್ತೀನಿ ಅಂತ ಕೂತರೆ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕೋರು ಯಾರು? ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಗ ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟರೆ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನು ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಈಗ ರಾಗ ಇರಲಿ, ನನ್ನನ್ನೇ ಒತ್ತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಬೀಡಿಗೆ ಮೂರು ಕಾಸು ಕೊಡೊಲ್ಲ- ’ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಬಾರೋ ದಾಸಯ್ಯ’ ಅನ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಮಾಡೋ ದಾಹ, ಇಲ್ಲೋರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಆತುರ. ಇದ್ರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನ ಕೇಳೋರು ಯಾರು? ಬಡತನ ಹೋಗೊವರ್ಗೂ ಸಂಗೀತಾನೂ ಬದುಕೊಲ್ಲ, ನಾವೂ ಬದುಕೊಲ್ಲ. ಹೀಗೇ ಅಳ್ತಾ ಇರಬೇಕು.’ ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ.

’ಅದು ಹೋಗಲಿ. ಅವರು ನಾಲಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡದ್ದೇಕೆ ಅಂತ ನಿನಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತೆ ಚಿನ್ನಪ್ಪ?’

’ಊಹೂ ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ತೊರೆಯೂರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ವಂಶದೋರು ಇದಾರಂತೆ. ಹಂಗಂತ ಕೇಳಿದೀನಿ, ಅಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿದ್ರೆ ಏನಾದ್ರೂ ಗೊತ್ತಾಗ್ಬೋದು.’

’ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲವೆ?’

’ನನಗೆ ತಿಳಿದ್ದಂಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.’

’ಅಂತೂ ನನಗೆ ನಿನ್ನಿಂದ ತುಂಬಾ ಉಪಕಾರವಾಯಿತು ಚಿನ್ನಪ್ಪ’

’ಏನೋ ಆಯ್ತು ಹೋಯ್ತು. ನಮ್ಗೂ ಹಿರೇರ ಹೆಸ್ರು ಜ್ಞಾಪ್ಕ ಮಾಡ್ಕೊಂಡ್ಹಂಗಾಯ್ತು. ನಾನಿನ್ನು ಬರ್ತೀನಿ. ಕ್ಯಾದಿಗ್ಗೆರೇಗೆ ಹೋಗ್ಬರ್ಬೇಕು.’

’ಏಕೆ?’

'ಅಲ್ಲಿ ಆಟ ಆಡ್ಸಿ ಆರು ತಿಂಗ್ಳಾಯ್ತು. ಕೊಡ್ತಿನೀಂದ ಕಾಸ್ನೂ ಕೊಡ್ಡೆ ಸತಾಯಿಸ್ತಾ ಅವ್ರೆ. ಹೋಗಿ ಏನಾರ ಸಿಕ್ರೆ ಎಬ್ಕೊಂಡು ಬರ್ತೀನಿ. ಇದೇ ನೋಡಿ ನಮ್ಮ ಬಾಳು, ನಮಗೆ ಸಿಗೋ ಮರ್ಯಾದೆ.'

ಎಂದ ಚಿನ್ನಪ್ಪ. ಆತನ ಖರ್ಚಿಗೆಂದು ಕೊಡಲು ಹೋದ ಹಣ ಮುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ.

'ಹಿರೇನ ಹೆಸ್ರು ಹೇಳಿ ಕಾಸು ತಗೊಬಾರ್ದು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವಾ ಅಲ್ಲ, ವಿಶ್ವಾಸಾ ಇರ್ಲಿ. ಅದೇ ಕೋಟಿ ಹಣ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಚಿನ್ನಪ್ಪ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಆತನ ಚಿಂದಿ ಕೋಟು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹರಿದ ಕಡೆ ಗಂಟು ಹಾಕಿದ ಪಂಚೆ, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿಯಂತೆ ಕೆದರಿದ ತಲೆಗೂದಲು, ಪಾದರಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ, ಧೂಳು ತುಳಿದು ಬಿರಿದ ಬರಿಗಾಲು—ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿ ಕರಳು ಕಿವುಚಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಜನಕ್ಕೆ ಈ ಭವಣೆಯಿಂದ ಎಂದು ಮುಕ್ತಿ ಎನಿಸಿತು. ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಾದೆ.

ಅದುವರೆಗಿನ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಥೆಕೇಳಿ, ಆದರ ಕೊನೆಯನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ಉರಿಯಾಗಿತ್ತು ನನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ. ಆದರೆ ಯಾರಿಂದ ಅರಿಯುವುದು, ಯಾರು ಅದನ್ನು ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳ ಬಲ್ಲಂಥವರು? ಎಲ್ಲರೂ ತೊರೆಯೂರಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ವಂಶದವರೊಬ್ಬರು ಇದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರು. ಮೊದಲು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ಏನು ತಿಳಿಯುವುದೋ ಅರಿತುಕೊಂಡು, ನಂತರ ಬೇರೆಕಡೆ ಹುಡುಕುವುದು ಎಂದು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ, ಆ ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನವೇ ಹಿರಿಯೂರಿಗೆ ಹೊರಟೆ. ಆ ಸಂಜೆ ಅಲ್ಲೇ ಆಯಿತು.

ತೊರೆಯೂರು ಹಿರಿಯೂರು ಧರ್ಮಪುರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಣ್ಣ ಹಳ್ಳಿ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಸ್ಸಿನ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲ; ಕಾಲು ನಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಸವೆಸಬಹುದಾದ ದೂರವಲ್ಲ, ಕುರುಮರಡಿಯಲ್ಲಾದ ಉಪವಾಸ ವನವಾಸ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ, ಅಲ್ಲಿಗೆ

ಹೋಗಲು ಬೇಕಾದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಿರಿಯೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ನೆಂಟರ ಗಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು, ಬೆಳಗ್ಗೆ ಹತ್ತು ಗಂಟೆಯ ವೇಳೆಗೆ ತೊರೆಯೂರು ಸೇರಿದೆ.

ವೇದಾವತಿ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದೆ ತೊರೆಯೂರು. ನದಿಯನ್ನು ಅತ್ತ ಕಡೆಯ ಜನ ತೊರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಆ ಊರಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು. ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತೊರೆಯೂರು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿತ್ತಂತೆ. ಈಗ ಅದು ಬಾಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಬಂದ ಕೊಯಮತ್ತೂರಿನಕಡೆಯ ತಮಿಳು ಮಾತನಾಡುವ ಜನ ಊರ ತುಂಬಾ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅದು ಪುಟ್ಟ ಸೇಲಂ ಆಗಿದೆ. ಊರೂ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಆಕಾರ ಕಳೆದುಕೊಂಡರೂ, ಹೆಸರು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡವರಂತೆ ಇದೆ. ಊರಮಧ್ಯೆ ಸಣ್ಣದಾದರೂ. ಸುಂದರವಾದ ಒಂದು ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಆ ದೇವಾಲಯದ ಅರ್ಚಕರು ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಹಿರಿಯೂರಿನ ನೆಂಟರಿಂದ ತಂದ ಪರಿಚಯ ಪತ್ರ ಒಪ್ಪಿಸಿದೆ.

ಶ್ರೀಕಂಠ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಿಗೆ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನರಿತು ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

'ಈ ಕಾಲದ ಜನ ಹಿಂದಿನವರ ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಷ್ಟು ಮುತವರ್ಜಿ ವಹಿಸುವುದು ತುಂಬಾ ಅಪರೂಪ. ನನ್ನಿಂದ ಆದಷ್ಟು ನಿರ್ವಂಚನೆಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ತಿಳಿದಷ್ಟನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ತಾವು ಒಂದು ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕು.'

'ಏನು ಹೇಳಿ?'

'ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರ ಮನೆಗೆ ನೀವೇ ಹೋಗಿ, ವಿಷಯ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನನ್ನಿಂದೇನೂ ಸಹಾಯವಾಗದು'

'ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಯಾರು?'

'ಅವರೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಂಶದವರು. ನಮಗೂ ಅವರಿಗೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ, ನಮ್ಮ ಮುಖ ಕಂಡರೆ ಅವರಿಗೆ ಆಗೋಲ್ಲ.'

'ಏಕೆ?'

'ನೀವು ಅಮ್ಮನೊರ ಗುಡಿ ನೋಡಿದರಲ್ಲಾ, ಅದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು. ಆ ಕಾಲದಿಂದ ಪೂಜಾಧಿಕಾರ ನಮಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಮಗಷ್ಟು ಜಮೀನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು. ಇದ್ದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾರಿಕೊಂಡು, ಇವರು ದೇವಾಲಯದ ಜಮೀನಿನ ಮೇಲೂ ಅಧಿಕಾರ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ಅದು ಕೇಸಾಗಿ, ನಮ್ಮಂತೆ ತೀರ್ಮಾನವಾಯ್ತು. ಆ ಕಾಲದಿಂದ ನಮಗೂ ಅವರಿಗೂ ಎಣ್ಣೇ ಸೀಗೇಕಾಯಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ನೀವೇ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬನ್ನಿ, ನಾನು ಕಳಿಸಿದೆ ಅಂತ ಕೂಡಾ ಹೇಳಬೇಡಿ.' ಎಂದರು.

'ಹಾಗೇ ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಿ ನಾನು, ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ಗೋವಿಂದಯ್ಯನವರ ಮನೆಗೆ ಹೋದ. ಅವರನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲೇ ನನಗೆ ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಲು ಬೇಸರವಾಯಿತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಲಕ್ಷಣ ಕೊಂಚವಾದರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಬಟ್ಟೆಯೋ, ಆಕಾರವೋ—ಎಂಥವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಹೇಗಿದಾರೆ ಎಂದು ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕಾರ್ಯವಾಸಿ ಕತ್ತೆ ಕಾಲು ಕಟ್ಟು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೇ ಇತ್ತು. ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ, ನಾನು ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಆತ ಕೆಣಕಿದ ಶ್ವಾನದಂತೆ ಗುರ್ರೆನ್ನುತ್ತ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲೇ ಬಂದ.

'ಸುಳ್ಯಾಕ್ರಿ ಹೇಳ್ತೀರಾ ಶ್ರೀಕಂಠನ ಮನೆ ಹತ್ರ ನಮ್ಮ ಹುಡುಗಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಿದಳಂತೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ಆಸ್ತಿ ಅನುಭವಿಸೋಕೆ ಅವನು, ಅವರ ಕಥೆ ಹೇಳೋಕೆ, ಪುಗಸಟ್ಟೆ ಪುರಾಣ ಓದೋಕೆ ನಾನೋ? ಅವರನ್ನೇ ಕೇಳ್ರಿ.'

'ಸ್ವಾಮಿ, ತಾವು ಸಿಟ್ಟಾಗ ಬಾರದು. ತಮತಮಗೆ ಮನಸ್ತಾಪವಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನು ಏನೂ ತಿಳಿಯದವನು. ಅಷ್ಟು ದೂರದಿಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರ ವಿಷಯ ತಿಳಿದುಕೋಬೇಕೂಂತ ಬಂದಿದೀನಿ. ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕು'

'ಹೇಳಬೇಕು, ನಿಜ, ಆದರೆ ತಮಗೆ ಅದರಲ್ಲೇನು ಫಾಯಿದೆ?' ಆತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನನಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು.

'ನನಗೆ ಇದರಲ್ಲೇನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮಿಂದ ಕಥೆ ಕೇಳಿ ಲಾಭ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದುರುದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಂದವನಲ್ಲ ನಾನು. ಅವರ ವಿಚಾರ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದೆ. ಅವರ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮಗೇನಾದರೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅವರ ವಂಶದವರಾದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡು ಹೋಗಬೇಕು ಎಂತ ಬಂದೆ. ಅಷ್ಟೇ.'

'ಅದೆಲ್ಲಾ ನಂಬೋರು ಯಾರ್ರೀ. ನನಗೇ ಮಂಕುಬೂದಿ ಹಾಕೋಕೆ ಬರಬ್ಯಾಡ್ರಿ. ಏನೋ ಇದೆ. ಬಂದಿದೀರ. ನಿಮಗೆ ಬರೋದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನನಗೆ ಕೊಡಿ ಅಂತ ಕೇಳ್ತೋಲ್ಲ. ನನಗೂ ಅಷ್ಟು ಕೊಟ್ಟರೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನನ್ನ ದಾರಿ ನನಗೆ, ನಿಮ್ಮ ದಾರಿ ನಿಮಗೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರು ನಾಲಿಗೆ ಕತ್ತರಸಿಕೊಂಡದ್ದೇಕೆ ಅಂತ ಶ್ರೀಕಂಠನಿಗಲ್ಲ, ಅವರಪ್ಪನಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಿ.'

'ವಿಚಾರ ನಿಮಗೊಬ್ಬರಿಗೇನೇ ಗೊತ್ತಿರೋದು.'

'ಹೌದು. ಅದಿದ್ದ ಕಾಗದ ಪತ್ರ ಎಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಪ್ಪನ ಕಾಲಕ್ಕೇ ಬೆಂಕಿ ಪಾಲಾಗಿ ಹೋಯ್ತು. ಏನು ಹೇಳ್ತೀರ ಹೇಳಿ, ಸುಮ್ಮನೆ ಉಸಿರು ದಂಡ ಮಾಡಿಬೇಡಿ.'

ಅತನ ಕೈಲಿ ಮಾತಾಡಿ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆನಿಸಿತು. ಜೇಬಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಐದು ರುಪಾಯಿ ನೋಟು ಆತನ ಮುಂದಿಟ್ಟು—'ನಿಮಗೆ ಗೊತ್ತಿರೋದನ್ನ ಹೇಳಿ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದೆ. ಆತ ನೋಟನ್ನೇ ನಂಬದವನಂತೆ ಹತ್ತಾರು ಸಲ ಹಾಗೆ,

ಹೀಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ನೋಡಿ, ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸಿಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಬಾಳೆಪಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನಶ್ಯ ಮೂಗಿಗೆ ಏರಿಸಿ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ನಾಲಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಚಾರ ಹೇಳ ತೊಡಗಿದರು.

೧೭

'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನೋರು ನಾಲಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ, ಅವರಿಗೆ ಅರವತ್ತರಮೇಲೆ ವಯಸ್ಸಾಗಿತ್ತು. ಆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಭೈರವಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯಾಂದರೆ, ಅವರ ಹಾಗೆ ಹಾಡೋ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದವರೇ ಇರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ದೇಶ ದೇಶಾಂತರದಿಂದ ಜನ, ಅವರ ಹೆಸರು ಕೇಳಿ, ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರ ಹಾಡು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಯಾರು ಬರಲಿ, ಬೇಕಾದವರು ಕೇಳಬೇಕೆನ್ನಲಿ, ಶುಕ್ರವಾರ, ಮಂಗಳವಾರ ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡೀಲಿ ಕೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಅವರ ಮನೇಲಿ ಕೇಳಬೇಕು, ಅದೂ ಸಂಜೆ ಪೂಜೆ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ. ಭೈರವಿ ಕೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಬೆಳಗಿನಜಾವದವರೆಗೂ ಎದ್ದು ಕುಳಿತಿರಬೇಕು. ಪಾಳೆಯಗಾರರಿಗೂ, ಅವರಿಗೂ ಏಕೋ ಮನಸ್ತಾಪವಾಗಿ, ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಾ ಅವರು ಹಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಬೇರೆಯವರ ಹಾಗೇ ಪಾಳಯಗಾರರೂ ಬಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

'ಹೀಗಿರುವಾಗ ದುರ್ಗಕ್ಕೇ ವಿಪತ್ತು ಬಂತು. ಪಟ್ಟಣದ ಹೈದರಾಲೀಗೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೋಟೇ ಮೇಲೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಕಣ್ಣು. ಅದನ್ನು ವಶಸಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂದು ಏನೇನೋ ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟ. ಲಡಾಯಿಗೆ ಕೋಟೆಯಿರಲಿ, ಕೋಟೆಯ ಕಲ್ಲು ಕೂಡಾ ಅಲುಗುವ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕೈದು ಬಾರಿ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ವಿಫಲವಾಗಿದ್ದ. ಕೊನೆಗೆ, ಕೋಟೆಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಬೇರಾನ ದಾರಿಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ದುರ್ಗದ ಒಳಗಿದ್ದ ಮುಸಲ್ಮಾನರೊಂದಿಗೆ ಪಿತೂರಿ ಮಾಡಿದ. ಅವರ ದ್ರೋಹದಿಂದ ಕೋಟೆ ಬಿತ್ತು. ಕಡೆಗೆಪಾಳೆಯಗಾರ ಮದಕರಿನಾಯಕರು, ಕೋಟೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ

ರಾಣೀವಾಸದ ಹೆಂಗಸರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೈಯಾರೆ ಕತ್ತರಿಸಿ, ತಾವು ಲಡಾಯಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ಸತ್ತರು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕಥೆ ಮುಗಿದುಹೋಯಿತು.

'ಕೋಟೆ ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಹೈದರನ ಮಗ ಟೀಪೂ ಸುಲ್ತಾನ ಕೆಲವು ದಿನ ದುರ್ಗದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಅಧಿಕಾರ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆಗ ನಡೆದದ್ದು ಇದು.

'ದೇಶ ದೇಶಾಂತರ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯ ಕೀರ್ತಿ ಟೀಪುವಿನ ಜನಾನಾಕ್ಕೂ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಸುಲ್ತಾನರ ಬೇಗಂ—

'ದುರ್ಗದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹೆಸರು ತುಂಬಾ ಕೇಳಿದೇವೆ. ಭೈರವಿರಾಗ ಅವರ ಹಾಗೆ ಯಾರೂ ಹಾಡುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ. ಕೇಳ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು' ಎಂದರು, ಕೇಳಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂಕೋಚ ಪಡುತ್ತಾ.

'ಅದೇನು ದೊಡ್ಡದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಲು ಸಂಕೋಚ ಪಡಬೇಕೇ. ಆಗಲಿ. ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡಿದರಾಯಿತು. ಇವೊತ್ತೆ ಭಕ್ಷಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ' ಎಂದರು ಚಿಕ್ಕ ನವಾಬರು.

'ಅವರು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಲ್ಲೂ ಹಾಡುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ— ಹಾಗೆಂತ ಕೇಳಿದೀವಿ.'

'ಅದೆಲ್ಲಾ ಬಡಾಯಿ. ನಾವೇ ಕೇಳಿದರೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಧೈರ್ಯ ಯಾರಿಗೆ? ನಿನ್ನ ಮನಸಿನ ಪ್ರೀತಿ ತೀರಿಸುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಮಾತು ಕೊಟ್ಟರು.

'ಅದರಂತೆ ಮರುದಿನ ಪ್ರಾತಃಕಾಲವೇ ಭಕ್ಷಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು- 'ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ಕರೆಸಿ' ಎಂತ. ಆ ದಿನವೇ ಬೆಳ್ಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಆಳು ಬಂದು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ. ಅದರಂತೇ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಟೀಪುವನ್ನು ನೋಡಲು ಹೊರಟರು.

’ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಾನೀಗ ದುರ್ಗದ ದೊರೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಚಪಲ. ಹಿಂದಿನ ಪಾಳಯಗಾರರು ನವರಾತ್ರಿ ಓಲಗ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಣ್ಣದ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲಿ ಟೀಪು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಓಲಗನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ. ಯಾರನ್ನು ನೋಡ ಬೇಕಾದರೂ ಅಲ್ಲೇ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರೂ ಟೀಪುವನ್ನು ನೋಡಿದರು. ಟೀಪುವನ್ನು ಕಾಣುವರು ಮೂರು ಮೂರು ಬಾರಿ ಕುರ್ನಿಸಾತ್ ಮಾಡಿ, ನಜರ್ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಭಕ್ಷಿಯವರ ಮೂಲಕ ಮಾತಾಡಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಅದಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಕಟ್ಟಿಗೆಯವರ ಕೈಲಿ ಬಂದಿರುವ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿ, ಕರೆಸಿದಾಗ ಒಳಗೆ ಹೋದರು. ತನ್ನಸಭಾ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಭಂಗಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ, ಟೀಪುವಿಗೆ ಮೊದಲೇ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು. ಮುಖ ಬಿಗಿಯಿತು. ಕುಡಿಮೀಸೆಯನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಾ—

’ಭಕ್ಷಿಗಳೇ, ದುರ್ಗದ ನವಾಬರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ. ಹಾಗೇ ನಮ್ಮದು ಕಾಡು ಕುರುಬರ ಚಾವಡಿಯಲ್ಲ, ನವಾಬರ ಓಲಗ ಎಂದು ಹೇಳಿ’ ಎಂದ. ಮುಳ್ಳಿನಂತಿತ್ತು ಒಗರಿನಿಂದ ಆಡಿದ ಆ ಮಾತು. ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮೈ ಸೆಟೆದಿತು.

’ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಭಾ ಮರ್ಯಾದೆ ಕಲಿಸಲೆಂದು ಕರೆಸಿದ್ದರೆ, ನಮಗೆ ವೇಳೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ನವಾಬರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ’ ಎಂದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ಭಕ್ಷಿ ಇಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಗಾಬರಿಯಾದ. ಪಿಸುಧನಿಯಲ್ಲಿ ’ನವಾಬರನ್ನು ರೇಗಿಸ ಬೇಡಿ. ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳಿ’ ಎಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೆ. ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ನಸುನಗುತ್ತಾ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಹೇಳಿದರು—

’ನಿಮ್ಮ ನವಾಬರಿಗೆ ತಾವು ದುರ್ಗದ ದೊರೆಗಳೆಂಬುದನ್ನು ನಮಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕು, ನಮ್ಮಿಂದ ಆ ಮರ್ಯಾದೆ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲ. ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಾವು ಒಬ್ಬದೇವರು, ಒಬ್ಬ ದೊರೆಗೆ ತಲೆ ಬಾಗುವುದನ್ನು ಕಲಿತ ಜನ.

ಇದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೆ, ಸತ್ತರೂ ಅಷ್ಟೆ, ದ್ರೋಹದಿಂದ ಪಡೆದ ದೌಲತ್ತನ್ನು ಮೆರೆಸಲು ಇಷ್ಟು ಚಪಲವಿರಬಾರದು. ದ್ರೋಹದಿಂದ ಬಂದ ರಾಜ್ಯ, ದ್ರೋಹದಿಂದಲೇ ಹೋಗಬಹುದು. ಈ ಮಾತು ನವಾಬರಿಗೆ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಡಿ.'

'ಮಾತು ಕೇಳಿ ಮುಂಗೋಪದ ಸ್ವಭಾವ ಟೀಪುವಿಗೆ ಮೈಯುರಿಯಿತು. ಆದರೆ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು ನೆನಪಾಗಿ, ಅವರ ಮಾತು ಕೇಳಿಸದವರಂತೆ ತಾನೇ ನೇರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಹೇಳಿದ-

'ಮಾತಾಡಲು, ಮರ್ಯಾದೆ, ವಿನಯ ಕಲಿಯಲು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಸಿಲ್ಲ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ. ನಮ್ಮ ಜನಾನಾ ನಿಮ್ಮ ಹಾಡು ಕೇಳ ಬಯಸಿದೆ. ಆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಲು ಕರೆಸಿದೆ. ಎಂದು ಹಾಡುವಿರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರೆ, ಭಕ್ಷಿಯವರು ಮುಂದಿನ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.'

'ತಮ್ಮ ರಾಣೀವಾಸದವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾದುದು ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯ. ಎಂದು ಬಡವರ ಮನೆಗೆ ದಯಮಾಡಿಸುವಿರೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಮುಂದಿನ ಏರ್ಪಾಟು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

'ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ಸಂಗೀತವಾಗಬೇಕು'

'ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತು'

'ಯಾವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ? ಏಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ?'

'ತಾವು ಹೇಳಿದುದು ಆಗದ ಮಾತು?'

'ಯಾವುದು-ತಾವು ಹಾಡುವುದೇ. ನಾವು ಕೇಳುವುದೇ? ನಿಮ್ಮ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಜನಾನಾಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದಲ್ಲವೆಂಬ ಸಂದೇಹವಿದ್ದರೆ, ತಿಳಿಸಬಹುದು.'

’ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ವಿಷಯ ತಾವು ಆಡಬಹುದು. ನನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಇಷ್ಟೆ-ನವಾಬರ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ನಾವು ಹಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ’

’ನಮ್ಮ ಅಪೇಕ್ಷೆ, ಅಪ್ಪಣೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಅರ್ಥ, ಬಲ್ಲಿರಾ?’

’ಬಲ್ಲೆ.’

’ಆದರೂ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತೀರಾ?’

’ಅಹುದು.’

’ಇದು ಉದ್ಧಟತನ. ನಮ್ಮ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಾಲಿಸದವರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ.’

’ನವಾಬರು ಸಿಟ್ಟಾಗಬಾರದು. ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಸಹನೆಯಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. ನವಾಬರು ನನ್ನಂಥ ನೂರಾರು ಜನರ ಸಂಗೀತ ಕೇಳಿರಬಹುದು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಇಛ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿರಬಹುದು, ನಿಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯದವರಿಗೆ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲವೆಂದಿರಿ. ಆ ಮಾತೂ ನಿಜ. ದುರದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ಈ ಮೈ ನಿಮ್ಮ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ವಿದ್ಯೆ ಯಾರ ಪ್ರಜೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಯಾರ ಆಳೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ನನ್ನ ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲು. ನವಾಬರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ವಿದ್ಯೆ, ನವಾಬರು ಬಯಸಿದಾಗ, ಬಯಸಿದಲ್ಲಿಗೆ ತಮ್ಮ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಬರುವ ಬೆಲೆವೆಣ್ಣು ಎಂದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಲ್ಲ. ಅದು ನನ್ನ ತಾಯಿ, ದೇವರು. ಅಲ್ಲಾನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ನವಾಬರು ಮಸಿದಿಗೇ ಹೋಗಬೇಕಾದಂತೆ, ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಆಕೆಯ ಮಂದಿರಕ್ಕೇ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಬರಬೇಕು. ಅದು ವಿನಾ, ನವಾಬರು ಬೆದರಿಸುವುದಿರಲಿ, ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪದವಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದರೂ, ನಿಮ್ಮ ಭೋಗ ತೃಪ್ತಿಯ ಪಾಪಪಂಕವಾದ ಜನಾನಾದಲ್ಲಿ ನನ್ನ

ತಾಯಿಯ ನರ್ತನ ಏರ್ಪಡಿಸಲಾರೆ. ಹಾಗೆ ನಾನು ಮಾಡುವುದಿರಲಿ, ನೀವು ಕೇಳುವುದೂ ಅಪಮಾನ.'

'ಟೀಪು ಮೊದಲೇ ಬೆಂಕಿ ನವಾಬ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದಂತಾಯಿತು. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ನಿಶಿತವಾದ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ.

'ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಮಗೆ, ನಮ್ಮ ನವಾಬಗಿರಿಗೇ ಅಪಮಾನ. ಈ ಮಾತಾಡಿದವರ ನಾಲಿಗೆ ಸೀಳಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ನಮಗಿದೆ.'

'ನವಾಬರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಇಲ್ಲವೆಂದವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೀರ. ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೇನೂ ಆಗದು, ತಮ್ಮಿಂದ.'

'ಈಗಲೂ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳಿ. ಈ ಛಲ ಬೇಡ.'

'ನಾನು ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸೋಲದೆ, ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಬೆದರುವ ಹೇಡಿ ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಭಾವಿಸಿರುವಂತಿದೆ. ಸಂಗೀತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಎರಡು ನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲ. ನವಾಬರು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದಂತೆ ನಡೆಯಬಹುದು'

'ನಾಳೆ ಈ ವೇಳೆಯವರೆಗೂ ತಮಗೆ ಅವಕಾಶಕೊಟ್ಟಿದೇನೆ. ಮನಸ್ಸು ಬದಲಾಯಿಸಿದರೆ ಸರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ನಾಲಿಗೆ ಸೀಳಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹಾಡದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಆಜ್ಞೆ ಭಕ್ಷಿಗಳೇ. ಅದನ್ನು ಜಾರಿ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿ.'

'ನನಗೇನೂ ಅವಕಾಶ ಬೇಡ; ನವಾಬರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಅವಕಾಶ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆಯಿತು. ನಾನು ಬರಲೇ?' ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಟೀಪುವಿನತ್ತ ಬೆನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹೊರಬಂದರು. ಟೀಪು ಕೆಣಕಿದ ಸರ್ಪವಾದ.

'ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಸುದ್ದಿ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿ, ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ದಾಟಿ ಊರೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿತು. ಜನ ಗುಂಪುಗುಂಪಾಗಿ ಬಂದು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರನ್ನು ಕಂಡು ಹೋದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗಾಬರಿ, ತಹತಹ. ಆದರೆ ಯಾರು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? ಅವರಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಆವರ ಹಾಡಿಗೆ ಮದ್ದಲೆ ನುಡಿಸುವ ದಾಸಪ್ಪ, ಆ ಸುದ್ದಿ ಕೇಳಿ ಅಳುತ್ತಲೇ ಬಂದ.

'ಏನು ಯಜಮಾನ್ರೇ, ಹೀಗಾಗ್ಹೋಯ್ತು.' ಎಂದ.

'ಏನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ ದಾಸಪ್ಪ. ತಾಯಿ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದಾಳೆ.'

'ಈ ನವಾಬನಿಗಿಷ್ಟು ಬೆಂಕಿ ಬೀಳ. ನಿಮ್ಮ ಮೇಲಾ ದೌಲತ್ತು ತೋರಿಸೋದು.'

'ಆತನದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ ದಾಸಪ್ಪ, ತಾಯಿ ಆತನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಆ ಮಾತಾಡಿಸಿದಳು'

'ಎಲ್ಲಿ ತಾಯಿ, ಬಿಡಿ ಯಜಮಾನರೇ, ತುರುಕ ಬುದ್ಧಿ.'

'ಛಿ! ಆ ಮಾತಾಡಬಾರದು. ಜಾತಿಗೂ ಅದಕ್ಕೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ. ಮನುಷ್ಯನ ಸಣ್ಣತನಕ್ಕೆ ಜಾತಿ ಏನು ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಬಂದಿದೆ. ನಡೆದುಹೋಗಲಿ.'

'ಹಾಗಂದಾರುಂಟಾ. ಇದು ಬೆಂಕಿ ಕೈಲಿ ಸರಸಾ. ಯಜಮಾನ್ರೇ ಇಷ್ಟು ವರ್ಷ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದೀನಿ. ಒಂದು ಮಾತು ಬೇಡ್ಕೋತೀನಿ. ಲಾಲಿಸಬೇಕು.'

'ಏನು ಹೇಳು?'

'ಒಂದ್ಸಲ ಹೋಗಿ ಹಾಂಡ್ಬಂದ್ಬಿಡಿ. ಅವರ ಮನೆ ಹಾಳಾಗಲಿ'

'ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಮಾತು ದಾಸಪ್ಪ.'

'ಎಂಥ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ವಸಿಷ್ಠರ ತಪಸ್ಸೇ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತಂತೆ, ನಿಮ್ಮದೇನು. ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ'

'ಅದಾಗದು. ನನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯ ಭೀತಿಗೆ, ತಾಯಿಯನ್ನು ಸುಲ್ತಾನನ ಭೋಗದ ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಮಾಡಲೇ. ಅಂಥ ಮಗ ಇದ್ದರೆಷ್ಟು ಸತ್ತರೆಷ್ಟು. ತಾಯಿಯ ಮಾನ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದದ್ದೇನು. ಈ ಘಟ ಉರುಳಿದರೂ ಸರಿಯೆ. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ'

'ದಾಸಪ್ಪ ಏನೇನೋ ಹೇಳಿದ. ಅತ್ತ, ಸಿಟ್ಟಾದ, ಬೈದ. ಏನೆಂದರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕದಲಲಿಲ್ಲ. ಕಡೆಗೆ—

'ದಾಸಪ್ಪ, ಇವತ್ತು ಸಂಜೆಗೆ ಪೂಜೆಯಿದೆ. ಬಾ. ನಾನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎದ್ದು ಹೋದರು. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಅನಂತಯ್ಯನ ಮಗ, ಸೊಸೆ ಇದ್ದರು. ಬೇರಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ. ಅನಂತಯ್ಯನವರ ಮಗ ವೆಂಕಟೇಶನಿಗೆ 'ಊರೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂಭತ್ತು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮಂಗಳಾರತಿಗೆ ಬರಬೇಕಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಾ' ಎಂದು, 'ಗಂಗಾ-ಪೂಜೆಗೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು.' ಎಂದು ಆತನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೇಳಿ, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಇಳಿದರು. ನೂರಾರು ಕೊಡ ನೀರು ಹೊಯಿದುಕೊಂಡರಂತೆ ಅವರು ಆ ದಿನ; ಸ್ನಾನಮಾಡಿದವರೇ ಬಂದು ಮಡಿಯಿಟ್ಟು ದೇವರ ಮನೆ ಸೇರಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಅಮ್ಮನವರಿಗೆ ಕುಂಕುಮಾರ್ಚನೆ, ಸಹಸ್ರನಾಮ, ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಪೂಜೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ವೆಂಕಟೇಶನನ್ನು ಕರೆದು—'ನೀನೇ ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡಿ, ಹೋಗುವವರಿಗೆ ಪ್ರಸಾದ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸಿಬಿಡು. ನನಗಾಗಿ ಕಾಯುವುದು ಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತಂಬೂರಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ನವಾಬರ ಸಿಟ್ಟಿನ ಸಮಾಚಾರ ತಿಳಿದ ನೂರಾರು ಜನ ಬಂದು, ಅವರನ್ನು ಕಂಡು, ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಪ್ರಸಾದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಯಾರಿಗೂ ಅವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸುವ ಧೈರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೋ ಅವರ ಮುಖ ರುದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಹೊತ್ತಿನ ಅರಿವು ಮರೆತು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ.

X X X X X

'ಅತ್ತ—ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಮೇಲೆ ಅಬ್ಬರಿಸಿ ಹೋದ ನವಾಬರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ಹೃದಯಾಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಏನೋ ಅರ್ಥವಾಗದ ತಹತಹ. ಊಟವೂ ರುಚಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಸುಮ್ಮನೆ ಕಿಡಿಯಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಯಾರ ಕೈಯಲ್ಲೂ ಮಾತನಾಡುವುದೂ ಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆಯ ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದರೂ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಕಾವಳಿದ ಇರುಳಿನ ತಂಗಾಳಿಯೂ ಅವರ ಮೈಗೆ ತಂಪಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೃದಯದ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ, ಕಣ್ಣು ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿದಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು.

'ಬೇಹುಗಾರನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ಕೊನೆಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೂ, ಅವರ ಹಾಡು ಕೇಳಲು ನೂರಾರು ಜನ ನೆರೆದಿರುವುದೂ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ತನ್ನ ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಗೆ ಹೆದರಿ ಕಂಗಲಾಗುವರನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದ—ಟೀಪು. ಹೀಗೆ ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಿದ್ಧವಾಗುವವರನ್ನು ಕಾಣ. ಅದೂ ಅವನ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು. ಹೀಗೂ ಉಂಟೆ?

'ಟೀಪುವೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಾವಿರ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ್ದ. ಅವರು ಹಾಡುವಾಗ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಕಂಬನಿ ಗರೆಯುವುದು, ಜ್ವರ ಬಂದವರಿಗೆ ಜ್ವರ ಇಳಿಯುವುದು, ಮದಿಸಿದ ಅನೆ ಮೃದುವಾಗುವುದು, ದೇವಿ ಅವರ ಹಾಡು ಕೇಳುತ್ತಾ ಕೂತಿರುವುದು ಕಾಣುವುದು-ಹೀಗೇ: ನೂರು ಕಥೆ. ಆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅವನು ನಂಬದೆ ಹೋದರೂ, ಆತನಿಗೂ ಅವರು ಹೇಗೆ ಹಾಡುತ್ತಾರೋ ಕೇಳಬೇಕು ಎನಿಸಿತ್ತು. ಹೆಂಡತಿಗೂ ಅವರ ಕೈಲಿ ಜನಾನಾದಲ್ಲಿ ಹಾಡಿಸುವುದಾಗಿ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ. ಆದರೆ ಈಗ—

'ಯಾರ ಬಯಕೆಯೂ ನೆರವೇರುವಂತಿಲ್ಲ. ತಾನಿಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ತೀವ್ರ ಯಾತನೆಯ ಶರಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಕಡೆಯ

ಬಾರಿಗೆಂದು ಹಾಡುತ್ತಿದಾರೆ. ಈ ದಿನ ಮುಗಿದರೆ, ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಅದನ್ನು ಕೇಳುವ ಯೋಗವಿಲ್ಲ.

'ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಷ್ಟು ಅದ್ವಿತೀಯವಾದುದೇ ಅವರ ಸಂಗೀತ ಕೌಶಲ. ಜನರ ಮಾತನ್ನು ನಂಬಬಹುದೇ? ಜನರ ಮಾತಿನಂತೆ ಇದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯ ಮೂಟೆಯಾಗಿದ್ದರೆ….? ಒಂದು ವೇಳೆ ಆದು ನಿಜವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ….? ಆದರೆ ಏನಾದರೂ ಈ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಹೋದರೆ ಮತ್ತೆ ಆ ಮಾತು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ?

'ಆ ಭಾವನೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಟೀಪುವಿನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ರೋಧದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿದ ಬಯಕೆ ತಟಕ್ಕನೆ ತಲೆದೋರಿತು. ನೂರಾರು ಜನ ಅವರ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತಾನೂ ಅದನ್ನು ಕೇಳಬಾರದೇಕೆ? ಆಗ ಜನರ ಮಾತು ಎಷ್ಟು ನಿಜವೋ, ಎಷ್ಟು ಸುಳ್ಳೋ ತಾನೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ... ಒಂದು ವೇಳೆ ಜನರ ಮಾತು ನಿಜವಾಗಿದ್ದರೆ?... ಮುಂದೆ?...ಆ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಂದ ಹಾಗೇ ತುಳಿದು ಬಿಟ್ಟ. ಆದರೆ ಕೇಳುವ ಕುತೂಹಲ ಅಡಗಲಿಲ್ಲ.

'ಆ ವೇಳೆಗೆ ಕಹಳೆ ಬತೇರಿಯಿಂದ ನಡುರಾತ್ರಿಯ ಕಹಳೆ ಕೇಳಿ ಬಂತು. ಹೊತ್ತಾದರೆ ಸಂಗೀತ ಮುಗಿದು ಹೋಗಬಹುದೆಂದು, ಕೂಡಲೇ ಎದ್ದು ಸೈನಿಕರ ನಿಲುವಂಗಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜಪೋಷಾಕನ್ನು ಮರೆಸಿ, ಅಂಗರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನನ್ನು ಜೊತೆಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವೇಗವಾಗಿ ನಗರದೊಳಗೆ ನಡೆದ.

'ಅವರಿಬ್ಬರೂ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯವವರ ಮನೆಗೆ ಬರುವ ವೇಳೆಗೆ ನಿರ್ಜನ ನಗರ ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿ, ತಂಗಾಳಿಯ ಅಲೆಗಳಮೇಲೆ ತೇಲುತ್ತಿರುವ ಅವರ ಹಾಡಿನ ಮಧುರ ಗಂಭೀರ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಿಸಿತು. ಬೆಂಗಾವಲವನಿಗೆ ಸದ್ದು ಮಾಡದಂತೆ ಹೇಳಿ, ಟೀಪು ಕತ್ತಲು ಕವಿದ ಜಗಲಿಯ ಮೇಲೆ, ಹತ್ತಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ನಿಂತ.

’ಪೂಜೆಗೆ ಬಂದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಹೊರಟು ಹೋದುದರಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೂ ಏನೂ ಗದ್ದಲವಿರಲಿಲ್ಲ. ತಂಬೂರಿಯ ಝೇಂಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಮೇಳವಿಸಿದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕಂಠನಾದ ದೇವನದಿಯಂತೆ ತೆರೆತೂಗಿ ಲಾಸ್ಯವಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಹಾಗೇ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಕೇಳಿದ ಟೀಪು... ಏನೋ ಮೋಡಿ ಮಾಡಿದಂತಾಯಿತು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಅವನು ಕೇಳಿ ಅನುಭವಿಸದ, ಅಪೂರ್ವ ರಸ ಮಾಧುರ್ಯ, ಧ್ವನಿ ಗರ್ಭದಿಂದ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮೂಡಿ, ಚೆಲ್ಲಾಡುತ್ತಾ ಅವನ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದಿತು.

’ಮುಂಗಾರಿನ ಮೇಘದಂತೆ. ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಘೋಷಿಸಿ, ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಭೋರ್ಗರೆದು ಜಲಪಾತದಂತೆ ಭೋರೆಂದು ಧುಮುಕಿ, ಮುಗಿಲಾಳದಲ್ಲಿ ರೆಕ್ಕೆ ಚಲಿಸದೆ ಹಾರುವ ಹದ್ದಿನಂತೆ ತೇಲುತ್ತಾ ಹಾಡು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ತನ್ನ ಕರೆಗೆ ದೇವ ಓ ಗೊಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಭಕ್ತನ ಹೃದಯ ವೇದನೆ ಹಾಡಾಗಿ ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿತ್ತು. ಭಕ್ತನ ವಿರಹ ವೇದನೆ, ನಿರಾಶೆ, ಎದೆಯಾಳದ ಪ್ರೇಮದಲ್ಲಿ ತೊಯ್ದು ಸ್ನಿಗ್ಧವಾದ ಕ್ರೋಧ, ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಿಡುಕುವ, ಕುದಿಯುವ ಕಂಬನಿಯಾಗಿ ತುಳುಕುವ ನೋವು, ವಜ್ರಸ್ತಂಭದಂತೆ ನಿಂತ ಭರವಸೆ, ಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ದೀಪದ ಕುಡಿಯಂತೆ ಹೊಯ್ದಾಡುವ ಆಸೆಯ ಚಂಚಲತೆ, ಆತುರ, ಕಾತುರ, ಬಯಕೆ, ಬೇಸರ—ದೇವದರ್ಶನಾತುರನಾದ ಭಕ್ತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ದಾಂಗುಡಿಯಿಡುವ ಅನಂತ ಭಾವನೆಗಳು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ರೂಪತಾಳಿ, ಮಸುಕಾದ ಗಾಳಿ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಹೋದವು. ಆ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳುವಾಗ ಟೀಪುವಿನ ಕಣ್ಣಮುಂದೆ, ಅದನ್ನು ಕೇಳ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಬೇಡವೆಂದರೂ ಟೀಪುನ ಕಣ್ಣೊ ಒದ್ದೆಯಾಯಿತು. ಅವನ ಕ್ರೋಧ, ಸೇಡು, ಕಠೋರತೆ ಎಲ್ಲವೂ ಮಾಂತ್ರಿಕ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದಂತೆ ಮಾಯವಾಗಿ, ಕೋಮಲತೆ ಮೂಡಿತು. ಭಾವಲೋಕದ ಗಂಧರ್ವವಾಯಿತು ಅವನ ಮನಸು. ಕಮಲದ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಹರಿದು ಬಂದ ಸುವಾಸಿತ ತಂಗಾಳಿ ಸೋಕಿದಂತೆ ಅವನ ಮೈ ತಂಪಾಯಿತು. ಮಗುವಿನ ನಗುವಿನಂತೆ ಹೊಳೆವ ಬೆಳಕು ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡಿದಂತೆ ತೋರಿತು. ಬೆಳದಿಂಗಳ ಬೆಳಕಿಗೆ ಕರಗುವ

ಅಮೃತಶಿಲೆಯಾಯಿತು ಟೀಪುವಿನ ಹೃದಯ. ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುವವರ ಕಾಲು ಹಿಡಿದು, ತಪ್ಪಾಯಿತೆಂದು ಬೇಡಬೇಕೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ನಡುವೆ ಹೋಗಲು ಮನಸಾಗದೆ ಕೇಳುತ್ತಾ, ಮೈಮರೆತು ನಿಂತಿದ್ದ. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದ ಕೋಳಿ ಕೂಗಿದುದೂ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ನಿಂತೇ ಇದ್ದ. ಹಾಗೇ ಕನಸಿನಂತೆ ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು ಹಾಡು. ಅದರದೂ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ ಆತನಿಗೆ...ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದಾನೆ.

’ಇದ್ದಕ್ಕಿದಂತೆಯೇ ಮನೆಯೊಳಗಿನಿಂದ ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳು ಚಿಟಾರನೆ ಚೀರಿದ ಸದ್ದು ಕೇಳಿ, ಟೀಪು ತತ್ತರಿಸಿಹೋದ. ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆಯೇ ಮುಂದೆ ಹಾಕಿದ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಲಲ್ಲಿ ಒದ್ದು ಮುರಿದು ಒಳಗೆ ಒಡಿದ. ಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಬೆಳಕು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಗಿಲ ಕಡೆ ಓಡಿ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಿದ.

’ಅದು ದೇವರ ಮನೆ. ಹೂವಿನ ಪರಿಮಳ, ಗಂಧಧ ಕಡ್ಡಿಯ ಮಧುರ ಧೂಮ ಕವಿದಿದೆ. ಹಗಲು ಬೆಳಕಾಗುವಷ್ಟು ಬೆಳಕು ಬಿದ್ದಿದೆ, ಹೊತ್ತಿಸಿದ ನೂರಾರು ದೀವಿಗೆಗಳಿಂದ. ಕರಿಯಮರದ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ, ಆಳೆತ್ತರದ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗಳ ನಡುವೆ, ದೊಡ್ಡದಾದ ದೇವಿಯ ಸ್ವರ್ಣಮೂರ್ತಿ ಬೆಳಕಿನುಂಡೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಇದಿರು ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆತಪ್ಪಿ ಮಲಗಿದಾರೆ. ಅವರ ಬಾಯಿಂದ ರಕ್ತ ಚಿಲುಮೆಯಾಗಿ ಚಿಮ್ಮುತ್ತಿದೆ. ಅವರಿಗೆ ಅಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ಗಂಗಾ ಮೂರ್ಛೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ತಂಬೂರಿ ಹಿಡಿದ ವೆಂಕಟೇಶ ಗರ ಹೊಡೆದವನಂತೆ, ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣು ಕದಲಿಸದೆ ಕೂತಿದಾನೆ. ರಕ್ತಸಿಕ್ತವಾದ ಕಠಾರಿ ಇನ್ನೂ ಹಾಗೇ ಇದೆ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ. ದೇವಿಯ ಇದುರಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಂಗಾರದ ಥಳಥಳಿಸುವ ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ, ರಕ್ತದ ಮುದ್ದೆಯಂತೆ ಬಿದ್ದಿದೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ನಾಲಿಗೆ.

’ಆ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ, ನೂರಾರು ಯುದ್ಧ ರಕ್ತಪಾತವನ್ನು ನೋಡಿದ ಟೀಪುವೂ ಗದಗದ ಹೆದರಿ ನಡುಗಿದ. ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆತನಿಗೂ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮೇಲೆ ಮೈ ಕೊಡವಿಕೊಂಡು, ಹಿಂದೆ ಬಂದ ಬೆಂಗಾವಲ

ಭಟನನ್ನು ವೈದ್ಯರನ್ನು, ತನ್ನ ಖಾಸಾ ಹಕೀಮರನ್ನು ಕರೆತರುವಂತೆ ಓಡಿಸಿ, ಸದ್ದಡಗಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನಂತೆ. ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಾ ಕೂತ.

'ಆಗ ಹಗಲು ಹರಿವ ಹೊತ್ತು. ಒಂದು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸುದ್ದಿ ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿ ಆ ಕೌತಕವನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾವಿರಾರು ಜನ ಸೇರಿದರು. ವೈದ್ಯರು ಬಂದು, ರಕ್ತ ಹರಿವ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಬಾಯಿಗೆ ಪೂಜೆಯ ಕುಂಕುಮ ಒತ್ತಿ, ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ದೇವರ ಮನೆಯಂದ ಹೊರಗೆ ತಂದರು. ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರ ನಡೆದ ಎಷ್ಟೋ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರ ಬಂದು ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟರು. ಕೂಡಲೇ ಟೀಪು ತಾನು ನವಾಬನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು ಅವರ ಕಾಲಮೇಲೆ ಬಿಇದ್ದು, ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮಗುವಿನಂತೆ ರೋಧಿಸಿದ. ಮಾತಾಡಲಾಗದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ನೇವರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು.

'ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ? ಈ ಪಾಪಿಯ ಮನಸ್ಸು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಬಾರದಾಗಿತ್ತೇ ದಾದಾ?' ಎಂದು ಅಳುತ್ತಾ ಕೇಳಿದ ಟೀಪು. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ ಹಲಗೆ, ಬಳಪ ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೆದರು.

'ದುಃಖಿಸಬೇಡ. ದೇವಿಯ ಇಚ್ಛೆ ನೆರವೇರಿತು.'

'ಹಗಲಾಗುವವರೆಗೂ ಕಾಯಲಿಲ್ಲವೇಕೆ?'

'ನನ್ನದೇ ನನಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ.'

'ಏಕೆ?'

'ಹಗಲಾದರೆ ನೀನು ಮನಸ್ಸು ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದು, ಬಿಡಬಹುದು. ನಿನ್ನ ಭಯವಿಲ್ಲ ನನಗೆ. ಆದರೆ ನಾನೇ ಜೀವ ಭಯದಿಂದ ಸೋತು ತಾಯಿಗೆ ಅಪಮಾನವಾದರೆ. ಅದಕ್ಕೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಕದಲಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.'

'ಅವರು ಬರೆದುದನ್ನು ಓದಿ ಟೀಪು ಮೂಕನಾದ.

'ಆ ಬಳಿಕ ಟೀಪು, ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಅವರನ್ನು ಅವರ ತಾಯಿಯ ಊರಾದ ತೊರೆಯೂರಿಗೆ, ಸಕಲ ಮಾನ ಮರ್ಯಾದೆಯೊಡನೆ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟ. ಅವರಿಗೆಂದು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಜಮೀನು, ಮಾನ್ಯ ಕೊಟ್ಟ. ದುರ್ಗದಿಂದ ಬಂದ ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರು ತೊರೆಯೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅನಂತಯ್ಯನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದರು. ಅಮ್ಮನವರ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಪೂಜೆ ಅಖಂಡವಾಗಿ ನಡೆಯಲೆಂದು ಆಸ್ತಿ ಬಿಟ್ಟರು. ಗುಡಿಯಲ್ಲೇ ಮೂರುಹೊತ್ತೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದರು.

'ಕಡೆಗೊಂದು ದಿನ ಹಗಲು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಅಮ್ಮನವರ ಗುಡಿಯಲ್ಲೇ ಅವರ ಪ್ರಾಣಪಕ್ಷಿ ಹಾರಿಹೋಯಿತು. ಆಗ, ಅವರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿದ್ದವರು ನೋಡಿದರಂತೆ—ಅವರ ಮೈಯೊಳಗಿಂದ ದು ಬೆಳಕು ಹುಟ್ಟಿ ಹಾಗೇ ಹಾರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಎದೆಯ ವಜ್ರದ ಪದಕದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಯಿತಂತೆ.'

೧೮

ಗೋವಿಂದಯ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಕಥೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು ಹೇಳಿದೆ—'ಕಡೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಅವರು ಹಾಡುವುದು ತಪ್ಪಿದ್ದು ಅನ್ಯಾಯ.'